SETA ANALİZ

SETA | Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı | **www.setav.org** | Aralık 2011

2011'DE TÜRKİYE

SETA ANALİZ
2011'DE TÜRKİYE

EDİTÖRLER

TAHA ÖZHAN | HATEM ETE | SELİN M. BÖLME

YAZARLAR

MUHİTTİN ATAMAN | SELİN M. BÖLME | ZAFER ÇELİK | YILMAZ ENSAROĞLU | HATEM ETE | YAVUZ GÜÇTÜRK | BEKİR S. GÜR | ERDAL TANAS KARAGÖL | HÜSEYİN KIRMIZI | MÜJGE KÜÇÜKKELEŞ | MURAT ÖZOĞLU | FERAY SALMAN | FURKAN TORLAK | FATMA SEL TURHAN | UFUK ULUTAŞ | HAKKI UYGUR | CEM DURAN UZUN

KATKIDA BULUNANLAR

SADULLAH ANKARALI | EDA BEKTAŞ | AHMET SEMİH BİNGÖL | İPEK COŞKUN | GALİP DALAY | FATOŞ EMEKDAR | DOĞAN EŞKİNAT | ÜLKÜ İSTİKLAL MIHÇIOKUR | ZEYNEP BETÜL SARIYILDIZ | FATİH TAŞKIRAN | KADİR ÜZEN

SETA | SİYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI

COPYRIGHT ©2011 SETA

SETA | Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı
Nenahatun Caddesi No: 66 Gaziosmanpaşa / Çankaya 06700 ANKARA TÜRKİYE
Tel:+90 312.551 21 00 | Faks :+90 312.551 21 90 | www.setav.org | info@setav.org

SETA | Washington D.C. Office
1025 Connecticut Avenue, N.W., Suite 1106 Washington, DC 20036 USA
Tel: +1 202-223-9885 | Faks: +1 202-223-6099 | www.setadc.org | info@setadc.org

SETA Analiz, No. 48, Aralık 2011

Tasarım&Uygulama: Ümare Yazar | Baskı: Pelin Ofset, Ankara

ÖNSÖZ 7

BİRİNCİ BÖLÜM 13
SİYASET

İKİNCİ BÖLÜM 49
HUKUK VE İNSAN HAKLARI

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 85
DIŞ POLİTİKA

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM 125
EKONOMİ

BEŞİNCİ BÖLÜM 137
EĞİTİM

SONSÖZ 155

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ | 7

1. SİYASET | 13
- 1.1 12 HAZİRAN 2011 SEÇİMLERİ | 13
  - 1.1.1 Seçim Süreci ve Sonrası Gelişmeler-Krizler | 15
  - 1.1.2 Seçim ve Siyasi Partiler | 18
  - 1.1.3 Seçimlerin Siyasal Anlamı | 24
- 1.2 ASKER-SİYASET İLİŞKİLERİ | 28
  - 1.2.1 Balyoz Darbe Planı Davası | 28
  - 1.2.2 İnternet Andıcı Davası | 29
  - 1.2.3 2011 YAŞ Süreci | 30
  - 1.2.4 Normalleşme-Sivilleşme | 31
- 1.3 PKK VE KÜRT SORUNU | 35
  - 1.3.1 Sivil İtaatsizlik Eylemleri | 35
  - 1.3.2 12 Haziran Seçimleri | 37
  - 1.3.3 KCK Davası | 38
  - 1.3.4 Çözüm için Diyalog | 40
  - 1.3.5 İmralı-Kandil Gerilimi ve Çatışma Kararı | 42

2. HUKUK VE İNSAN HAKLARI | 49
- 2.1 YASAMA FAALİYETLERİ | 49
  - 2.1.1 Anayasa Değişikliği | 50
  - 2.1.2 Temel Kanunlar | 50
  - 2.1.3 Diğer Kanunlar | 51
  - 2.1.4 Bakanlar Kuruluna Kanun Hükmünde Kararname Çıkarma Yetkisi Veren Kanun | 52
  - 2.1.5 Sporda Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesine Dair Kanun | 52
  - 2.1.6 Yeni Anayasa Süreci | 53
- 2.2 YARGI | 55
  - 2.2.1 Yargı Sisteminin Güçlendirilmesi | 55
  - 2.2.2 Yargının Tartışılmasına Yol Açan Bazı Davalar | 57

2.3 İNSAN HAKLARI AÇISINDAN 2011 | 64
2.3.1 Güvenlik Sektörünün Sivil Denetimi | 64
2.3.2 Uluslararası İnsan Hakları Hukukuna Uyum | 65
2.3.3 İnsan Hakları Alanında Kurumsallaşma | 69
2.3.4 Kamu Görevlilerinin Eğitimi | 70
2.3.5 Cezaevleri | 70
2.3.6 İfade Özgürlüğü | 71
2.3.7 Din Özgürlüğü | 71
2.3.8 Örgütlenme ve Toplanma Özgürlüğü | 73
2.3.9 Kadın Hakları | 73
2.3.10 Çocuk Hakları | 75
2.3.11 Polis Şiddeti | 76
2.3.12 Engelliler | 77
2.3.13 Azınlıklar ve Kültürel Haklar | 78
2.3.14 Kürt Sorunu | 79
2.3.15 12 Haziran Genel Seçimleri | 80
2.3.16 Mülteciler | 81
2.4 BEKLENTİLER VE ÖNERİLER | 83

3. DIŞ POLİTİKA | 85
3.1 ÖNEMLİ GELİŞMELER VE TÜRKİYE'YE YANSIMALARI | 85
3.1.1 Arap Baharı | 85
3.1.2 BM Sistemi Tartışmaları | 89
3.2 DIŞ POLİTİKADA KRİZLER DÖNEMİ VE İKİLİ İLİŞKİLER | 91
3.2.1 Türkiye-ABD İlişkileri | 91
3.2.2 Türkiye-AB İlişkileri | 96
3.2.3 Türkiye-Irak İlişkileri | 100
3.2.4 Türkiye-İran İlişkileri | 103
3.2.5 Türkiye-İsrail İlişkileri | 107
3.2.6 Türkiye-Suriye İlişkileri | 110
3.2.7 Türkiye-Balkanlar İlişkileri | 114
3.2.8 Türkiye-Afrika İlişkileri | 117
3.2.9 Kıbrıs Sorunu | 120

4. EKONOMİ | 125
4.1 EKONOMİK BÜYÜME | 125
4.1.1 Cari Açık | 128
4.1.2 Kamu Finansmanı | 130
4.1.3 Para Politikaları | 133

5. EĞİTİM | 137
5.1 MİLLİ EĞİTİM | 137
5.1.1 Öğretmen Atamaları | 137
5.1.2 Ulusal Öğretmen Stratejisi Çalıştayı | 139
5.1.3 FATİH Projesi | 140
5.1.4 Milli Eğitim Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname | 141
5.1.5 2011 SBS Yerleştirmeleri | 142
5.2 YÜKSEKÖĞRETİM | 142
5.2.1 Öğrenci Protestoları | 144
5.2.2 Başörtüsü Serbestliği | 144
5.2.3 Öğrenci Affı ve Harç Ücretleri | 146
5.2.4 ÖSYM'nin Yeniden Yapılandırılması ve YGS'de Şifreli Kopya İddiaları | 147
5.2.5 Yükseköğretimde Arz-Talep | 151
5.2.6 Yükseköğretimin Yeniden Yapılandırılması | 153

SONSÖZ | 155

ÖNSÖZ

2011 senesi, 12 Eylül 2010 Anayasa referandum sonuçlarının siyasi ve sosyal yansımalarının hissedileceği bir yıl olacaktı. 12 Eylül referandumunda eski Türkiye'ye veda ederken; yeni Türkiye'nin nasıl inşa edileceğini tartışır olmuştuk. Ana temamız "yeniydi". Yeni Türkiye'yi bütün yönleriyle tartışmaya hazırlanırken, Tunus'ta başlayan, ardından bütün bölgemizi etkisi altına alan değişim ve devrim dalgası ile karşı karşıya kaldık. Türkiye'nin "yeni tartışmalarına" bir anda bölgemizdeki değişim rüzgârı da dâhil oluverdi. Kendi değişim ve dönüşümünde ciddi mesafeler almış bir Türkiye olarak, "Arap Baharı" ile yüzleştik. Hali hazırda devam etmekte olan Kürt Meselesi üzerinden Türkiye'de yaşanan demokratikleşme ve sorunlarına arzulanan katkıyı veremeyen kesimler; bölgemizdeki isyanlardan acemi roller de çıkarmaya çalıştılar.

2011, 12 Eylül referandumunda %58 gibi yüksek bir oranla güven tazelemesi yapan iktidarın üçüncü dönem için seçimlere gireceği yıldı. Referandumun hemen sonrasında ana muhalefet partisinde yaşanan karmaşık ve komplocu lider değişimi; demokratik açılım süreci ve referandumu boykot kararı ardından BDP; Kürt Meselesine dair verdiği tepkilerin halk oylamasında sınanmasından sonra MHP, 12 Haziran 2012 seçimlerine iddialı bir şekilde girdiler. 12 Haziran seçimleri, muhalefet partilerinde oluşan rüzgârın aksine açık ara AK Parti'nin zaferiyle sonuçlandı.

2011 senesinin en önemli gündemi olarak kabul ettiğimiz 12 Haziran seçimleri bütün partiler açısından farklı olaylar ve süreçler şeklinde karşımıza çıktı. Özellikle ana muhalefet partisi CHP, 2010 senesinden devrettiği parti içi tartışmala-

rı neredeyse kesintisiz şekilde sürdürdü. Baykal'ın görevini bırakmak zorunda kalmasıyla lider değişimine şahitlik ettiğimiz Cumhuriyet Halk Partisi, siyasal bir gel git mekanizmasına dönen parti içi tartışmalar eşliğinde seçimlere girmiş oldu. Yeni liderleri Kemal Kılıçdaroğlu ile Yeni Türkiye tartışmalarına "Yeni CHP" söylemiyle müdahil oldular. Lakin eski dinamiklerin ve aktörlerin büyük ölçüde korunduğu parti yapısıyla "Yeni CHP" tartışmaları arzuladıkları bir dalga boyunda ilerleyemedi. AK Parti geleneğinin açık bir şekilde eski siyasi kimliğiyle yüzleşerek yeni siyasi pozisyonunu ilan etmesine benzer bir tavrı CHP'den bekleyenler büyük ölçüde hayal kırıklığına uğradılar. CHP, 2011 boyunca eski ile yeni söylemin arasında sıkışan bir siyasal parti görünümü verdi. Seçimlerde eski CHP'yi Türkiye'deki tartışmalardan ve seçmen tercihlerinden adeta bağımsız sayılabilecek bir şekilde destekleyen kemikleşmiş tabanı tatmin ederek yeni bir CHP inşa etme girişimi büyük ölçüde akamete uğradı. Ne kemikleşmiş tabanını yeni söylemleriyle tatmin edebildi ne de yeni söylemin temsilcileri eski ile AK Parti tarzı bir yüzleşmeyi göze alabildiler. Sonuçta daha fazla siyasal adanın ortaya çıktığı parçalı bir parti gövdesi ve siyasal söylemi yarattılar. CHP'ye dair değişim tartışmaları büyük ölçüde önce CHP içerisinde aktörlük mücadelesini kimin kazanacağı sonucuna bağlanmış oldu. 2011'in son baharında Dersim üzerinden yaşanan tartışmalar ve Başbakan Erdoğan'ın devlet adına milletten özür dilemesiyle CHP başka ve malzemesi bol bir makasın içerisine girmiş oldu. Yeni CHP'nin Eski CHP'den ilan edilmiş ve tartışmaları büyük ölçüde bitirecek bir şekilde kopmadığı sürece tek parti dönemi "günahlarıyla" her seferinde benzer bir imtihanı yaşayacağı ortaya çıktı.

Milliyetçi Hareket Partisi, 12 Haziran seçimlerine, 12 Eylül referandumunda Kürt Meselesine ve Demokratik Açılım sürecine verdiği reflekslerin güçlü bir toplumsal karşılığı olmadığını görmüş olmanın baskısı altında girmeye hazırlanıyordu. Halkoylaması sonuçlarının üzerine CHP'deki lider değişimini mecbur kılan komploya benzer bir olay da MHP için ortaya çıktı. Hala aydınlatılmamış olan bir komplo üzerinden MHP'nin neredeyse parti yönetimini tasfiye eden olaylar silsilesi yaşandı. Bahçeli yönetimi seçim kampanyası boyunca partisine yapılan komployla meşgul oldu. Sonuçta ortaya çıkan mağduriyet algısının da katkısıyla, MHP tarihinde ilk kez iki seçim üst üste meclise girmeyi başarmış oldu. MHP'nin mecliste kalmayı başarmasının arka planında, CHP ile arasındaki geçişken tabanın artık ciddiye alınacak bir orana ulaşmasının, şehirli ulusalcı kitlenin laiklik hassasiyetlerini MHP'de de koruyabildiğini düşünmesinin ciddi katkıları olduğunu da tespit etmek gerekiyor. Yaşadığı komplo bir tarafa bırakılacak olursa, MHP, yeni Türkiye tartışmalarında kendine özgü bir pozis-

yon almaktan da imtina etmeye devam etmektedir. Seçim öncesi MHP'ye dair tartışmanın ana ekseni haline gelen "barajı aşıp/aşmama" sorunu partinin temel siyasal hedefini de belirlemiş oldu. MHP belli bir program dairesinde siyasi hedef ve önerilerine sahip olmasından ziyade; belli toplumsal tepkilerin ve hassasiyetlerin sadece barajı aşarak mecliste temsil edilmesinin yeterli kabul edildiği denkleme hapsolmuş durumdadır.

Barış ve Demokrasi Partisi, 12 Haziran seçimlerine hararetli bir siyasi gündem ve değişim rüzgârı eşliğinde girdi. Seçim öncesi dile getirdikleri "çatı partisi" konseptini parti şeklinde olmasa da adaylar nezdinde listesine yansıtan BDP seçimlerden hedeflerine ulaşarak çıkmış oldu. Kürt Meselesi bakiyesiyle ve maliyetiyle Cumhuriyet tarihi boyunca ilk kez yüzleşilmesinin ve ortaya çıkan görece demokratik ortamın içerisinde BDP, geçmiş Kürt siyasi hareketlerinden daha farklı bir tecrübe yaşamaktadır. Demokratik Açılım tartışmalarının ve adımlarının, benzer şekilde toplamda yaşanan demokratikleşme ve ekonomik kalkınmanın BDP'ye kısa vadede alan açması oldukça doğal bir neticedir. Sorun kısa vadede ortaya çıkacak bu sonuçların BDP tarafından uzun vadeli bir siyasi kazanıma dönüştürülüp dönüştürülemeyeceğidir. BDP, MHP'ye benzer şekilde belli bir siyasi program ve gelecek vadinden ziyade Kürt Meselesi üzerinden mecliste var olma hedefine hapsolmuş durumdadır. Mezkûr hedefin BDP tarafından başarıyla hayata geçirilmesinin büyük bir başarıdan ziyade, uzun vadede, PKK parantezinden çıkmayı daha da imkânsız hale getiren bir kısır döngüye denk geldiğini tespit etmemiz gerekiyor. Kürt Meselesinin çözümüne dair tek meşru tartışma çizgisini BDP-PKK bakış açısı şeklinde dayatan sol-anakronik dil, BDP'nin Türkiye'yi kuşatan hatta Kürtleri kuşatan bir siyasal dünyaya sahip olmasını engellemektedir.

Kürt Meselesinin bir dinamiği olan PKK da, 2011 senesi boyunca Yeni Türkiye tartışmaları karşısında içinden çıkması zor bir pozisyona kendisini hapsetti. 2010 yılında Demokratik Açılım sürecine negatif tepki veren PKK; Ortadoğu isyanlarıyla beraber terör eylemlerini artırdı. MİT-PKK görüşmelerinin sızdırılmasıyla, PKK'nın kamuoyunun tahmin ettiğinden çok daha barışçı yöntemlerle ikna edilmeye çalışıldığı ortaya çıkmış oldu. Gerek yaşanan demokratikleşme gerekse PKK ile yapılan görüşmeler; Türkiye'nin sorunu çözmek isterken, PKK'nın ise kendisini çözümün değil aksine sorunun bir parçası olarak konumlandırdığını ortaya koydu. Benzer bir şekilde, demokratik kanalların eski Türkiye'ye göre hiç olmadığı kadar açık olduğu bir dönemde illegal örgütlenmede ısrar eden PKK, KCK şehir örgütlenmesi marifetiyle bir taraftan Kürt Mesele-

sinin normalleşmesini engellerken diğer yandan silahlı örgüt ile resmi yasal örgütlenme arasında Kürt siyasi hareketi için aşılması zor bir alan inşa etti. Bu alana yargının belli ölçüde kaba kabul edilebilecek müdahalesine daha fazla terör eylemiyle cevap vererek bir başka kısır döngünün oluşmasına yol açmaktadır.

Seçimlerin açık ara galibi olan AK Parti sadece 12 Eylül halkoylamasının kazanımlarıyla değil aynı zamanda yeni bir anayasa yapma umuduyla 2011 senesine girmişti. Referandum neticesinin özgüveniyle 12 Haziran seçimlerine giren AK Parti, 12 Eylül'deki %58'lik başarısını genel seçimlerde de üçüncü kez tekrarlamış oldu. AK Parti, üçüncü genel seçimlerden açık ara zaferle çıkarak "hâkim parti" algısının Türk siyasi hayatına yerleşmesini sağlamış oldu. Özellikle sağ seçmen tercihlerini bünyesinde konsolide etmeyi başaran AK Parti, sağ cenah içerisindeki 1990'lara benzer farklı oluşumların ortaya çıkma ihtimalini iyiden iyiye zayıflatmış oldu. Yakın bir gelecekte, merkez sağda siyaset yapmanın başka bir adresinin görünmediği siyasal atmosferde, AK Parti'nin siyasi arenadaki belirleyici rolünün tahkim edileceğini söylemek yanlış olmaz. Seçim zaferiyle beraber yeni bir anayasayı gündemine alan iktidar partisi, 2012 başına kadar çok ciddi bir sorun olmaksızın mecliste devam eden süreci sene içerisinde tamamlamaya gayret edecektir. 2011 yılı içerisinde AK Parti'yle alakalı bir diğer konu ise "Arap Baharı" tartışmaları içerisinde gelişti. Bölgemizde yaşanan derin değişimlerin tamamında AK Parti üzerine neredeyse siyasal bir literatür oluştu. Arap dünyasının değişimin sürecinde AK Parti tecrübesine biçtiği rol hem devrimleri yaşayan ülkelerde hem de batıda yoğun bir şekilde tartışıldı. Bu tartışmalar neticesinde bir "Türkiye modeli" de gündemi yıl boyunca işgal etmiş oldu.

2011 gündeminin belirlenmesinde 12 Haziran seçimleri ve sonuçları ne kadar rol oynadıysa dış politikada ve bölgemizde yaşanan gelişmeler de bir o kadar rol oynadılar. 2010 sonunda hareketlenen Kuzey Afrika ve Ortadoğu, bir yıl içerisinde iktidarların yıkılmasına ve isyan dalgasının yayılmasına şahitlik etti. Türkiye'nin bölgesinde oynadığı rol 2010 senesindeki tartışma yoğunluğunu da aşarak devam etti. Tunus ve Mısır devrimlerine açık bir şekilde destek veren Türkiye; Libya'da Kaddafi'nin devrilmesi sürecinde tedrici bir şekilde aktif rol oynadı. İsyan dalgasının sınırlarımıza ulaştığı Suriye'de ise Ağustos ayına kadar müzakere ve diyalog sürecini destekledi. Suriye Baas yönetiminin, hız kesmeden katliamlarına devam etmesi, Türkiye'nin ve diğer aktörlerin uyarılarına kulak tıkaması neticesinde Türkiye yönetime karşı açıktan tavır aldı. Suriye ile son 5-6 yılda kurulan özel ilişki, Türkiye'nin geçmiş yıllarda uluslararası izolasyon-

dan geçtiğimiz yılda ise içine düştüğü kaostan çıkması için uzattığı ipi Esad'ın boynuna dolamasıyla yeni bir evreye ulaştı. Bölgemizdeki değişim dalgası karşısında meşru taleplerin karşılanması çizgisini benimseyen Türk dış politikası, sıcak süreçler içerisinde yaşanan kazanımlar ve kayıplardan bağımsız olarak, uzun vadede kaybetmeyeceği bir meşruiyet adası olma özelliği kazanmış oldu.

Devrimlerin yaşandığı Mısır, Tunus ve Libya'ya ilk ziyaretleri gerçekleştiren Başbakan yoğun bir teveccüh ile karşılandı. Her üç ülkedeki muhalefet ve geçiş dönemi hükümetleriyle yoğun ilişkiler kurulmuş oldu. Aynı dönemde Somali'de yaşanan felakete özel bir ilgi gösteren Türkiye, dünyada dikkatleri üzerine çekmeyi başardı. "Arap Baharı"nın yaşandığı ülkeler ve Somali'deki felakete dair Türkiye ilgisi 2011 BM toplantılarında gözlerin Türkiye'ye çevrilmesine yol açtı. Türk dış politikasının kapasitesinin, araçlarının ve uzun vadeli yatırımlarının ilk kez bu denli yoğun test edildiği bir yıl oldu 2011. Türkiye sadece aktif bir siyaset görüntüsü vermedi. 2011 senesi sadece aktif bir dış politika değil aynı zamanda çetin sorunlarla boğuşmanın da yılı oldu. 2010'da İsrail saldırısı, Tahran anlaşması, BMGK'da Türkiye vetosu ile imtihandan geçen Türk dış politikası, 2011'de bölgesel sorunların zirve yaptığı bir dönemden geçti.

2011 sonunda Irak'tan çekilen muharip ABD askeri varlığı Irak'ı bölgesiyle beraber ciddi bir imtihana sokmuş oldu. Türkiye'nin Irak işgaline ortak olmayarak tavrını açıkça ortaya koyduğu Irak'taki gelişmeler ve işgal süreci her sene biraz daha vekâlet ve etnik-sekteryen savaşların yoğunlaştığı bir sorun alanı oldu. 2010 Irak seçimlerinin sonuçlarına göre değil etnik-sekteryen şablona göre oluşan Irak yönetimi, ülke içerisinde görece istikrarı korumak ve yönetmekte derin sorunlar yaşamaya başlamıştı. ABD muharip askerlerinin çekilmesinin hemen ardından bu sorunların daha da artacağının işaretleri acı bir şekilde ortaya çıktı. Türkiye Irak'la yoğun ilişkilerini Başbakan'ın bütün aktörleri kapsayan Bağdat ziyaretiyle yeni bir düzeye taşımış oldu. Yapılan ziyaretin sonuçları hala Irak'ın istikrara kavuşması için tek reçete olma özelliğini koruyor. Geçen sene boyunca AB'de yaşanan ekonomik krizin zirve yapması, AB'nin Türkiye'ye karşı olumsuz tavrının sürmesi, Almanya ve Fransa'nın AB fikrini tartışamaya açacak adımlar atması, yılsonunda Fransa'nın özellikle Türkiye'nin Kuzey Afrika ve Ortadoğu'daki etkinliğine Fransa iç siyasetini kullanarak cevap verme girişimleri neticesinde AB süreci ismi konulmamış bir şekilde askıda kalmaya devam etti. 2010 senesinde İsrail'le zirve yapan gerilim 2011'de de Palmer raporuyla beraber, "Arap Baharı"nın yaşandığı bir dönemde, Türkiye'nin İsrail'le ilişkilerini neredeyse sıfırlamasına yol açtı.

2011 boyunca dış politika gelişmelerinin bir diğer yansıması da Ortadoğu isyanlarının Türkiye'de sebep olduğu değişimlerdi. Katı ve pozitivist Türk modernleşmesi adına bugüne kadar inşa edildiği düşünülen birçok tavır, kurumsal refleks, alışkanlık ve gelenek derinden sallandı veya yıkıldı. Arap alfabesini değiştirilerek inşa edilen pozitivist ve jakoben modernleşme, Erdoğan ve Davutoğlu'nun Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerinde kitlelere Arapça hitabıyla yeni bir evreye girdi. 2011, modern Türkiye'nin Arap dünyasıyla ve Arapça ile yeniden buluşması olarak kayda geçti. 28 Şubat döneminde darbe sebepleri arasına giren Erbakan'ın benzer ziyareti medya ve vesayet rejimi tarafından hedefe oturtulurken; Başbakan Erdoğan'ın üst düzey generaller eşliğinde yaptığı ziyaret medyada coşkulu bir şekilde yer aldı. Batıcı modernleşmenin yıllarca tabii taşeronu rolü üslenen Türk medyası da hem uçakla bir iki saat uzaktaki başkentlere dair haberleri on binlerce km uzaktaki başkentlerde üretilen medyatik bilgiden tercüme etmenin ezikliği hem de korkularından kısmen kurtularak normalleşmenin fırsatı olarak kullandılar. Yine bir ilk olarak, Türkiye, Suriye muhalefetine ev sahipliği yapmaya başladı. Genel anlamda, Türkiye'nin Ortadoğu ve gelişmelerle yakından kurduğu ilişkiler kamuoyunda ve devlet nezdinde şaşırılan değil aksine desteklenen bir olguya dönüştü. 2011'de başlayan bu yeni olgu ilerleyen yıllarda etkisini ve etkileşimi artırarak devam edecektir.

YAZAR
HATEM ETE

KATKIDA BULUNANLAR
DOĞAN EŞKİNAT | EDA BEKTAŞ | GALİP DALAY

1. SİYASET

2011 yılı, eski Türkiye-yeni Türkiye mücadelesinin kristalleştiği, yeni Türkiye imkânının ne tür gündemlerle ve hangi enstrümanlar aracılığıyla realize edilebileceğinin ilk işaretlerinin alındığı bir yıl oldu. 12 Eylül 2010'daki referandumun yeni Türkiye ihtimalini somut kazanımlara kavuşturması, 2011'in en önemli gündeminin yeni Anayasa yapımı olacağını ortaya koymuştu. 12 Haziran'daki seçimleri önemli kılan da, yeni Anayasa'nın hangi siyasal-toplumsal kesimin öncülüğünde yazılacağını belirleyecek olmasıydı. Bu çerçevede, 2011 yılının en kritik olayının 12 Haziran seçimleri olduğu söylenebilir. Türkiye'deki iç politika gelişmelerine bakıldığında, 12 Haziran'ın hem aktörlerin pozisyonlarında, hem de siyasal gündeme taşınan konuların tartışılma biçiminde bir milat teşkil ettiği görülebilir. Bu çerçevede, asker-siyaset ilişkilerindeki normalleşmenin de, PKK ve Kürt sorunundaki gelişmelerin Temmuz'dan itibaren yeni bir evreye ulaşması da seçimlerin işaret ettiği yeni Türkiye imkânı ile ilişkilidir.

Bu bölümde, bu önemine binaen 12 Haziran seçimlerine, eski Türkiye çatısını ayakta tutan vesayetin en önemli göstergesi olması hasebiyle asker-siyaset ilişkilerine ve Türkiye'nin eski ile yeni formu arasındaki geçişte en belirleyici imtihana sahip olan PKK'nın silahsızlandırılması ve Kürt sorununun çözümüne yönelik gelişmelere müstakil başlıklar altında yer verildi.

1.1 12 HAZİRAN 2011 SEÇİMLERİ

2011 yılının en önemli başlığı, hiç kuşkusuz, 12 Haziran'da gerçekleştirilen genel seçimlerdi. 12 Haziran seçimleri, Türkiye siyasal tarihinin en kritik seçimlerinden

biri olarak değerlendirilmelidir. Türkiye, çeyrek asırlık tek parti rejiminin ardından 1950'de serbest seçimlerle tanıştığından beri seçimler önemli olmuştur. 1950-1960 arasında, toplumun siyasal vesayetin hüküm sürdüğü tek parti rejiminden duyduğu ıstırabın yansıması şeklinde tezahür eden seçimler, bu dönemden sonra da askeri ve sivil bürokrasinin siyasete müdahalelerini ifade eden kurumsal vesayetten rahatsızlığın ifadesi olmuştur. Ancak serbest seçimlerin yapıldığı günden bugüne dek seçimlerin siyasi iktidar denklemi üzerinde belirleyici olduğu tek dönem 1950-60 olmuştur. Bu 10 yıllık dönemden sonra dört askeri müdahale, sayısız müdahale teşebbüsü ve bu müdahalelerin denetiminde hazırlanan (ana) yasal düzenlemelerle, seçilmişler atanmışların denetimine alınmış; seçimler sadece hangi siyasi partinin, gerçek gücü elinde bulunduran bürokrasiyle iktidarı paylaşacağını belirlemek için yapılmıştır.

Yarım yüzyılı aşkın bu süreçten sonra Türkiye ilk defa 12 Haziran'da bürokrasinin gücünün sınırlandığı bir ortamda seçimleri gerçekleştirmiştir. Son yıllarda bürokrasinin gücünü ve yetki alanlarını sınırlamaya yönelik gerçekleştirilen (ana) yasal düzenlemeler, legal sınırların dışına çıkan aktörlere yönelik soruşturmalar, siyasete dışarıdan yapılan müdahalelere karşı kamuoyunda oluşan tepki ve farkındalık ile yol alan demokratikleşme süreci, vesayet rejimini ciddi ölçüde geriletmiştir. 12 Eylül 2010'da gerçekleşen referandum, bu süreci tahkim etmiştir.[1] Referandumla beraber bürokrasinin büyük ölçüde iktidar denkleminden çıkması, hem siyasi partileri sadece millete yönelmek zorunda bırakmış, hem de seçimlere iktidarı belirleme yetkisi tanımıştır. Seçimlerin iktidar kompozisyonunu belirleyen yegâne dinamik haline gelmesi, 12 Haziran'ı Cumhuriyet tarihinin en kritik seçimlerinden biri haline getirmiştir.

Seçimleri önemli kılan bir diğer unsur, sonuçların, 12 Eylül referandumunun sembolize ettiği vesayeti geriletme sürecini teyit etmesidir. Bu anlamda seçimler, iki şekilde vesayeti gerileten bir işlev görmüştür: Öncelikle, kuruluşundan beri vesayetle mücadelenin sözcüsü olan ve bu uğurda 10 yıl boyunca sıkıntıları göze alarak vesayet sürecini geriletmeyi başaran AK Parti, toplumsal desteğini arttırarak, sorgulanamayacak bir şekilde siyasal ve toplumsal merkeze yerleşmiştir. AK Parti'nin, girdiği üçüncü genel seçimde oylarını %50 seviyesine taşıması, vesayetle mücadele ve demokratik standartları yükseltme stratejisinin arkasındaki toplumsal desteği ortaya çıkarmış; bu anlamda AK Parti'yi cesaretlendirici bir işlev

1. Referandum sürecinde siyasal partilerin tutumları hakkında bir değerlendirme için bkz. Murat Yılmaz, *2010 Referandumu: Siyasi Partilerin* Tutumları, SETA ANALİZ (http://setav.org/public/HaberDetay.aspx?Dil=tr&hid=49789&q=2010-referandumu-siyasi-partilerin-tutumlari) Son Erişim: 16 Aralık 2011.

görmüştür. İkinci olarak 12 Haziran seçimleri, yeni Anayasa sürecinin gündeme taşınması bağlamında da vesayeti geriletici bir misyon yüklenmiştir. Referandum sürecinin bir devamı olarak siyasal gündeme taşınan yeni Anayasa yazımı, seçim sürecinde bütün siyasi partilerin desteğini almış ve seçim sonrasının en önemli siyasal meselesi haline gelmiştir. Anayasa'nın en önemli siyasal gündeminin özgürlüklerin genişletilmesi ve demokratik standartların yükseltilmesi olduğu gözönüne alındığında, seçimlerin bir diğer önemli siyasal sonucunun vesayet sistemini ortadan kaldırmak olduğu söylenebilir. Bu çerçevede, siyasetteki yansımaları dolayısıyla, 12 Haziran seçimlerinin 14 Mayıs 1950 seçimlerine benzediğini söylemek mümkündür: 1950'deki seçimlerin tek parti döneminin siyasal vesayetini yıkıp, demokratik bir dönemi başlatması gibi 12 Haziran seçimleri de, işaret ettiği yeni Anayasa ile yarım asırlık kurumsal vesayeti tamamen sona erdirme imkânını doğurmuş durumdadır.

Başka bir açıdan da, 12 Haziran seçimlerini önceki seçimlerden ayırmaktadır. Türkiye, uzun süredir, yeni bir gelecek inşa etmek yerine, içinde bulunduğu hayati bir krizi aşmak için seçimlere gitmiştir. 18 Nisan 1999 seçimleri 28 Şubat sürecinin yol açtığı siyasal krizi, 3 Kasım 2002 seçimleri hem 28 Şubat sürecinin hem de 2001 ekonomik çöküşünün yol açtığı siyasi ve ekonomik krizi, 22 Temmuz 2007 seçimleri de Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin yol açtığı siyasi krizi aşmak üzere gerçekleştirilmişti. Son üç seçimden farklı olarak, Türkiye, 12 Haziran seçimlerini bir krizi aşmak için değil, doğrudan doğruya yeni bir gelecek inşası için gerçekleştirmiştir. 12 Haziran sürecinde en belirleyici başlığın yeni Anayasa olması bu gelecek inşasını sembolize etmiştir. Bu yeni gelecek inşasının taşıdığı mesaj, hiç kuşkusuz, vesayet sisteminin ortadan kaldırılmasıdır.

1.1.1 Seçim Süreci ve Sonrası Gelişmeler-Krizler

Vesayet sisteminin geriletilmesi ve daha demokratik bir siyasal sistemin inşası anlamını taşıyan 12 Haziran seçimleri, birçok müdahaleye uğramıştır. Süreç dâhilinde, seçim sonuçlarını etkilemeyi hedefleyen provokasyonlar devreye sokulmuş; seçimler sonrasında da sandıktan çıkan sonucun siyasal gündemi şekillendirmesini engelleyecek adımlar atılmıştır.

Bu kapsamda ortaya çıkan ilk gelişme, Yüksek Seçim Kurulu'nun 18 Nisan'da aralarında yedi Emek, Demokrasi ve Özgürlük Bloku adayının olduğu toplam 12 bağımsız adayın başvurularını reddetmesi olmuştur. Kürt siyasal hareketinin bazı etkili aktörlerine adaylık hakkının tanınmaması, siyasal sistemin temsil kabiliye-

tiyle ilgili şüpheler uyandırmış; ülkede siyasal tansiyon yükselmiştir. Kamuoyundan yükselen tepkiler ve 19-20 Nisan tarihlerinde BDP tarafından düzenlenen –zaman zaman şiddete başvurulan- eylemler sonrasında geri adım atan YSK, 21 Nisan'da Hatip Dicle, Leyla Zana, Ertuğrul Kürkçü, Gültan Kışanak ve Sebahat Tuncel gibi isimlerle ilgili kararını değiştirmek zorunda kalmıştır. Henüz seçim süreci başlamamışken izlenen bu yol, BDP'ye erken, kısa süreli ve etkili bir kampanya yapma fırsatı sunmuştur. Böylece tabanını konsolide etme imkanı bulan parti, birçok toplumsal kesimin nezdinde mağdur olarak algılanmış; seçim süreci ise gergin şekilde başlamıştır.

BDP üzerinden yargı eliyle tedavüle sokulan ikinci provokasyon, seçimlerin yapılmasına 3 gün kala, 9 Haziran'da, Yargıtay 9. Ceza Dairesi'nin Hatip Dicle hakkındaki mahkumiyet kararını onaması ile devreye girmiştir. Dicle'nin milletvekili seçilmesi durumunda bile Meclis'e giremeyeceği anlamına gelen siyaset yapma yasağı, 21 Haziran'da Dicle'nin milletvekilliğinin YSK tarafından düşürülmesiyle sonuçlanmıştır. Bu yolla seçim sürecinde erken start alan BDP'nin, 12 Haziran'ın hemen öncesinde Yargıtay tarafından mağdur edildiği algısı üzerinden seçmenini mobilize etme imkanı doğmuştur.

BDP'ye benzer imkânlar sağlayan bir diğer gelişme, PKK tarafından seçimlere kadar ilan edilen ateşkese rağmen, askeri operasyonlar ve örgütün karşı saldırılarıyla şiddet ortamına geri dönülmesi olmuştur. Nisan ve Mayıs aylarında gerçekleştirilen operasyonlarda 26 PKK'lı öldürülürken, örgütün Mayıs ayında düzenlediği karşı saldırılarda Başbakan'ın seçim konvoyu ve bir polis karakolu hedef alınmış; dört emniyet görevlisi hayatını kaybetmiştir. Öte yandan, Nisan ayında yapılan güvenlik operasyonlarında öldürülen militanların defin işlemleri büyük kitlesel gösterilere dönüşmüştür. Güneydoğu'nun birçok ilinde düzenlenen eylemlerde asayişi bozan olaylar yaşanmış ve birçok işyeri ve banka şubesinin yanısıra AK Parti binaları da saldırılara hedef olmuştur. Böylece seçim kampanyasının en kritik aylarında genel anlamda ülke gündemi ve özel olarak Güneydoğu Bölgesi çatışma sürecinin damga bastığı yüksek bir gerilimle esir alınmıştır.

Seçim sürecinde devreye sokulan provokatif taktiklerin tek muhatabı BDP değildir. *Farklı Ülkücülük* adında bir internet sitesi, 24 Nisan-21 Mayıs tarihleri arasında MHP'nin 10 üst düzey yöneticisi ve milletvekili adayları ile ilgili seks görüntülerini yayınlayarak parti yönetiminin ve politikalarının değişmesini talep ettiğini duyurmuştur. Seçimler öncesinde bir aya yayılan bu kampanya neticesinde skandalda adı geçen isimler partideki görevlerinden ve milletvekili adaylıklarından istifa etmişlerdir. Bir siyasal mühendislik ürünü olduğuna şüphe bulunmayan bu

çalışmanın hangi odaklar tarafından ve ne amaçla yürütüldüğüne dair kamuoyunda birçok senaryo üretilmiş bu senaryolar, spekülasyondan ibaret olmakla birlikte, MHP'nin baraj tehlikesini bertaraf etme işlevini görmüştür. MHP, referandum sürecinde kan kaybetmiş ve baraj tehlikesi ile yüzyüze gelen bir parti haline gelmişken, kaset provokasyonu, MHP tabanının referandum küskünlüklerini bir tarafa bırakıp MHP etrafında kenetlenmesine yol açtı. Böylece, seçim tarihinde iki defa üst üste Meclis'e girememiş olan MHP'nin baraj tehlikesini geride bırakıp Meclis'e girmesi sağlanmış oldu.

Seçimlerden önceki süreci boyunca tedavüle sokulan provokasyonlar milletvekili seçilen tutuklu adayların salıverilmemesi aracılığıyla seçim sonrasında dadevam etmiştir. 12 Haziran seçimlerinde CHP'nin Ergenekon Davası'ndan tutuklu iki (Mehmet Haberal ve Mustafa Balbay), MHP'nin Balyoz Davası'ndan tutuklu bir (Engin Alan), BDP'nin ise KCK Davası'ndan tutuklu altı (Hatip Dicle, Selma Irmak, Kemal Aktaş, Faysal Sarıyıldız, İbrahim Ayhan ve Gülser Yıldırım) kişiye aday listelerinde yer vermeleri, seçim sürecinde de tartışılmıştır. Bu strateji üzerinden mezkûr davaların meşruiyetini sorgulanır hale getirmek ve tutukluları hapisten kurtarmayı hedefleyen partiler, seçim sürecinde yasama-yargı ilişkisi ve yargının bağımsızlığıkonularını tartışmaya açmıştır. Bu dönemde kamuoyunda dile getirilen bir diğer kaygı, mahkemelerin seçilen adayları serbest bırakmaması durumunda ortaya çıkması muhtemel siyasal gerilimler olmuş; nitekim bu kaygılar haklı çıkarılmıştır. Tutuklu adayların tamamının milletvekili seçilmesi ve YSK'nın bu kişilerin yeterliliklerini kabul etmesine rağmen yukarıda bahsedilen üç davayı yürüten mahkemelerin tahliye taleplerini reddetmesi tepkilere yol açmıştır. MHP kararın siyasal maliyetlerini ve hukuksuzluğunu vurgulamakla yetinirken, CHP, Meclis'e katılarak yemine etmeme; BDP ise Meclis'i boykot ederek Diyarbakır'da toplanma kararı almıştır. Sonuç olarak 24 Haziran'da düzenlenen TBMM'nin ilk oturumunda bulunan AK Parti ve MHP milletvekilleri yemin ederek, yasama faaliyetlerini başlatmışlardır. Öte yandan CHP ve BDP'nin boykot kararı, siyasal gündemi kilitlemeye uzun süre devam etmiştir. Cumhurbaşkanı, Meclis Başkanı ve siyasi partilerin çabalarıyla aranan çözüm formülleri, seçim sonrasının ilk iki ayı boyunca sürmüş; nihayetinde CHP'nin 11 Temmuz'da yemin ederek yasama faaliyetlerine dahil olmuştur. Buna karşın BDP'nin yemin etmesi için 1 Ekim tarihini beklemek gerekmiştir.

Siyasi partilerin yargı ile el ele ürettikleri kriz neticesinde, seçim sürecinin en önemli gündem maddesi olan ve seçim sonuçlarıyla da beklenti yaratan yeni Anayasa çalışmaları, uzun bir süre ikinci planda kalmıştır. 1 Ekim tarihinden itibaren

bütün partilerin katılımıyla başlayan yasama faaliyetleri, seçim sonrasını uzun bir süre meşgul eden ve tutuklulukları hâlâ süren sekiz milletvekilinin yarattığı krizin gölgesinde yeni Anayasa çalışmalarını sürdürmektedir.

Seçim sürecinde ve seçimlerden sonra siyasal gündemi meşgul eden bu krizler, aktörlerin siyasetin kaderini belirleme iradelerini zayıflatma işlevi görmüştür. Olayların gelişimi ve ortaya çıkan sonuçlar göz önünde bulundurulduğunda, onca gerilemeye rağmen, vesayet sisteminin ve vesayetçi aktörlerin manipülasyon güçlerini korumaya devam ettikleri söylenebilecektir. Siyasetin olağan ilerleyişine sekte vuran bu gelişmelerin, alınan kararların yansımalarının hesaba katılmaması ve gelişmelere zamanında ve yeterli ölçüde müdahale edilmemesinden kaynaklandığı düşünülürse, vesayetçi sistemin kurguladığı iktidar mekanizmasının en büyük desteği zayıf siyaset müessesesinden aldığı anlaşılacaktır. Bu anlamda 12 Haziran seçimleri, bu gerçeği bir kez daha gözler önüne sermiştir.

1.1.2 Seçim ve Siyasi Partiler

Siyasi partilerin seçim stratejisini belirleyen en önemli dinamik, 9 ay önce gerçekleştirilen referandum olmuştur. 12 Eylül 2010'daki referandumu bir genel seçim provası olarak değerlendiren siyasi partiler, 12 Haziran seçimlerini, referandumdan aldıkları sonuçları tamir etme veya tahkim etme süreci olarak değerlendirmişlerdir. AK Parti, seçimlere, Yeni Türkiye'yi inşa etme anlamı yüklerken; CHP, değişim dinamiğini sürdürme ve yeni lider kadrosunun koltuğunu koruma; MHP, siyasal hayatta kalıcılığını sürdürme; BDP ise Kürtlerin tek meşru/etkili sözcüsü olma anlamı yüklemiştir. Başka bir deyişle, CHP, MHP ve BDP seçimlere kendi akıbetleri ve siyasal yaşamdaki rolleri ile sınırlı bir anlam yüklerken, AK Parti, seçimleri doğrudan doğruya ülkenin yeniden inşasını mümkün kılacak bir süreç olarak değerlendirmiştir.

Siyasi partiler, seçimlere birbirlerinden farklı anlamlar yükleseler de, bütün siyasi partileri ortak kesen temel dinamik, siyasi partilerin vesayet sisteminin gerilemesini sembolize eden referandumdan sonra, ilk defa gerçek partiler olarak seçime girmiş olmalarıdır. Vesayet sisteminin gerilemesi dolayısıyla, siyasi partilerin sistem içindeki ağırlığının seçim sonuçlarıyla ölçüleceği gerçeği, siyasi partileri sahici ve etkili kampanyalar yapmaya sevketmiştir. Bu durum, bütün partilerin, kendi kemikleşmiş tabanlarıyla yetinmeyip başka toplumsal kesimlerin de desteğini almalarına yol açacak bir aday yelpazesine başvurmalarına ve seçim beyannamelerinde orta vadeli projelere yer vermelerine yol açmıştır.

AK Parti

AK Parti, ikinci dönemden sonra gündeme gelen iktidar yorgunluğu kaygılarını giderme, siyasal ve toplumsal kalıcılığını teyit etme, 2002 ve 2007 seçimlerinde yeterince nüfuz edemediği kesimlerin desteğini alma ve iktidarı boyunca sözcülüğünü üstlendiği yeni Türkiye inşasını Anayasa çıkaracak bir destekle gerçekleştirme anlamlarını 12 Haziran genel seçimlerine yüklemiştir.[2] Seçim sonuçlarının bütün bu alanlarda AK Parti'yi memnun ettiği söylenebilecektir.

Yukarıda bahsedildiği gibi seçimlere 'iktidar yorgunluğu' algısının seçmen nezdinde oluşabilecek olumsuz yansımalarını ortadan kaldırma misyonunu yükleyen AK Parti, bir yandan parlamenter grubunun yüzde 56'sını yenileme, diğer yandan 2023 yılına işaret eden 12 yıl vadeli projeler üretme yoluna gitmiştir. Böylece kamuoyunda gündeme gelen kaygıların anlamlı olmadığı mesajını veren bir kampanya yürütülmüştür.

Seçimlerin AK Parti açısından bir diğer sonucu, elde edilen yüzde 50 oy oranıyla partinin siyasal ve toplumsal kalıcılığının teyidi olmuştur. 2007 seçimlerinde aldığı yüzde 47'lik destek Cumhurbaşkanlığı kriziyle ilişkili bir tepki oyu olarak yorumlanan AK Parti, tabanının genişliği hakkındaki iddiaları 12 Haziran seçimleri ile çürütmüştür. Herhangi bir krizin olmadığı, siyasi partilerin geleceğe dair vizyonlarını seçmene sundukları bu seçimlerde AK Parti'ye verilen oylar, tartışmasız bir şekilde partiye duyulan güvene işaret etmektedir. Bu oran, tepki oylarından beslenmeyen bir AK Partililik kimliğinin oluştuğunu da ortaya koymakta; Türkiye'nin çok partili demokrasi tarihinde rastlanmayan bir başarıya işaret etmektedir.

Demokrat Parti, toplumun 27 yıllık tek parti iktidarından kurtulma arzusunun ifadesi olarak üç dönem üst üste iktidar olabilmiş; ancak üçüncü iktidar dönemine yüzde 10'luk bir gerileme ile girmişti. Buna karşılık AK Parti, Türkiye demokrasisinin 60. yılını geride bıraktığı, CHP veya darbe karşıtlığının siyasal anlamının zayıfladığı, üç ana akımın (Kürt milliyetçiliği, Türk milliyetçiliği, Kemalizm) siyasal alanda mücadele ettiği bir siyasal zeminde, oylarını artırarak ve iki kişiden birinin oyunu alarak üçüncü kez iktidar vizesi almıştır.

AK Parti için 12 Haziran seçimlerinin bir diğer anlamı, Türkiye'nin her tarafından destek bulan siyasi parti olma özelliğini tahkim etmek ve ülkenin güney batı ve güney doğusunda mevcut olan direnci kırmak olmuştur. Seçimlerde CHP, MHP

2. 12 Eylül Referandumu'ndan itibaren bir AK Parti değerlendirmesi için bkz. Yaşar Taşkın Koç, *12 Eylül'den 12 Haziran'a Siyasi Partiler: AK Parti*, SETA ANALİZ (http://setav.org/public/HaberDetay.aspx?Dil=tr&hid=77018&q=12-eylul-den-12-haziran-a-siyasi-partiler-ak-parti) Son Erişim: 16 Aralık 2011.

ve BDP'nin bölgesel parti; AK Parti'nin ise Türkiye partisi olduğu perçinlense de, mevcut direncin tamamen ortadan kalktığı söylenemeyecektir. AK Parti, bu direncin siyasal niteliği dolayısıyla, proje ağırlıklı bir kampanyanın siyasal kutuplaşmayı engelleyeceği öngörüsüyle hareket etmiş ve bu beklentisinde ancak kısmen haklı çıkabilmiştir. Gelecek inşasını kalkınmaya endeksleyen AK Parti kampanyası, Güneybatı'da (Ege) karşılık bulurken, Güneydoğu'ya hitap etmemiştir.

AK Parti'nin 12 Haziran seçimlerine yüklediği en önemli misyon ise yeni Türkiye'nin anahtarı konumundaki Anayasa sürecini tek başına yürütmesine yetecek bir toplumsal desteğe sahip olmaktır. Seçimler, siyasal ve sembolik düzeyde yeni Türkiye'nin AK Parti eliyle inşasına onay vermiş; öte yandan sayısal olarak 330 milletvekili gerektiren bu süreç, teknik nedenlerle, arzulanan sonuçları üretmemiştir. Bir başka deyişle AK Parti, aldığı oy oranıyla yeni Anayasa'yı tek başına çıkarma yetkisini toplumdan almışsa da, ulaştığı milletvekili sayısı nedeniyle diğer partilerle müzakere sürecini sürdürmek durumunda kalmıştır.

CHP

12 Haziran seçimlerinin CHP açısından en önemli anlamı, bir yıl önce değişen liderlik kadrosu ve söyleminin toplumdan vize almasıdır.[3] Genel başkanlığa gelişinin ertesinde, toplumdan yükselen değişim talebini karşılamaya yönelik bir siyasal strateji arayışına giren Kılıçdaroğlu, bu çerçevede Parti Meclisi'ni yenilemiştir. Yeni strateji, CHP'yi lâiklik ekseninde siyasal gerilim üreten demokrasi karşıtı çizgiden uzaklaştırmak, toplumsal ve ekonomik projelere ağırlık vermek, aynı zamanda toplumun değişim talebine uygun bir siyasal söylem üretmek olmuştur.[4] Bu değişimin temel dinamiği, farklı toplumsal kesimlerin desteğini alarak CHP'yi iktidar alternatifi bir parti haline getirmektir. Baykal ve Sav ekibine karşı Kılıçdaroğlu'nun sembolize ettiği 'yeni CHP'nin en önemli teyidi, partinin yüzde 30 seviyesinin üzerine çıkması gereği ortaya çıkmıştır. CHP'nin oylarını kayda değer bir şekilde arttıramaması durumunda ise kurultay çağrıları ve hizip kavgasının yeniden baş göstereceği anlaşılmıştır. Bu bağlamda 12 Haziran seçimleri, CHP'nin değişim sürecinin kaderini etkileyici bir öneme sahipti.

3. CHP'nin referandum sonrası stratejisi için bkz. Mahmut Övür, *12 Eylül'den 12 Haziran'a Siyasi Partiler: CHP*, SETA ANALİZ (http://setav.org/public/HaberDetay.aspx?Dil=tr&hid=76507&q=12-eylul-den-12-haziran-a-siyasi-partiler-chp) Son Erişim: 16 Aralık 2011.

4. Ana muhalefet partisinin dönüşümü için bkz. Taha Özhan, "Türkiye'nin En Eskiyeni Partisi: CHP", *Sabah*, 04.06.2011 (http://www.sabah.com.tr/Perspektif/2011/06/04/turkiyenin-en-eskiyeni-partisi-chp) Son Erişim: 16 Aralık 2011.

12 Haziran seçimlerine bu gerilimle hazırlanan CHP, kendisini sağlama almak için ikili bir strateji izlemiştir: Bir yandan, seçim sonrasında parti içi bir iktidar mücadelesini engellemek adına, Baykal ve Sav ile özdeşleşen kişilere aday listelerinde yer vermemek konusunda keskin bir kararlılık gösterilerek, mevcut CHP grubunun %63'ü liste dışı bırakılmıştır. Öte yandan, Baykal siyasetinin tabandaki yansımasından zarar görmemek için, hem söylem hem de aday seçiminde değişim ve statüko taraftarlarını aynı anda memnun edecek müteredditbir strateji takip edilmiştir. Bu çerçevede, eski CHP'nin temsil ettiği statükocu zihniyetle özdeşleşen (Mehmet Haberal, Mustafa Balbay, Sinan Aygün, Emine Tarhan Ülker ve İlhan Cihaner) isimlerin yanı sıra yeni CHP'nin değişim vaadini sembolize eden (Sezgin Tanrıkulu, Muhammet Çakmak) isimlere de şans tanınmıştır. Partinin aday seçimindeki bu denge siyaseti, söylem ve kampanya düzeyinde de işlemiş; eş zamanlı olarak iki farklı kesime hitap etmek durumunda kalan CHP, istikrarlı bir siyasi çizgi belirleyememiştir. Yeni raporlar ve söylemlerle değişim yönündeki arayışında ve iktidara talip olma hedefindeki samimiyete vurgu yapılmış; ancak bu arayışların bir siyasi çizgide bütünleşememesi nedeniyle seçmene çelişkili mesajlar verilmiştir.

Ortaya koyduğu hedef göz önünde bulundurulduğunda CHP'nin 12 Haziran seçimlerinde başarısız olduğunu söylemek mümkün olacaktır. Partinin aldığı yüzde 26'lık oy oranı, ihtiyaç duyduğu ve hedeflediği desteğin çok altında kalmıştır. Baykal dönemiyle kıyaslandığında kısmî bir başarı olarak kaydedilmesi gereken bu seviye, siyasal söylem değişikliği konusunda CHP'nin yeni kadrosunu cesaretlendirici ve parti içi muhalefete karşı koruyucu bir oran olmaktan uzaktır.

Parti, seçim sürecinde yeni bir CHP kimliği inşa etmek yerine, oy oranını artırmayı öncelemiş ve bu hedef uğruna, birbirleriyle telif edilemeyecek birçok söylem kullanmıştır. Toplumun siyasi parti kimliğini algılamasına etki eden aday listesi, beyanname ve kampanya gibi süreçlerde, merkez sağ'dan merkez sol'a, ulusalcı-Kemalizmden post- ve neo- Kemalizme kadar hemen her limana uğrayan CHP, siyasal kimliğini flulaştırmıştır. Toplum, henüz nerede duracağı belli olmayan bu dönüşüm sürecine destek vermemiştir. Kısacası oy oranının Baykal dönemindeki seviyesinden yüksek oluşu, değişim arayışından duyulan memnuniyeti; beklentilerin altında kalması ise değişim sürecindeki tedirginliğe-tereddüde yönelik memnuniyetsizliği ifade etmektedir.

Nitekim seçim sürecindeki denge arayışı ve mütereddittutum, CHP'nin seçim sonrası politikalarını da etkilemiştir. Listesinde Ergenekon Davası'ndan tutuklu iki adaya yer veren parti, mahkemenin salıvermeme kararı sonrasında yemin

etmeme yönünde tavır almıştır. Yargının verdiği karara yönelik tepkisini yasamayı boykot ederek ortaya koyan CHP, başta tabanı olmak üzere bir çok siyasal-toplumsal kesim tarafından marjinal parti refleksi göstermekle ve inisiyatifi AK Parti'ye teslim etmekle eleştirilmiştir. Böylece parti, yaklaşık 1 ay sürdürdüğü protesto tutumunu, başta açıkladığı şartlar yerine gelmediği halde, 11 Temmuz'da sonuçlandırmak zorunda kalmıştır.

Sonuç olarak, CHP'nin 12 Haziran seçimlerinde umduğu güçlü toplumsal desteği bulamaması, değişim yönündeki arayışını sekteye uğratmıştır. Kılıçdaroğlu ile sembolize edilen değişim arayılşının üzerinden bir buçuk yılı aşkın bir süre geçtiği halde, CHP'nin siyasal kimliğinin parametreleri henüz netleşmediği gibi, CHP içi iktidar mücadelesi de henüz ortadan kalkmış değildir.

MHP

MHP'nin 12 Haziran seçimlerine yüklediği anlam, referandumda ortaya çıkan taban ayrışmasını sona erdirmek ve bu ayrışma sürecinde MHP yönetiminin aldığı tutumun muhafazakâr tabanın desteğini çekmesine yol açmasıyla gündeme gelen baraj altına düşme tehlikesini bertaraf etmek olmuştur.[5] [6] Parti, bu iki hedef için anlamlı olabilecek hiçbir strateji benimsemeden seçim sürecine hazırlanmıştır. MHP'nin ne ülkücü tabanı razı etmek ne de ülkücü tabanla ulusalcı taban arasındaki ayrışmayı sona erdirmek için işlevsel bir strateji ortaya koyamaması, böyle bir arayışı gereksiz gördüğünden değil, mevcut bileşenleri itibariyle böyle bir strateji ortaya koyma performansından uzak oluşundan kaynaklanmaktadır.

Bu çerçevede, MHP seçim sürecindeki tutumuyla, varlığını kendisi dışındaki koşullara/dinamiklere teslim etmiştir. PKK'nın varlığı ve Kürt meselesinin çözülemeyişi, MHP'yi besleyen en önemli dış dinamikler olarak hesaba katılmalıdır. Ancak 12 Haziran seçimleri sürecinde bu dinamiğin yanı sıra MHP'yi baraj üstünde tutan muhtemelen en önemli etken, MHP'li üst düzey yöneticilere yönelik kaset ifşaatlarıyla gündeme gelen siyasal mühendislik faaliyeti olmuştur. MHP'nin 'bir odak' tarafından baraj altına düşürülmek istenmesine karşı oluşan tepki, parti tabanındaki anlaşmazlıkların ertelenmesine/unutulmasına yol açmıştır. Her zaman

5. MHP'nin seçim öncesi stratejisi için bkz. Hüseyin Kocabıyık, *12 Eylül'den 12 Haziran'a Siyasi Partiler: MHP*, SETA ANALİZ (http://setav.org/public/HaberDetay.aspx?Dil=tr&hid=75736&q=12-eylul-den-12-haziran-a-siyasal-partiler-mhp) Son Erişim: 16 Aralık 2011.

6. MHP tabanının dönüşümü hakkında bir değerlendirme için bkz. Hatem Ete, "MHP'nin Kimlik Arayışı", *Sabah,* 13.11.2010 (http://www.sabah.com.tr/Gundem/2010/11/13/mhpnin_kimlik_arayisi) Son Erişim: 16 Aralık 2011.

olduğu gibi dış tehdit, içeriyi tanzim etmiş; kenetlemiştir. Siyasal tarihinde iki kez üst üste baraj üstüne çıkamayan MHP'nin, Meclis dışında kalma tehlikesi yaşadığına dair tartışmalar kaset mühendisliğiyle birleşince, seçmen MHP'ye sahip çıkma gereği duymuş ve partiye yüzde 12'lik bir oy oranı sağlamıştır.[7]

Sonuç olarak, MHP'nin baraj üstüne çıkması parti liderliğinin yürüttüğü stratejinin bir ürünü olmaktan öte, tabanın siyasal mühendislik faaliyetlerine tepkisinin bir sonucu olarak değerlendirilmelidir. Bu çerçevede MHP'nin baraj tehlikesi henüz atlatılmış değildir ve bu mesele önümüzdeki seçimlerin de muhtemelen en önemli gündem maddesini oluşturacaktır.

BDP

BDP'nin 12 Haziran seçimlerine yüklediği öncelikli misyon, Kürtlerin temsili noktasındaki tartışmaları sona erdirecek ölçüde yüksek bir destek bulmak olmuştur.[8] Yüzde 10 seçim barajı dolayısıyla, Emek, Demokrasi ve Özgürlük Bloku adı altında bağımsız adaylarla seçime giren parti, toplumsal desteğini arttırmak üzere siyasal heterojenliğe sahip bir liste ortaya çıkarmıştır. BDP'nin aday listesi desteğini almayı umduğu üç kesime işaret etmektedir: kendi geleneksel kitlesi, muhafazakâr Kürtler ve büyükşehirlerdeki sol çevre. Bu çerçevede BDP, geleneksel tabanının oylarını mobilize etmek üzere, partinin mevcut milletvekillerinin yanı sıra taban üzerinde sembolik bir güce sahip olan Leyla Zana ve Hatip Dicle gibi isimlere de listelerinde yer vermiştir. Diyarbakır'dan aday gösterilen Şerafettin Elçi ve Altan Tan, muhafazakâr ve dindar Kürtlere hitap ederken, Sırrı Süreyya Önder, Ertuğrul Kürkçü ve Levent Tüzel ise büyükşehirlerdeki sol-sosyalist kesimlerin desteğini mobilize etmeyi amaçlamıştır.[9]

Seçim tarihindeki en heterojen ve güçlü listeyi hazırlayan BDP, seçim sonrasının en önemli gündemini teşkil eden yeni Anayasa yazımı sürecinde Kürtlerin ciddi desteğini alarak Kürt sorunun çözümünde aktörlük-muhataplık iddiasını güçlendiren bir parti olarak yer almayı hedefliyordu. 22 olan milletvekili sayı-

7. MHP'de yaşanan kaset skandalının daha detaylı bir incelemesi için bkz. Hatem Ete, "Yeni CHP'den Sonra Sıra Yeni MHP'de Mi?", *Sabah*, 28.05.2011 (http://www.sabah.com.tr/Perspektif/2011/05/28/yeni-chpden-sonra-sira-yeni-mhpde-mi) Son Erişim: 16 Aralık 2011.

8. BDP'nin 12 Eylül'den sonraki seyri için bkz. Ruşen Çakır, *12 Eylül'den 12 Haziran'a Siyasi Partiler: BDP*. SETA ANALİZ, (http://setav.org/public/HaberDetay.aspx?Dil=tr&hid=74630&q=12-eylulden-22-hazirana-siyasi-partiler-bdp) Son Erişim: 16 Aralık 2011.

9. BDP'nin seçimlerdeki başarısının bir incelemesi için bkz. Hüseyin Yayman, "BDP'nin Başarısının Ardında Ne Var?", Star-Açık Görüş, 19.06.2011 (http://setav.org/public/HaberDetay.aspx?Dil=tr&hid=80111&q=bdp-nin-basarisinin-ardinda-ne-var) Son Erişim: 16 Aralık 2011.

sını 36'ya çıkaran partinin 12 Haziran seçimlerinin AK Parti'den sonraki ikinci galibi olduğu söylenebilir. BDP'nin bu seçim zaferinde, hazırladığı güçlü listenin yanı sıra, YSK'nın seçim kampanyasının ilk ve son günlerinde verdiği kararlarla BDP kitlesini mobilize etmesinin tesirini de hesaba katmak gerekir. YSK'nın, BDP'nin temsil hakkını engellediği yönündeki algı, partinin seçim kampanyasını radikalleştirdiği gibi, kadrolarının da motivasyonunu artırmıştır. AK Parti'nin Güneydoğu listelerinin BDP'nin listelerindeki güçlü temsile sahip olmayışı ve seçim kampanyasının son günlerinde AK Parti'nin benimsediği milliyetçi söylem de BDP'nin başarısına katkı sunmuştur.

BDP parlamenter grubunun önceki dönemlere nazaran hem nicelik hem de nitelik açısından en önemli yansıması, Kürt meselesinin ele alınmasında ve PKK-BDP ilişkisinde sivil siyasetin ve söylemin güçlenmesi olabilecekken partinin seçim sonrası geliştirdiği tavır, bu beklentiyi boşa çıkarmıştır. Başka bir deyişle, BDP'nin parlamentodaki güçlü temsili, siyasete açılan bir kredi, Kürt meselesinin çözümünde şiddetin devreden çıkarılmasına yönelik bir mesaj olarak okunmalıdır. Ancak, BDP'nin seçim sonrasında mahkemelerin KCK'dan tutuklu milletvekillerini salıvermemesini Meclis'i boykot ederek protesto etmesi, PKK'nın art arda ve uzunca bir süredir başvurmadığı radikal yöntemlerle şiddete yönelmesi, devletin KCK operasyonlarını sürdürmesi ve İmralı ile görüşmelerin kesilmesi, 12 Haziran seçimlerinin sivil siyasete tanıdığı kredinin kullanılamamasına yol açmıştır. PKK-KCK'nın anlaşılmaz bir kıskançlıkla BDP'yi işlevsizleştirmeye yönelik tutumu ve parti grubundaki heterojen temsilin bu blokajı kırarak BDP siyasetine kendi rengini verememesi 12 Haziran seçim sonuçlarının siyasete yansımasını engellemektedir.

1.1.3 Seçimlerin Siyasal Anlamı

12 Haziran seçimleri, ortaya çıkardığı birçok gösterge ile siyasal haritada yeni bir durumu işaret etmektedir. Bu göstergeleri, katılımın son zamanlardaki en yüksek orana ulaşması (%87), Meclis dışında kalan oyların minimum düzeyde oluşu (%4,6), küçük partilerin erimesi (toplam %3), seçmen eğilimlerinin -biri % 50 oranında olmak üzere- 4 adreste birleşmesiyle tercihlerdeki heterojenliğin büyük ölçüde ortadan kalkması ve 1980 sonrası siyasal temsil tartışmalarının öncelikli gündem maddesi olan %10 seçim barajının fiilen işlevsiz hale gelmesi olarak kayda geçirmek gerekir. Bu sayısal tablo, geride kalan siyasal süreci anlamsızlaştırarak yeni bir anlayışa alan açacak birçok işaret barındırmaktadır. İki askeri darbe

(1960, 1980) ve iki Anayasa (1961, 1982) ile biçimlenen Türkiye siyaseti, 12 Haziran seçimleri, yukarıda sayılan göstergeler ve gündemine aldığı yeni Anayasa ile hem 1960 sonrası siyasal denklemi, hem de 1980 sonrası siyasal zemini işlevsizleştirecek birçok yeni öğe barındırır hâle gelmiştir.

Buradan çıkarılması gereken ilk sonuç, başta yazım süreci devam eden yeni Anayasa olmak üzere, parlamentonun bulunacağı tasarruflarda yüksek bir siyasal meşruiyete sahip olduğudur. Önemle üzerinde durulması gereken ikinci sonuç ise, seçimlerin siyasal istikrarı tahkim ettiğidir. Bu yönüyle seçimler, son çeyrek yüzyılın en önemli dinamiği olan dönüşüm sürecinin aktığı yeni mecranın kalıcılığını teyit etmiştir. 1990'ların siyasal hayatını sembolize eden parçalanma ve ayrışma, 2002'de siyasal temsil açısından istikrara kavuşsa da varlığını sürdürmüş; merkez sağ bakiyesi partiler, Meclis'te temsil edilemeseler de toplumsal varlıklarını korumuşlardır. Daha sonra 2007 seçimleri, temsildeki istikrarı korurken, siyasal ve toplumsal istikrara da yol açmıştır. 2011 seçimleri ise, istikrar tablosunu tahkim ederek, siyasetin yeni yöneliminin kalıcılığını vurgulamıştır. Merkez bakiyesi partilerin erimesi, küçük partilerin daha da küçülmesi ve siyasetin aktığı dört ana mecranın varlığını sürdürmesi, dönüşüm sürecinin yeni bir eşiğe geldiğini ortaya koymaktadır. Siyasal faaliyetin bundan sonraki arayışı, bu eşiğin nasıl tanımlanacağı, yeni siyasal sistemin nasıl kurgulanacağıdır.

Burada, AK Parti'nin oylarını girdiği her seçimde arttırarak, nihayet % 50'ye ulaşması üzerinde özellikle durmak gerekmektedir. Zira merkez sağ partilerin bütün sağ kesimlerin çatı partisi olma özelliğini yitirdikleri 1969 seçimlerinden bu yana, hiçbir parti % 50 oy alamamıştır. Darbe sonrası ilk seçimlerde istikrarın zorunlu/stratejik adresi olarak yüksek oy alabilen merkez sağ partiler, takip eden seçimlerde kimlik partileri (milli görüş ve ülkücü-milliyetçi gelenekler) karşısında gerilemeye başlamışlardır. Toplumun demokrasi ve kalkınma taleplerinin ayrışması anlamına da gelen bu durum, 1990'larda demokrasi gündeminin kalkınma gündeminin önüne geçmesi ile kimlik partileri lehine bir dönüşüm sürecine girmiştir. Bu bağlamda 2002 seçimleri, bu denklemin yeni bir rotaya evrileceğinin ilk işareti olmuştur. AK Parti'nin, kimlik partilerinin en önemli zaafı olan kalkınma gündemini demokrasi gündemiyle telif etme başarısı, merkez sağ partilerin erime sürecini hızlandırmıştır. Partinin demokrasi gündemini ihmal etmeden yeni siyasal merkezin kompozisyonu için verdiği mücadele, yeni kimlik partilerinin doğmasını engellediği gibi, mevcut partilerin de zayıflamasına yol açmıştır. 2007 ve 2011 durakları, AK Parti'nin toplumun demokrasi ve kalkınma talebini tek bir çatı altında topladığını teyit etmiştir.

Yeni siyasal merkezi analiz ederken, CHP'nin geçirdiği dönüşümün siyasal yansımalarını da hesaba katmakta yararlı olacaktır. CHP, 1992'deki kuruluşundan itibaren, kendisini merkez sağ partilere karşı merkez sol parti olarak konumlayan pozisyondan vazgeçmiş, siyasal stratejisini merkezin yeni yükselen partisi haline gelen Refah Partisi'ne göre konumlandırmaya başlamıştır. 2002-2010 arası dönemde, AK Parti'nin siyasal denklemde temsil ettiği yeni durumu hesaba katmadan aynı pozisyon sürdürülmüştür. AK Parti'nin siyasal merkezin bileşenlerini değiştirip yeni bir merkezi inşa etmesine karşın CHP, AK Parti'yi Refah Partisi'nin devamı olarak görmekte ısrar etmiş; bu strateji ise CHP'yi gün geçtikçe siyasal merkezin dışına iten, yeni merkezin imkânlarından alıkoyan bir sonuç üretmiştir. CHP'de Baykal'ın yerini Kılıçdaroğlu'na bırakmasıyla başlayan yeni siyaset arayışını bu perspektifle okumakta yarar vardır. 12 Haziran seçimlerinin görücüye çıkardığı CHP, kendisini lâiklik parantezine hapsederek AK Parti'yi Refah Partisi olarak görmekte ısrar etme stratejisinin terkedildiği, demokrasi ve kalkınma taleplerini karşılayan projelerin yeni stratejinin merkezine yerleştirildiği bir merkez sol parti olarak ortaya çıkmıştır. CHP'nin radikal sol-kemalist parti kimliğinden uzaklaşarak merkez-sol zemine yerleşme arayışı, merkezin sol kanadının da tahkim edilmesini sağladı.

Bu çerçevede, AK Parti'nin aldığı % 50 oy oranının siyasal yansımaları ile CHP'deki kimlik değişimi/arayışı bir arada düşünüldüğünde, Türkiye'nin yeni bir siyasal denklemin kurulma eşiğinde olduğu anlaşılmaktadır. Bu denklemin en önemli dinamiği, demokratikleşme ile temsil edilen vesayet karşıtlığıdır. Eski Türkiye'nin geride kaldığı, yeni Türkiye'nin hangi parametreler ekseninde inşa edileceği arayışının sürdüğü bu sürecin en somut yansıması, yazılma sürecine girilen yeni Anayasa'dır. Yeni Anayasa, Türkiye'nin 1990'lardan beri krize giren eski siyasal denkleminin yerine inşa edilecek yeni düzen arayışının en kritik eşiği haline gelmiştir. Bu arayışın, yeni Türkiye'nin inşa edilmesiyle sonuçlanıp sonuçlanmayacağı, yeni Anayasa'nın muhteviyatına bağlı olacaktır. Başka bir deyişle önümüzdeki soru, yeni Anayasa'nın eski Türkiye'nin son Anayasası mı, yeni Türkiye'nin ilk Anayasası mı olacağıdır.

Kronoloji

SİYASAL PARTİLER VE SEÇİMLER

22 Şubat 2011: AK Parti grup başkanvekilleri, Genel seçimlerin 12 Haziran 2011'de yapılmasına yönelik teklifi TBMM'ye sundu.

10 Mart 2011: Yüksek Seçim Kurulu, yurtdışında bulunan seçmenlerin seçimlerde oy kullanabilmesi için AK Parti'nin yaptığı başvuruyu reddetti.

18-21 Nisan 2011: Yüksek Seçim Kurulu, aralarında Hatip Dicle, Leyla Zana, Sebahat Tuncel ve Gültan Kışanak'ın da bulunduğu 12 bağımsız adayın eski mahkûmiyetleri nedeniyle milletvekili seçilme yeterliliğine sahip olmadıklarına hükmetti. Yükselen tepkiler üzerine kararı gözden geçiren Kurul, Hatip Dicle, Leyla Zana, Ertuğrul Kürkçü, Gültan Kışanak, Salih Yıldız ve Sebahat Tuncel'in seçime girebileceğine karar verdi.

4 Mayıs 2011: Kastamonu mitinginin ardından Ankara'ya dönmekte olan Başbakan Erdoğan'ın konvoyuna Ilgaz Dağı Soğuksu mevkiinde silahlı saldırı düzenlendi. Polis memuru Recep Şahin hayatını kaybetti.

10-21 Mayıs 2011: Bir internet sitesinde yer alan görüntüler MHP'yi sarstı. MHP'nin üst düzey 10 yöneticisi, partideki görevlerinden ve milletvekili adaylığından istifa etti.

31 Mayıs 2011: AK Parti'nin Hopa mitingi sonrasında Başbakan Erdoğan'ın konvoyu taşlı saldırıya uğradı. Bir Başbakanlık Koruma memuru ağır yaralanırken, gösterici Metin Lokumcu kalp krizi geçirerek öldü.

9 Haziran 2011: Yargıtay 9. Ceza Dairesi, Diyarbakır'dan bağımsız aday olan Hatip Dicle'nin mahkûmiyet kararını onadı.

12 Haziran 2011: Milletvekili Genel Seçimleri yapıldı. Yüzde 87 katılım oranına ulaşılan seçimlerde AK Parti, oyların yüzde 49,94'ünü alarak üçüncü kez tek başına iktidara geldi.

21 Haziran 2011: Yüksek Seçim Kurulu, 'terör örgütü propagandası yapmak' suçundan hapis cezası kesinleşen Hatip Dicle'nin milletvekilliğinin düşürülmesine karar verdi.

22 Haziran 2011: Resmi seçim sonuçları Resmi Gazete'de yayımlandı. AK Parti 327, CHP 135 ve MHP 53 sandalye kazandı. Ayrıca 35 bağımsız milletvekili de Meclis'e girdi.

22-28 Haziran 2011: CHP tarafından aday gösterilen Ergenekon Davası tutukluları Mehmet Haberal ve Mustafa Balbay; MHP tarafından aday gösterilen Balyoz Davası tutuklusu Engin Alan ve Emek, Demokrasi ve Özgürlük Bloku tarafından aday gösterilen Hatip Dicle, Selma Irmak, Kemal Aktaş, Faysal Sarıyıldız, İbrahim Ayhan ve Gülser Yıldırım'ın milletvekili seçilmeleri üzerine yargılandıkları mahkemelere yaptıkları tahliye talebi reddedildi. CHP ve BDP, mahkemelerin kararını protesto etmek üzere yemin etmeme kararı aldılar.

24 Haziran 2011: AK Parti ve MHP milletvekillerinin yemin etmeleriyle yeni yasama dönemi başladı.

30 Haziran 2011: Başbakan Erdoğan, Meclis'in muhalefet gelmese de çalışacağını söyledi.

4 Temmuz 2011: AK Parti Ankara Milletvekili Cemil Çiçek, TBMM Başkanı seçildi.

11 Temmuz 2011: AK Parti ile mutabakat sağlayan CHP, Meclis boykotunu sona erdirdi.

1 Ekim 2011: BDP grubu Meclis'te yemin etti.

13 Ekim 2011: CHP'nin boykot kararını sürdüren son isim olan Mersin Milletvekili İsa Gök yemin etti.

10-23 Kasım 2011: CHP Tunceli Milletvekili Hüseyin Aygün'ün Dersim İsyanı'nda yapılanlarla ilgili Atatürk'ü ve CHP'yi suçlayan açıklamaları gündeme oturdu. CHP Samsun Milletvekili Haluk Koç önderliğindeki 12 milletvekili, Kılıçdaroğlu yönetiminin Dersim konusunda sessiz kalmasını eleştiren bir açıklama yaptı. CHP'de Dersim tartışmaları sürerken, Başbakan Erdoğan devlet adına özür dilediğini açıkladı.

1.2 ASKER-SİYASET İLİŞKİLERİ

2010, ordunun hem darbe teşebbüsleri ve terörle mücadeledeki zaafları dolayısıyla kamuoyunda sorgulandığı, hem de hukuki soruşturmaya tabi tutulduğu bir yıl olmuştu. Bu çerçevede, 2002'den 2009'a kadar darbe yapmaya ve darbeye ortam hazırlamaya yönelik eylem planları yıl içerisinde açığa çıkmış; bu planlar doğrultusunda birçok muvazzaf ve emekli askerin yargılandığı soruşturmalar açılmıştı. Asker-siyaset ilişkilerinde asker lehine işleyen ayrıcalıkları gidermeye yönelik yasal düzenlemeler ve siyasi iktidarın öncülük ettiği fiili uygulamalar da kamusal sorgulama ve hukuki soruşturmalara eşlik etmişti. Bu bağlamda, referandumda (12 Eylül 2010) askeri yargı alanını daraltan ve asker kişilerin yargılama sürecinde sivil yargıyı yetkili kılan düzenlemeler gerçekleştirilmiş; ayrıca EMASYA Protokolü'nün iptali (4 Şubat 2010), 2010 Ağustos YAŞ kararları ve MGSB'nin sivillerce ve sivil bir perspektifle yazılmasıyla (22 Kasım 2010) asker üzerindeki sivil denetim güçlendirilmişti.

2011, darbe yapmaya, darbeye uygun ortam hazırlamaya ve hükümeti yıpratmaya yönelik eylem planları düzenlediği iddia edilen askeri personel hakkındaki yargılama sürecinin derinleşerek devam ettiği ve aynı çerçevede yeni davaların açıldığı bir yıl oldu. Bu bağlamda 2008'de açılan Ergenekon ile 2010'da açılan İrtica ile Mücadele ve Balyoz davalarıyla ilgili yargılama süreci yeni tutuklama dalgalarıyla sürdü. Aynı zamanda hükümeti yıpratmaya yönelik internet sitelerinin kurulmasına önayak oldukları iddia edilen askeri personel ile ilgili yeni bir dava (İnternet Andıcı Davası) açıldı. Böylece yıl içerisinde sivilleşme yönündeki eğilim derinleşerek sürdü ve somut kazanımlara kavuştu.

1.2.1 Balyoz Darbe Planı Davası

2011 yılının ilk yarısına Balyoz Darbe Planı Davası, ikinci yarısına ise İnternet Andıcı Davası ile ilgili gelişmeler damga vurmuştur. Türkiye'de darbe planı iddiasıyla açılan ilk dava olması hasebiyle kritik bir öneme sahip olan Balyoz Davası'nda, 2002-2003 yıllarında 1. Ordu Komutanlığı bünyesinde yapılan darbe hazırlığı planlarını içeren ve 2010 yılı boyunca gündemi meşgul eden Balyoz Darbe Planı soruşturması, (Plan'la ilgili belgeler 20 Ocak 2010'da kamuoyuna yansımış; İstanbul 10. Ceza Mahkemesi'ndeki davanın ilk duruşması 16 Aralık 2010'da yapılmıştı) 2011 boyunca da soruşturmaya dâhil edilen muvazzaf ve emekli askeri personelin rütbesi ve sayısı nedeniyle kamuoyunun ilgisini çekmiştir. Yılın ilk çeyreğinde, Gölcük Donanma Komutanlığı'nda ele geçirilen yeni belgelerden sonra başlatılan yeni tutuklama dalgası ile 106'sı muvazzaf olmak üzere 163 askeri personel tutuklanmıştır. Soruşturma yıl boyunca gerçekleşen yeni tutuklamalarla derinleştirilmiştir.

30 Mayıs'ta Harp Akademileri Komutanı Orgeneral Bilgin Balanlı'nın Balyoz Planı soruşturması kapsamında tutuklanmasıyla soruşturma ilk defa muvazzaf bir orgenerale ulaşmıştır. Tutuklamalar Haziran, Temmuz ve Ağustos aylarında da devam etmiş ve 15 Ağustos'ta 1. Balyoz Planı Davası'nı da yürüten İstanbul 10. Ağır Ceza Mahkemesi'nde 2. Balyoz Planı Davası başlamıştır. Davada 21'i tutuklu toplam 28 sanığın yargılanmasına devam edilmektedir. Hâlihazırda Balyoz Davaları kapsamında, 184'ü tutuklu olmak üzere, 222 askeri personel yargılanmaktadır.

Genelkurmay Başkanlığı, ilk günden itibaren, Balyoz Davası ile ilgili gelişmelerden duyduğu hoşnutsuzluğunu göstermekten kaçınmamıştır. Bu anlamda 24 Temmuz 2010'daki ilk tutuklama dalgasında, askeri terfilerin kararlaştırılacağı Ağustos 2010 YAŞ toplantısı öncesinde tutukluluk kapsamına girmemeleri için, muvazzaf subayların ordu evlerinde saklanmalarına yardımcı olunmuş; Genelkurmay Başkanı ve kuvvet komutanları, 18 Şubat 2011'de, Hasdal Cezaevinde tutulan 24'ü general, 102 subayı ziyaret etmiştir.[10] Ayrıca Genelkurmay Başkanlığı, 5 Nisan 2011'de resmi internet sitesinde yayınladığı açıklamada, Balyoz Davası'nda yargılanan emekli ve muvazzaf askeri personelin tutukluluk hallerinin devam etmesine anlam veremediğini ifade etmiştir.[11] Ağustos 2011 YAŞ toplantısında (Balyoz'dan tutuklu askeri personelin görevlendirilmeleri ile ilgili süreçte) hükümetle anlaşmazlığa düşerek erken emeklilik isteyen Genelkurmay Başkanı Işık Koşaner, TSK mensuplarına hitaben yayımladığı veda mesajında, Balyoz Davası'nın yürütülme tarzını (kapsam ve tutukluluk hali) ve yürütmenin davaya dahil edilen muvazzaf subaylarla ilgili terfi ve atama kararlarını istifa gerekçesi olarak zikrederek, davaya yönelik rahatsızlığını ifade etmiştir.[12]

1.2.2 İnternet Andıcı Davası

Siyaseti etkilemeye yönelik eylem planları hazırlayan veya eylemlere katılan askeri personel hakkında 2010'da başlatılan soruşturmalar 2011 yılında derinleşerek devam ederken, İnternet Andıcı Davası olarak adlandırılan yeni bir soruşturma ve yargılama süreci başlamıştır. "Kamuoyunu Yönlendirme Amaçlı İnternet Siteleri'" veya kamuoyunda popüler olan ismiyle İnternet Andıcı Davası iddianamesi, 29 Temmuz'da İstanbul 13. Ağır Ceza Mahkemesi tarafından kabul edilmiştir. İddianame, hükümet ve iktidardaki AK Parti aleyhine haberler yayımlayan internet sitelerinin doğrudan Genelkurmay Başkanlığı karargâhında ve Genelkurmay 2.

10. http://www.dha.com.tr/haberdetay.asp?Newsid=143177
11. http://bugun.com.tr/haber-detay/149760-tsk-dan-balyoz-aciklamasi-haberi.aspx
12. http://gundem.milliyet.com.tr/orgeneral-kosaner-in-veda-mesaji/gundem/gundemdetay/29.07.2011/1420413/default.htm

Başkanı'na kadar uzanan bir emir-komuta zinciri içinde kurdurulduğu ve bu sitelerde sistematik ve ısrarlı bir biçimde hükümetin ve AK Parti'nin yıpratıldığını belgeleriyle ortaya koymuştur. Bu yönüyle iddianame, Genelkurmay karargâhının seçilmiş sivil otoriteyi yıpratmaya yönelik doğrudan bir kampanya yürüttüğünü öne sürmektedir. Dava kapsamında Ağustos ve Eylül ayları boyunca yüksek rütbeli birçok muvazzaf ve emekli subay tutuklanmış; 15 sanığın yargılandığı dava Eylül ayında "İrtica ile Mücadele Eylem Planı Davası" ile birleştirilmiştir.

"Balyoz Darbe Planı Davası" bugüne kadar en yüksek sayıda askeri personelin yargılandığı bir dava niteliğini taşırken; "İnternet Andıcı Davası" doğrudan Genelkurmay Başkanlığı karargâhında görevli en yüksek rütbeli sanıkların yer alması nedeniyle dikkat çekicidir.

1.2.3 2011 YAŞ Süreci

Askeri personel ile ilgili süren davaların, özellikle de Balyoz Davası'nın gölgesinde gerçekleştirilen Ağustos 2011 YAŞ toplantısı -Cumhuriyet tarihinin en önemli askeri krizine yol açsa da- asker-sivil ilişkilerinde sivil otoritenin ağırlığını arttırdığını teyid etmiştir. Terfi sırası gelmiş olan Balyoz Davası'ndan tutuklu komutanların durumu üzerindeki anlaşmazlık, Genelkurmay Başkanı ile Kara, Hava ve Deniz Kuvvetleri komutanlarının istifasıyla sonuçlanmıştır. 2011 Şura'sında da sivil otoritenin karargâhın isteğine rağmen Orgeneral Hasan Iğsız'ı Kara Kuvvetleri Komutanı olarak atamaması, kuvvet komutanlarının istifa edeceği söylentilerine yol açmış, ancak böyle bir süreç yaşanmamıştır. 2011 Şura'sında, görev süreleri dolan kuvvet komutanlarının istifası bir tarafa bırakılırsa, 2 yıl daha görevini sürdürmesi beklenen Genelkurmay Başkanı Işık Koşaner'in istifası, ordunun Balyoz Davası soruşturmasına yönelik süregelen rahatsızlığının en önemli yansıması olarak görülebilecektir. TSK'nın en yüksek rütbedeki dört komutanının istifasının yol açtığı kriz, aynı gece (29 Temmuz) Jandarma Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Necdet Özel'in Kara Kuvvetleri Komutanlığı'na (asaleten) ve Genelkurmay Başkanlığı'na (vekâleten) atanmasıyla çözülmüştür.

2011 Şurası, 27 Nisan (2007) e-muhtırasından beri asker-sivil ilişkilerinde sivil otoritenin ağırlığını arttırmaya yönelik işleyen sürecin yol açtığı gerilimin sivil otorite lehine çözülme yoluna girdiğinin bir işareti olarak kayıtlara geçmiştir. Bu yönüyle, Şura'nın asker-sivil ilişkilerinde tarihi bir kırılmaya yol açtığı söylenebilecektir. Öncelikle, asker, rahatsızlığını *çatışarak* göstermek yerine *çekilerek* ifade etmiştir. Bu, askerin demokratik işleyişe tabi oluşunun ve asker üzerindeki sivil otoritenin sağlamlığının bir teyidi olarak okunmalıdır. İkinci olarak, Cumhuriyet tarihinin en ciddi askeri krizinin bu kadar kısa bir süre içinde ve yasal bir çerçeve-

de çözüme kavuşturulması, demokratik teamüllerin işlerliğini ve sivil otoritenin siyasal performansını ortaya koyarak askeri vesayeti gerileten ve demokratik siyaseti güçlendiren bir işlev görmüştür. Türkiye demokrasisi, bir dayanıklılık sınavından başarıyla geçmiştir.

Sonuç olarak, krizin başlangıcı, içeriği, boyutu, yönetimi ve sonucu asker-siyaset ilişkilerindeki yeni sürecin bir özeti niteliğinde olmuştur. Siyasi iktidarın krizi yönetme kabiliyeti ve askerin krize yönelik tutumu, normalleşme sürecini hızlandırıcı bir işlev görmüştür.

1.2.4 Normalleşme-Sivilleşme

2011 yılı ortalarında yakın tarihin en önemli asker-sivil ilişkileri krizinin ortaya çıkması ve bu krizin kısa sürede ve sivil otoriteyi güçlendiren bir şekilde çözülmesi, asker-sivil ilişkilerinde bir dönüm noktası olmuştur. Bu dönüm noktası, gerilim sürecinin normalleşmeye dönmesinin en kayda değer işareti olarak görülebilecektir. Nitekim bu krizin ardından asker-siyaset ilişkilerinde siyaset kurumunun belirleyiciliğini ihsas ettiren bir dizi normalleşme-sivilleşme hamlesi ortaya çıkmıştır.

Askerin sivil otoriteye tabi olması olarak özetlenebilecek normalleşmenin göstergelerinden biri, 29 Temmuz'daki krizin ardından 1 Ağustos'ta Şura'da verilen fotoğraftır. Şura'daki oturma düzeninin Başbakan'ın tek başına başkanlık yapmasını teyit eden bir şekilde yeniden tanzim edilmesi, yaşanan sürecin sembolik bir yansıması olmuştur. Bu, asker-sivil ilişkilerinde siviller lehine gelişen sürecin önemli bir sembolü olarak zihinlerde yer etmiştir.[13]

Normalleşmenin ikinci yansıması ise, 18 Ağustos'ta gerçekleştirilen MGK'daki oturma düzeni olmuştur. Cumhurbaşkanının başkanlığında, sivil ve askeri otoritenin karşı karşıya oturduğu oturma düzeni, asker ve sivil görevlilerin protokol sırasına göre bir arada oturduğu yeni bir düzen ile değiştirilmiştir. Burada öne çıkan, farklı önceliklere sahip iki cephe mesajının, aynı amaç için bir araya gelme sembolüyle yer değiştirmiş olmasıydı.

Bir diğer normalleşme ifadesi, kamuoyunda ve siyasi çevrelerde uzun süredir Genelkurmay Başkanlığı'nın resmi internet sitesinden kaldırılması istenen e-muhtıra'nın, 29 Ağustos'ta sitenin güncellenmesi gerekçesiyle kaldırılması olmuştur. Böylece yeni komuta kademesi, 27 Nisan 2007'de Genelkurmay Başkanı imzasıyla yayımlanan ve siyasi iktidar tarafından sert bir açıklamayla karşı durulan e-muhtıra'yı benimsemediğini sembolik olarak ortaya koymuştur.

13. http://www.sabah.com.tr/Gundem/2011/08/02/yasta-yeni-duzen

Daha önce, Başbakan, TBMM Başkanı ve Genelkurmay Başkanı'nın katılımıyla 'üçlü tebrikât' yapılırken, 30 Ağustos Zafer Bayramı ve Türk Silahlı Kuvvetleri Günü nedeniyle Genelkurmay karargâhında düzenlenen törende Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün, 'Başkomutan' sıfatıyla kutlamaları kabul etmesi, normalleşme sürecinin dördüncü yansıması olmuştur.[14] 31 Ağustos'ta Gül, eski uygulamanın, Türkiye'nin olağanüstü ara dönemlerinin bir ürünü olduğunu ve yeni uygulamanın Türkiye'nin değişimini gösterdiğini ifade etmiştir. 7 Eylül'de uygulama ile ilgili yazılı açıklama yapan Genelkurmay Başkanlığı da, bugüne kadar izlenen prensibin bayramın mana ve önemine uygun düşmediğini ve yeni uygulamanın bizzat Genelkurmay Başkanı'nın teklifi ile hayata geçirildiğini vurgulamıştır.

Son olarak, 4 Kasım'da Van Özalp ilçesindeki Orgeneral Mustafa Muğlalı Kışlası'nın adının kaldırılması dikkat çekici bir normalleşme emaresidir.[15] Dönemin 3. Ordu Komutanı Mustafa Muğlalı, 1943'te Van'da hayvan kaçakçılığı yaptıkları iddiasıyla 33 köylüyü kurşuna dizdirmiş; daha sonra DP iktidarı döneminde yargılanarak idama mahkûm edilmiştir. Genelkurmay ise, 2004 yılında Özalp'taki 2'nci Hudut Tabur Komutanlığı Kışlası'na Muğlalı'nın adını vermiş; bu karardan beri, Genelkurmay'ın tasarrufu, sıklıkla eleştirilere maruz kalmıştır.

Sonuç

28 Şubat sürecinde, hâlihazırda siyasete demokratik bir sistemde kabul edilebilir seviyenin üzerinde müdahil olan ordu, vesayet düzeninin yasal zemininin de ötesinde hukuk dışı yollarla ülke yönetimine müdahale etmiş; bu eğilim, AK Parti iktidarında da sürmüştür. 2007'den itibaren peş peşe ortaya çıkarılan belgeler, bir kısım askeri personelin 2010 yılına kadar ısrarlı bir şekilde siyasal düzenin normal işleyişine müdahale anlamı taşıyacak faaliyetlerin içinde yer aldığını göstermektedir. Bu eylemler, 2008'den itibaren hukuki soruşturmaya tabi tutulmuş; kamuoyunun ve siyasi otoritenin, sivil yargının bu faaliyetleri incelemesi için verdiği destek ve gerçekleştirdiği yasal düzenlemeler, siyasete müdahil olmanın asker nezdinde bir maliyet üretmesine yol açmıştır. Yargılama süreçleri yeni belgeler, yeni tutuklama dalgaları ve yeni iddianamelerle derinleştirilmektedir.

Bu bağlamda Genelkurmay Başkanlığı görevlerini yürüten İlker Başbuğ ve Işık Koşaner, orduyu yeni demokratik sürece adapte etmek üzere radikal ve cesur ka-

14. http://siyaset.milliyet.com.tr/cumhurbaskani-gul-baskomutan-sifatiyla-kutlamalari-kabul-etti/siyaset/siyasetdetay/30.08.2011/1432886/default.htm

15. http://www.dha.com.tr/haberdetay.asp?Newsid=229590

rarlar almak yerine, tutuklu askerlerle demokratik kamuoyu arasında bir denge politikası yürütmüşlerdir. Başbuğ ve Koşaner, muhtemeldir ki, asker-sivil ilişkilerinde sivil otoriteyi güçlendirme yönünde gelişen sürecin kalıcılığına itimat etmeyerek bir ara dönem stratejisi benimsemişler; bu çerçevede, bir yandan darbe teşebbüsü lanetlenip, sivil otoriteye ve anayasal düzene bağlılık vurguları yapılırken, öte yandan darbe teşebbüsü suçlamasıyla açılan davaların derinleşmemesi için çaba gösterilip, yargılanan askeri personelle dayanışma yolu benimsenmiştir. Böylece bu iki Genelkurmay Başkanı döneminde, ordunun demokratik sisteme uyumunu sağlamaya yönelik bir strateji yerine, demokratik sistemin orduya daha fazla müdahil olmasını perdeleme yolu tercih edilmiştir. Bu bağlamda orduyu demokratik düzen bağlamında bulunması gereken yere çekmektense, demokratikleşme süreciyle uyum görüntüsü verilerek ordunun yıpranmamasına çalışıldığı söylenebilecektir. Başbuğ ve Koşaner, böyle bir idare-i maslahatçı tutumun orduyu daha fazla yıprattığını ve ordunun er ya da geç gerçekleştirmek zorunda olduğu demokratik dönüşümü geciktirerek zorlaştırdığını görememişlerdir.

Orduda radikal bir dönüşüm gerçekleştiremediği için benimsediği dengeci pozisyonu daha fazla sürdüremeyerek istifa eden Koşaner'in yerine Genelkurmay Başkanlığı'na atanan Necdet Özel'in önünde iki selefi tarafından kaçırılmış fırsatların ürettiği maliyetler ve bunlardan çıkarılabilecek dersler bulunmaktadır. Özel, süregiden soruşturmaların ordu mensuplarına maliyetlerini mesleki dayanışma duygusunun yanına köklü reformları gerçekleştirme iradesini koyarak hafifletebilecektir. Öte yandan, askerin siyasete karışmamasına yönelik güçlenen kamusal bilinci, sivil iradenin kararlılığını ve demokratikleşme sürecini ciddiye alarak, demokratik sisteme uyum gösterecek ve destek verecek bir ordu yapılanmasını gerçekleştirmek için yeterli zaman ve şartlara sahiptir. Özel'in göreve gelişinden bu yana normalleşme ve sivilleşme yönünde yaptığı düzenlemeler ordunun dönüştüğüne kanaat getirmek için henüz yetersiz olsa da, bunları demokratik sürece yönelik bir iyi niyet beyanı olarak okumak gerekmektedir.

Asker-siyaset ilişkileri göz önünde bulundurulduğunda unutulmaması gereken en önemli noktalardan birisi, ordunun sivil denetime tabi kılınması sürecinin sadece ordunun inisiyatifine terkedilmemesi gerekliliğidir. Demokratik bir düzenin tesisinde ve işleyişinde en önemli sorumluluk, kamuoyu ve siyasi otoriteye aittir. Ordunun sivil denetim altına sokulmasına yönelik son yıllardaki gelişmelerin çoğu, siyasal iktidarın güçlü yapısından ve kararlı tutumundan kaynaklanmaktadır. Ancak, ordu-siyaset ilişkilerindeki temel parametreleri, hem siyasi iktidardan hem de Genelkurmay'dan bağımsızlaştırarak yasal bir çerçeveye kavuşturmak gerekmektedir. Orduyu sivil gözetimine tabi tutacak birçok yasal düzenleme ger-

çekleştirilmiş, ancak daha gerçekleştirilmeyi bekleyen birçok adım durmaktadır. Bu çerçevede, askerin sivil denetime alındığı demokratik bir düzenin tesisi, Genelkurmay Başkanı'nın demokratik zihniyetinden veya siyasi otoritenin sağlamlığından bağımsız kılınmalıdır.

Kronoloji	**ASKER-SİYASET İLİŞKİLERİ**
6 Şubat 2011:	CHP Eskişehir Milletvekili Süheyl Batum, Türk Silahlı Kuvvetleri'ni (TSK) 'kâğıttan kaplan' olarak tanımladı.
18 Şubat 2011:	Genelkurmay Başkanı Org. Işık Koşaner ve kuvvet komutanları, Balyoz Davası kapsamında tutuklanan 24 general ve 102 subayı Hasdal Askeri Cezaevi'nde ziyaret etti.
5 Nisan 2011:	Genelkurmay Başkanlığı'nın internet sayfasından yapılan açıklamada, Balyoz Davası kapsamında tutukluluğu devam eden 163 askerin durumuna anlam verilemediği ifade edildi.
30 Mayıs 2011:	Harp Akademileri Komutanı Org. Bilgin Balanlı, 'Balyoz Darbe Planı' soruşturması kapsamında tutuklandı. Böylece, ilk defa orgeneral rütbeli bir muvazzaf tutuklanmış oldu.
29 Temmuz 2011:	Genelkurmay Başkanı Org. Işık Koşaner ile kuvvet komutanları, YAŞ'ta siyasi iktidarda yaşadıkları görüş ayrılığı dolayısıyla emekliliklerini istedi. Jandarma Genel Komutanı Org. Necdet Özel, Kara Kuvvetleri Komutanı ve vekâleten Genelkurmay Başkanı oldu.
1 Ağustos 2011:	Yüksek Askeri Şura (YAŞ), Başbakan Recep Tayyip Erdoğan başkanlığında toplandı. Erdoğan, masanın başında tek başına otururak, sivilleşen Türkiye'nin bir portresini çizdi.
8 Ağustos 2011:	'İnternet Andıcı' davası kapsamında aralarında Kara Kuvvetleri Eğitim ve Doktrin Komutanı Org. Hüseyin Nusret Taşdeler'in de bulunduğu 14 kişi hakkında yakalama kararı çıkartıldı.
18 Ağustos 2011:	Milli Güvenlik Kurulu toplantısında asker ve sivil üyeler, protokol sırasına göre ve karışık olarak oturdu. Böylece daha önce kullanılan ve iki grubun masanın ayrı taraflarında bulunduğu oturma düzeni daha eşitlikçi hale geldi.
29 Ağustos 2011:	Genelkurmay Başkanlığı, internet sayfasından 27 Nisan 'e-muhtıra'sını kaldırdı.
30 Ağustos 2011:	Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, Zafer Bayramı ve Türk Silahlı Kuvvetleri Günü nedeniyle düzenlenen törende tebrikleri 'Başkomutan' sıfatıyla kabul etti.
5 Eylül 2011:	'İnternet Andıcı' davası sanığı Korgeneral Mehmet Eröz'ün avukatı, Genelkurmay eski Başkanı İlker Başbuğ'un tanık olarak dinlenmesi için mahkemeye başvurdu.
22 Kasım 2011:	TSK, Van'ın Özalp ilçesinde bulunan Org. Mustafa Muğlalı Kışlası'nın adını 'Şehit Astsubay Kıdemli Başçavuş Erkan Durukan Kışlası' olarak değiştirdi.

1.3 PKK VE KÜRT SORUNU

2011 yılı, Türkiye'nin Kürt sorununu çözme ve PKK ile mücadele stratejisinde bir muhasebe yılı oldu. Öcalan'ın 1999'daki yakalanışından bu yana, devlet hem PKK ile mücadelede hem de Kürt sorunun çözümünde, birbirinden farklı birçok strateji geliştirdi ve hayata geçirdi. PKK ve çeperindeki Kürt siyasi hareketi de bu stratejilere farklı karşılıklar verdi. Son dönemlerdeki en kapsamlı strateji, AK Parti hükümetinin 2009'da hayata geçirdiği "açılım" olmuştu. Açılım stratejisinin en önemli denklemi, Kürt sorunu ve PKK'yı birbirinden ayırıp her iki unsur için de sivil siyaset imkânlarını devreye sokmaktı. Kürt sorununun çözümü için "demokratikleşme", PKK'nın dağdan indirilmesi için "diyalog", bu stratejinin en önemli önermeleriydi. PKK ve Kürt siyasi hareketinin başarısız kılmak için geliştirdiği birçok hamleye karşın, 2011 yılının ortalarına kadar, bu stratejinin, devletin Kürt meselesine ve PKK'ya bakışındaki en önemli siyasi parametre olduğu söylenebilir. 2011 yılı, bu strateji kapsamında birkaç yıldır uygulanan siyasetin muhasebesinin yapıldığı, tarafların samimiyet ve güven sorgulamasını derinleştirdikleri ve ilişkiyi yeni bir evreye taşıdıkları bir yıl oldu.

Bu muhasebe fonksiyonu dolayısıyla, 2011'in ilk yarısı, PKK ile mücadele tarihinin en etkili barış sürecinin yaşanmasına tanıklık ederken, ikinci yarısında, PKK ve KCK'nın başlattığı eylemler ve bu eylemlere yönelik sürdürülen operasyonlarla son yılların en yoğun çatışma sürecine girildi. BDP'nin sivil itaatsizlik eylemleri ve 12 Haziran seçimlerindeki başarısı, İmralı ile yürütülen görüşmeler, MİT-Kandil arasındaki görüşme trafiği sorunun siyaset paradigması ekseninde çözülmesinin ana durakları olurken; PKK saldırıları, KCK'nın şiddetle kolkola gezen eylemleri, güvenlik operasyonları, KCK tutuklamaları, Devlet-Kandil-İmralı arasındaki görüşmelerin kesilmesi ve sızdırılması, çatışma sürecinin ana durakları oldu. 2011 yılı boyunca bu iki strateji, deyim yerindeyse, birbirleriyle mücadele ederek sürerken; yılın ilk yarısında sivil-siyasi çözüm çabaları, ikinci yarısındaysa bu çabanın yerini çatışmaya bırakması etkili oldu. 12 Haziran seçimleri ve Öcalan ile sürdürülen görüşmeler, her iki paradigma eksenindeki gelişmeler üzerinde de etkili oldu. Aslında her iki konuda da, çözüm sürecinde siyasi mekanizmaların önünü açan gelişmeler kaydedilmesine rağmen, PKK'nın çatışma ısrarı, sorunun siyaset yoluyla çözümü için sürdürülen sürecin duraklamasına yol açtı.

1.3.1 Sivil İtaatsizlik Eylemleri

BDP, 12 Haziran seçimlerine yönelik kampanyasını, görece erken bir tarihte, Nevroz kutlamalarıyla başlattı. Kutlamaların hemen ertesinde, 23 Mart'ta, BDP ve

DTK sözcüleri, sivil itaatsizlik eylemlerini başlatma kararı aldıklarını duyurdular. "Anadilde eğitim talebini, siyasi tutukluların salıverilmesini, askeri ve siyasi operasyonların durmasını ve yüzde 10 barajının düşürülmesini" içeren dört taleple gerekçelendirilen sivil itaatsizlik eylemi, 'sivil Cuma etkinliği', 'oturma eylemi' ve 'demokratik çözüm çadırları kurma' olmak üzere 3 eyleme dayanıyordu.[16]

Öcalan'ın önerisiyle ve Arap baharından ilhamla başlatılan eylemler, Kürt siyasi hareketinin mücadele tarzında yeni bir evreye geçiş potansiyeli taşıyordu. Öncelikle, Arap halkların, sivil bir mücadele ile otoriter rejimler karşısında kazandığı mevzileri veri alan bu eylemler, dağdaki silahlı mücadeleye ovada silahsız mücadele ile alternatif oluşturma ihtimaliyle, sivil siyaseti güçlendiren bir anlam taşıyordu. Bu eylemlerdeki bir diğer yenilik, Kürt siyasi hareketinin yıllardır uzak durduğu "din" meselesine yaklaşmasıydı. "Sivil Cuma" uygulaması, sol bir gelenekten beslenen ve dine uzak, hatta zaman zaman karşı duran, Kürt hareketinin mücadeleyi dini alana taşıması anlamına geliyordu.

1990'lı yılların başından itibaren, PKK'nın şiddet stratejisine alternatif olabilecek "sivil" bir strateji geliştiremeyen Kürt siyasi hareketinin sivil itaatsizlik eylemleri, kamuoyunda büyük ilgi gördü. Eylemlerin, silahlı mücadeleye alternatif olma potansiyeli de, geleneğin dine yaklaşma hamlesi de, hak ettiğinden büyük bir iyimserlikle karşılandı. Ancak, eylemler, BDP'ye seçimler öncesinde etkili bir kampanya yapma imkânı sunsa da, ne silahlı mücadeleye alternatif oluşturma potansiyelini realize edebildi, ne de geleneğin dinle sorunlu ilişkisini gidermesine yönelik bir eğilimi kalıcılaştırabildi.

Sivil itaatsizlik eylemleri, silah dışında ürettiği alternatifle ilgi uyandırsa da, yanlış bir hesaba dayanıyordu. En önemli yanlışı, Türkiye Arap diktatörlükleri paralelliğine dayanmasıydı. Kürt siyasi hareketinin sivil ve silahlı birçok aktörünün ağzından kurulan bu paralellik, 2011 yılı içinde, sivil itaatsizlik ve devrimci halk savaşı projelerine gereğinden fazla anlam yüklemesine yol açtı. Arap gençlerinin sokağa çıkarak mevcut rejimleri devirdiğine odaklanan bu bakış açısı, ne Arap gençlerinin mücadele stratejisini ne de hedef alınan rejimlerin siyasi karakterini hesaba kattı. Zaten 1950 yılından beri adil ve serbest seçimlerin gerçekleştiği, Kürt siyasi hareketinin 1990 yılından beri seçimlere katılarak yerel yönetimlerde ve parlamentoda söz sahibi olabildiği, sorunları dillendiren güçlü bir STK yapılanmasının mevcut olduğu, ifade ve örgütlenme özgürlüğü önündeki engellerin gün geçtikçe azaldığı Türkiye'yi bu unsurların hiçbirisine sahip olmayan Arap rejimleriyle kar-

16. DTK'nın Sivil itaatsizlik açıklaması için bkz. http://www.ntvmsnbc.com/id/25195549/

şılaştırmak yanlıştı. Bu çerçevede, siyasal talepleri dillendirme kanallarının açık ancak yetersiz olduğu Türkiye'yi bu kanalların tamamen kapalı olduğu rejimlerle eşitleyerek, Arap Baharı görüntülerinin yaşanacağına yatırım yapmak doğru bir strateji değildi.

Sivil itaatsizlik eylemlerinin Kürt siyasi hareketine umduğu mobilizasyonu sağlayamamasının en önemli nedeni, bu yanlış siyasal analizdi. Ancak, başarısızlıkta başka unsurlar da etkili oldu. Beklentilerin karşılanamamasında, devletin bu güne kadar tanımadığı bir eylem tarzıyla karşılaşmaktan duyduğu tedirginlikle eylemleri bastırmaya çalışması, PKK'nın sivil bir inisiyatife açılan kapının kendi otoritesini sarsacağına yönelik paranoya derecesindeki hassasiyetle bu eylemlere şans tanımaması ve Türkiye'de toplumun uzun süreli bir sivil itaatsizlik eylemini sürdürecek yapısal demokratik sorunların olmaması dolayısıyla eylemlere ilginin zaman içinde azalması gibi faktörler de etkili oldu.

1.3.2 12 Haziran Seçimleri

Kürt meselesinin çözümünde siyasetin alanını genişleten bir diğer dinamik, BDP'nin 12 Haziran seçimlerindeki başarısıydı. YSK'nın aday belirleme sürecinde, BDP'li yedi bağımsız adayın adaylığını onaylamama kararı alması, seçimler öncesinde PKK'nın eylemsizlik sürecini sonlandırma kararı ve BDP'nin sivil itaatsizlik eylemleriyle yükselmiş olan siyasi tansiyonun patlamasına yol açtı. BDP tabanı, YSK'nın kararına taşkınlık düzeyinde sert bir tepki göstererek, bir sivilin ölümüne ve bölgedeki birçok AK Parti şubesi ve işyerinin zarar görmesine yol açan kitlesel gösteriler gerçekleştirdi. Seçimlere müdahale anlamı taşıyan bu karar, siyasi tansiyonun yükselmesi ve siyasi aktörlerin devreye girmesiyle gözden geçirildi ve BDP'nin desteklediği adayların önündeki engeller kaldırıldı.

Kürt siyasi hareketi, seçimlerin en önemli gündemi olan yeni Anayasa sürecinde, Kürtlerin yegâne muhatabı olduğu iddiasını güçlendirecek bir sonuç alabilmek için var gücüyle seçimlere hazırlandı. Siyasi geleneğinin dışındaki etkili isimleri de aday göstererek, farklı toplumsal kesimlerin desteğini alabilecek güçlü bir liste hazırlayan BDP, seçim süreci boyunca seçmeni mobilize etmekte zorlanmadı. Newroz, sivil itaatsizlik eylemleri, YSK kararları, seçime yaklaştıkça artan PKK eylemleri, güvenlik güçlerinin operasyonları ve seçime üç gün kala Yargıtay'ın Hatip Dicle hakkındaki mahkûmiyet kararını onaması gibi gelişmelerle BDP, seçim tarihine kadar etkili bir kampanya yapma ve tabanını mobilize etme imkânı buldu. Bu süreçte, BDP'nin güçlü olduğu yerlerde hem en güçlü rakibi olan AK

Parti adaylarını hem de seçmeni sindirmeye yönelik agresif kampanyası, seçim çadırlarında bulundurulan patlayıcı maddeler, herhangi bir engelle karşılaşıldığında hiç çekinmeden şiddete başvurulması, demokratik bir yarış kültüründen uzak olduğunu ortaya koydu.

Kürt siyasi hareketi, seçimlerde büyük bir başarı göstererek 36 milletvekili çıkardı. Diyarbakır, Hakkâri, İstanbul Mardin, Şırnak ve Van illerinde hem oy oranını hem de milletvekili sayısını arttırdı. 2007'de milletvekili çıkaramadığı Adana, Ağrı, Bingöl, Kars ve Mersin illerinden birer milletvekili çıkardı. Batman, Bitlis, Iğdır, Muş, Siirt ve Şanlıurfa'da milletvekili sayısını arttıramasa da oylarını yükseltti.

YSK'nın seçimlere üç gün kala Yargıtay tarafından onanan cezasını gerekçe göstererek Hatip Dicle'nin milletvekilliğini düşürmesi ve KCK davasından tutuklu olan diğer 5 bağımsız milletvekilinin yargılandıkları mahkemeler tarafından tahliye edilmemeleri, seçim sonrası siyasi gündemi kilitlerken, BDP seçmenini de sokağa döktü. BDP, Meclisi boykot kararı alırken, sokaklar bir daha karıştı. YSK'nın ve mahkemelerin verdikleri karar ve BDP'nin bu karara verdiği boykot tepkisi, seçimlerin işaret ettiği demokratik sürecin baltalanmasına ve güçlenen sivil siyasetin sahayı PKK'ya terketmesine yol açtı.

1.3.3 KCK Davası

2011 yılında, Kürt meselesi ve PKK bağlamında gündemde yer bulan bir diğer mesele KCK davası ve operasyonu oldu. 2009'un ilk aylarından itibaren yeni tutuklama dalgalarıyla süren davada yüzlerce kişi tutuklanırken, özellikle üç olay yoğun tartışmalara yol açtı. KCK ile ilişkili olarak kamuoyuna yansıyan ilk tartışma, Aralık 2009'da DTP'li birçok belediye başkanı, yönetici ve üyenin tutuklanmasından sonra plastik kelepçe ile sıraya dizilmelerini gösteren fotoğraf oldu. İkinci olarak, Ekim 2010'da başlayan KCK duruşmasında mahkemenin sanıkların Kürtçe ifade vermesini kabul etmeyişi ve Kürtçe dilini 'bilinmeyen bir dil' ifadesiyle mahkeme kayıtlarına geçirmesi, KCK davasının siyasi bir bağlama yerleşmesine ve açılım sürecinin sorgulanmasına yol açtı. 2011 yılı boyunca, özellikle yılın son aylarında tutuklamalar ve yargılamalar devam etse de, dikkatlerin tekrar bu davaya çekilmesi, 1 Kasım'da Prof. Büşra Ersanlı ve yayıncı Ragıp Zarakolu'nun tutuklanması ile oldu.

KCK operasyonları ve davası ilk günden itibaren kamuoyunda yoğun bir tartışmaya konu oluyor. KCK operasyonlarını kategorik olarak eleştirenlerle, kategorik

olarak onaylayanları, şimdilik bir tarafa bırakırsak, tartışmanın operasyonların kapsamına ve usulüne yönelik olduğu söylenebilir. Bu çerçevede, sıklıkla dile getirilen eleştiri, seçilmiş siyasetçilerin, akademisyenlerin, gazetecilerin ve eylemlere katılan göstericilerin örgüt üyeliğinden tutuklanmış olmalarıdır. Davanın sınırları özenle çizilmiş bir siyasi perspektifle yürütülmek yerine siyasi maslahatı gözetmeyen bir asayiş-güvenlik paradigmasıyla yürütülüyor olmasının davanın meşruiyetini sorgulamaya açtığı ve siyasi gündemi gerdiği ortadadır. Siyasi bir davanın gerektirdiği bilinç ve özenle yürütülmesi gereken KCK davasının adli vaka muamelesi yapılarak yürütülmesi, davanın selametini ve davadan umulan siyasi sonuçları tehlikeye sokmaktadır.

Ancak tam da siyasi bir dava olması hasebiyle, KCK tartışmasını sadece dava sürecine odaklanarak tartışmak mümkün değildir. PKK'nın ve Kürt siyasi hareketinin, son yıllarda demokratik sürecin hızlanmasıyla iyice açığa çıkan birçok açmazı, KCK örgütlenmesinde ve bu örgütün eylemlerinde mevcuttur. Bu açmazları dillendirmeden, sadece KCK davasındaki aksaklıkları tartışmak bağcıyı dövmekten öteye bir anlam taşımayacaktır. Bu çerçevede, KCK'nın tarihi ile ilgili, KCK iddianamesinde yer alan veya PKK kaynaklarından devşirilen ansiklopedik bilgileri bir kenara bırakıp, KCK'nın siyasal bağlamına ve işlevine yoğunlaşmak daha anlamlı bir sonuç sağlayacaktır.

Böylesi bir çaba için öncelikle şu soruların cevaplanmasında fayda var: PKK, KCK örgütlenmesine neden ihtiyaç duymuştur? KCK; PKK'nın ve BDP-DTK'nın karşılayamadığı hangi işlevi yerine getirmek üzere kurulmuştur? Silahlı bir örgüt ve sivil-siyasi bir parti ve oluşumun varlığına karşın, hangi gerekçeler, bir ara kategorinin üretilmesine ihtiyaç doğurmuştur?

Bir diğer soru dizisi KCK'nın hangi amaçla kurulduğundan bağımsız bir şekilde, nasıl bir işlev yüklendiği ile ilgili sorulabilir: KCK, silah bırakmayı tasarlayan PKK'nın sivilleşme zeminini mi hazırlamaktadır, yoksa sivil siyaseti silah vesayetine alma işlevi mi yüklenmektedir? Soruyu daha da açmak gerekirse, KCK'nın varlığı, sivil siyaseti güçlendirmekte midir, zayıflatmakta mıdır?

Bu sorulara ek olarak, KCK-BDP ilişkisi de sorgulanmalıdır. KCK'nın PKK ile ilişkisi gayet açık ve ortada iken, BDP'li üyeler niye legal bir yapı-örgüt olmadığı açık olan KCK bünyesinde yer almaktadır? KCK davasından yargılanan üyelerinin çokluğundan şikâyetçi olup sivil siyasetin bu tutuklamalarla işlemez hale getirildiğini dillendiren BDP, neden legal bir siyasi parti olduğunu ve illegal yapılarla organik ilişki kurmaması gerektiğini hatırlamamaktadır?

Son olarak, KCK bağlamında, Kürt siyaseti ile şiddet arasındaki ilişkiyi de sorgulamak gerekir. Kürt siyasi hareketi, maalesef, hemen hemen her tepkisinde şiddete başvurmaktan geri durmamaktadır. Şiddetin adli soruşturmaya davetiye çıkardığı ortada iken ve her şiddet olayından sonra mutlaka gözaltıları ve adli soruşturmalar başlatılıyorken, bir siyasi parti hangi rasyonalite ile şiddet kartında ısrar ediyor olabilir?

KCK soruşturmasındaki aksaklıklara yönelik haklı eleştirilerin demokratik siyasetin zeminini güçlendiren bir yolda ilerlemesi için bu soruların içerildiği daha kapsamlı bir tartışmanın yapılmasına ihtiyaç var. Görünen o ki, legal ve illegal yapıları birbirlerinden ayrıştırılamaz şekilde ilişkilendirme de, demokratik protesto eylemini şiddete bulaştırma da, PKK'nın mevcut adli-siyasi sistemi işlemez hale getirme stratejisinin bir ürünü olarak, KCK şahsında hayata geçirilmektedir. Siyasi iktidar, uzunca sayılabilecek bir bekleme-izleme süresinden sonra, PKK'nın ve Kürt siyasi kanadının illegalitede kalma ve şiddete bulaşma ısrarına karşılık, 2011 yılının ikinci yarısında, KCK soruşturmasını derinleştirmeye karar vermiş görünmektedir.

Öte yandan, KCK davasının adli bir dava değil siyasi bir dava oluşu, davaya yönelik hoyratlık eleştirilerini ciddiye almayı gerektirmektedir. Siyasi bir dava olması hasebiyle, KCK davasının her aşamasında gelinen eşiğin Kürtlerin PKK ve devletle ilişkilerini nasıl etkilediğini sorgulamayı zorunlu kılmaktadır. Bu sorgulama, KCK soruşturmasındaki mevcut adli gözlüğün siyasi gözlükle değiştirilmesini gerektirmektedir.

1.3.4 Çözüm için Diyalog

PKK'nın dağdan indirilmesi ve Kürt sorunun çözümü bağlamında kamuoyunun yıllardır tartıştığı konulardan biri çözüm için diyalogun gerekliliği idi. Devlet, uzun süre, hem Kürt siyasetinin meşru-sivil aktörlerinin (BDP-DTP) Kürt sorununun çözümünde yegâne aktör oldukları iddialarına, hem de çözüm için kendilerinden öte illegal aktörleri (Öcalan, PKK) adres göstermelerine direndi. Siyasi iktidar, her iki sorunu da siyaset marifetiyle çözme kararı aldığı açılım sürecinde, sivil aktörlerin Kürt meselesinde muhatap alınacak yegâne aktörler oldukları iddialarını benimsemeden sivil aktörlerle görüşmeye başladı. Ancak, sivil aktörlerin çözüm sürecinde inisiyatif geliştirmek yerine İmralı ve Kandili adres göstermeleri, bu diyalog sürecinin gelişme kaydetmesini engelledi.

Açılım süreci, Kürt sorununun çözümünde ilerleme kaydettikçe, PKK sorunu daha da görünür olmaya başladı. Çatışma sürecinin sonlandırılması için PKK'nın

dağdan indirilmesi gerekliliği, muhatap alınabilecek meşru-siyasi aktörlerin yokluğunda, devleti PKK ile görüşme ile yüz yüze bıraktı. PKK sorunu çözülmeden, Kürt sorununda da arzulanan gelişmelerin kaydedilemeyeceği gerçeği devlet nezdinde kabul görmeye başladıkça, PKK ile gizli görüşmeler hız kazandı. 2011 yılı, hem Öcalan ile hem de Kandil ile görüşmelerin gerçekleştirilmeye başlandığının kamuoyuna yansıdığı bir yıl oldu.

Öcalan'ın 1999'daki yakalanışından itibaren devletin farklı kanatlarıyla görüşmeler yaptığı biliniyor.[17] 2011 yılında, devletin yeniden ve bu sefer sonuç alıcı-nitelikli görüşmeler yaptığı kamuoyuna yansıdı. Öcalan'ın Nisan ayında avukatları aracılığıyla kamuoyuna duyurduğu bu bilgi, hükümet tarafından onaylandı. Öcalan, devletin yıllardır kendisiyle kurduğu 'temas'ın, nitelikli bir yapı kazanarak 'diyalog'a evrildiğini ve yakın zamanda 'müzakere' sürecinin başlayabileceğini dillendirmeye başladı. Haziran ayına kadar, temkinli açıklamalar yapan Öcalan, Haziran'da sürdürülen diyaloga temkinsiz-iyimser bir anlam yüklemeye başladı ve defalarca bu sürece taraftar olmayan Kürt aktörlerinin de güvenini sağlayacak vurgulu beyanatlar verdi. Ancak, aşağıda daha ayrıntılı tartışılacağı üzere, bu süreç, PKK'nın Silvan ve Çukurca saldırılarıyla sonuçsuz bırakıldı.

2011 yılında, devletin sadece İmralı'yla değil Kandil'le de görüştüğü ortaya çıktı. Öteden beri, devletin yerli-yabancı bazı aracılar kullanarak Kandil'le görüştüğü iddiaları kamuoyunda dile getiriliyordu.[18]Bu iddia, kamuoyundaki hassasiyet dolayısıyla, ne devlet tarafından ne de Kandil tarafından onaylanmadı. Ancak, 12 Eylül'de Dicle Haber Ajansı tarafından yayınlanan ve hemen ertesinde websitesinin 'hacklenerek' konulduğu söylenen MİT-PKK görüşme kaydı, uzun süre inkâr edilen bir tabuyu yıktı. Kayıtlar, yıllardır, Kürt aktörlerinin dillendirdiği birçok suçlamayı açığa düşürdü. Öncelikle, devletin soruna taraf olan bütün aktörlerle, üstelik de uzun süredir (2006-2011), görüştüğü ortaya çıktı. Bu Kürt aktörlerinin muhataplık sorunu olarak dile getirdikleri birçok eleştiriyi anlamsızlaştırdı. İkincisi, Erdoğan'ın daha önce hiçbir siyasi liderin teşebbüs etmediği kadar açıklıkla bu sorunla yüzleştiği ve çözme iradesini hayata geçirdiği ortaya çıktı. Üçüncü olarak, Öcalan'ın görüşmelerinden yansıyan ifadeler MİT-PKK görüşme kaydı ile birleştirildiğinde, devlet-PKK arasında görüşülmemiş neredeyse hiçbir meselenin kalmadığı ortaya çıktı. Son olarak, Öcalan'la yapılan görüşmelerin Kandil görüş-

17. Cengiz Kapmaz, *Öcalan'ın İmralı Günleri,* İthaki Yayınları, 2011

18. Görüşmeler hakkında bilgi için bkz. http://siyaset.milliyet.com.tr/devlet-ocalan-la-hep-gorustu/asli-aydintasbas/siyaset/siyasetyazardetay/24.08.2010/1280227/default.htm; http://www.taraf.com.tr/nese-duzel/makale-balikci-devlet-apo-ya-size-ihtiyac-var-dedi.htm, http://www.taraf.com.tr/yildiray-ogur/makale-o-balikcidan-mesaj-var-ramazan-da-atesi-kes.htm

meleriyle desteklendiğinin ortaya çıkmasıyla, devletin sorunun çözümü için kararlı bir tutum içerisinde olduğu anlaşıldı.

Diyalog sürecinin bütün aktörleri içermeye başlaması, Kürt meselesi ve PKK'ya yönelik birçok ön kabulün geçersiz olduğunu ortaya çıkardı. Bu çerçevede, uzun bir liste hazırlanabilir, ancak, üç ön kabulü özellikle anmak gerekir. İlk ön kabul, devletin muhataplarla görüşmediği, diyalog sürecini işletmediği şeklindeki suçlamalardı. Bu görüşü dillendirenler, PKK veya Öcalan'la başlatılacak bir diyalog sürecinin sorunun çözümü için yeterli olacağını düşünüyorlardı. 2011 yılında açığa çıkan görüşme trafiği ve kapsamı, bu ön kabulün geçersizliğini ortaya koydu. İkinci ön kabul, PKK'nın silah bırakmaya hazır olduğuna yönelikti. Bu görüşü dillendirenler, Kürt meselesindeki çözümsüzlük dolayısıyla PKK'nın silah bırakmadığı, kamuoyunda dile getirilen talepler üzerinde bir anlaşmaya varıldığında PKK'nın silah bırakacağını düşünüyordu. Görüşmelerin içeriği, masaya getirilen talepler üzerinde bir anlaşmaya varıldığını ortaya koyarak bu tezi de anlamsızlaştırdı. Görüşme içeriği, PKK'nın Kürtlerin haklarının karşılanmasından öte geleceğini garantiye alacak, Kürtleri ilelebet yönetmesini sağlayacak bir anlaşma peşinde olduğunu ortaya koyarak silah bırakma olasılığını imkânsızlaştırdı. Üçüncü ön kabul, Öcalan'ın örgüt üzerindeki otoritesine yönelikti. Yıllardır, hem Kürt siyasi aktörleri hem de çözümde diyaloga inanan kamuoyu, Öcalan'ın PKK üzerindeki nüfuzuna referansla, çözümün anahtarının Öcalan'da olduğunu dillendiriyordu. Öcalan'ın anlaşmanın ufukta olduğuna dair vurgulu beyanlarına rağmen, PKK'nın Silvan ve Çukurca saldırılarıyla başlattığı çatışma süreci, bu kanaati boşa çıkardı. Öcalan'ın örgüt üzerindeki nüfuzunun sınırlarını açığa çıkaran bu süreç, PKK'nın yekpare olmadığını da ortaya koydu.

Bütün bu sonuçları itibariyle, 2011 yılında ortaya çıkan görüşme ve diyalog süreci, devletin sorunun çözümüne yönelik kararlılığını teyit ederken, PKK'nın çözüme henüz hazır olmadığını da ortaya koydu. Bu durum, yıl boyunca, gel-gitlerle devam eden diyalog sürecinin kesilmesine ve tekrar çatışmalı bir sürece girilmesine yol açtı.

1.3.5 İmralı-Kandil Gerilimi ve Çatışma Kararı

12 Haziran'da gerçekleştirilecek genel seçimler, seçimlerden sonra gündeme alınacak yeni Anayasa yapımı, İmralı ve Kandil ile sürdürülen görüşmeler, PKK içinde, Kürt sorununun çözümü ve PKK'nın silahsızlandırılması ile ilgili strateji savaşlarına yol açtı. PKK içindeki ayrışma veya İmralı-Kandil gerilimi olarak ni-

telendirilebilecek bu mücadele, 2011 yılının ilk günlerinden itibaren, Öcalan'ın görüşmelerine yüklenen anlam ve eylemsizlik sürecinin devamı-kesilmesi başlıkları üzerinden yol aldı.

PKK'nın içindeki savaş yanlıları, seçim ve Anayasa sürecini önemseyen AK Parti'yi, başlatılacak bir şiddet sarmalıyla kamuoyu önünde zor duruma düşürmenin, ya AK Parti'yi taviz vermeye veya şiddetle karşılık verip Kürtlerin desteğinden mahrum bırakmaya yol açacağı hesabıyla, eylemsizlik sürecinin sonlandırılmasını savunuyorlardı. Başında Öcalan'ın yer aldığı başka bir PKK kanadı, seçim ve Anayasa gündeminin yanısıra, İmralı ve Kandil ile yürütülen diyalog sürecinin de Kürt sorununa ve PKK'nın silahsızlandırılmasına yönelik siyasi çözüm imkânı doğurduğunu dillendirerek, eylemsizlik kararının uzatılmasını savunuyorlardı. Her iki kanadın pozisyonlarını, Mart ve Temmuz aylarındaki açıklamalar üzerinden izlemek mümkün.

Öcalan, 15 Haziran'a kadar süreceği ilan edilen eylemsizlik kararının, kendisi ile yapılan görüşmelerin niteliği göz önüne alınarak, Mart ayında gözden geçirilmesi gerektiğini açıkladığından beri, kamuoyunda ve PKK içinde bir Mart ayı sendromu başlamıştı. Aslında Öcalan, Ocak ayının ilk günlerinden itibaren, ateşkes sürecinin sürmesi gerektiğine dair mesajlar veriyordu. Öcalan, 3 Ocak'taki görüşmesinde şu açıklamaları yapmıştı: "*Süreç ve diyalog iyi bir şekilde gelişiyor ve gittikçe derinleşiyor. Yarın olağanüstü bir durum gelişmezse, bir engel çıkmazsa çözüm gelişebilir, önemli gelişmeler olabilir. Ocak ayında yine engelleme olmazsa çözüme yönelik önemli gelişmeler olacaktır. Seçimlerden sonra da AKP veya iktidara gelecek olanlar çözüm için gerekli projelerini açıklarlar. Seçimden sonra çözüm de derinleşebilir.*"[19] PKK içindeki şahin kesim ise, 2007 seçimleri öncesindeki ateşkes sürecinin AK Parti'ye yaradığından hareketle, 12 Haziran seçimleri öncesinde eylemsizlik sürecinin bitirilmesi gerektiğini savunuyordu.[20] Nihayetinde, KCK-PKK 28 Şubat'ta eylemsizlik sürecini bitirme kararını duyurdu.[21] Böylece, Türkiye seçim sürecine adım adım ilerlerken, PKK içindeki şahin kanat çatışma kararı alarak provokasyonlara davetiye çıkaran bir süreci başlattı.

Öcalan, eylemsizliği bitirme kararına rağmen, 20 Mart'ta avukatlarıyla yaptığı görüşme aracılığıyla, örgütün çatışmadan uzak durmasını şu mesajlarla iletti:

19. Açıklamanın detayı için bkz. http://www.radikal.com.tr/Default.aspx?aType=RadikalYazar&Date=03.01.2011&ArticleID=1034918

20. Yıldıray Oğur, "Ateşkes Seçimde AKP'ye Yarar", *Taraf*, 03.02.2011, http://www.taraf.com.tr/yildiray-ogur/makale-ateskes-secimde-akp-ye-yarar.htm, Kurtuluş Tayiz, "Genç PKK'lılar Rahatsız", *Taraf*, 01.04.2011,

21. PKK'nın **eylemsizlik sürecini bitirdiğine yönelik duyurusu için bkz.** http://www.gercekgundem.com/?p=354420

"*Halkımıza şunları söyleyebilirim; Burada bir diyalog devam ediyor. Kimi pratik öneriler aşamasına gelmiş bulunmaktayız. Bu pratik öneriler çerçevesinde yaz başına kadar gelişmeleri takip etmek gerekiyor. Diyalog ve müzakere yöntemine şans veriyoruz. Bu yöntem pratikleşirse 2011 çözümün geliştiği yıl olacaktır.*"[22] Duran Kalkan'ın 3 gün sonra yaptığı açıklama, Kandil-İmralı arasında sürece yönelik görüş ayrılığını ele verdi: "*Seçim yolu kapatılıyor, diyalogun yolu kapatılıyor, siyaset yapma demokratik siyasetle mücadele etmenin bütün yolları kapatılıyor. Kürt halkının kaderini seçim değil, yürüttüğü mücadele, ayaklanma, isyan, serhildan, devrim belirleyecek.*"[23]

İmralı ile Kandil arasındaki yaklaşım farkını ortaya koyan bu görüşler, Temmuz'a doğru daha da keskinleşti. Seçimlerin eksen alındığı bu tartışmalarda, Öcalan, Mayıs ayı boyunca yaptığı açıklamalarda, 15 Haziran'ı, daha sonra da 15 Temmuz'u bir milat olarak belirledi ve diyalog sürecinin çözümle sonuçlanıp sonuçlanmayacağının bu tarihe kadar netleşeceğini ilan etti. Öcalan'ın 15 Temmuz olarak belirlediği milat, PKK'nın Mayıs (Kastamonu ve Etiler) ayındaki saldırılarına rağmen, genel bir çatışma sürecinin başlaması anlamını yüklenmedi. Bu süreç boyunca, PKK içinde, çözüm için diyalog veya anayasal çözüm ile "devrimci halk savaşı" seçenekleri arasındaki gerilim daha da derinleşti.

Öcalan, 9 Temmuz tarihli avukat görüşmesinde, devrimci halk savaşı beklentisi içinde olan kanadın provokasyonlarını engellemek üzere, üstüne basa basa, 15 Temmuz tarihinin milat olmaktan çıktığını, devlet ile sürdürülen görüşmelerin sonuç alıcı bir evreye geldiğini şu sözlerle açıkladı: "*Barış Konseyinde devlet ile mutabakat sağladık. Artık 15 Temmuz'un hükmü kalmamıştır. Devrimci halk savaşını kaldırmış bulunuyoruz.*"[24] İmralı cephesinde tablo bu kadar netken, PKK 1990'lardaki stratejiye geri dönüş anlamına gelecek şekilde, yol kontrolü yapmaya ve adam kaçırmaya ve ironik bir şekilde 1990'lardaki JİTEM tarzına benzer şekilde gün ortasında, sokakta infazlar gerçekleştirmeye başladı. 1990'ların devlet-toplum ilişkilerinde ürettiği maliyetten ders çıkararak hukuk içerisinde mücadele yöntemlerini hayata geçiren siyasi iktidarın aksine, PKK 1990'ları örnek alan eylemler gerçekleştirmeye başladı. Böylece, yıllardır, eleştirilerin odağında yer almış olan güvenlikçi perspektif el değiştirerek PKK'nın benimsediği bir enstrümana dönüştü.

22. Öcalan'ın avukatlarıyla yaptığı görüşmenin basına yansıyan detayları için bkz. http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/printnews.aspx?DocID=17323576

23. Duran Kalkan'ın açıklamaları için bkz. http://www.turkeyinfonet.com/2011/03/duran-kalkan-kurtlerin-kaderini-secim-degil-devrim-belirleyecek/

24. Öcalan'ın Avukatlarıyla yaptığı görüşmenin içeriği için bkz: http://www.firatnews.eu/index.php?rupel=nuce&nuceID=46242

Bütün bu süreci iptal eden gelişme ise, 14 Temmuz'da PKK'nın gerçekleştirdiği saldırıda 13 güvenlik görevlisinin yanarak hayatını kaybetmesi oldu. Öcalan'ın sonuç alıcı görüşmeler yaptığını, devletle mutabakata vardığını, devrimci halk savaşına gerek kalmadığını duyurmasından altı gün sonra, PKK gerçekleştirdiği bu hamle ile İmralı'yı devreden çıkararak çatışma sürecini başlattı. Cemil Bayık, Silvan saldırısını şu şekilde gerekçelendirdi: "*Devletin kabul ettiği protokolün ne zaman hayata geçeceği belli değil, şimdi mi, bir yıl sonra mı bilinmiyor. Devlet bu konuda hiçbir şey söylemiyor ve sadece kabul etmiş. Bu da kandırmaca ve taktiktir. Bu şekilde PKK'nin önüne geçmek ve yavaş yavaş bitirmek istiyorlar. Diğer protokollerin de kabul edilmesi gerekiyordu. Ayrıca kabul edilenin de ne zaman pratiğe geçirileceği belirtilmeli. Hiçbir tarih verilmemiş. Kabul edilmesi tek başına devletin imhadan vazgeçtiği anlamına gelmez. Pratik adımlar atılmadığı sürece de boştur. Devlet de pratik adımlar atmıyor, çünkü imha politikasından vazgeçmek istemiyor. Hiç kimse kendisini kandırmasın, halkımız bu konuda duyarlı olmalı; bunlar taktik ve oyalamadır. Önderimizi, hareketimizi ve halkımızı oyalamak istiyorlar.*"[25] Öcalan'ın vurgulu ifadelerle sahiplenerek bel bağladığı sürecin Bayık tarafından 'kandırmaca, oylama ve taktik' olarak anlaşılması, Kandil'in İmralı'yı devreden çıkarması olarak anlaşılmalıdır. Silvan saldırısı ve saldırı sonrasında Kandil'den yapılan açıklamalar 2011 yılı boyunca tedavülde olan Kandil-İmralı gerilimini gün yüzüne çıkararak, Kandil'in galibiyetiyle sonuçlandı.

İmralı, BDP ve DTK'nın denklemden çıktığı, PKK'nın savaş kararını kabul ettirerek yegâne aktör olarak sahnede yer aldığı bu süreç, siyaset ve müzakere enstrümanlarının yerini silaha ve şiddete bırakmasına yol açtı. Silvan saldırısından sonra, peş peşe yeni saldırılar gerçekleşti. 17 Ağustos'ta PKK'nın kurduğu pusuda 8 asker hayatını kaybetti; 20 Eylül'de Ankara'da gerçekleştirilen patlamada, 3 sivil hayatını kaybederken 34 kişi yaralandı; 19 Ekim'de PKK'nın Çukurca saldırısında 24 asker hayatını kaybetti. Siyasi iktidar bu saldırılar karşısında, Öcalan'la görüşmeleri keserken, Kandil ve Zap kamplarına hava operasyonu ve Kazan vadisine yoğun kara harekâtı düzenledi. Böylece, yıl boyunca, Kandil'in direncine rağmen sürdürülen eylemsizlik ve çözüm için diyalog süreci, yerini çatışmaya bıraktı.

Silvan saldırıları, devletin ve kamuoyunun PKK'yı konumlandırmasında bir dönüm noktası oluşturdu. Hükümet vurgulu sözlerle sürece yönelik hayal kırıklığını ve PKK'daki iki başlılığın Öcalan ile görüşmeleri anlamsızlaştırdığını

25. Cemil Bayık'ın açıklamaları için bkz: http://www.sabah.com.tr/Gundem/2011/07/19/kandil-imraliya-isyan-bayragi-acti

dile getirirken,[26] kamuoyunda çözüm için diyalogu savunan birçok gazeteci de PKK'ya yönelik sert eleştiriler kaleme aldı.[27] Siyasi iktidarın güvenlik politikalarını terk ettiği, örgütle ve örgütün lideriyle çözüm için diyalog kurduğu, PKK'nın dağdan indirilmesi ve Kürt sorununun çözümü için cesur ve riskli kararlar aldığı bir süreçten sonra, PKK'nın peş peşe gerçekleştirdiği saldırılar, PKK'nın yeniden değerlendirilmesini zorunlu kılıyor. Bu saldırılar ve zamanlaması, PKK'nın Kürt meselesi ile ilişkisini açığa düşürürken, örgütün uluslararası dengeler içinde bir istikrarsızlık enstrümanına dönüştüğünü ortaya koydu. Arap dünyasında, toplumların sivil direnişlerle yüzyıllık otoriter rejimleri devirmeyi başardığı, Türkiye'nin zamanın ruhuna uygun bir şekilde, uzun süredir güvenlik paradigmasını terkederek demokratik süreçleri işlettiği, Kürt sorunun çözümü ve PKK'nın silahsızlandırılması için cesur ve riskli kararlar aldığı bir süreçte, PKK'nın yanlış bir analize dayanarak verdiği anakronik çatışma kararı, Türkiye'nin, Kürtlerin ve PKK'nın hayrına bir sonuç vermeyecektir.

Sonuç olarak, 2011 yılı, hem Cumhuriyet tarihinde çözüm yönünde en cesur kararların alındığı, soruna taraf olan bütün aktörlerle diyalog kurulduğu ve çözüme en yakın noktaya gelindiği, hem de sürecin PKK tarafından sonlandırılması dolayısıyla, devletin ve kamuoyunun hayal kırıklığına uğradığı ve çözüm için umutsuzluğa kapıldığı bir yıl oldu.

26. Başbakan'ın Silvan saldırısından sonra yaptığı konuşma metni için bkz: http://www.ahaber.com.tr/Gundem/2011/07/19/erdogan-kktcye-gidiyor

27. Birkaç örnek için bkz. Emre Uslu PKK'nın "4.Stratejik Mücadele Dönemi" *Taraf,* 20.07.2011, http://www.taraf.com.tr/emre-uslu/makale-pkk-nin-4-stratejik-mucadele-donemi.htm; Emre Uslu "PKK bundan sonra ne yapacak" *Taraf,* 27.07.2011, http://www.taraf.com.tr/emre-uslu/makale-pkk-bundan-sonra-ne-yapacak.htm; Kurtuluş Tayiz, "Silvan, Ankara-İmralı statükosunu bozdu" *Taraf,* 26.07.2011, http://www.taraf.com.tr/kurtulus-tayiz/makale-silvan-ankara-imrali-statukosunu-bozdu.htm; Kurtuluş Tayiz, "Devlet bu kez meşru savunmada" *Taraf,* 19.08.2011, http://www.taraf.com.tr/kurtulus-tayiz/makale-devlet-bu-kez-mesru-savunmada.htm; Cengiz Çandar: "Silvan'da 'yanan' ne oldu?, *Radikal,* 16 .07.2011 , http://www.radikal.com.tr/Default.aspx?aType=RadikalYazar&ArticleID=1056489&Yazar=CENG%DDZ%20%C7ANDAR&Date=16.07.2011&CategoryID=97; Cengiz Çandar: "Türkiye'nin Suriyeleşme tehlikesi", *Radikal,* 19.07.2011, http://www.radikal.com.tr/Default.aspx?aType=RadikalYazar&Date=19.07.2011&ArticleID=1056813; Ahmet Altan: "Savaş ve Barış", *Taraf,* 15.07.2011 http://www.taraf.com.tr/ahmet-altan/makale-savas-ve-baris-4.htm

Kronoloji

PKK VE KÜRT SORUNU

28 Şubat 2011:	PKK 13 Ağustos 2010'da ilan ettiği eylemsizlik kararını sona erdirdiğini açıkladı.
23 Mart 2011:	DTK Eş Başkanı Ahmet Türk ve BDP Genel Başkanı Selahattin Demirtaş 'sivil itaatsizlik' kararı aldıklarını açıkladılar.
18-21 Nisan 2011:	Yüksek Seçim Kurulu, aralarında Hatip Dicle, Leyla Zana, Sebahat Tuncel ve Gültan Kışanak'ın da bulunduğu 12 bağımsız adayın eski mahkûmiyetleri nedeniyle milletvekili seçilme yeterliliğine sahip olmadıklarına hükmetti. Yükselen tepkiler üzerine kararı gözden geçiren Kurul, Hatip Dicle, Leyla Zana, Ertuğrul Kürkçü, Gültan Kışanak, Salih Yıldız ve Sebahat Tuncel'in seçime girebileceğine karar verdi.
4 Mayıs 2011:	PKK, Kastamonu mitinginin ardından Ankara'ya dönmekte olan Başbakan Erdoğan'ın konvoyuna Ilgaz Dağı Soğuksu mevkiinde silahlı saldırı düzenlendi. Polis memuru Recep Şahin hayatını kaybetti.
26 Mayıs 2011:	İstanbul Etiler'de meydana gelen patlamada 8 kişi yaralandı. Saldırıyı PKK üstlendi.
9 Haziran 2011:	Yargıtay 9. Ceza Dairesi, Diyarbakır'dan bağımsız aday olan Hatip Dicle'nin mahkûmiyet kararını onadı.
21 Haziran 2011:	Yüksek Seçim Kurulu, 'terör örgütü propagandası yapmak' suçundan hapis cezası kesinleşen Hatip Dicle'nin milletvekilliğinin düşürülmesine karar verdi.
22-28 Haziran 2011:	Emek, Demokrasi ve Özgürlük Bloku tarafından aday gösterilen Hatip Dicle, Selma Irmak, Kemal Aktaş, Faysal Sarıyıldız, İbrahim Ayhan ve Gülser Yıldırım'ın milletvekili seçilmeleri üzerine yargılandıkları mahkemelere yaptıkları tahliye talebi reddedildi. BDP, mahkemenin kararını protesto etmek üzere yemin etmeme ve grup toplantısını Diyarbakır'da yapma kararı aldı.
14 Temmuz 2011:	Diyarbakır'ın Silvan ilçesinde çıkan çatışmada 13 asker yanarak hayatını kaybetti.
14 Temmuz 2011:	DTK, 'demokratik özerklik' ilan etti.
30 Temmuz 2011:	Şair ve siyaset adamı Kemal Burkay, 31 yıldır yaşadığı İsveç'ten dönerek Türkiye'ye yerleşti.
17 Ağustos 2011:	PKK'nın Çukurca'da askeri konvoya kurduğu pusuda, 9 asker ve 1 korucu hayatını kaybetti, 13 asker ve 1 korucu da yaralandı.
17 Ağustos 2011:	Diyarbakır'dan kalkan F-16 savaş uçakları, Kuzey Irak'taki PKK üslerini bombaladı.
12 Eylül 2011:	MİT Müsteşarı Hakan Fidan'ın, Başbakanlık Müsteşar Yardımcısı'yken, MİT Müsteşar Yardımcısı Afet Güneş ile birlikte PKK yöneticileri Mustafa Karasu ve Sabri Ok'la yaptığı görüşmenin kayıtları Dicle Haber ajansı aracılığıyla sızdırıldı.
20 Eylül 2011:	Ankara Kumrular Sokak'ta meydana gelen patlamada 3 kişi hayatını kaybetti, 34 kişi yaralandı. Saldırıyı PKK'ya bağlı TAK üstlendi.
1 Ekim 2011:	BDP grubu Meclis'te yemin etti.
19 Ekim 2011:	PKK'nın Çukurca'ya gerçekleştirdiği saldırıda, 24 asker hayatını kaybederken, 18 asker yaralandı.
1 Kasım 2011:	KCK soruşturması bağlamında gerçekleştirilen operasyonda, içlerinde Prof. Dr. Büşra Ersanlı ve yayıncı Ragıp Zarakolu'nun olduğu 44 kişi tutuklandı.

YAZARLAR

YILMAZ ENSAROĞLU | YAVUZ GÜÇTÜRK | HÜSEYİN KIRMIZI | FERAY SALMAN | CEM DURAN UZUN

KATKIDA BULUNANLAR

SADULLAH ANKARALI | FATOŞ EMEKDAR | ZEYNEP BETÜL SARIYILDIZ | FATİH TAŞKIRAN | KADİR ÜZEN

2. HUKUK VE İNSAN HAKLARI

Bu bölümde, 2011 yılı boyunca hukuk ve insan hakları alanında yaşanan gelişmeler ele alınacaktır. Bu çerçevede, önce 2011'de gerçekleştirilen ve hukuk devleti ve insan hakları açısından önemli anayasal ve yasal düzenlemeler; daha sonra, yargıyla ilgili gelişmeler incelenecektir. Son bölümde ise, insan hakları açısından bir yıllık değerlendirme yapılacaktır.

2.1 YASAMA FAALİYETLERİ

Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM), 12 Haziran 2011 tarihinde yapılan milletvekili genel seçimleri dolayısıyla 12 Nisan 2011 tarihinde tatile girmiş ve yeni yasama dönemi, 01 Ekim 2011 tarihinde başlamıştır. Bu nedenle, 2011 yılında yasama faaliyetleri, önceki yıllara göre daha sınırlı kalmıştır. 15 Aralık 2011 tarihi itibariyle toplam 163 yasa çıkarılmıştır. Yılın en önemli yasama faaliyetleri olarak şunların öne çıktığı söylenebilir: 2011'in ilk günlerinde, Türk Borçlar Kanunu, Hukuk Muhakemeleri Kanunu ve Türk Ticaret Kanunu gibi bazı önemli temel kanunlar çıkarılmış, 3 Mart 2011 tarihinde, sporun geliştirilmesi ve tahkime ilişkin bir maddelik anayasa değişikliği yapılmıştır. Bunlara ilaveten, 2011 yılında yapılan Anayasa değişikliğinin gerektirdiği bazı kanunlar ve yargı reformu kapsamında gerçekleştirilen bazı yasal düzenlemeleri de not etmek gerekir. Önceki yıllardan farklı olarak, 2011'de Meclis'te, daha fazla uzlaşı gerçekleşmiş ve çok uzun zaman alabilecek olan, hatta bir yasama dönemine sıkıştırılması oldukça zor olan bazı temel yasalar, bir gün içinde kanunlaşmıştır. Aynı uzlaşı, kamuoyunda şike yasası olarak tanımlanan "Sporda Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesine Dair Kanun"la ilgili çalışmalarda da tekrarlanmıştır. Bu gelişmeler, Meclis'in yeni ana-

yasa sürecini de başarıyla tamamlayacağı konusunda beklentilerin yükselmesine yol açmıştır.

2.1.1 Anayasa Değişikliği

03 Mart 2011 tarihinde TBMM'de grubu bulunan her partiden bazı milletvekillerinin imzasıyla Meclis Başkanlığına sunulan Anayasa değişikliği teklifi, 17 Mart 2011 tarihinde, yine tüm partilerin uzlaşmasıyla kabul edilmiştir. Bu değişiklikle, *"Sporun geliştirilmesi ve tahkim"* başlıklı Anayasa'nın 59. maddesine şu fıkra eklenmiştir: *"Spor federasyonlarının spor faaliyetlerinin yönetimine ve disiplinine ilişkin kararlarına karşı ancak zorunlu tahkim yoluna başvurulabilir. Tahkim kurulu kararları kesin olup bu kararlara karşı hiçbir yargı merciine başvurulamaz."*

Teklifin gerekçesinde, spor dallarındaki ihtilafların süratli ve kesin bir şekilde çözümlenmesinin spor turnuvaları, ligleri ve organizasyonları için zorunlu olduğu, klasik dava yönteminin bu ihtiyacı karşılamadığı ve yargı organlarının dokunamayacağı tahkim modeliyle bu soruna bir çözüm bulunabileceği belirtilmiştir. Gerekçede ayrıca, uluslararası spor camiasının bir üyesi olan Türkiye'nin uluslar arası spor hukuku kurallarını Türkiye'ye taşıması taahhüdü de vurgulanmıştır.

2.1.2 Temel Kanunlar

2011 başlarında, iktidar ve muhalefet partileri, aralarında sağladıkları uzlaşmayla, uzun yıllardır gündemde olan bir dizi temel kanunu çıkarmayı başarmışlardır. Toplamı üç bin maddeyi bulan bu temel kanunlar, eğer böyle bir uzlaşma sağlanamasaydı, aylarca TBMM gündemini meşgul edecek hatta bazıları yasama dönemi sona ermeden gündemden düşebilecekti. Bu kanunlar şunlardır:

a) **Türk Borçlar Kanunu:** Önceki Türk Borçlar Kanunu, Türk Medeni Kanunu gibi 1926'da İsviçre'den alınarak kabul edilmişti. Değişen şartlar ve ortaya çıkan yeni ihtiyaçlar doğrultusunda eski Türk Medeni Kanunu kaldırılmış ve 22 Kasım 2001 tarihinde, yeni Türk Medeni Kanunu kabul edilmişti. Aynı tarihlerde kabul edilen Türk Borçlar Kanunu'nun yenisinin hazırlanması ise zaman almış ve ancak TBMM'de sağlanan bir uzlaşma ile 11 Ocak 2011 tarihinde kabul edilerek yürürlüğe konulmuştur. Bu yeni kanun ile eski kanundaki kurum ve kavramlar tamamen değiştirilmeksizin, ortaya çıkan yeni ihtiyaçlar doğrultusunda geniş çaplı bir yenileme yapılmıştır. Mevcut yapıya uygun bazı yeni kurumlar oluşturulmuş ve Kanun'un dili güncel hale getirilmiştir.

b) **Hukuk Muhakemeleri Kanunu:** 18 Haziran 1927 tarihli eski Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nun yerine yenisinin hazırlanması amacıyla 27 Ocak

2004 tarihinde bir Bilim Komisyonu kurulmuş ve bu Komisyon'un hazırladığı taslak, 12 Ocak 2011 tarihinde 6100 sayılı Kanun olarak kabul edilmiştir. Bu yeni kanunla, mevcut 85 yıllık yargılama kültürü göz önüne alınarak yeni bir yargılama hukuku benimsemek yerine, eski kanundaki temel kurum ve kavramları zedelemeden, eskiyen, ihtiyaca cevap vermeyen ya da güncelliğini kaybetmiş kurumlar ve kavramlar yenilenmiştir. Ayrıca mevcut sisteme uygun olarak bazı yeni kurumlar oluşturulmuş ve eski kanuna göre daha anlaşılır bir dil kullanılmıştır.

c) **Türk Ticaret Kanunu:** Ticaret ve ekonomi alanında meydana gelen değişimin yanı sıra, internet başta olmak üzere hızla gelişen teknoloji ve Türkiye'nin AB ile müzakere süreci, 29 Haziran 1956 tarihli Türk Ticaret Kanunu'nun yenilenmesini zorunlu kılmıştır. Bu amaçla, 08 Aralık 1999 tarihinde oluşturulan Bilim Komisyonunun hazırladığı taslak, 13 Ocak 2011 tarihinde 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu adıyla 6 Kitap ve 1535 madde halinde kabul edilip yasalaşmıştır.

2.1.3 Diğer Kanunlar

a) 09 Şubat 2011 tarihinde kabul edilen 6110 Sayılı "Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun" ile biriken iş yükünü azaltabilmek amacıyla Yargıtay ve Danıştay'da yeni daireler kurulmuş ve yeni kadrolar tahsis edilmiştir. Ayrıca aynı Kanun ile 2802 sayılı Hâkimler ve Savcılar Kanunu'nda değişiklik yapılarak, hâkim ve savcıların bir soruşturma, kovuşturma veya davayla ilgili olarak yaptıkları işlem, yürüttükleri faaliyet veya verdikleri kararlar nedeniyle ancak devlet aleyhine tazminat davası açılabileceği hükme bağlanmıştır.

b) 30 Mart 2011 tarihinde kabul edilen 6216 Sayılı "Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun", Anayasa Mahkemesi üyelerinin sayısı ve seçimi, Mahkeme'nin yapısı, kararları ve bireysel başvuru yolu (anayasa şikayeti) gibi 2010 yılında yapılan anayasa değişikliği çerçevesinde getirilen yeniliklerin ayrıntılarını düzenlemiştir.

c) 31 Mart 2011 tarihinde kabul edilen 6217 sayılı "Yargı Hizmetlerinin Hızlandırılması Amacıyla Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" ile ceza mahkemelerinin önemli iş yüklerinden askerlikten bakaya kalmak, yoklama kaçağı olmak, pasaportsuz yurt dışına çıkmak ya da girmek ve Orman Kanunu kapsamındaki bazı eylemler suç olmaktan çıkarılmış, bunlar için idari para cezaları öngörülmüştür. Kanun'un, mahkemelerin iş yükünü azaltmaya yönelik getirdiği bir diğer önemli yenilik de, daha önce Sulh Hukuk mahkemelerinin verdiği mirasçılık belgesinin (veraset ilamı) artık noterler tarafından verilecek olmasıdır.

2.1.4 Bakanlar Kuruluna Kanun Hükmünde Kararname Çıkarma Yetkisi Veren Kanun

06 Nisan 2011 tarihinde, 6223 sayılı "Kamu Hizmetlerinin Düzenli, Etkin ve Verimli Bir Şekilde Yürütülmesini Sağlamak Üzere Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Teşkilat, Görev ve Yetkileri ile Kamu Görevlilerine İlişkin Konularda Yetki Kanunu" kabul edilmiştir. Anayasa'ya göre TBMM, bir yetki kanunu ile Bakanlar Kuruluna kanun hükmünde kararname (KHK) çıkarma yetkisi verebilir. Ancak bu yetkinin sıkça verilmesi veya geniş bir alanda ve çok sayıda KHK çıkarmak üzere verilmesi ciddi eleştirilere yol açmıştır. Bu bağlamda, devletin hemen hemen bütün merkezi teşkilatının yeniden yapılandırılmasına ilişkin onlarca kanunda değişikliği gündeme getirecek böyle bir düzenlemenin, TBMM'den kaçırılmak istendiği ileri sürülmüştür.

2.1.5 Sporda Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesine Dair Kanun

31 Mart 2011 tarihinde 6222 sayılı "Sporda Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesine Dair Kanun" kabul edilmiştir. Hazırlık sürecinde spor kulüplerinin ve spor federasyonlarının görüşleri alınarak ve onların talepleri doğrultusunda hazırlanan tasarı, TBMM'de partilerin uzlaşmasıyla kanunlaşmıştır. Kanun ile spor alanının güvenlik ve düzenine ilişkin tedbirler, şike ve teşvik primi, spor alanına sokulması yasak maddeler, spor alanında taşkınlık yapılması ve hakaret içeren tezahürat gibi birçok konu düzenlenmiştir.

Bu Kanun'un kabulünden kısa bir süre sonra, Haziran ayında, futbol takımlarının birçok yöneticisi, antrenörü ve oyuncusu hakkında başlatılan "Şike Operasyonu" sonrasında 31 kişinin tutuklanması ve yapılan soruşturmalar, Kanun'un tartışılmasına sebep oldu. Özellikle Kanun'da şike için öngörülen "beş yıldan on iki yıla" kadar olan cezaların yüksekliği eleştirildi. Bunun üzerine, TBMM'de grubu bulunan partilere mensup milletvekillerinin ortak imzası ile şikeye ilişkin cezaların indirilmesini amaçlayan bir kanun teklifi verildi. TBMM'de 24 Kasım 2011 tarihinde kabul edilen 6250 sayılı "Sporda Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesine Dair Kanunda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun"un gerekçesinde "*Ceza kanununun insana saygı esasına dayanması, ceza ve güvenlik tedbirlerinin uygulanmasında fiilin ağırlığı ve failin tehlikeliliğinin göz önünde bulundurulması, hukuk devleti ilkesinin gereği olarak ortaya çıkmaktadır*" görüşlerine yer verildi. Yapılan değişiklikle, "beş yıldan on iki yıla" kadar olan cezalar "bir yıldan üç yıla" düşürüldü ve diğer cezalarda da önemli indirimlere gidildi ancak verilen cezanın paraya çevrilemeyeceği ve ertelenemeyeceği de hükme bağlandı.

Cezalarda indirime giden 6250 sayılı Kanun, Cumhurbaşkanı tarafından, ölçülülük ve caydırıcılık gibi ceza hukukunun temel prensiplerini etkisiz kılacağı, toplumun adalete olan güven duygusunu sarsabileceği ve toplumda, genel ve gerekli bir düzenleme olmanın ötesinde, devam etmekte olan bir soruşturma kapsamında bulunan kişilere özel bir düzenleme intibaı oluştuğu gerekçesiyle iade edildi. Ancak TBMM, Cumhurbaşkanının iade ettiği Kanun'u, hiçbir değişiklik yapmaksızın 13 Aralık 2011 tarihinde 6259 sayılı Kanun olarak tekrar kabul etti.

Ceza siyaseti ve kanun yapma geleneği açısından bu yasanın yapım sürecinde ciddi sorunlar bulunmaktadır. Kanun'un ilk hazırlanma sürecinde, ihlal edilen değer ve kusur ile verilen ceza arasındaki orana ilişkin kriminolojik ve ceza siyaseti verileri yeterince oluşturulmamış ve kanun yapma sürecinde gerektiği oranda dikkate alınmamıştır. Bunun sonucu olarak, toplumda ve kamuoyunda, bir kanunun yapılmasından sonraki ilk uygulaması sırasında kanunda değişikliğe gidilmesi, olaya ya da kişiye özel düzenleme yapıldığı yolunda eleştirilere yol açmıştır.

2.1.6 Yeni Anayasa Süreci

12 Haziran 2011 günü yapılan genel seçimlerin ardından kamuoyunda ve siyaset dünyasında daha da yoğunlaşan tartışmalarla birlikte yeni anayasa yapım aşamasına girildi. TBMM Başkanı Cemil Çiçek'in açıklamaları ve 19 Eylül 2011 günü Ankara'da konuyla ilgili akademisyenlerle yaptığı toplantı, ardından AK Parti yöneticilerinin açıklamaları ve diğer partilere yönelik ziyaretleriyle süreç resmen başlamış oldu.

Önce, Meclis'te grubu bulunan her partiden üçer üyenin katıldığı bir Uzlaşma Komisyonu kuruldu. AK Parti'den Ahmet İyimaya, Mehmet Ali Şahin ve Mustafa Şentop; CHP'den Bedii Süheyl Batum, Atilla Kart ve Rıza Mahmut Türmen; MHP'den Tunca Toskay, Oktay Öztürk ve Faruk Bal; BDP'den ise Altan Tan, Sırrı Süreyya Önder ve Ayla Akat Ata'dan oluşan Komisyon, 19 Ekim 2011 günü yaptığı ilk toplantısında, çalışma usul ve esaslarını belirlemek için bir alt komisyon oluşturdu. Alt komisyonun oluşturduğu esaslar, 24 Ekim 2011'de Komisyon'da kabul edildi. Bunu takiben, anayasal talepleri dinlemek amacıyla Uzlaşma Komisyonunun bünyesinde üç alt komisyon kuruldu. Alt Komisyonların çalışma prensiplerinin belirlenmesinin ardından 24 Kasım günü yapılan Uzlaşma Komisyonu toplantısında ise yardımcı üç Teknik Komisyon kuruldu.

Kararların oy birliğiyle alınması gibi çalışma ilke ve organlarının oluşturulmasına paralel biçimde, vatandaşların görüşlerini iletebilmeleri için bir anayasa web sitesi

kuruldu. 30 Kasım günü yapılan toplantıda Meclis Başkanı Çiçek, gelecek yılın sonunda anayasa konusunu noktalamak istediklerini ve toplumun her kesiminden gelecek görüşleri de bu yılın sonuna kadar kabul edeceklerini belirtti. Çiçek sivil toplum kuruluşlarından sonra Meclis'te temsil edilmeyen siyasi partiler, yüksek yargı organları, sendikalar, vakıflar, birlikler, üniversiteler, yerel gazeteler, televizyonlar ve radyolara yazı göndererek, yeni anayasa ile ilgili görüşlerini iletmelerini istedi.

Uzlaşma Komisyonu, 4 Kasım günü yeni anayasa süreci üzerine basın ve yayın kuruluşlarıyla bir toplantı gerçekleştirdi. Komisyon; TÜSİAD, MÜSİAD, TESEV, TEPAV, Diyanet Vakfı, Hacıbektaş Derneği başta olmak üzere, çeşitli sivil toplum kuruluşlarıyla görüşmenin yanı sıra, Fener Rum Patriği Bartholomeos, Ermeni Patrik Vekili Ateşyan ve Süryani Ortodoks Cemaati Lideri Yusuf Çetin'i de davet ederek dinleme kararı aldı.

TBMM'NİN ÇIKARDIĞI BAZI KANUNLAR

11 Ocak 2011	6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu
12 Ocak 2011	6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu
13 Ocak 2011	6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu
09 Şubat 2011	6110 sayılı Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (Yargıtay ve Danıştay'da yeni daireler ve yeni kadrolar)
23 Şubat 2011	6167 Sayılı İşkence ve Diğer Zalimane, Gayriinsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine Ek İhtiyari Protokolün Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
17 Mart 2011	Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (Sporun geliştirilmesi ve tahkim)
30 Mart 2011	6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun
31 Mart 2011	6222 sayılı Sporda Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesine Dair Kanun
06 Nisan 2011	6223 sayılı Kamu Hizmetlerinin Düzenli, Etkin ve Verimli Bir Şekilde Yürütülmesini Sağlamak Üzere Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Teşkilat, Görev ve Yetkileri ile Kamu Görevlilerine İlişkin Konularda Yetki Kanunu
24 Kasım 2011	6251 sayılı Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
24 Kasım 2011	6250 Sayılı "Sporda Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesine Dair Kanun'da Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun

2.2 YARGI

2.2.1 Yargı Sisteminin Güçlendirilmesi

2010 sonlarında referandumla kabul edilen anayasa değişikliklerinin ardından 2011 yılında Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun çıkarılmış, Hakimler ve Savcılar Kanunu'nda da önemli değişiklikler yapılmıştır. Bu yeni düzenlemelerle yargının idari mekanizmalarının daha bağımsızlaşması, çoğulculaşması ve demokratikleşmesi sağlanmıştır. Adalet Bakanlığından idarî ve malî bakımdan özerk ve bir kamu tüzel kişisi olarak 22 üyesi ile çalışmalarını sürdüren HSYK, Şemdinli davasında görevli olan ve meslekten ihraç edilen Savcı Ferhat Sarıkaya'nın tekrar mesleğe kabul edilmesine karar vermiştir. Yıllardan beri yargıya hâkim olan vesayetçi yapının son bulduğunun somut bir göstergesi olarak kabul edilebilecek olan bu olay, sadece iç kamuoyunda değil, Türkiye'yi izleyen uluslararası mekanizmalarda da takdirle karşılanmıştır.

26 Ağustos 2011 tarihli ve 650 sayılı KHK ile avukatların hâkim ve savcı olabilmelerinin kolaylaştırılması, hâkim adaylığı süresinin kısaltılması gibi düzenlemeler yapılmış ve Adalet Bakanlığı bünyesinde İnsan Hakları Daire Başkanlığı kurulmuştur.

Haziran 2007'de faaliyete geçmeleri gereken Bölge Adliye (İstinaf) Mahkemeleri 2011'de de kurulamamış ancak Adalet Bakanlığı, 2012 yılında bu mahkemelerin faaliyete geçirilmesine ve idari yargıda istinaf usulü için de kanuni düzenleme yapılmasına karar vermiştir. 9 Şubat 2011 tarihli ve 6110 sayılı Kanunla, Yargıtay'ın daire sayısı 32'den 38'e, üye sayısı da 250'den 387'ye yükselirken, Danıştay'da 13 olan daire sayısı 15'e, üye sayısı da 95'den 156'ya çıkarılmıştır.[28] 2011 yılında toplam 293 mahkeme kurulmuş; böylece mahkeme sayısı 6223 olmuştur. Bu değişikliklerle, yargının eskiden beri en önemli sorunlarından olan ağır iş yükünün ciddi ölçüde azalması ve yargılama süreçlerinin kayda değer oranda kısalması beklenmektedir. Avrupa Konseyi Adaletin Etkililiği Komisyonu (CEPEJ)'nun 2010 yılı "Avrupa Yargı Sistemleri" raporuna göre, Türkiye'de yüz bin kişiye düşen hâkim sayısı 16,2 olmuştur.[29] Adalet Bakanlığı, bu sayının, Avrupa ülkelerine paralel olarak, 2012'de 20'ye çıkarılmasını hedeflemektedir.[30] Adalet Bakanlığının yargı

28. 6110 sayılı kanunun tam metni için bkz. http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k6110.html

29. Detaylı bilgi için bkz: European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ), "Evaluation report of European judicial systems - Edition 2010 (2008 data): Efficiency and quality of justice", https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=1694098&SecMode=1&DocId=1653000&Usage=2

30. Bu bölümdeki veriler, Adalet Bakanlığı tarafından hazırlanan "Yargı Reformunun Neresindeyiz" başlıklı yayından alınmıştır.

süreçlerinin kısaltılmasına yönelik diğer çalışmalarla birlikte, 2012'de yargının iş yükünde fark edilir bir azalma olacağı öngörülebilir.

Aynı çerçevede, Adalet Bakanlığı, yargı alanındaki personel açığını kapatmak için 2011'de beş ayrı sınav yapmıştır. Buna göre, 300 adli hâkim ve savcı adayı alımı için 9 Nisan 2011'de; 300 icra müdür ve yardımcılığı için 1 Ekim 2011'de; 300 avukat için adli yargı hâkim ve savcı adayı alımı amacıyla 23 Ekim 2011'de ve 100 idari yargı hâkim adayının alınması için de 26 Kasım 2011'de sınav yapılmıştır. 500 adli hâkim ve savcı adayı alımı için ise 25 Aralık 2011 tarihinde sınav yapılacaktır.[31]

Adalet Bakanlığı, Ulusal Yargı Ağı Projesi (UYAP)'nin 2011 yılı itibariyle yargı birimlerinin tamamında işletimde olduğunu, tüm yargısal ve idari faaliyetlerin bu sistemle elektronik ortamda yürütüldüğünü belirtmektedir. Son olarak Danıştay da UYAP kapsamına alınmış olup, Emniyet, Tapu ve Kadastro, SGK, PTT, MERNİS, Merkez Bankası, Bilgi Teknolojileri İletişim Kurumu, ÖSYM ve Barolar gibi birçok kurumla işlemlerin elektronik ortamda yapılmaya başlanması, kamu kurumlarındaki işleyişi belirgin biçimde hızlandırmıştır. Aynı şekilde, Ağustos 2011'de faaliyete geçen Bilirkişi Bilgi Sistemi (Bilirkişi Portal) Projesi sayesinde artık bilirkişiler, elektronik ortamda atanarak dosyalarına internet ortamında erişebilecekler ve hazırladıkları raporları online olarak ilgili yargı birimine teslim edebileceklerdir. Ekim 2011 itibariyle vatandaşların ve avukatların davalarını cep telefonları üzerinden anında takip edebilmeleri için kurulan UYAP SMS Bilgi Sistemi abone sayısı, 500 bini aşmıştır. Bunun yanı sıra, 20 Eylül 2011 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanan Ceza Muhakemesinde Ses ve Görüntü Bilişim Sisteminin Kullanılması Hakkında Yönetmelik'le, soruşturma ve kovuşturma aşamasında dinlenilmesine gerek görülen kişilerin ilgili mercie nakline gerek kalmaksızın, Ses ve Görüntü Bilişim Sistemi kullanılarak dinlenilmesi imkânı getirilmiştir.[32]

2011 yılında yargı için ayrılan bütçe yaklaşık 6,1 milyar TL'ye (GSYH'nın % 1,81'i) yükselmiştir. Adalet Bakanlığı verilerine göre halen 100 adalet sarayının bir kısmının inşaatı devam etmekte, bir kısmı ise inşaat öncesi hazırlık aşamasında bulunmaktadır. Hukuk ve ceza alanında vatandaşlara avukat tayini için 2011 yılında bütçeden yaklaşık 180 milyon TL adlî yardım harcaması yapılması beklenmektedir.[33]

31. Adalet Bakanlığı 2011 yılı sınav takvimi için bkz: http://www.pgm.adalet.gov.tr/duyuru/2011/ocak/sinav_takvimi.htm, Son Erişim:13 Aralık 2011

32. Ulusal Yargı Ağı Bilişim Sistemi resmi Web Sitesi, http://www.uyap.gov.tr/index.html

33. Bu bölümdeki veriler, Adalet Bakanlığı tarafından hazırlanan "Yargı Reformunun Neresindeyiz" başlıklı yayından alınmıştır.

2.2.2 Yargının Tartışılmasına Yol Açan Bazı Davalar

Yargı görevlilerinin algı ve zihniyet sorunlarına yönelik araştırmaların da[34] gösterdiği gibi, yargı görevlilerinin pek çoğuna göre, yargının öncelikle koruması gereken, bireyin hak ve özgürlükleri değil, devlettir, devletin güvenliği ve çıkarlarıdır. Bu yaklaşım, özellikle siyasi muhaliflere ilişkin davalarla suça karışan güvenlik görevlilerinin yargılandığı davalarda belirgin biçimde görülmektedir. Güvenlik görevlilerine yönelik himaye ve cezasızlık politikaları, yargı kararlarının meşruiyetinin toplumda ciddi ölçüde sorgulanmasına, tartışılmasına yol açmaktadır. 2011'de de sonuçlandırılamayan Şemdinli, Temizöz, Hrant Dink cinayeti, Malatya Zirve Yayınevi davası gibi davalar ya da işkence ve kötü muamele suçlamalarıyla açılan davalar etrafındaki kaygı ve eleştiriler giderilememiştir. Ergenekon, Balyoz, Kafes, KCK ve benzeri davalarla ilgili olarak, temel hukuk ilkeleriyle bağdaşmayan bir dizi iddia ileri sürülmüştür. Uzun tutukluluk süreleri ve adil yargılanma hakkını zedeleyen kimi uygulamalar, bu iddiaların başında gelmektedir. Kamuoyunda yargıyı daha tartışmalı hale getiren ve yakından takip edilen belli başlı davaların bazıları şunlardır:

Ergenekon Davası

12 Haziran 2007 tarihinde İstanbul'un Ümraniye ilçesinde bir gecekonduda 27 el bombası, TNT kalıpları ve fünyelerin bulunmasıyla başlayıp zamanla genişleyen soruşturma neticesinde hazırlanan iddianamelerin 25 Temmuz 2008'de kabulüyle başlayan Ergenekon davası, bugüne kadar Danıştay saldırısı, Cumhuriyet gazetesine bomba atılması ve Vatansever Kuvvetler Birliği Davası başta olmak üzere 7 dava ile birleştirildi. Resmi verilere göre davada sanık sayısı, 53'ü tutuklu olmak üzere 238'e yükseldi. 2011'de davayla ilgili en önemli gelişme, gazetecilere yönelik operasyonlar oldu. 14 Şubat 2011 tarihinde Odatv'ye yönelik baskın sonrası Soner Yalçın, Barış Pehlivan ve Barış Terkoğlu tutuklandı. 6 Mart 2011'de ise, gazeteciler Nedim Şener ve Ahmet Şık, "Ergenekon üyesi oldukları" gerekçesiyle tutuklandılar. Şık'ın gözaltına alınması sırasında yayımlanmamış bir kitabının kopyalarına "terör örgütü belgesi" olduğu gerekçesiyle Mahkeme tarafından el konuldu. Yine Mahkeme'nin "Şık'ın basılmamış kitabının tüm nüshalarına el koyma kararı" nedeniyle 24 Mart 2011'de polis tarafından Radikal gazetesine ve

34. Bu konuda yapılmış bir çalışma için Bkz. Mithat Sancar – Eylem Ümit Atılgan, *Adalet Biraz Es Geçiliyor: Demokratikleşme Sürecinde Hâkimler ve Savcılar,* TESEV Yayınları, İstanbul 2009. Araştırmanın tam metnine, http://www.tesev.org.tr/UD_OBJS/PDF/DEMP/Yargi1_07_05_09WEB.pdf adresinden ulaşılabilir. Son Erişim: 02 Ocak 2011.

kitabı yayımlayacağı belirtilen yayınevine yapılan baskında bilgisayarlardaki kitap kopyalarının silinerek delillerin ortadan kaldırılması, ifade özgürlüğü ve davanın meşruiyeti ile ilgili endişelere ve eleştirilere neden oldu. Sanıkların tutuklu yargılanmalarına, şüphelilerin tek faaliyetlerinin yayın yapmak, kitap yazmak ve benzeri faaliyetler olduğu, üstelik kitabın daha yayınlanmadığı, tüm delillerin de emniyette olduğu gerekçesiyle, İstanbul 11. Ağır Ceza Mahkemesi Başkanı Şeref Akçay da karşı çıktı.[35]

Hrant Dink Davası

Gazeteci Hrant Dink'in 2007 yılında öldürülmesi ile ilgili dava, 2011 yılında da devam etti. Cumhurbaşkanı Gül, Türkiye'nin Dink'le ilgili yargı süreci nedeniyle AİHM'de mahkûm olması üzerine, Ocak 2011'de Devlet Denetleme Kuruluna Dink cinayetiyle ilgili kapsamlı bir inceleme yapması için talimat verirken, çocuklarla ilgili olarak kanunda değişiklik yapılması nedeniyle davanın birinci derece şüphelisi Ogün Samast çocuk mahkemesine sevk edildi. Samast, Temmuz 2011'de, yargılandığı İstanbul 2. Çocuk Ağır Ceza Mahkemesinde toplam 22 yıl 10 ay hapis cezasına çarptırıldı. Dink cinayeti nedeniyle ikisi tutuklu 19 sanığın yargılanması ise, İstanbul 14. Ağır Ceza Mahkemesinde devam etti. Dink ailesinin avukatı Fethiye Çetin, davanın dördüncü yılı nedeniyle hazırladığı raporda[36], "tüm taleplerine rağmen soruşturma savcılarının soruşturmanın derinleştirilmesi ve bağlantıların araştırılması konusundaki 'gönülsüzlük'lerini aşmak mümkün olamadı" derken, güvenlik ve istihbarat birimlerinin, maddi gerçeği ortaya çıkaracak nitelikteki bilgi ve belgeleri sakladıklarını, değiştirdiklerini, yok ettiklerini, yalan beyanda bulunarak soruşturma makamlarını yanıltmaya çalıştıklarını, güvenlik ve istihbarat görevlilerine bu suçlarla ilgili bir soruşturma açılmadığını ya da eksik de olsa soruşturma savcılarınca başlatılan soruşturma girişiminin başka makamlar tarafından kesin olarak sonuçsuz bırakıldığını iddia etti.

N.Ç. Davası

Mardin'de 2 Ocak 2003 tarihinde Emniyet Müdürlüğüne başvuran N.Ç. isimli 13 yaşındaki kız çocuğunun, yaklaşık bir yıldır iki kadın tarafından para karşılığı

35. Radikal Gazetesi, "Ahmet Şık, Emniyet'teki delili nasıl karartacak?", http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetayV3&CategoryID=77&ArticleID=1060418, Son Erişim: 12 Aralık 2011.

36. "Hrant Dink Davası Dördüncü Yıl Raporu" başlıklı raporun tam metnine http://www.hrantdink.org/img/Hrant_Dink_Davasi_Dorduncu_Yil_Raporu.pdf adresinden ulaşabilirsiniz.

erkeklerle ilişkiye girmeye zorlandığını belirtmesi üzerine başlatılan operasyonda, aralarında sivil, asker ve memurların da bulunduğu 26 kişi hakkında açılan davada verilen karar, 24 Ekim 2011 tarihinde Yargıtay tarafından onaylandı. Yedi yıl süren dava sonunda Mardin 1. Ağır Ceza Mahkemesi, 24 sanığa iyi hal indirimiyle 4 yıl ile 4 yıl 10 ay arasında değişen hapis cezası, 18 yaşından küçük bir sanığa da 3 yıl 2 ay hapis cezası vermişti. Mahkeme N.Ç.'yi pazarlayan iki kadına 9'ar yıl hapis cezası verirken, 2 sanık da beraat etmişti. Mahkeme, cezayı alt sınırdan verme gerekçesi olarak Adli Tıp Kurumunun N.Ç ile ilgili raporuna atıf yaparak "mağdurenin olayın ahlaki kötülüğünün farkında olduğu ve olaya ruhsal yönden karşı koymaya muktedir olduğu" tespitini dayanak gösterdi. 25 Kasım 2011 tarihinde Yargıtay 14. Ceza Dairesi, yerel mahkemenin kararını, "hukuka uygun" bularak onadı. Kararın Yargıtay tarafından onaylanması kamuoyunda büyük tepki yaratırken, ilgili hâkimler, kararın hukuki olduğunu söyleyerek, sonuna kadar bunu savunduklarını vurguladılar. Bu dava etrafındaki tartışmalar, son derece caydırıcı hükümler içeren yasal değişikliklerin yapılması ve daha önemlisi, uygulama sorununun aşılması gerektiğini ortaya koymaktadır.[37] Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı Fatma Şahin de yaptığı yazılı açıklamada, "N.Ç'nin yaşadığı istismar, ömür boyu onarılması güç travmalara neden olacak iken, mahkemelerin ve yüksek mahkemenin aldığı kararlar kamu vicdanını yaralamıştır. Yargı makamlarının öncelikli görevinin mağduru ve cinsel istismara uğrayanın hakkını korumak olduğunu hatırlatmak isterim" dedi.[38] Adalet Bakanı Sadullah Ergin ise, kararın eski yasaya göre alındığını belirterek, "bu yasayı 2005 yılında değiştirdik. Mahkeme, suç 2005'ten önce işlendiği için eski kanuna göre hüküm kurmuştur. Yeni ceza yasamızda bu fiiller çok daha ağır cezalandırılmaktadır" dedi.[39]

Kadın Cinayetleri

Yargıtay Ceza Genel Kurulu, büyük eleştirilere neden olan, "Bir cinayetin töre cinayeti sayılması için aile meclisi kararı gerekir" içtihadına geri dönerek, nişanlısı ile telefonda konuşan kişiyi öldüren sanığa verilen ağırlaştırılmış müebbet cezasını indirdi. Yargıtay'ın bu yorumuna göre sanığa sadece 12 ila 18 yıl arasında bir ceza verilebilecek. İçtihada göre, namusunu gerekçe göstererek cinayet işleyen ve bunu

37. Radikal Gazetesi, "N.Ç. kararı Türkiye'nin fotoğrafı", http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetayV3&ArticleID=1070635&Date=30.11.2011&CategoryID=77, Son Erişim: 12 Aralık 2011.

38. Bianet, "Fatma Şahin de N.Ç. Kararına Tepkili", http://bianet.org/bianet/insan-haklari/133790-fatma-sahin-de-n-c-kararina-tepkili, Son Erişim: 12 Aralık 2011.

39. "Ergin: N.Ç. kararı eski yasaya göre alındı" http://www.ntvmsnbc.com/id/25294110/, Son Erişim: 12 Aralık 2011.

ailesinin baskısıyla değil, kendi iradesiyle yaptığını söyleyen her sanık, düşük cezalar alacak. Yargıtay, bununla da kalmayarak, yepyeni bir tartışma başlattı. Kararda, namus cinayetlerinin, töre cinayetlerinden farklı olarak bir bölgeye has olmadığı vurgulanarak, örtülü biçimde töre cinayetlerinin etnik temelli olduğu yorumunu yaptı. 2005'te yürürlüğe giren yeni TCK'da, töre cinayetlerinin engellenmesi için çarpıcı bir düzenleme yapıldı. TCK'da, töre saikiyle öldürme eyleminin gerçekleşmesi halinde, sanığın cezasında haksız tahrik indirimi yapılmayacağı düzenlendi.[40]

Susurluk Davası

1997 yılında, İstanbul Devlet Güvenlik Mahkemesi Başsavcılığı tarafından Mehmet Ağar hakkında, Sedat Bucak ile birlikte "cürüm işlemek için çete kurmak, hakkında yakalama ve tevkif müzekkeresi bulunan kişileri (Abdullah Çatlı) yetkili mercilere haber vermemek ve görevi kötüye kullanmak" iddialarıyla 6 yıldan 12 yıla kadar hapis cezası istemiyle açılan ancak dokunulmazlığı nedeniyle Ağar'ın yargılanamadığı dava sonuçlandı. "Susurluk Davası" kapsamında Emniyet Genel Müdürü olduğu dönemle ilgili Ankara 11. Ağır Ceza Mahkemesinde yargılanan Ağar, 5 yıl hapis cezasına çarptırılırken, Mahkeme'nin gerekçeli kararında, "Ağar'ın, cürüm işlemek amacıyla kurulan silahlı örgütün yöneticisi olduğu" kaydedildi. Ağar'ın, "eylemlerinde, yasalardan kaynaklanan görev ve yetkilerini kötüye kullanmak suretiyle, Emniyet Genel Müdürlüğü ve İçişleri Bakanlığı görevlerini icra ettiği süreç içerisinde kamu gücü ve nüfuzundan faydalandığı, sübuta eren suçu işleyiş biçimi ve özelliği, kastının yoğunluğu, suç sebep ve saikleriyle suçtan sonra pişmanlık göstermeyen hal ve tavırları, suç işleme hususundaki eğilimi, işlenen suçların mahiyet ve önemi, cezaların caydırıcılık ve uslandırıcılık özelliğinin, en üst seviyede verilecek cezalarının infazıyla gerçekleşeceğinden, hakkında asgari hadden uzaklaşılarak, teşdiden ceza verildiği" vurgulandı.[41]

YSK'nın Milletvekili Adaylıklarına İlişkin Kararları

Yüksek Seçim Kurulu (YSK), 18 Nisan günü aldığı bir kararla, genel seçimlerde BDP'nin desteklediği bağımsız milletvekili adayları Mehmet Hatip Dicle,

40. Geniş bilgi için Bkz. **İzlem -19,** http://e-kutuphane.ihop.org.tr/pdf/kutuphane/116_1309769844_2011-06-30.pdf. Son Erişim: 11 Kasım 2011

41. "Ağar'a hapis cezasının gerekçeli kararı açıklandı", http://www.hurriyet.com.tr/gundem/19171538.asp Son Erişim: 11 Kasım 2011.

Leyla Zana, Gültan Kışanak, Sabahat Tuncel, Ertuğrul Kürkçü, İsa Gürbüz ve Salih Yıldız'ın da aralarında bulunduğu 12 kişinin milletvekili adaylıklarının Anayasa'nın 76. maddesine göre "Hürriyeti bağlayıcı ceza alanların yasaklanan hakları" (memnu hakları) iade edilmediği için Yargıtay Başsavcılığının haklarında düzenlediği görüş nedeniyle iptaline karar verdi. Karar sonrası Güneydoğu'da meydana gelen gösterilerde iki kişi yaşamını yitirirken, "eksik evrakların tamamlanması halinde bu kararın gözden geçirileceğini" açıklayan YSK, dört gün sonra Mehmet Hatip Dicle, Leyla Zana, Gültan Kışanak, Sebahat Tuncel, Ertuğrul Kürkçü ve Mehmet Salih Yıldız'ın milletvekili adaylıklarını onayladı. BDP'nin desteklediği adaylardan İsa Gürbüz ile ESP'nin desteklediği Çiçek Otlu ve Şerafettin Efe'nin adaylıkları ise itirazlara rağmen onanmadı. Seçimden hemen sonra YSK, aday olmasına onay verdiği ve Diyarbakır'dan bağımsız milletvekili seçilen Mehmet Hatip Dicle'nin vekilliğini, "hakkında 'terör örgütü propagandası' yapmaktan kesinleşmiş hapis cezası olduğu" gerekçesiyle düşürdü. Dicle'nin avukatı Levent Kanat YSK'ya yaptığı itirazda, tutanağın iptaline ilişkin kararın hukuka aykırı olduğunu, milletvekili statüsünün kazanılmasından sonra tutanağın iptaline karar verme yetkisinin YSK'ya değil, TBMM'ye ait olduğunu belirtti.[42]

Tutuklu Milletvekilleri

12 Haziran Genel Seçimleri öncesi çeşitli suçlardan tutuklu bulunan ve milletvekili adayı olarak seçimlere giren sekiz kişi (Mehmet Haberal, Mustafa Ali Balbay, Engin Alan, Selma Irmak, Faysal Sarıyıldız, Kemal Aktaş, Gülser Yıldırım ve İbrahim Ayhan), seçimleri kazanarak milletvekilli oldukları gerekçesiyle tahliye edilmelerini talep ettiler ancak talepleri, yargılandıkları mahkemelerce reddedildi. Milletvekili seçilen bu kişilerin tahliye edilmemeleri, dolayısıyla yasama görevlerini yerine getirememesi, siyaset dünyasında ciddi gerginlik yarattı.

Festus Okey Davası

İstanbul'da 20 Ağustos 2007'de polis ekibinin şüphe üzerine gözaltına aldığı Nijerya uyruklu Festus Okey'in, Beyoğlu Emniyet Müdürlüğünde polis memuru Cengiz Yıldız'ın silahından çıkan kurşunla öldürülmesine ilişkin olarak açılan dava, 13 Aralık 2011 tarihinde sonuçlandı. İstanbul 21. Ağır Ceza Mahkemesi, oy çokluğuyla, tutuksuz yargılanan polis memuru Yıldız'ı, taksirle adam öldürmek

42. "Mehmet Hatip Dicle'ye ilişkin Yüksek Seçim Kurulu'nun 2011/1071 sayılı kararı" için bkz: http://www.ysk.gov.tr/ysk/docs/Kararlar/2011Pdf/2011-1071.pdf

suçundan 4 yıl 2 ay hapis cezasına mahkûm etti. Davayı 4 Kasım 2010'dan beri takip eden Göçmen Dayanışma Ağı, karar öncesi yaptığı açıklamada, Mahkeme'nin yıllarca sadece Festus Okey'in kimlik bilgilerini beklediğini, ne Festus'un öldürüldüğü karakoldaki kamera kayıtlarının silinmiş olmasını ne de davanın gidişatını ilgilendiren delillerin yok olmasını konuştuğunu vurguladı. Dava süresince birçok STK'nın davaya müdahil olma talebi reddedilmişti. Bunun yanı sıra, Göçmen Dayanışma Ağı yöneticileri hakkında hakaret ve adil yargılamayı etkilemeye teşebbüs suçlamasıyla soruşturma başlatılmıştı.[43] Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri Thomas Hammarberg de Ekim ayındaki Türkiye ziyareti sonrası yaptığı açıklamada, Festus Okey davası ve benzeri davalarda sanık olan kolluk kuvvetleri personeline geçilen iltimaslara son verilmesi gerektiğine dikkat çekmişti.[44]

Zirve Yayınevi Davası

Malatya'da 18 Nisan 2007'de Hıristiyanlıkla ilgili kitaplar basan ve merkezi İstanbul'da bulunan Zirve Yayınevi çalışanları Alman uyruklu Tilman Ekkehart Geske (46), Necati Aydın (35) ve Uğur Yüksel'in (32) sandalyeye bağlandıktan sonra Salih Gürler (20), Abuzer Yıldırım (19), Cuma Özdemir (20) ve Hamit Çeker isimli zanlılar tarafından boğazları kesilerek öldürülmesiyle ilgili dava 2011'de de sonuçlanmadı. Ancak olayın birkaç gencin nefret saikiyle işlediği bir cinayet suçu olmaktan çok devlet içinde yuvalanmış çetelerin bir operasyonu olduğuna ilişkin ciddi gelişmeler yaşandı. Olayla ilgili olarak Ergenekon savcılarına ulaşan ihbar mektupları ve gizli tanık anlatımları doğrultusunda başlatılan operasyon kapsamında Malatya Jandarma Alay eski Komutanı Mehmet Ülger ve İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi Ruhi Abat'ın da aralarında bulunduğu yedi kişi 21 Mart günü tutuklandı. Haziran ayında soruşturma genişletildi ve İstanbul Özel Yetkili Cumhuriyet Savcısı Cihan Kansız, üst düzey generaller Hurşit Tolon, Şener Eruygur, Hasan Iğsız ve Malatya Üniversitesi eski Rektörü Prof. Dr. Fatih Hilmioğlu'nu şüpheli sıfatıyla ifade vermeye çağırdı.[45]

43. Ayrıntılı bilgi için bkz: http://gocmendayanisma.org/blog/category/festus-okey/

44. Açıklamanın tam metni için bkz: "Human rights principles need to be firmly embedded in Turkish justice system", 14 Ekim 2011, http://www.coe.int/t/commissioner/News/2011/111014TurkeyVisit_en.asp.

45. "Emekli paşalar ifade veriyor", http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetayV3&ArticleID=1053839&CategoryID=77 Son Erişim: 14 Aralık 2011.

Faili Meçhul Cinayetlere İlişkin Davalar

90'lı yıllarda Diyarbakır, Mardin, Batman ve Şırnak'ta işlenen faili meçhul cinayetler, kundaklama ve bombalama eylemleriyle ilgili itirafçılardan oluşan 11 sanıklı Jandarma İstihbarat ve Terörle Mücadele (JİTEM) davası, Diyarbakır'da 1992–1994 yılları arasında sekiz kişinin öldürülmesiyle ilgili olarak aralarında "Yeşil" kod adlı Mahmut Yıldırım ve itirafçı Abdülkadir Aygan'ın da bulunduğu beş sanığın yargılandığı JİTEM Davası ile birleştirildikten sonra Diyarbakır 6. Ağır Ceza Mahkemesinde görülmeye devam etti. 1993–1995 yıllarında, Cemal Temizöz'ün İlçe Jandarma Komutanı olarak Şırnak'ın Cizre ilçesinde görev yaptığı dönemde işlenen 20 faili meçhul cinayetle ilgili açılan 7 sanıklı JİTEM Davası da aynı mahkemede görülmektedir. 18 Şubat 2011'de davada tanık olarak dinlenen emekli Koramiral Atilla Kıyat, "cinayetlerin bir devlet politikası" olduğunu belirtirken, 5 Ağustos günü tanık olarak ifade veren Eskişehir eski Emniyet Müdürü Hanefi Avcı, kendi döneminde üç olaya şahit olduğunu belirttikten sonra, devletin suç işleyen vatandaşa yönelik yaptığı işlemleri, suç işleyen kendi memurlarına karşı yapmadığını vurguladı.[46]

2011 yılında faili meçhul cinayetlere ilişkin en önemli gelişme ise, eski Özel Harekatçı polis Ayhan Çarkın'ın itirafları sonrası açılan soruşturma ve dava oldu. Çarkın, 22 Mart günü Radikal gazetesine verdiği demeçte, 1986'da Güneydoğu'ya ilk gönderilen 320 kişilik Özel Harekât grubu içinde olduğunu belirterek ve kamuoyunda "bebek katili" başlıklı haberlerde sıklıkla gösterilen ve simge haline getirilen kurşunlanmış bebek fotoğrafının çekildiği Pınarcık Köyü katliamı başta olmak üzere pek çok katliamı PKK'nın değil JİTEM'in gerçekleştirdiğini ifade etti.[47] Bu açıklama sonrası ifadesi alındıktan sonra Çarkın serbest bırakılırken, yakınlarını faili meçhul cinayete kurban veren 62 aile suç duyurusunda bulundu. 3 Haziran günü tekrar gözaltına alınan ve Ankara'ya getirilen Çarkın, işlediği dört cinayeti itiraf ettikten sonra tutuklandı. 11 Ağustos günü ise, Çarkın'ın ifadeleri doğrultusunda Ayhan Akça, Seyfettin Lap, Enver Ulu, Uğur Şahin ve Ayhan Özkan isimli özel harekatçılar tutuklandılar. Ergenekon davası kapsamında Silivri Cezaevi'nde tutuklu bulunan eski Özel Harekât Daire Başkanı İbrahim Şahin, aynı soruşturma kapsamında tutuklandı. Buna karşı, 11 Ağustos günü tutuklanan beş özel harekatçı, 13 Aralık'ta tahliye edildi.

46. "Hanefi Avcı: 'JİTEM'in 3 olayını gördüm' ", http://www.cnnturk.com/2011/turkiye/08/05/hanefi.avci.jitemin.3.olayini.gordum/625187.0/index.html, Son Erişim: 14 Aralık 2011.

47. "Çarkın'dan tarihi çark: Ben iki Abdullah sevdim", http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetayV3&Date=22.3.2011&ArticleID=1043705&CategoryID=77, Son Erişim: 14 Aralık 2011.

2.3 İNSAN HAKLARI AÇISINDAN 2011

Bu bölümde, en fazla tartışılan insan hakları sorunları üzerinden 2011 yılı ele alınacak ve 2012'de yapılması gerekenlere, beklentilere işaret edilecektir.

2.3.1 Güvenlik Sektörünün Sivil Denetimi

Güvenlik sektörünün sivil denetimi konusunda 2011 yılında yaşanan en önemli gelişmeler şu şekilde özetlenebilir:

- TSK'nın medya kuruluşlarına yönelik akreditasyon uygulaması, 2011 yılında da sürdü.
- Anayasa Mahkemesinde Askeri Yargıtay ve Askeri Yüksek İdare Mahkemesinden birer üyenin yer alması uygulaması devam etti.
- Ordunun siyasete müdahalesinin bahanesi olarak kullanılan Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu 2011 yılında da tartışma konusu olmaya devam etti. Muhalefet partileri Kanun'un 35. maddesinde değişiklik önerilerinde bulunurken, Başbakan Erdoğan yaptığı açıklamada, İç Hizmet Kanunu'nda yeni bir düzenleme olacağını ancak bu konuda kesin bir tarih veremeyeceğini, seçimden sonra bu konunun ele alınacağını belirtti. Aynı şekilde, Milli Güvenlik Kurulu Kanunu'nun dayandığı son derece geniş "güvenlik" kavramıyla, Terörle Mücadele Kanunu'nun esas aldığı geniş ve belirsiz "terör" terimleri üzerinde herhangi bir çalışma yapılmadı.
- Yüksek Askeri Şura (YAŞ) toplantısına üç gün kala, 28 Temmuz 2011 günü, Genelkurmay Başkanı Işık Koşaner ile Deniz, Kara ve Hava Kuvvetleri Komutanları emekliliklerini istediler. Balyoz davasının sanığı olan 14'ü tutuklu 17 general ve amiralin emekliye sevk edilmesi, internet andıcı iddianamesinin kabul edilmesi ve aralarında YAŞ üyesi bir ordu komutanının da bulunduğu 7 general ve amiral için yakalama kararı talep edilmesini protesto için yapılan istifalar sonrası hükümetin geri adım atmaması, güvenlik sektörünün demokratik denetimi açısından son derece önemli bir gelişme olarak değerlendirildi.
- YAŞ kararları ile ordudan ihraç edilenlerin mağduriyetleri kısmen giderildi. 12 Mart 1971 tarihinden sonra YAŞ kararları ile TSK'dan ilişiği kesilenlere veya mirasçılarına bir kısım özlük haklarının geri verilmesi ve yargı yolu açılması maksadıyla 22 Mart 2011 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanan 6191 Sayılı Sözleşmeli Erbaş ve Er Kanunu ile 926 sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Kanunu'na geçici 32. madde eklendi. Bu çerçevede pek çok kişi değişik kurumlarda yeniden görevlendirildi. Kanunla ilgili başvurular, 23 Mayıs 2011

tarihinde sona ererken, Millî Savunma Bakanlığına bu süre zarfında 4606 başvuru yapıldı, 1518 başvuru kabul edildi.

- Askerlik görevini yaparken yaşamını yitiren veya askerliği sırasında işkence ve kötü muameleye maruz kalan kişilere ilişkin duyarlılık gelişti, araştırmalar arttı. Özellikle Kuzey Kıbrıs'ta askerliğini yapan er Uğur Kantar'ın gördüğü işkence nedeniyle yaşamını yitirmesi ve olay üzerine başlayan yargı süreci, önemli bir dönüm noktası oldu. İnsan hakları çevreleri, yoğun işkence ve kötü muamele iddialarına karşın askeri ceza ve disiplin evlerinin hâlâ her türlü denetimden uzak olduğunu, ancak bir ölüm gerçekleştiğinde buralarda yaşanan işkence ve kötü muameleden toplumun haberdar olabildiğini vurguladılar.

2.3.2 Uluslararası İnsan Hakları Hukukuna Uyum

AİHM, Ekim 2010–Eylül 2011 dönemi boyunca, Türkiye hakkında 418 ihlal kararı vermiştir. Ekim 2010'dan bu yana AİHM'ye toplam 7764 yeni başvuru yapılmıştır. Eylül 2011 itibariyle, Türkiye'ye ilişkin 18.432 dava AİHM'de beklemektedir.[48] AİHM'nin Nisan 2011'de yayınlanan Yıllık Raporunda yer alan bilgilere göre, AİHM'nin 2010'da verdiği toplam tazminat kararlarının (64.032.638 Euro) %42'sini Türkiye'den giden davalar oluşturdu.[49] Yargıtay Başkanı Nazım Kaynak da, Adli Yıl Açılışı için yaptığı konuşmada, 2010 yılında AİHM tarafından verilen ihlal kararları nedeniyle Türkiye'nin yaklaşık 25 milyon avro tutarında tazminat ödediğini belirtti.[50] AİHM'deki Türk yargıcı Işıl Karakaş ise, 28 Kasım günü yaptığı açıklamada, 2011 yılında Türkiye'den AİHM'ye gelen başvurularda inanılmaz bir artış olduğunu, 2010'da 6 bin-6 bin 500 arası başvuru varken, 2011 yılında bu sayının 9 bine ulaştığını belirtti. Başvuruların katlanarak artmasının, "kişilerin hak ve özgürlüklerinin iç hukukta yeterli düzeyde garanti altında olmadığını gösterdiğini ya da düşündükleri hakları elde edemedikleri için AİHM'ye başvurdukları" anlamına geldiğini belirten Karakaş, tutukluluk ve yargılama sürelerinin uzunluğunun yanı sıra, ifade özgürlüğü açısından sorunlar olduğunu, yasal düzeyde mevzuat değişikliği gerektiğini, vicdani ret hakkını tanımak üzere yasal düzenlemenin de yapılması gerektiğini belirtti.[51]

Öte yandan, AİHM kararlarının uygulanması konusunda Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Türkiye'ye yönelik uyarılarına devam etti. Bunlardan birisi de

48. AB 2010 Türkiye İlerleme Raporu'nun İngilizce orijinalinin ve Türkçe çevirisinin tam metinlerine http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=46722&l=1 adresinden ulaşılabilir. Erişim: 25 Kasım 2011.

49. "Supervision of the execution of judgments of the European Court of Human Rights - 4th annual report 2010", http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/execution/Source/Publications/CM_annreport2010_en.pdf, Son erişim: 15 Aralık 2011.

50. Konuşmanın tam metni için bkz: "2011-2012 Adli yıl Açılış Konuşması", http://www.yargitay.gov.tr/belgeler/site/acilisKonusma/2011-2012.pdf Son Erişim: 30 Kasım 2011.

51. 'Vicdani ret mutlaka uygulanmalı', http://www.ntvmsnbc.com/id/25300906/ Son Erişim: 30 Kasım 2011.

Osman Murat Ülke Davası oldu. 2007 yılından bu yana kararın uygulanmasına yönelik olarak yapılan uyarıların karşılıksız kalması sonucunda 2011 yılında Türkiye'ye iki kez daha uyarı gönderen Bakanlar Komitesi, en son uyarısında Türkiye'ye kararın uygulanması için gerekli adımları atması ve Komite'nin Mart 2012'de yapılacak toplantısına somut bilgiler sunmasını istedi.

3 Şubat 2011 günü yapılan TBMM Genel Kurulunda, İşkence ve Diğer Zalimane, Gayriinsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine Ek İhtiyari Protokolün (OPCAT) Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı kabul edilerek yasalaştı. OPCAT'e imza koyan ülkelerin, BM İşkenceyi Önleme Komitesinin alt komitesi olarak kurulan yapılanmaya paralel biçimde çalışacak ulusal bir mekanizma kurması gerekiyor. Türkiye'nin, OPCAT'in TBMM'de kabulünden itibaren bir yıl içerisinde ulusal mekanizmayı oluşturması zorunluluğu bulunuyor. Ulusal mekanizma içerisinde yer alan kişiler de, tıpkı uluslararası heyetler gibi cezaevlerini ve karakolları habersiz ya da düzenli denetleyebilecekler. İşkencenin önlenmesi amacıyla BM tarafından 2003'de imzaya açılan Protokol, Türkiye tarafından 14 Eylül 2005 tarihinde imzalanmıştı.

25 Ekim 2007 tarihinde Lanzarote'de imzalanan "Avrupa Konseyi Çocukların Cinsel Sömürü ve İstismara Karşı Korunması Sözleşmesi, Bakanlar Kurulu tarafından 18 Temmuz 2011 günü onaylandı ve 10 Eylül 2011 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlandı. Aynı şekilde, Hükümetin 11 Mayıs 2011 tarihinde imzaladığı "Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi" de, 24 Kasım 2011 tarihinde TBMM'de onaylandı. Türkiye, Sözleşme'yi parlamentosunda onaylayan ilk ülke olurken, Sözleşme, uluslararası alanda kadına yönelik ve aile içi şiddetle ilgili ilk bağlayıcı belge olma özelliğini taşıyor. Sözleşme'de, devlet kurumlarının ve görevlilerinin kadına karşı şiddet uygulanmamasını sağlaması, kadına karşı ve aile içi şiddetin önlenmesi, cezalandırılması, ulusal düzeyde veri toplanması ve eş güdümden sorumlu bir resmi kurumun tespit edilmesine yönelik düzenlemeler de bulunuyor. Sözleşme'nin uygulanmasını izlemek üzere bir uluslararası izleme mekanizması (Kadına Karşı Şiddet ve Aile İçi Şiddetle Mücadele Uzmanlar Grubu-GREVIO) oluşturulacak ve ulusal düzeyde toplanan veriler bu mekanizma ile paylaşılacak.

2011 yılında TBMM tarafından onaylanan bir diğer belge de, 6212 sayılı, Biyotıp Araştırmalarına İlişkin İnsan Hakları ve Biyotıp Sözleşmesine Ek Protokolün Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun'dur. Sağlık alanında insan hakları ve saygınlığı aleyhine araştırma yapılmasını engellemek ve araştırmaya katılan insanların korunmasını sağlamak amacıyla hazırlanan protokolün onaylanması ile kobaylığa yasal düzenleme getirildi.

Buna karşılık Türkiye, AİHS'nin üç ek protokolünü 2011'de de onaylamadı; 1 Nolu Protokol'e koyduğu çekinceyi kaldırmadı. Türkiye tarafından 20 Mart 1952 tarihinde imzalanan ve 18 Mayıs 1954 tarihinde onaylanan 1 Nolu Protokol, "mülkiyetin korunması, "eğitim hakkı" ve "serbest seçimler" konularını içerirken, Türkiye eğitim hakkını düzenleyen 2. maddeye, "3 Mart 1924 tarihli Tevhidi Tedrisat Kanunu'nun hükümlerini ihlal etmeyeceği" doğrultusunda çekince koymuştu.[52] Türkiye AİHS'ne Ek 4 Nolu Protokol'ü ise, 19 Ekim 1992'de imzalayıp 23 Şubat 1994 tarihinde de onayladı. 3975 sayılı onay yasası, 26 Şubat 1994 günü Resmi Gazete'de yayınlandı ancak onay belgesi henüz tevdi (depo) edilmediği için, Türkiye halen Protokol'e taraf değildir. Bu protokol "borçtan ötürü hapis yasağı", "seyahat özgürlüğü", "vatandaşların sınır dışı edilmesi yasağı" ve yabancıların toplu olarak sınır dışı edilmesi yasağı" gibi konuları içermektedir.[53] Türkiye tarafından 14 Mart 1985 tarihinde imzalanan AİHS'nin 7 Nolu Protokol'ünün ise onay işlemi tamamlanmadı. Söz konusu protokol "yabancıların sınır dışı edilmesine ilişkin usuli güvenceler", "ceza davalarında temyiz hakkı", "haksız mahkûmiyetten ötürü tazminat", "ikinci kez yargılanmama ya da cezalandırılmama hakkı" ve "eşler arasında eşitlik" konularına ilişkindir.[54] Türkiye, AİHS'nin ayrımcılık yasağını düzenleyen 12 Nolu Protokol'ünü 18 Nisan 2001 tarihinde imzaladı ancak bugüne kadar onaylamadı.

Avrupa Konseyi Irkçılığa ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu (ECRI), Türkiye'ye ilişkin dördüncü periyodik raporunu 8 Şubat 2011 tarihinde açıkladı. Tavsiyelerin yer aldığı raporda Türkiye'nin özellikle iki yıllık bir süre içinde ırkçılıkla mücadele etmeye yönelik ceza yasası hükümlerini güçlendirmesi, mülteciler ve sığınmacılar konusunda İçişleri Bakanlığının 19 Nolu Genelgesinin uygulanmasının sonuçlarını izlemesi ve polis ve diğer kolluk kuvvetlerinin görevlerini kötüye kullandıklarına dair iddiaları soruşturacak bağımsız bir kurum oluşturulması ve uygulamaya konulmasına yönelik ara tavsiyelerde bulundu.

Türkiye, Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı'nın 7, 8, 16, 17, 19, 27 ve 31. maddelerinin uygulanmasına yönelik olarak 2003-2009 yılları arasını kapsayan Üçüncü Ulusal Raporunu, dört ay gecikerek, 25 Şubat 2011 tarihinde Avrupa Sosyal Haklar Komitesine sundu. Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı'nın 2, 4, 21, 22, 26, 28 ve 29. maddelerinin uygulanmasına ilişkin İkinci Periyodik Raporunu ise beş ay gecikerek 30 Mart 2010 tarihinde sunmuştu.

52. Ayrıntılı bilgi için bkz: http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ListeDeclarations.asp?NT=009&CM=8&DF=12/12/2011&CL=ENG&VL=1, Son Erişim: 12 Aralık 2011

53. Ayrıntılı bilgi için bkz: http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/351-353.pdf ve http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=046&CM=8&DF=12/12/2011&CL=ENG, Son Erişim: 12 Aralık 2011.

54. http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=117&CM=8&DF=12/12/2011&CL=ENG

ULUSLARARASI MEKANİZMALARDA TÜRKİYE

- **BM Evrensel Periyodik Gözden Geçirme Mekanizması:** 10 Mayıs 2010 tarihinde Türkiye'yi değerlendirdi ve 163 tavsiyede bulundu. Türkiye bu tavsiyelerin 120'sini kabul etti, 40 tavsiyeyi reddetti. Reddedilen tavsiyeler arasında sözleşmelere konulan çekincelerin kaldırılması, Zorla Kaybedilmeye Karşı Bireylerin Korunması BM Sözleşmesi ve Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM) Statüsünün Onaylanması, TCK 301 ve 318. maddelerinin kaldırılması da bulunuyor.
- **BM Irk Ayrımcılığı Komitesi:** Türkiye değerlendirmesini 2009 yılında yaptı. 24 başlık altında tavsiyelerini sunarak bunlardan üçüne ilişkin bir ara raporu Mart 2010 tarihine kadar sunmasını ve 2011 yılında da Türkiye'nin 4 ve 5. Periyodik Raporunu birleşik halde vermesini istedi. Ancak bu raporlar henüz Komite'ye sunulmadı. Türkiye, 2002 yılında onayladığı Sözleşme'nin uygulanmasına ilişkin rapor yükümlülüğünü de, yedi yıl sonra, ilk üç raporunu birleştirerek yerine getirmişti.
- **BM Çocuk Hakları Komitesi:** Türkiye'nin 2007 yılında BM Çocuk Hakları Komitesine sunması gereken periyodik ülke raporu, ikinci ve üçüncü raporlar birleştirilerek 2009 yılında sunuldu. BM Çocuk Hakları Komitesi, 16 Kasım 2011 tarihinde yaptığı oturumda, Türkiye'nin birleştirilmiş ikinci ve üçüncü periyodik raporunu gözden geçirdi ve 29 Mayıs-15 Haziran 2012 tarihlerinde yapılacak oturumlarda ele almak üzere Türkiye'den 1 Mart 2012 tarihine kadar istenilen ek bilgilerin yazılı olarak sunulması istendi.[55]
- **BM İşkenceyi Önleme Komitesi:** 3–4 Kasım 2010 tarihlerinde Türkiye'nin yaklaşık dört yıl gecikmeyle sunulan 3. Periyodik Raporunu gözden geçirdi ve bazı konularla ilgili olarak[56] bir yıl içinde (Kasım 2011'e kadar) Türkiye'nin bir ara rapor vermesini istedi. Ara rapor belirtilen tarihte verilmedi ve Türkiye Komite'den ek süre istedi.
- **BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi Komitesi:** Türkiye'ye ilişkin Nihai Değerlendirme Raporu 20 Mayıs 2011 tarihinde açıklandı.[57]
- BM Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi Komitesi: Türkiye, 16 Aralık 2004 tarihinde sunması gereken ülke raporunu 17 Mart 2011 tarihinde sundu.[58] Komite Türkiye'nin raporunu 2013 yılında gözden geçirecek.
- **BM Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi (CEDAW):** 13–30 Temmuz 2010 tarihlerindeki 46. Oturumunda Türkiye Raporunu görüştü. Aralarında, başörtülü kadınların uğradığı ayrımcılıkların da olduğu bazı sorunlar etrafında Türkiye'ye bir dizi soru yöneltti ve 16 Ağustos 2010 tarihinde de nihai gözlemlerini açıkladı. Bu gözlemlere ilişkin ilerlemeyi içeren Türkiye'nin yeni periyodik raporunu Temmuz 2014'e kadar sunmasını istedi.
- **BM Engelli Hakları Sözleşmesi** kapsamındaki raporunu Eylül 2011'e kadar sunması beklenen Türkiye, bu konudaki raporunu halen sunmadı.

55. Türkiye'den istenilen ek bilgilerin tam listesi için bkz: http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/CRC.C.TUR.Q.2-3.pdf

56. Ara rapor verilmesi istenen ve 23 maddede sıralanan konuların Türkçe çevirisine www.ihop.org.tr adresinden ulaşılabilir.

57. Raporun İngilizce ve Türkçe versiyonları için Bkz: İngilizce: http://daccess-ods.un.org/TMP/1040527.22454071.html; Türkçe: http://www.ihop.org.tr/dosya/ESKHK/E.C.12.TUR.CO.1-TR.pdf

58. Raporun tam metni için Bkz: http://www.ccprcentre.org/doc/HRC/Turkey/CCPR.C.TUR.1_en.doc

2.3.3 İnsan Hakları Alanında Kurumsallaşma

Adalet Bakanlığı Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü bünyesinde İnsan Hakları Daire Başkanlığı kuruldu. Daire, Dışişleri Bakanlığı ile işbirliği halinde AİHM'deki davalar için savunma hazırlama görevinin yanı sıra, insan hakları ihlallerinin ortadan kaldırılmasına yönelik çalışmalar yapmak, dostane çözüm kuruluna katılmak ve görüş bildirmek, projeler hazırlamak, ulusal ve uluslararası sempozyum, seminer ve eğitim faaliyetleri düzenlemekle görevli olacak.

Öte yandan, 28 Ocak 2010 tarihinde Meclis'e sevk edilen Türkiye İnsan Hakları Kurumu Kanun Tasarısı, yasama döneminde Meclis gündemine alınmadığı için "hükümsüz" hale gelmişti. İçeriği ve hazırlanış biçimi bakımından ciddi eleştirilere maruz kalan söz konusu Tasarı'nın yeniden Meclis'e sevk edilmesi halinde, beklentileri karşılayacak bir kurumun kurulamayacağı açıktır. Nitekim tasarının hazırlık aşamasında da, Meclis'teki görüşmeler sırasında da, çeşitli kamu kurumları, uzmanlar ve STK'lar kaygı, eleştiri ve önerilerini iletmişlerdi. Tüm bunlar göz önünde tutularak, yeni bir tasarı çalışması yapılması gerekmektedir.

2006 yılında çıkarılan ancak Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilen ve 2010 yılında yapılan Anayasa değişikliği ile iptal kararının gerekçesi ortadan kaldırılan Kamu Denetçiliği Kurumu Kanun Tasarısı ise, 5 Ocak 2011'de tekrar Meclis'e sunulmuştur. Bu tasarı da, seçimlerden önce genel kurul gündemine alınmadığı için hükümsüz kalmıştır.

Kolluk Gözetim Komisyonu Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı da, 22 Temmuz 2010 tarihinde Meclis'e sunulmuş ancak genel seçimlere kadar gündeme alınmadığı için hükümsüz kalmıştır. Bu Tasarı'nın hazırlanması sürecinde ise istişareler birkaç kamu kurumuyla sınırlı tutulmuş ve Paris İlkeleri uyarınca bağımsız bir komisyon kurulması yerine, İçişleri Bakanlığının kendi iç denetim mekanizmalarını güçlendiren yeni bir iç denetim mekanizması oluşturulması tercih edilmişti.

Ayrımcılıkla Mücadele ve Eşitlik Kanunu Tasarısı Taslağı da, İçişleri Bakanlığınca, ama diğerlerinden farklı olarak, önce ilgili kurumların, ardından da uzmanların ve STK'ların görüşleri alındıktan sonra son şekli verilerek Başbakanlığa sunulmuştu. 12 Haziran Seçimleri sonrası kurulan yeni hükümet söz konusu metni bugüne kadar gündemine almamıştır.

Tüm bu çalışmalar, yeni bir soruna işaret etmektedir. Aynı anda, çalışma alanları, görev ve yetkileri birbiriyle örtüşen birden fazla kurum oluşturulmaktadır.

Aralarında yetki karmaşası/çatışması yaşanmaması için bunların hepsinin birlikte düşünülerek ele alınması, ve üzerinde çalışılması gerekmektedir.

2.3.4 Kamu Görevlilerinin Eğitimi

Yargı ve kolluk görevlileri başta olmak üzere, kamu görevlilerinin insan hakları hukuku açısından eğitimlerine 2011 yılında da devam edildi. Ekim 2011'de, AB ile ortak bir program çerçevesinde Askeri Hâkim ve Savcıların insan hakları konusunda eğitimi başladı. İki yıl sürecek program, askeri hâkim, savcı ve avukatların, AİHS'ne uygun bilgi ve uygulama kapasitelerinin geliştirilmesini amaçlamaktadır.[59] Bunun yanı sıra, BM İstanbul Protokolü'nün etkili uygulanması amacıyla, sağlık çalışanları ile hâkim ve savcılara, işkence ve kötü muamele vakalarının etkili soruşturulması ve belgelendirilmesine yönelik olarak 2009 yılında başlayan eğitim programları, 2011 yılında da devam etti.

2.3.5 Cezaevleri

Cezaevi reform programının uygulanmasına devam edilmektedir. Cezaevlerinde Türkçe dışındaki dillerin kullanımı, uygulamaya biraz daha genişleyerek yansımıştır. Bunun yanı sıra, İnfaz Hâkimliği Kanunu mahkumların haklarını güçlendirmiştir. Yeni rehabilitasyon hizmetleri ve kimi mimari değişiklikler de, olumlu gelişmeler olarak kabul edilebilir. Ancak cezaevlerindeki tutuklu sayısının oldukça yüksek olması, cezaevleriyle ilgili en büyük sorun olmaya devam etmektedir. Bu tablo, tutuklamanın, gerektiğinde başvurulan bir önlem olmaktan çok, bir cezalandırma yöntemi olarak kullanılmasına devam edildiğini göstermekte ve cezaevlerinin aşırı kalabalıklaşmasına, koşulların daha da ağırlaşmasına neden olmaktadır. Yetersiz koşulların başında ise, sağlık hizmetleri gelmektedir. Öte yandan, cezaevlerinin denetlenme standartları, hâlâ BM standartlarına yükseltilememiştir. Örneğin, her cezaevi için bir kurulun bulunması ve bu kurulların habersiz ziyaret yapma yetkilerine ve gerekli kaynaklara sahip olması gerekir. Bu imkanlar bulunmadığından izleme kurulları etkin çalışamamaktadırlar. Her ne kadar il insan hakları kurulları bazı illerde habersiz ziyaretlerde bulunsa da, bu ziyaretler sonucunda ortaya çıkan raporlar uygulamaları değiştirememektedir.

59. "Askeri Hakim ve Savcılara "İnsan Hakları" Eğitimi", http://www.trthaber.com/haber/turkiye/askeri-hakim-ve-savcilara-insan-haklari-egitimi-13907.html Son Erişim: 30 Kasım 2011.

Bunun yanı sıra, hasta tutuklular sorunu, cezaevlerinde yaşanan sorunlar içinde özel bir önem taşımaktadır. Bu konuda çalışan STK'ların yaptıkları ortak bir açıklamaya göre, 248 kişinin sağlık sorunlarından dolayı cezaevlerinden acilen çıkarılmaları gerekmektedir.[60] Son iki yılda 10 tutuklu hastalıktan yaşamını yitirmiş, 20 tutuklu ise şüpheli bir şekilde ölü bulunmuştur.

26 Ağustos 2011 tarihli ve 650 sayılı KHK ile hükümlülerin ana, baba, kardeş, eş ve çocuklarının cenazelerine katılabilmesine ilişkin hüküm genişletilmiş, hükümlülere, başka yerlerdeki yakınlarının da cenazelerine katılabilmesi imkânı sağlanmıştır. Bunun yanı sıra, resmî veya özel ayrımı yapılmaksızın kurum, kurul ve kuruluşların, heyet halinde veya bireysel olarak ceza infaz kurumlarını ziyaret edebilmeleri ve hükümlülerle görüşebilmeleri imkânı getirilmiştir.

2.3.6 İfade Özgürlüğü

Uzun süre Türkiye'de tabu olarak kabul edilen birçok konu, başta medya olmak üzere çeşitli alanlarda artık rahatça tartışılmaktadır. Buna karşılık, Adalet Bakanlığının izin vermemesi yüzünden dava sayıları azalsa da, TCK'nın 301. maddesine dayanılarak başlatılan soruşturmalar ortadan kalkmış değildir. İfade özgürlüğünün ihlaline ilişkin AİHM'ne çok sayıda başvuru yapılmaktadır. Terörle Mücadele Kanunu ve Basın Kanunu gibi pek çok yasa, bu bağlamdaki sıkıntıları pekiştirmektedir. Ergenekon davası hakkında haber yapan gazeteciler hakkında birçok dava açılmıştır. Bunun dışında, Neşe Düzel, Orhan Miroğlu, Ertuğrul Mavioğlu ve daha birçok gazeteci hakkında açılan davalar devam etmektedir. Kürtçe yayın yapanlar başta olmak üzere, çeşitli yayın organları hakkında da davalar açılmaktadır. Radyo, televizyon ve internet yayıncılığı hakkındaki düzenlemelerin yanı sıra, yetkililerin medya patron ve yöneticileriyle zaman zaman yaptıkları toplantılar, ifade ve basın özgürlüğüyle ilgili eleştiri ve kaygıların artmasına yol açmaktadır.

2.3.7 Din Özgürlüğü

2011 yılında din özgürlüğü ile ilgili olarak eğitim-öğretim alanında yaşanan en önemli gelişme, ilköğretim 4. sınıftan lise son sınıfa kadar Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarında Alevilik konusuna da yer verilmeye başlanması oldu. Bunun yanı sıra, Sivas'ta 2 Temmuz 1993 günü meydana gelen olaylarda

60. http://www.evrensel.net/news.php?id=17565

37 kişinin öldüğü Madımak Oteli, kamulaştırıldıktan sonra yenilendi ve Bilim ve Kültür Merkezi olarak düzenlendi. Ancak bazı Alevi örgütleri, otelin müzeye dönüştürülmesine ilişkin taleplerini sürdürdüler. Cemevlerinin statüsüyle ilgili tartışmalar ve sorunlar sürmektedir. İzmir İl Genel Meclisinin Ağustos ayında il genelindeki cemevlerinin bakım, onarım, elektrik, su, çöp ve atık su giderlerinin İzmir İl Özel İdaresi bütçesinden karşılanmasını oy çokluğuyla kabul etmesi kararı,[61] İzmir Valiliği tarafından "düzenlemenin TBMM'nin yetkisi altında olduğu" gerekçesiyle iptal edildi.[62] Aleviler ve gayrimüslim cemaatler elektrik ve su faturalarını öderlerken, camilerin bu tür masraflarının devlet tarafından karşılanmasının ayrımcılık olduğu sıkça dile getirilmektedir. Öte yandan, Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Görmez Cumhuriyet tarihinde bir ilki gerçekleştirerek, Mayıs ayında bir cemevini ziyaret etti.[63] Cemevlerinin statüsünün yanı sıra, Caferi Müslümanlar, Protestan Hıristiyanlar, Bahailer gibi cemaatlerin hukuki tanınma sorunları da sürmektedir.

Rum Ortodoks Patriği Bartholomeos, yaklaşık 90 yıl sonra, ikinci defa Sümela Manastırında ayin gerçekleştirirken, Van Gölü'nde bulunan Akdamar adasındaki Ermeni Surp Haç Kilisesinde de, 1915 yılından bu yana ikinci ayin düzenlendi. Başbakan Yardımcısı Bülent Arınç, eski Başbakanlardan Adnan Menderes'in 1952 yılında gerçekleştirdiği ziyaretten sonra Fener Rum Patrikhanesine hükümet nezdinde en üst düzeyde ziyareti Ocak 2011'de gerçekleştirdi.

Kimlik kartlarında din hanesinin bulunmasının AİHS'ni ihlal ettiğine dair AİHM'nin 2 Şubat 2010 tarihli kararı halen uygulanmamıştır.[64] AİHM kararı, nüfus cüzdanlarında din hanesinin yer almasının ayrımcılığa neden olduğunu ve ayrıca böyle bir ibarenin yer almasının vatandaşlar açısından yarar sağlamayacağını vurgulamaktadır.

2011'de gayrimüslimlerin din adamı eğitimine ilişkin kısıtlamalar da giderilmemiştir. Heybeliada Ruhban Okulu hâlâ kapalıdır. Ermeni Patriğinin, Ermeni dili ve din adamları için bir üniversite bölümü açılması önerisi dört yıldır beklemektedir. Süryaniler, din adamlarını resmi okullar dışında ancak gayriresmi olarak eğitebilmektedirler.[65]

61. "İzmir'de cemevi açılımı", 10 Ağustos 2011, http://www.ntvmsnbc.com/id/25240213/

62. "İzmir'deki cemevi tartışması büyüyor", 17 Ağustos 2011, http://www.cnnturk.com/2011/turkiye/08/17/izmirdeki.cemevi.tartismasi.buyuyor/626444.0/index.html

63. "Diyanet İşleri Başkanı'ndan cemevi ziyareti", 27 Mayıs 2011, http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetayV3&Date=27.5.2011&ArticleID=1050802&CategoryID=77

64. http://www.inhak-bb.adalet.gov.tr/aihm/karar/sinanisik28.03.2011.doc

65. Avrupa Komisyonu Türkiye 2011 Yılı İlerleme Raporu, s. 32.

2.3.8 Örgütlenme ve Toplanma Özgürlüğü

Dernek ve vakıfların çeşitli gerekçelerle kapatılmasına ilişkin uygulamalar 2011'de de sürmüştür. Bunun yanı sıra, derneklere üye olmak için Türkiye'de ikamet iznine sahip olma koşulu devam etmekte ve yabancı STK'lar için spesifik düzenlemeler bulunmaktadır. Örneğin, İçişleri Bakanlığı, yabancı derneklere ait bir temsilciliğin açılmasına izin vermek için Dışişleri Bakanlığına danışmak mecburiyetindedir.

Siyasi partilerin kapatılmasına ilişkin mevzuatta değişiklik yapılması konusunda herhangi bir ilerleme kaydedilmemiştir. AB standartları ve ILO sözleşmeleri ile uyumlu olmayan, sendikalara ilişkin mevcut yasal çerçevedeki kısıtlayıcı hükümler varlığını korumaktadır.

Ülke genelindeki toplantı ve gösterilerde zaman zaman güvenlik güçlerinin orantısız güç kullandığı yönünde insan hakları örgütlerinin tespitleri bulunmaktadır. Toplumsal olaylarda biber gazı kullanımının "neredeyse gündelik bir uygulama olduğu" yönünde eleştiriler yapılmaktadır.[66]

2011'DE TÜRKİYE İLE İLGİLİ YAYINLANAN BAZI ULUSLARARASI İNSAN HAKLARI RAPORLARI

24 Ocak 2011	İnsan Hakları İzleme Örgütü (HRW) 2011 Dünya Raporu
08 Nisan 2011	ABD Dışişleri Bakanlığı 2010 İnsan Hakları Raporu
28 Mayıs 2011	Uluslararası Af Örgütü 2010 Türkiye Raporu
13 Eylül 2011	ABD Dışişleri Bakanlığı Uluslararası Dini Özgürlükler Raporu
12 Ekim 2011	Avrupa Komisyonu, Türkiye 2011 İlerleme Raporu
14 Ekim 2011	EMHRN, "Belirsizlik: Türkiye'deki Suriyeli Mültecilerin Durumunu En İyi Anlatan Kelime" Raporu
24 Ekim 2011	EMHRN "Türkiye'de Azınlık Haklarını Savunan Grupların Örgütlenme Özgürlüğü" Raporu
10 Kasım 2011	Freedom House, Countries at the Crossroads 2011: Turkey Raporu

2.3.9 Kadın Hakları

Kadın politikaları açısından en önemli gelişme, Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığının yerine Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının kurulması oldu.

66. Türk Tabipler Birliği'nin konuyla ilgili açıklaması için bkz: "Biber gazı kullanımına son verilmelidir", http://www.ttb.org.tr/index.php/Haberler/basinaciklamasi-2778.html Son Erişim: 30.11.2011

Ağustos 2011 itibariyle kadınların işgücüne katılım oranı % 30'u bulurken,[67] ilköğretimde kız ve erkek öğrenciler arasındaki fark, kapanma noktasına geldi.[68] 12 Haziran Genel Seçimleri sonrası TBMM'ye giren kadın milletvekillerin sayısı ise, 48'den 79'a yükseldi[69] ancak nüfusa oranla bu sayı halen oldukça çok düşük bir düzeydedir.

TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu iki rapor yayınladı. "Çocuk Cinsiyeti Nedeniyle Kadın Üzerinde Oluşturulan Psikolojik Şiddet, Başlık Parası ve Geleneksel Evlilikler" konulu komisyon raporunda,[70] ağırlıklı olarak çocuk cinsiyeti nedeniyle kadın üzerinde oluşturulan psikolojik baskı, başlık parası, kadının istemediği kişiyle geleneksel evlilik yapması, kadının toplumsal statüsündeki olumlu yöndeki değişimin önündeki engellerden biri olarak vurgulanmaktadır. Bu çerçevede, kadınlara yönelik ayrımcılık ve eşitsizliklerin gelenekler ve kültür aracılığıyla devam ettirildiği ve kadınları güçlendirecek mekanizmaların her düzeyde harekete geçirilmesi ve desteklenmesi gerektiği belirtilmektedir. Komisyon, "İşyerinde Psikolojik Taciz (Mobbing) ve Çözüm Önerileri" konulu bir rapor daha yayınladı. Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM) de, "Kadın Erkek Eşitliği ve Toplumsal Cinsiyet" konulu eğitim programları uyguladı.[71] Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından 2010 yılında başlatılan "Çalışma Hayatında Cinsiyet Eşitliğinin Geliştirilmesi Projesi", 2011 yılında da devam etti.[72]

Kadına yönelik şiddet, kamuoyunda ve medyada yıl boyunca tartışma konusu oldu. "Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi" hükümet tarafından Kasım ayında imzalanırken, 2011 yılında CHP tarafından TBMM'ye "şiddete uğrayan ya da şiddete uğrama tehlikesi altındaki kadın, çocuk ve diğer bireyleri şiddetten korumaya ilişkin" hükümler içeren "Kadını Şiddetten Koruma Kanunu"[73] teklifi sunuldu. Diyanet İşleri Başkanlığı, KSGM ve BM Nüfus Fonu tarafından 2010

67. İşgücü istatistikler için bkz; Türkiye İstatistik Kurumu Resmi Web Sitesi, http://www.tuik.gov.tr/Gosterge.do?metod=GostergeListe&tb_id=25&ust_id=8 Son Erişim: 5 Aralık 2011.

68. Eğitim istatistikler için bkz; "Milli Eğitim İstatistikleri – Örgün Eğitim 2010-2011", http://sgb.meb.gov.tr/istatistik/meb_istatistikleri_orgun_egitim_2010_2011.pdf.

69. Seçim sonuçlarına göre Ak Parti'den 46, CHP'den 19, MHP'den 3, bağımsızlardan ise 11 olmak üzere toplam 79 kadın milletvekili Meclis'e girdi.

70. Rapora, http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/docs/komisyon_rapor_no_5.pdf adresinden ulaşılabilir. Son Erişim: 5 Aralık 2011.

71. Ayrıntılı bilgi için bkz: http://www.ksgm.gov.tr/egitim-2011.php

72. Proje ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: http://www.isteesitlik.org/index.asp

73. Kanun teklifinin tam metnine, http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tasari_teklif_sd.onerge_bilgileri?kanunlar_sira_no=93892 adresinden ulaşılabilir. Son Erişim: 5 Aralık 2011.

yılında başlatılan "Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesinde Din Görevlilerinin Katkısının Sağlanması Projesi" 2011 yılında da devam etti. KSGM tarafından yürütülen "Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadelede Sağlık Personelinin Rolü ve Uygulanacak Prosedürler Eğitimi Protokolü" kapsamında sağlık çalışanlarına yönelik olarak uygulanan programlarda 65 bin kişinin eğitimi tamamlandı.

Kadın sığınma evleri hâlâ oldukça yetersizdir. Belediye Kanunu, nüfusu 50 bin veya daha fazla olan belediyelerde kadın sığınma evlerinin kurulmasını öngörmekteyse de, bu hüküm tam olarak uygulanmamaktadır. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı Fatma Şahin, CHP Ankara Milletvekili Aylin Nazlıaka'nın soru önergesine verdiği yanıtta, ülke genelinde kadın konukevi/sığınma evi sayısının 78, toplam kapasitenin de 1729 olduğunu belirtti.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, hazırladığı "Kadın ve Aile Bireylerinin Şiddetten Korunmasına Dair Kanun Tasarısı" taslağını kadın örgütleriyle, valiliklerle ve aile mahkemelerinde görev yapan hâkimlerle tartışmaya açtı. Söz konusu düzenleme, "şiddete uğrayan veya şiddete uğrama tehlikesi bulunan; kadınların, çocukların, eşlerin, nişanlıların, yakın ilişki içinde yaşayanların, nişanlılık veya evlilik birliği ya da beraberliği herhangi bir sebeple sona ermiş olan bireylerin veya diğer aile bireylerinin, tek taraflı ısrarlı takip mağduru olan kişilerin korunması ve şiddetin önlenmesi amacıyla alınacak tedbirlere ilişkin usul ve esasları" kapsamaktadır.

2.3.10 Çocuk Hakları

2011'de, çocuk hakları, çocuk adaleti ve özellikle kız çocuklarının eğitimi ile ilgili hem hukuki alanda hem de kamuoyu oluşturma anlamında ilerleme kaydedildiği söylenebilir. Gerek kamu kuruluşları gerek özel kurum ve kuruluşlar, çocukların eğitime erişebilmesi, çocuk işçiliği ve ilköğretimde cinsiyet eşitsizliği ile ilgili çeşitli projeler yürütmektedirler. Ne var ki, çocukların eğitimi sorunu, genelde okullaşma oranları ve okul kayıtları dikkate alınarak tartışılmaktadır. Oysa eğitimle ilgili en büyük sorunlardan birisi, eşit "nitelikli" eğitime erişebilme sorunudur. Yoksul ve köylü ailelerin çocukları okula gitseler bile, bir sonraki aşamada alacakları eğitimin niteliğinin ve kalitesinin belirlenmesi amacıyla, kendilerine nazaran çok daha iyi koşullarda ve daha nitelikli eğitim almış çocuklarla aynı sınava tabi tutulmaktadırlar. Bunun doğal sonucu olarak da, yoksul çocuklar daha baştan, ileride kaliteli ve nitelikli eğitim alma şanslarını kaybetmektedirler.

Çocukların eğitimini etkileyen diğer faktörler, çalışma zorunluluğu ve anadilde eğitimdir. Yabancı bir dil ile yeni tanışan çocuklar, ilk eğitim yıllarını başarısız

geçirdiklerinde, okulla ilgili başarısızlık duygusu edinmekte ve aileleri de yoksul ise, okula devam etmekten vazgeçmektedirler.

Devletin, yoksul ailelerin veya sosyal güvenlikten yararlanamayan çocukların sağlık masraflarını karşılaması çok önemli bir ilerleme sağlamıştır. Aile hekimliğinin genişlemesi ve bu alandaki uygulama ve kapasitenin arttırılmasıyla birlikte, çocuk sağlığının çok daha iyi bir duruma geleceği öngörülmektedir.

Buna karşılık, uluslararası sözleşmelere konulan çocuk haklarıyla ilgili çekincelerin kaldırılmasından yana herhangi bir ilerleme olmamıştır. Çocuklar, hâlâ yetişkinler için dahi gerekli koşulları taşımayan gözaltı merkezlerinde tutulmakta ve buralarda, çoğunlukla çocuk adalet sisteminin gerektirdiği niteliklerden yoksun personel hizmet vermektedir.

2.3.11 Polis Şiddeti

İnsan hakları örgütlerinin raporlarına göre, kolluk görevlilerinin orantısız kuvvet kullanımına dair vakalar 2011'de de devam etti ve bunların bir kısmı da ölümle sonuçlandı. Türkiye İnsan Hakları Vakfı (TİHV), 2011 Kasım ayı sonuna kadar işkence ve kötü muamele gördüğü gerekçesiyle 473 kişinin kendilerine başvurduğunu belirtti.[74]

Gözaltı merkezlerinde işkence ve kötü muamele örneklerinden en çarpıcısı, yılın son ayında ortaya çıktı. Temmuz 2011'de İzmir'de gözaltına alınan Fevziye Cengiz isimli kadının götürüldüğü karakolda polis memurlarından yediği dayak görüntülerinin Aralık ayında kamuoyuna yansımasının ardından yapılan araştırmada bir dizi ihmal, hatta görev ve yetkiyi kötüye kullanma olarak tanımlanabilecek uygulama ortaya çıktı. Olay sonrası Cengiz'in şikâyetçi olduğu polisler hakkında "Zor kullanma yetkisini aşarak basit yaralama" suçundan 6'şar aydan 1,5'ar yıla kadar hapis istemiyle dava açılırken, polislerin karşı şikâyette bulunduğu Cengiz hakkında ise "memura mukavemet ve hakaret" suçlamasıyla 6,5 yıla kadar hapis istemiyle dava açıldı. Cengiz'in "Ben dayak yerken izlediler" yönündeki beyanı için "iddialar soyut" değerlendirmesinde bulunan Savcının kamera kayıtlarında dayağı izlediği, hatta gizlemek için perdeyi kapattıkları görünen polisler hakkında "kovuşturmaya yer olmadığına" karar verdiği ortaya çıktı. Savcılık ayrıca dayak attıkları kamera görüntüleri ile ortaya çıkan 2 polis

74. http://tihv.org.tr/index.php?10-17-AralAEk-2011-AEnsan-HaklarAE-HaftasAE, Son Erişim: 15 Aralık 2011.

hakkında "hakaret ve tehdit" suçlarından da dava açılmasına gerek olmadığına karar verdi. İzmir Tabip Odası da, Cengiz'in dövüldüğüne ilişkin beyanını raporuna geçirmeyen ve vücudunu muayene etmeyerek sadece yüzünde ve elinde basit lezyonlar olduğu yönünde rapor veren doktor A.T. hakkında inceleme başlattı. Görüntülerin kamuoyunda büyük tepki görmesi üzerine, İzmir Emniyet Müdürlüğü Aralık ayında iki polis memurunu açığa aldı.[75] Bu olayla ilgili yürütülen bürokratik ve adli işlemler, güvenlik güçlerine yönelik iddiaların gerektiği gibi kovuşturulmadığı ve soruşturulmadığı yönündeki suçlamaları doğrulamaktadır.

2.3.12 Engelliler

Engelli kişilerle ilgili Birleşmiş Milletler Sözleşmesi ve Seçmeli Protokolünün uygulanmasını izlemek amacıyla oluşturulması gereken ulusal mekanizma 2011'de de kurulmamıştır. Engelli kişiler lehine pozitif ayrımcılık yapılmasını sağlayacak anayasa değişiklikleri yapılmış fakat bunlar spesifik tedbirlere dönüştürülmemiştir.[76]

Engelli bireylerin karşılaştıkları en büyük sorunlardan biri, kamu hizmetlerine erişimdeki ve sosyalleşme alanlarındaki fiziksel düzenlemelerdir. Aslında kamu binalarının engellileri de dikkate alacak şekilde yapılanmasına yönelik bir mevzuat yürürlüktedir. Fakat buna rağmen, özellikle kamu binalarındaki fiziksel engeller, sıkıntı kaynağı olmaya devam etmektedir. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bu sorunu göz önüne alarak kadın sığınma evlerini yeniden yapılandıracak, bu ve buna benzer mekanları engellilere de açacak bir çalışma içindedir.[77]

Engelliler, yalnız hizmet alırken değil, ekonomik hayata katılımda da çeşitli zorluklarla karşılaşmaktadırlar. Engelli bireyler için hem kamu hem de özel sektörde yeni işlerin oluşturulması, evden çalışmanın teşvik edilmesi gibi yeni tedbirlerin alınması gerekmektedir. Bununla birlikte, engelli kişilerin kamu kurumlarında istihdam edilmeleri, bütçedeki istihdam kısıtlamalarından muaf tutulmuş, böylece bu kişilerin istihdam beklentileri iyileştirilmiştir.

75. http://www.cnnturk.com/2011/guncel/12/13/savci.da.dayagi.seyretmis/640283.0/index.html, Son Erişim: 15 Aralık 2011.

76. AB İlerleme Raporu, 2011

77. Radikal Gazetesi, 03.12.2011

2.3.13 Azınlıklar ve Kültürel Haklar

Türkiye, BM Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin azınlık hakları ve BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin eğitim hakkı ile ilgili maddelerine koyduğu çekinceleri halen kaldırmamıştır. Bunun yanı sıra, Avrupa Konseyi Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi'ni ve Avrupa Bölgesel ve Azınlık Dilleri Şartı'nı da henüz imzalamamıştır.

Bununla birlikte, 5737 Sayılı Vakıflar Kanunu'nun Geçici 11. maddesinin uygulanmasına ilişkin Yönetmelik, 1 Ekim 2011 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Başbakan Erdoğan'ın talimatıyla çıkarılan kararname ile 1936 yılına kadar azınlık vakıflarına aitken, devlet tarafından tescili yapılan mezarlık ve çeşmeler dahil tüm mal varlıklarının iade edilmesine imkan sağlanmıştır. Kararname, azınlık vakıflarının kamu adına kayıtlı taşınmazlarıyla, mezarlık ve çeşmelerin tapu tescili ile üçüncü şahıslar adına kayıtlı taşınmazlarının bedelinin ödenmesine ilişkin usul ve esasları belirlemektedir.[78]

Devlet okullarındaki uygulamaya paralel olarak, 2010–2011 öğretim yılında, 'Matematik' ve 'Fen Bilgisine Giriş' kitapları Ermeniceye çevrilerek ücretsiz olarak dağıtılmış ve Türk vatandaşı olmayan Ermeni çocukların, Ermeni azınlık okullarına misafir öğrenci olarak kabul edilebilmeleri mümkün hale gelmiştir. Buna karşılık, Heybeliada Ruhban Okulu açılmamıştır.

Türkiye'deki azınlıklara ve ayrımcılığa ilişkin olarak 2011'de Avrupa Konseyi tarafından da raporlar yayınlanmıştır. Nisan 2011'de Türkiye'de incelemelerde bulunan Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri Thomas Hammarberg, Türkiye'deki savcı ve mahkemelerin, yönetim karşıtı görüşleri ve eleştirileri ve aynı zamanda azınlıkların kimliklerini ifade etmelerini, çoğu kez devletin bütünlüğüne karşı bir tehdit olarak algıladıklarını gözlemlediğini belirtmiştir.[79] Irkçılığa ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu (ECRI) tarafından Şubat 2011'de yayınlanan Türkiye raporunda da, Türk hukukunda ırk ayrımcılığının bir tanımının bulunmadığı ve ayrımcılıkla mücadeleye ilişkin kapsamlı bir mevzuat oluşturulmadığı vurgulanarak Türkiye'deki farklı azınlık gruplarının yasal durumlarındaki belirgin eşitsizliğin hâlâ sürmekte olduğu belirtilmiştir.[80]

78. http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/10/20111001-3.htm

79. Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri Thomas Hammarberg tarafından "Türkiye'de ifade özgürlüğü ve medya özgürlüğü" konularına ilişkin 27 - 29 Nisan 2011 tarihleri arasında yapılan ziyaret sonrası 12 Temmuz 2011 tarihinde açıklanan raporun Türkçesi için bkz: https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=1884640 &SecMode=1&DocId=1765920&Usage=2

80. Raporun Türkçe tam metni için bkz: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/country-by-country/turkey/TUR-CBC-IV-2011-005-TUR.pdf

2.3.14 Kürt Sorunu

Sosyal, siyasal, ekonomik boyutları da olmakla birlikte, aynı zamanda, önemli bir insan hakları sorunu olan Kürt sorunu açısından 2011, güvenlik perspektifinin yeniden öne çıktığı bir yıl olmuştur. Yapılan doğrudan ve dolaylı görüşmeler, yeniden tırmanan şiddetin ve KCK operasyonlarının gölgesinde kalmıştır. Özellikle KCK operasyonları, sorunun tartışılma biçimine damgasını vurmuş, aralarında belediye başkanı, belediye meclisi, il genel meclisi üyelerinin de bulunduğu çok sayıda BDP'li siyasetçi tutuklanmıştır. Akademisyen Büşra Ersanlı ve yazar Ragıp Zarakolu'nun tutuklanmasıyla eleştiri ve kaygılar daha da artmıştır.

TRT Şeş açılımı, Kürtçenin önündeki engellerin kaldırılacağına dair ciddi beklenti oluşturmuştu. Ancak KCK sanıklarının kendi anadillerinde savunma yapmalarının engellenmesi ve yine bir davada Kürtçe şarkının tahrik indirimi nedeni yapılması, var olan umutları zedelemiştir.[81]

Kürt sorununun çözümünün önündeki önemli engellerden birisini de, geçmiş yıllarda yaşanan ağır ihlallerin üzerinin örtülmesi çabaları oluşturmaktadır. 2011'de TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, bu bağlamda son derece önemli bir çalışma başlattı. Komisyon, 13 Ekim 2011 tarihinde yaptığı toplantıda üç alt komisyon kurulmasını kararlaştırdı. Bu alt komisyonlardan biri de, Terör ve Şiddet Olayları Kapsamında Yaşam Hakkı İhlallerinin İncelenmesi Alt Komisyonudur. Diğer alt komisyonlar ise, kadına yönelik şiddet ve cezaevleri ile ilgili alt komisyonlardır. Yaşam hakkı ihlallerini inceleyen alt komisyon, faili meçhul cinayetler başta olmak üzere geçmişteki ağır ihlalleri inceleyerek önemli bir işlevi yerine getirmektedir. Alt komisyon hem olayların tanıklarını dinlemekte hem de mağdurların yakınlarına kendilerini doğrudan ifade etme imkanı sunmaktadır. Bazı mağdur ailelerin dinlenmesi ve bunların basına yansıması, geçmişle yüzleşme adına sadece mağdurlar ve yakınlarında değil, tüm toplumda heyecan ve umut yarattı. Komisyon, ayrıca bu olaylarla ilgilenen aydın ve yazarlarla da toplantılar yapmaktadır. Bu sürecin daha büyük ve bütünlüklü bir geçmişle yüzleşme pratiğinin başlangıcı olması ve bu pratik için bir tanıklıklar arşivi oluşturması beklenmektedir.

81. 27 Aralık 2009'da Ankara'daki bir barda, "Kürtçe şarkı söylenmesi" üzerine başlayan ve Emrah Gezer'in ölümüyle sonuçlanan kavgayla ilgili dava, 8 Eylül 2011'de sonuçlandı. Sanık polis memuru Serkan Akbulut beylik tabancasıyla "tahrik altında" adam öldürmek ve yaralamak suçlarından toplam 19 yıl 5 ay 10 gün hapis cezasına çarptırıldı. Bkz: "Kürtçe şarkı' cinayetine 19 yıl 5 ay hapis", Zaman, http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=1177659&title=kurtce-sarki-cinayetine-19-yil-5-ay-hapis, Son Erişim: 14 Aralık 2011.

2.3.15 12 Haziran Genel Seçimleri

12 Haziran 2011 tarihinde yapılan genel seçim öncesi YSK, Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun ile Milletvekili Seçimi Kanunu'nda 2010 yılında yapılan değişikliklere göre düzenlemeler yaptı. Buna göre, seçimlerde Türkçe dışında bir başka dilde propaganda yapanlara hapis cezası verilmesi ortadan kaldırıldı. Bununla birlikte, YSK tarafından seçime ilişkin alınan kararlarda "siyasi partilerin ve adayların radyo ve televizyon kanalları ile yazılı, sözlü ve görsel basında yapacakları propagandalarda Türkçe kullanılmasının esas olduğu" belirtildi.[82] Siyasi Partiler Kanunu'nda Türkçe dışındaki dilleri yasaklayan hükümler ise (madde 43 ve 81/c) 2011 yılında yürürlükte kalmaya devam etti.

YSK'nın seçim kurulu toplantılarının sadece kurul üyelerine ve siyasi parti temsilcilerine açık olması da eleştirilen bir diğer konu oldu. AGİT'in tavsiyeleri de göz önünde tutularak, seçimlerin yönetiminin daha şeffaflaştırılması ve seçim kurulu toplantılarının bağımsız adaylara, medyaya ve gözlemcilere açılması ve yurtdışında yaşayan seçmenlerin, bağımsız adaylara da oy verebilmelerini sağlayacak düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.[83]

Öte yandan, Avrupa Konseyi üyesi devletler arasında en yüksek seçim barajı olan % 10'luk ülke barajı sürmektedir. Siyasi partilerin ve seçim kampanyalarının mali denetimi veya adayların finansmanı konularında ise halen herhangi bir yasal çerçeve bulunmamaktadır.

Sonuç olarak, 12 Haziran genel seçimlerine geniş bir katılım olmuş[84], seçimler genel olarak özgür ve adil bir ortamda gerçekleşmiştir. Bununla birlikte, seçim öncesi ve seçim sırasında siyasi partilerin il ve ilçe temsilcilikleri ile seçim bürolarına ve seçim konvoylarına yönelik saldırılar meydana gelmiştir. Güneydoğu ve Doğu Anadolu'nun bazı illerinde AK Parti'nin; Türkiye'nin diğer bölgelerinde de BDP'nin büroları saldırılara uğramıştır. Cezaevinde tutuklu bulunan ve genel seçimlere siyasi partiler aracılığıyla ya da bağımsız olarak giren ve kazanan sekiz milletvekilinin tahliyesinin mahkemeler tarafından reddedilmesi ve YSK'nın bunlardan Hatip Dicle'nin milletvekilliğini düşürmesi siyasi temsil konusunda yeni tartışmalara ve eleştirilere neden olmuştur.

82. Seçimle İlgili YSK Kararları, "Seçim Yasakları", http://www.ysk.gov.tr/ysk/docs/Kararlar/2011Pdf/2011-186.pdf ve "Basın ve Yayın Kuruluşlarının Yayın İlkeleri", http://www.ysk.gov.tr/ysk/docs/Kararlar/2011Pdf/2011-187.pdf

83. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı tarafından hazırlanan raporun tam metni için Bkz. "Republic of Turkey Parliamentary Elections, 12 June 2011", OSCE/ODIHR Election Assessment Mission Report, http://www.osce.org/odihr/84588.

84. Seçim istatistikleri için Bkz: http://www.ysk.gov.tr/ysk/docs/2011MilletvekiliSecimi/gumrukdahil/gumrukdahil.pdf

2.3.16 Mülteciler

Kapsamlı bir yasal düzenlemenin olmayışı yüzünden, mülteci ve sığınmacıların sorunları henüz sistematik bir çözüme kavuşturulamamaktadır ancak 2012 yılında gerekli yasal düzenlemelerin tamamlanması beklenmektedir. Öte yandan, 1951 Cenevre Sözleşmesi ile 1967 Protokolü'ne konulan coğrafi çekincelerin hâlâ kaldırılmamış olması, sorun olmaya ve pek çok soruna kaynaklık etmeye devam etmektedir.

Konuyla ilgili teşkilat yapılanmasını da içine alacak şekilde İçişleri Bakanlığı İltica ve Göç Bürosu tarafından hazırlanan "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu" tasarısı taslağı, seçimlerle hükümsüz duruma düşmüş ancak 05 Aralık 2011 günü Başbakanlığa tekrar gönderilmiştir.[85] Ne var ki, Türkiye'nin AB Ulusal Eylem Planında yer alan taahhütlerden de biri olan bu yasa tasarısı, 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne konulan coğrafi sınırlamayı koruyacak şekilde hazırlanmıştır. Daha önce ayrı ayrı hazırlanan Yabancılar Kanunu, İltica Kanunu ve Göç İdaresi Teşkilatı Kanunu tasarıları "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu" adı altında toparlanarak tek kanun tasarısı haline getirilmiştir. Tasarı kanunlaşırsa Türkiye Cumhuriyeti tarihinde ilk kez iltica alanını düzenleyen bir kanun çıkarılmış olacaktır. Mevcut durumda, 1994 yılında çıkarılan yönetmelik ve birçok genelge ile işlemler yürütülmeye çalışılmaktadır. Eski adı misafirhane olan "Geri Gönderme Merkezleri"nin yapı ve işleyişini de düzenleyen tasarı, iltica ve göç işlemlerini yürütme görevini yürütecek sivil bir kurum kurulmasını da öngörmektedir.[86]

2011 yılında çalışmaları yürütülen ikinci bir kanun tasarısı ise, "İnsan Ticaretiyle Mücadele ve Mağdurların Korunması Hakkında Kanun" olmuştur. Kanun taslağını hazırlamak için İltica ve Göç Bürosu tarafından yapılan çalışmalar devam etmektedir.[87]

Mülteci alanına ilişkin bir değişiklik de, 6217 sayılı "Yargı Hizmetlerinin Hızlandırılması Amacıyla Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun"la gerçekleşmiştir. 14 Nisan 2011 tarihinde yürürlüğe giren Kanun, Pasaport Kanunu'nun ilgili maddelerinde değişiklik yaparak düzensiz göçmenlere ilişkin

85. Taslağın tam metnine http://www.icisleri.gov.tr/ortak_icerik/www.icisleri/94%20d%C3%B6nem%20kkursu/Yabanc%C4%B1lar%20ve%20Uluslararas%C4%B1%20Koruma%20Kanunu%20Tasar%C4%B1s%C4%B1%20Tasla%C4%9F%C4%B1.doc adresinden ulaşılabilir. Son Erişim: 15 Kasım 2011

86. "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu tasarısı açıklandı", 25 Ocak 2011, Uluslararası Af Örgütü, http://www.amnesty.org.tr/ai/node/1614

87. http://gib.icisleri.gov.tr/default_B0.aspx?id=150 Son Erişim: 11 Kasım 2011.

adli işlem süreçlerini yürürlükten kaldırmakta, düzensiz göçmenlere kolluk birimi amiri tarafından çeşitli oranlarda idari para cezası uygulanmasını ve akabinde yabancı olanların sınır dışı edilmesini düzenlemektedir.[88]

Öte yandan, Suriye'de Mart 2011'den itibaren yaşanan olaylar nedeniyle Türkiye'ye sığınan binlerce Suriye vatandaşının statüsü de tartışma konusu olmuştur. Türkiye'nin Suriyeli mültecilere sınırlarını açması ve Hatay ilinde kamplar oluşturarak barınma imkanı sağlaması, ulusal[89] ve uluslararası çevrelerce takdirle karşılanmıştır. Bununla birlikte, söz konusu *de facto* koruma, statülerinin yoruma ve iptal edilmeye açık olduğu yolunda eleştirilere de yol açmıştır.[90]

Suriyeli mültecilerin haricinde, BMMYK Türkiye Bürosuna başvuran sığınma talep etmiş kişi sayısı, 31.10.2011 itibariyle 7638 olmuştur.[91] Emniyet Genel Müdürlüğünün verilerine göre ise, 2010 yılı sonu itibariyle ikamet izni verilen yabancı sayısı "çalışan", "öğrenim gören" ve "muhtelif" olmak üzere toplam 176.944 kişidir.[92] Bunun yanı sıra, Afrika, Asya ve Orta Doğu'dan Avrupa'ya gitmeye çalışan on binlerce mülteci, Türkiye'yi geçiş güzergahı olarak kullanmaya devam etmektedir. Türkiye'nin göç ve iltica alanındaki mevzuatı ve idari kapasitesini iyileştirme çalışmaları çerçevesinde başlattığı ve AB Eşleştirme ve Yatırım projelerinden olan 94.216.667 Euro bedelli "Kabul ve Barınma Merkezlerinin Oluşturulması Projesi" ve 19.500.000 Euro bedelli "Geri Gönderme Merkezleri İnşa Projesi" 2011 yılında da devam etmiştir. Bu projelerle Ankara, İzmir, Kayseri, Gaziantep, Erzurum, Van ve Kırklareli illerinde kabul ve barınma; Ankara ve Erzurum'da geri gönderme merkezi inşa edilmesi öngörülmektedir.[93]

88. Detaylı bilgi için Bkz. "5682 Sayılı Pasaport Kanununda Yapılan Değişiklik", http://gib.icisleri.gov.tr/default_B0.aspx?id=128 Son Erişim: 15 Kasım 2011.

89. "20 Haziran Dünya Mülteciler Günü Basın Açıklaması", 18 Haziran 2011, Mülteci Hakları Koordinasyonu, http://multecihaklari.org/index.php?option=com_content&view=article&id=173

90. "Belirsizlik: Türkiye'deki Suriyeli Mültecilerin Durumunu En İyi Anlatan Kelime", Ekim 2011, Avrupa-Akdeniz İnsan Hakları Ağı (EMHRN), http://www.euromedrights.org/files.php?force&file=Rapport_Migration_2011_TK_723580498.pdf

91. "UNHCR'a Başvuran Sığınma Talep Etmiş Kişilerin Yaş, Cinsiyet ve Ülke Dağılımı", http://www.unhcr.org.tr/uploads/root/asylum_seekers_table_tr_as_of_31-10-2011.pdf Son Erişim: 15 Kasım 2011.

92. http://www.egm.gov.tr/icerik_detay.aspx?id=220 Son Erişim: 15 Kasım 2011.

93. "İçişleri Bakanı Sayın İdris Naim Şahin Türkiye Büyük Millet Meclisi Plan ve Bütçe Komisyonunda Yaptığı Konuşma", 4 Kasım 2011, http://www.icisleri.gov.tr/default.icisleri_2.aspx?id=6983.

TÜRKİYE'DE HAZIRLANAN BAZI İNSAN HAKLARI RAPORLARI

11 Mart 2011	İHD "Türkiye'de Tutulan Ağır Hasta Mahpusların Durumu" Raporu
31 Mart 2011	MAZLUMDER "Gazze Filosuna Yönelik İsrail Saldırısına İlişkin Türkiye Ulusal Yargı Mercilerinde Yürütülen Hukuki Süreç ve Değerlendirme Raporu"
15 Nisan 2011	İHOP "Diyarbakır KCK Davası Yargı Gözlem Raporu"
05 Mayıs 2011	İHD "Demokratik Çözüm Çadırları ve Sivil İtaatsizlik Eylemlerine Yapılan Müdahaleler Raporu"
11 Mayıs 2011	İHOP "Festus Okey Davası Gözlem Raporu"
15 Mayıs 2011	İHAD "2010 Yılı Türkiye İltica ve Sığınma Hakkı İzleme Raporu"
03 Haziran 2011	İHD Yıllık İnsan Hakları İhlalleri Raporu
08 Haziran 2011	MAZLUMDER Türkiye İnsan Hakları Raporu
10 Haziran 2011	İHAD ve MAZLUMDER "Suriyeli Sığınmacılarla İlgili Gözlem Raporu"
03 Ağustos 2011	İHD "İstanbul Zeytinburnu İlçesinde Yaşanan Linç ve Nefret Saldırılarını İnceleme ve Araştırma Raporu"
26 Ağustos 2011	İHD "Türkiye'de Yaşanan Çatışmalı Süreçte Kimyasal ve Biyolojik Silah Kullanımı İddialarına Dair Rapor"
07 Ekim 2011	MAZLUMDER "İfade ve Toplu Eylem Özgürlüklerinin İhlali Hakkında Araştırma-İnceleme Raporu"
21 Kasım 2011	İHD "Karadeniz Bölgesinde Bulunan Bazı Cezaevlerine Düzenlenen Ziyaretler Hakkında Rapor"
30 Kasım 2011	İHD "Derik İlçesi Kayıp Kişilere Mezar Açma (Fethikabir) Raporu"

2.4 BEKLENTİLER VE ÖNERİLER

Yeni anayasa süreci, aynı zamanda insan hakları sorunlarının çözümü için de Meclis'ten ve Hükümet'ten yana beklentileri olağanüstü ölçüde arttırmıştır. Ancak hem yeni anayasa sürecinin sağlıklı ilerleyebilmesi hem de genel olarak insan hakları standartlarının yükseltilmesi bakımından öncelikle ifade ve basın özgürlüğünü tehdit eden, yargıya geniş yorum imkânı sağlayan belirsiz ifadelerle dolu yasa maddelerinin kaldırılması veya düzeltilmesi gerekmektedir.

Bu çerçevede, Meclis'in, sivil toplumla diyalog kanallarını geliştirerek, katılımcılık ilkesinin hayata geçmesine öncülük etmesi beklenmektedir. Yeni anayasa yapım süreciyle ilgili bugüne kadar izlenen yöntem, bu konuda ümit vermektedir. Kuşkusuz tüm bunların gerçekleşmesi için de, yeni anayasa yapım sürecinde, "yol temizliği"ne özel önem ve öncelik verilmelidir.

İnsan haklarının korunmasına yönelik politikalar geliştirilmesinin önündeki en büyük engellerden birisi, sağlıklı veri olmamasıdır. Örneğin, polis kayıtları üzerinden sadece suç işleyenlerle ilgili birtakım veriler toplanmakta ama tutukluluk süreleri, soruşturma süreleri ya da eğitimden geçen hâkim ve

savcıların bu eğitimleri nasıl kullandıklarına dair bir izleme hâlâ yapılmamakta ve herhangi bir veri toplanmamaktadır. Veri toplamama, insan hakları eğitimlerine ayrılan kaynakların ne kadar etkili ve verimli kullanıldıklarının tespitini de zorlaştırmaktadır. Bunun doğal sonucu olarak da, eğitim programlarını değiştirmek ve geliştirmek mümkün olmamaktadır. Sonuç olarak Hükümet, kendi insan hakları performansını ölçecek araçlara hâlâ sahip değildir. 2012'de buna yönelik özel çalışmalar yapılması gerekmektedir.

Bunların dışında, 2012 içinde aşağıdaki sorunların gündeme alınması, göz önünde tutulması beklenmektedir:

- Cumhuriyet tarihi boyunca, ilk kez toplum, kendi irade ve inisiyatifiyle bir anayasa yapacaktır. Bu tarihi süreç, partiler arası çekişmelere kurban edilmemeli ve insan haklarını herkes için güvence altına alacak bir toplumsal sözleşme üretilmelidir.
- Demokrasinin güçlendirilmesine ve insan haklarının korunmasına yönelik reform süreci kararlılıkla sürdürülmeli; şeffaflık, hesap verebilirlik ve katılımcı mekanizmalar güçlendirilmelidir. Bu bağlamda, kamu yönetimi reformu tekrar gündeme alınmalıdır.
- Adli yardımla ilgili sorunları ve uygulamaları izleyecek bir yapı oluşturulmalıdır.
- İfade özgürlüğünü kısıtlayan düzenlemelere yönelik çalışmalar, uluslararası standartlar esas alınarak hızla tamamlanmalıdır.
- Kadın sığınma evlerinin sayısı arttırılmalı, sığınma evleri ve belediyelerin yürüttüğü faaliyetlere ilişkin denetimler ve ilgili kurum ve kuruluşlar arasında işbirliği güçlendirilmelidir.
- Kolluk ve yargı görevlileri başta olmak üzere, kamu görevlilerinin kadına ve çocuğa yönelik şiddet alanında eğitimleri daha etkili bir biçimde sürdürülmelidir.
- Anadili Türkçe olmayan çocukların özel okullarda ve devlet okullarında anadillerini öğrenmelerini, aynı şekilde, yurttaşların yargı ve diğer kamu hizmetlerine ana dilleriyle erişimlerini mümkün kılacak düzenlemeler yapılmalıdır.
- Çocuk mahkemelerinin sayısı artırılmalı, çocuk adalet sisteminin BM ve Avrupa Konseyi standartlarına uygun olarak yeniden düzenlenmesi konusunda gerekli önlemler alınmalıdır.
- AİHM kararlarının uygulanması konusunda etkili tedbirler alınmalıdır. Uluslararası insan hakları sözleşmelerinin uygulanmasını denetlemekle görevli Komitelerin tavsiyelerinin zamanında uygulanması için gerekli önlemler alınmalıdır.
- Suça karışan kamu görevlilerine cezasızlık politikaları uygulandığına yönelik kaygı ve kuşkular giderilmeli, bu kişilerin etkin ve adil bir biçimde yargılanıp cezalandırılmaları sağlanmalıdır.

YAZARLAR

SELİN M. BÖLME | UFUK ULUTAŞ | MÜJGE KÜÇÜKKELEŞ | FURKAN TORLAK | MUHİTTİN ATAMAN | FATMA SEL TURHAN | HAKKI UYGUR

3. DIŞ POLİTİKA

3.1 ÖNEMLİ GELİŞMELER VE TÜRKİYE'YE YANSIMALARI

3.1.1 Arap Baharı

17 Aralık 2010'da 26 yaşındaki Muhammed Buazizi isimli seyyar satıcının kendisini yakması ile Tunus'ta başlayan isyan dalgası 14 Ocak'ta 23 yıllık Bin Ali iktidarını sona erdirirken, Ortadoğu ve Kuzey Afrika coğrafyasını saran bir isyan dalgasının da fitilini ateşlemiştir. Tunus'u, Yemen, Mısır, Libya ve Suriye izlemiş, Suudi Arabistan, Bahreyn, Ürdün, Fas ve Cezayir'de ise isyan kıvılcımları şimdilik baskı altına alınmıştır. Her ne kadar Arap baharının içinde yer alan her ülkenin kendine özgü tarihi, ekonomik yapısı, sosyolojisi olsa da bu ülkeleri birleştiren şey diktatörlerin otoriter yönetimleri altında aynı çarpık bölgesel düzen içinde yer almış olmalarıdır. I. Dünya Savaşı'nda dışarıdan kurgulanan, isimlerinden sınırlarına kadar Batılı devletlerin belirlediği ülkelere dayalı bölgesel düzen, II. Dünya Savaşı sonrası İsrail'in kurulmasının ardından revize edilmiş ve 1978 Camp David Anlaşması ile birlikte Ortadoğu'nun son 30 yılına şekil vermiştir. Bu düzen, kendisine dahil olan halklar için ortak bir kader yaratmış; aile ve parti diktatörlüklerine dayalı yönetimler, gelir dağılımdaki adaletsizlikler, demokratik ifade kanallarının kapalı olması, insan hakları ihlalleri zamanla Arap halklarının daha fazla katlanamayacağı kadar büyük sosyal yaralara dönüşmüştür. Arap Baharında devrimin iki sloganı haline dönüşen "Ekmek, Onur, Hürriyet" ve "Düzen Yıkılsın" sloganları halkın taleplerini ve değişimin dönülmez olduğunu özetler niteliktedir.

Arap baharını Batı tarafından kurgulanan bir senaryonun sonucu olarak değerlendiren söylemler, gelişmelerin arkasında yatan dinamikleri görmekten uzak ve bölge halkını küçük gören üstten bir bakış açısına dayanmaktadır. Ortadoğu coğrafyasını saran bu isyan dalgası, aslında Soğuk Savaş'ın bitiminin ardından Kafkasya ve Orta Asya, Doğu Avrupa ve Balkanları içine alan çözülmenin üçüncü

ayağını oluşturmaktadır. 1991'de Irak müdahalesi ile ötelenen ve bastırılan Ortadoğu'daki değişim, dünyadaki küreselleşme, bilgi ve iletişim teknolojilerinde gelişme ile beraber toplumsal kapalılığın kırılmasının akabinde önüne geçilemez bir hal almıştır. Özellikle 2003 Irak Savaşı ve bu ülkelerdeki otoriter liderlerin gerek bu savaş karşısında gerekse İsrail-Filistin meselesinde korudukları sessizlik, ülke halklarının gururlarını zedelerken, isyanın ilk tohumlarını ekmiştir. Bundan sonraki süreçte bütün bastırmalara rağmen, internet üzerinden dünyayı takip eden ve organize olabilen gençlerin, muhalif hareketlerin şekillenmesinde önemli rolü olmuştur. Otoriter rejimler altında doğan, sistem içinde gelecekle ilgili umut besleyemeyen, iyi eğitim almış ancak işsiz bu kesimin beklentileri Ortadoğu'daki halkların adalet arayışında ateşleyici olmuştur. Bu anlamda özellikle Tunus ve Mısır ön plana çıkarken[94], benzer taleplere sahip diğer ülkelerdeki halklar da örgütlenme ve protesto biçimlerini taklit etmişlerdir.

Ortadoğu'yu saran ve birbirini izleyen isyan süreci, hem izlediği etkin dış politika nedeniyle, hem de kendi demokrasi tecrübesini yaratabilmiş, dünya ile entegre olurken bağımsız kalmayı başarabilmiş bir örnek olması niteliği ile Türkiye'yi küresel ve bölgesel anlamda ön plana çıkarmıştır. Kuzey Afrika ve Ortadoğu'nun yeni yaşamaya başladığı değişim sancılarının aslında Türkiye'de son on yıldır yoğun bir şekilde yaşamakta olduğunu söylemek mümkündür. Özellikle 2007 sonrası başlayan yapısal değişimler 12 Eylül 2010 anayasa referandumu ile bir milat noktasına ulaşmış, bu tarihten itibaren 'Yeni Türkiye' tartışmalarını sürdüren Türkiye, bir anda kendini Yeni Ortadoğu tartışmalarının da içinde bulmuştur.

Bütün dünyayı habersiz yakalayan ve sarsan bu değişim dalgası karşısında Türkiye, son 10 yıldır izlediği bölgeye yönelik dış politikasının sayesinde kendisi için avantajlı bir pozisyon yaratabilmiştir. Türkiye'nin bugün Arap baharını yaşayan bölgeyle ve ülkelerle kurduğu ilişkiler 2002 sonrası her yıl hem diplomatik düzeyde hem de ekonomik ve sivil toplum ilişkileri düzeyinde artarak devam etmiştir. Lübnan ve Gazze saldırıları karşısında İsrail yönetimine karşı Türkiye'nin verdiği uluslararası tepkiler ve Davos toplantısında Başbakan Erdoğan'ın İsrail Cumhurbaşkanı Peres'i sert bir şekilde eleştirerek toplantıyı terk etmesi, Türkiye'ye Arap dünyasında yükselen olumlu bir imaj kazandırmış ve Ortadoğu'da halklar nezdinde Arap Baharının şekillenmesine katkı sağlayacak ölçüde bir etki uyandırmıştır. Bu süreç içinde bölge halkaları tarafından daha yakından takip edilmeye başlayan Türkiye, demokratikleşme, ekonomik kalkınma ve gelir dağılımı sorunları yaşan bu ülkeler için özlem duyulan bir başarı hikayesi halini almıştır. Bu durum, olaylar patlak verdiğinde Türkiye'ye, bu ülkelerde iktidardan en uç muhalif kanatlara kadar her kesim ile görüşebilen, aynı zamanda Batı ittifakında yer alan ayrıcalıklı bir konum sağlanmıştır.

94. Detaylı bilgi için bakınız; Selin Bölme, Ufuk Ulutaş, Müjge Küçükkeleş vd., "25 Ocak'tan Yeni Anayasa'ya: Mısır'da Dönüşümün Anatomisi," *SETA Rapor,* Sayı 2, Nisan 2011; Ufuk Ulutaş, Furkan Torlak, "Devrimden Demokrasiye Tunus Seçimi," *SETA Analiz,* Sayı 46, Kasım 2011.

Kronoloji **ARAP BAHARI**

17 Aralık 2010:	Tunus'ta üniversite mezunu seyyar satıcı Buazizi'nin kendini yakmasıyla hayat pahalılığı ve işsizliğe karşı ayaklanmanın fitili ateşlendi.
7 Ocak 2011:	Cezayir'de işsizliği ve gıda fiyatlarındaki artışı protesto eden göstericilere polis müdahale etti.
14 Ocak 2011:	Ayaklanmanın yayılması üzerine Tunus'ta, 23 yıldır iktidarda bulunan Zeynelabidin Bin Ali Suudi Arabistan'a kaçtı.
25 Ocak 2011:	Mısır'da Hüsnü Mübarek rejimine karşı gösteriler başladı. Tahrir Meydanı başta olmak üzere ülke genelinde 18 gün süren olaylarda resmi rakamlara göre 846 kişi öldü.
1 Şubat 2011:	Başbakan Erdoğan, El Cezira'dan canlı yayınlanan konuşmasında Mübarek'e "halkının arzusuna kulak ver, çekil" çağrısında bulundu.
27 Ocak 2011:	İsyan Yemen'e sıçradı. Başkent Sana'da binlerce gösterici, Devlet Başkanı Ali Abdullah Salih'in iktidarı bırakması için gösteri düzenledi.
11 Şubat 2011:	Mısır devlet başkanı Hüsnü Mübarek görevi bıraktı.
14 Şubat 2011:	İsyan Körfez'e sıçradı. Bahreyn'de protesto gösterileri düzenlendi.
15 Şubat 2011:	Bingazi'de Muammer Kaddafi'ye karşı halk ayaklanması başladı.
15 Mart 2011:	Suriye'de Esad rejimine karşı büyük çapta protesto gösterileri başladı.
19 Mart 2011:	Fransa'nın öncülüğünde Libya'ya olası bir müdahaleyi görüşmek üzere Paris'te bir toplantı gerçekleştirildi. Zirveye 22 ülkenin lideri katılırken, toplantıya Türkiye çağrılmadı. Aynı gün BM Güvenlik Konseyi 1973 sayılı kararı uyarınca Fransa öncülüğündeki Koalisyon Güçleri Kaddafi yönetimindeki askeri hedeflere yönelik hava saldırısı başlattı.
21 Mart 2011:	Türkiye, NATO'nun Libya'ya yönelik askeri operasyon planlarının gözden geçirilmesini ve uçuşa yasak bölge alanının daraltılmasını talep etti.
12-15 Eylül 2011:	Başbakan Erdoğan Mısır, Tunus ve Libya'yı kapsayan Kuzey Afrika ziyaretini gerçekleştirdi.
20 Ekim 2011:	Muammer Kaddafi Sirte'de yaralı olarak ele geçirildikten sonra isyancılar tarafından öldürüldü.
23 Ekim 2011:	Tunus'ta yeni anayasayı oluşturacak kurucu meclis seçimleri düzenlendi.
31 Ekim 2011:	NATO'nun Libya misyonu sona erdi
23 Kasım 2011:	Yemen Devlet Başkanı Salih yetkilerini yardımcısına devretmek üzere muhalefetle anlaşma imzaladı.
27 Kasım 2011:	Arap Birliği Suriye'ye yönelik ekonomik yaptırım kararını onayladı.
28 Kasım 2011:	Mısır'da Hüsnü Mübarek iktidarının sona ermesi ardından yapılan ilk meclis seçimleri gerçekleştirildi.

Arap baharı boyunca her ülkedeki dinamiklerin ortaya koyduğu farklı gelişmeler nedeniyle süreçler farklı ilerlediyse de Türkiye belirlediği temel prensipleri ilk andan itibaren korumaya özen göstermiştir. Öncelikle Tunus'tan Suriye'ye kadar her ülkede isyanın başından itibaren halkın demokratik reform taleplerini desteklemiştir. Mevcut iktidarlarla irtibata geçerek reformların yapılması, değişi-

min önünün açılması ve silahlı bir çatışmaya varmadan dönüşümün yaşanması yönünde telkinlerde bulunmuştur. Muhalif gruplarla da bu süreçte görüşmeye devam ederek siyasi çözüm için diplomatik bütün yolları zorlamıştır.[95] Ancak ilerleme kaydedilmediğini gördükten sonra liderlerin gitmesi yönünde açıklamaları ile iradesini ortaya koymuştur. Askeri müdahalenin ilk ve tek çözüm olarak sunulmasının karşısında durmuş ve Libya örneğinde[96] olduğu gibi müdahalenin kaçınılmaz olduğu durumlarda ise sürece müdahale ederek, operasyonun sınırlarının belirlenmesi yönündeki ısrarı ile halkın kıyımını ve sonrasında doğabilecek bir sömürüyü engelleme yönünde çaba göstermiştir.[97] Bütün bu süreç içinde her ülkede halkların kendi kaderlerini kendilerinin tayin etmelerinin altını çizen Türkiye, ardı ardına yapılan açıklamalar ile demokratik yeni bir düzen için yola çıkan ülke halkının yanında olduğunu söylemiş ve bu sayede yeni kurulan yönetimler tarafından da coşkuyla karşılanan ülke olarak ayrıcalıklı konumunu korumuştur.[98] Nitekim Kasım ayında Maryland Üniversitesi tarafından Arap kamuoyunda yapılan ''2011 Yılı Arap Kamuoyu Anketine göre, Arap Baharından en kazançlı çıkan ve en yapıcı görünüm sergileyen ülke Türkiye iken en fazla hayran olunan dünya lideri ve aranılan Başbakan ise Recep Tayyip Erdoğan olarak çıkmıştır.[99]

Otoriter rejimlerin devrildiği ülkeler de dahil olmak üzere Ortadoğu'daki değişim süreci hala devam etmektedir. 23 Ekim'de gerçekleşen Kurucu Meclis seçimleri ile birlikte Tunus'un isyanın olduğu gibi demokratik geçişin de ilk ülkesi olmuştur. 28 Kasım'da Tahrir'de Yüksek Askeri Konseyi protesto eden kalabalıkların varlığına rağmen 3 aylık seçim sürecine giren Mısır'da ise süreç daha sancılı geçecek gözükmektedir. Yeni Başbakan Abdürrahim el-Kib başkanlığında öngörülen 8 aylık geçiş döneminde yönetimde kalacak olan kabineyi kuran Libya'da ise kabinenin kurulması sırasında yaşanan sorunlar bile siyasi istikrar adına yaşanacak sorunların habercisidir. Suriye'de Esad rejimi gün geçtikçe ülkedeki reform yanlılarına yönelik şiddeti artırmakta, buna karşın özellikle Arap Birliği'nin üyeliğini askıya alma ve yaptırım kararlarının ardından etrafındaki uluslararası baskı çemberi daralmaktadır. Bütün bu birbirini etkileyen gelişmeler yaşanırken, Arap coğrafyasına siyasi istikrarın gelmesi ve bu ortamda demokratik haklardan, ekonomik sorunların çözümüne kadar isyanın fitilini ateşleyen taleplerin kısa sürede

95. "Türkiye'den Libya planı", *Bugün*, 15 Temmuz 2011

96. Detaylı bilgi için bakınız; Selin Bölme, Ufuk Ulutaş, Müjge Küçükkeleş, Taha Özhan, "İsyan, Müdahale ve Sonrası: Libya'da Dönüşümün Sancıları,"*SETA Analiz,* Aralık 2011.

97. "Erdoğan NATO operasyonu için şartlarını açıkladı," *Radikal*, 21.09.2011.

98. "Mısır'da Erdoğan coşkusu," *CNN Türk*, 13.09.2011; "Tunus'ta aynı coşku," *HaberTürk*, 15.09.2011; Bingazi'de Erdoğan coşkusu," *Hürriyet*, 17.09. 2011.

99. "Arapların lideri Türkiye ve Erdoğan," *Akşam,* 22.11.2011.

karşılanması güç gözükmektedir. Arap baharı bölgenin değişimi için bir başlangıç olarak görülmeli, izleyen 10 yıllık sürece damgasını vuracak ve nihayete ermesi ise çok daha uzun sürecek bir değişim hareketi olarak okunmalıdır. Bu anlamda önümüzdeki sene de Kuzey Afrika ve Ortadoğu coğrafyası dünya gündemini en çok belirleyen bölge olmaya devam edecektir.

3.1.2 BM Sistemi Tartışmaları

Türkiye son yıllarda uluslararası sistem ve bu sistemin yapısına yönelttiği eleştiriler ile yalnızca bölgesel düzeyde değil küresel düzeyde de ön plana çıkmaktadır. Mevcut küresel sistemin günümüzün uluslararası ihtiyaçlarına siyasi ve etik olarak cevap veremediğini belirten Türkiye, bu yapının acil olarak reform sürecinden geçmesi gerektiğini öne sürmektedir. Bu eleştirilerin en yoğunlaştığı alan ise genel olarak Birleşmiş Milletlerin, özel olarak ise BM'nin en önemli organı olan Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin (BMYK) yapısıdır.

Dünya barışı ve güvenliğini korumak ve ülkeler arasında sosyal, kültürel ve siyasal alanlarda işbirliğini sağlamak amacıyla kurulan Birleşmiş Milletler altı ana organdan oluşmaktadır: Genel Kurul, Güvenlik Konseyi, Ekonomik ve Sosyal Konsey, Vesayet Konseyi, Uluslararası Adalet Divanı ve Genel Sekreterlik. 5'i sürekli (Amerika, Rusya, İngiltere, Fransa ve Çin), 10'u Genel Kurul tarafından iki yıllık süre için seçilen toplam 15 üyeden oluşan Güvenlik Konseyi, BM'nin uluslararası barış ve güvenliği korumakla yükümlü birincil ve en önemli organıdır. Her üyenin bir oy hakkı olduğu Konseyde idari kararlar 15 üyenin 9'unun evet oyuyla alınırken, diğer konularda karar alınabilmesi için 5 daimi üyenin hiçbirinin veto etmemesi ve toplam evet oylarının 9'u bulması gerekmektedir.

Daimi üyelerin sadece kendilerine tanınan veto hakkını kullanması, Konseyde bu üyelerden birinin itiraz ettiği bir kararın alınmasını engellemektedir. Öte yandan daimi üye söz konusu karara tam olarak katılmadığı halde bu kararı veto etmek istemezse çekimser kalabilir, bu durumlarda gerekli kararın alınabilmesi için 9 olumlu oyun alınması yeterlidir. Güvenlik Konseyinde alınan kararlar tüm BM üyesi ülkeleri bağlamaktadır; diğer bir değişle üye devletler Konseyin aldığı tüm kararları kabul edip uygulamak zorundadırlar. Ayrıca Güvenlik Konseyinin uçuşa yasak bölge, yaptırım ya da denetim için aldığı kararları, bu kararlara hedef olan ülkeler başka bir merciiye götürememektedirler. Bu da genel olarak Konseyin özel olarak daimi üyelerin her birinin sahip olduğu gücün büyüklüğünün en iyi göstergesidir.

BMGK'ye ilişkin Türkiye'nin de dile getirdiği eleştiriler özellikle iki noktada yoğunlaşmaktadır. Bunlardan biri daimi üyelere verilen veto hakkıdır. Eşitlik üzerine kurulmuş olan BM'de daimi üyelere verilen veto hakkı BM'nin kuruluş fel-

sefesine aykırı olarak yorumlanmaktadır. Nitekim, II. Dünya Savaşı'nın yarattığı dengeler üzerinden alınan bir karar doğrultusunda bu beş ülkenin bu kadar özel bir hakka sahip olması günümüz uluslararası sisteminin gerçekliğiyle bağdaşmamaktadır. Örneğin Almanya ve Japonya BM'ye diğer pek çok ülkeden daha fazla katkı yapmış olmalarına rağmen Güvenlik Konseyinde temsil edilmemektedirler. Aynı şekilde dünya nüfusunun altıda birini oluşturan Hindistan ve BM'nin kurucu üyelerinden biri olan ve örgüte çok önemli katkılar sağlamış Türkiye de Güvenlik konseyinde yer almamaktadır. Buna karşın İngiltere ve Rusya gibi Konseyin diğer sürekli üyeleri bugünün uluslararası konjonktüründe BMGK'nın kendilerine sağladığı ayrıcalıklara eşdeğer ekonomik ve siyasi güce sahip değildirler.

Veto hakkına ilişkin diğer bir eleştiri ise sistemin BM kararlarının ülkeden ülkeye değişiklik göstermesine olanak vermesidir. Bu tutarsızlık BM'ye olan güveni tahrip etmektedir. Özellikle 1999'da NATO'nun Kosova'ya BM kararı olmadan müdahale etmesi, Amerikan'ın Irak'ı işgali karşısında BM'nin gösterdiği tutum ve Filistin'deki uygulamalarına rağmen İsrail'e karşı hiç bir yaptırım mekanizmanın işletilmiyor oluşu BMGK'nın güvenirliğini ciddi bir şekilde zedelemiştir. Ayrıca Libya'ya uçuş yasağı getiren BMGK Suriye konusunda Rusya ve Çin'in vetosu nedeniyle yaptırım kararı dahi alamamıştır. Yaptırım kararlarının uygulanması açısından da sıkıntılar yaşanmaktadır. Başbakan Erdoğan Eylül ayında BM Genel Kurulunda yaptığı konuşmasında, yaptırım kararlarının uygulanmasının ülkeden ülkeye farklılık gösteriyor oluşunun BM'ye duyulan inancı sarstığını ifade ederek, bunun eşitlik ilkesine aykırı olduğunu dile getirmiştir. [100] Bu çerçevede, İran, Filistin ve Sudan'a karşı alınan yaptırım kararları ve tedbirler harfiyen uygulanırken, İsrail'e karşı alınmış sayısız yaptırım kararının uygulanmaması gösterilebilir.

Diğer eleştiri konusu ise Güvenlik Konseyinin üye sayısıyla ilişkilidir. BM Antlaşmasının 23. Maddesinde yapılan değişiklikle Güvenlik Konseyinin üye sayısı 10'dan 15'e çıkartılmış olmasına rağmen, günümüzde 193 üyesi bulunan BM'yi temsil etmekte yetersiz kalmaktadır. Ayrıca mevcut 5 daimi üyenin 3'ünün Avrupa, 1'inin Asya, 1'nin ise Amerika'yı temsil ettiği düşünülürse Afrika, Güney Amerika ve Avustralya kıtaları Konseyde temsil edilmemektedir. Bu da akıllara, Konseyde bırakın ülkeleri kıtaları bile temsil edilmeyen ülkelerin, BMGK kararlarına ne kadar bağlı olabilecekleri sorusunu getirmektedir. Nitekim, Başbakan Erdoğan yine BM Genel kurulunda yaptığı konuşmada bu soruna da dikkat çekmiştir. Erdoğan daimi üye yapısının II. Dünya Savaşı sonrasındaki uluslararası yapıyı yansıttığını belirterek, şuanda 193 üyeden oluşan BM'nin beş daimi üyesi bir kenara bırakıldığında 188 üyenin 5 üyenin aldığı kararlara uymak zorunda kalmasının bir meşruiyet ve adaletsizlik problemi yarattığının altını çizmiştir.[101]

BMGK'nin yapısına yönelik eleştiriler reform ihtiyacı üzerine yoğunlaşmaktadır.

100. 'Başbakan'dan genç mesaj", Sabah, 12 Ekim 2011.

101. 'Başbakan'dan genç mesaj", *Sabah*, 12 Ekim 2011.

Bu minvalde, şimdiye kadar sayısız reform önerisi sunulmuş, ancak daimi üyelerin var olan ayrıcalıklarını sürdürme ısrarları nedeniyle gündeme alınmamıştır. Bunlardan en önemlisi Güvenlik Konseyinin yapısında pek çok değişiklik içeren ve genişlemek için iki ayrı model öneren Annan tarafından sunulan tekliftir. Bu iki öneriden A modeli, konseye 6 yeni daimi ve 3 yeni iki yıllığına seçilen geçici üye ekleyerek tüm daimi üyelerin veto hakkını kaldırmaktadır. 11 daimi ve 13 geçici üyeden oluşacak yeni Konseyin toplam üye sayısı 24 olarak öngörülmüştür. B Modeli ise daimi üye sayısına dokunmadan geçici üye yapısını değiştirmeyi öngörmüştür. Bu modele göre 8'i dört yıllık ve görev süresi yenilenebilen, biri iki yıllık ve görev süresi yenilenemeyen toplam 9 yeni geçici üye Konseye eklenecektir. Böylelikle eski 15 üyeye ek olarak katılacak 9 yeni geçici üye ile toplam üye sayısı yine 24 olarak planlanmıştır.[102] Ancak bu iki plan da daimi üyelerin gösterdiği ilgisizlik nedeniyle gündeme alınmamıştır.

Her ne kadar BM'ye yönelik eleştirilerin konusu yeni olmasa da, bu eleştirilerin Türkiye tarafından BM'de yüksek sesle zikredilmesi ve dünya kamuoyunun gündeminde tutulmaya çalışılması çok önemlidir. Genelde üçüncü dünya ülkeleri ya da uluslararası sistemin dışındaki İran gibi ülkeler tarafından dile getirilen bu eleştiriler, ilk defa Batı sistemi ve kurumsal yapıları içinde yer alan bir ülke tarafından Batı dışı platformlarda değil Batılı platformlarda cesaretle ifade edilmiştir. Türkiye son yıllarda izlediği aktif diplomasi ile bir yandan bölgesel profilini yükseltmekte, öte yandan yaptığı sistem eleştirisi ile yeni uluslararası realitede ciddiye alınması gereken bir aktör olduğunu göstermektedir.

3.2 DIŞ POLİTİKADA KRİZLER DÖNEMİ VE İKİLİ İLİŞKİLER

3.2.1 Türkiye – ABD İlişkileri

2010 yılından arta kalan "eksen kayması" tartışmalarının gerilimi ile yeni bir yıla giren Türk-Amerikan ilişkileri, beklentilerin aksine, 2011'de olumlu yönde bir seyir izlemiştir. İki ülke arasındaki ilişkilerin böylesine hızlı bir değişim göstermesinde en önemli etken hiç kuşkusuz Arap Baharı başta olmak üzere yaşanan bölgesel gelişmelerin baskısı altında eksen kayması gibi yapay tartışmaların bir yana bırakılması olmuştur. Bunun yanı sıra iki ülke arasındaki ilişkilerin tarihsel hiyerarşik yapısını değiştirmek isteyen Türkiye ile bu anlamda statükoyu korumak isteyen ABD arasında yaşanan yapısal sorunların tam anlamı ile aşıldığını söylemek mümkün olmasa da, her iki taraf da yıl içinde mevcut sorunlara odaklanarak ortak bir dil geliştirmeyi başarabilmiştir. Bu değişimde, Türkiye'nin son

102. Jonas Von Freiesleben, "Reform of the Security Council", in Managing Change at the United Nations, Centre for UN Reform Education, Nisan 2008.

10 yılda benimsediği kendi çıkarlarını önceleyen dış politika söylemi ile birlikte Ortadoğu'da etkin bir aktör haline gelmesinin, 2011 boyunca yaşanan gelişmeler paralelinde, Washington tarafından artık cezalandırılması gereken bir durum değil, yadsınamaz bir gerçek olarak kabul edilmesi de etkili olmuştur.

2011'de Türk-Amerikan ilişkilerini seyrini belirleyen en önemli gelişmelerden biri bütün dünyanın gündemine oturan Arap baharı olmuştur. Kuzey Afrika ve Ortadoğu'da mevcut düzeni kökten sarsan bu değişim dalgasının başından itibaren Türkiye'nin gerek Batı ittifakında yer alan gerekse bölgedeki iktidarlarla ve muhalif gruplarla konuşabilen etkili bir aktör olarak kendini göstermesi, bölgesel değişime direnemeyeceğini gören ABD'nin işbirliği arayışlarında öne çıkması ile sonuçlanmıştır. ABD'nin Türkiye'den "model ülke" yaratma çabaları, Türkiye'nin yeni yönetimler için demokrasi tecrübesi ve ekonomideki başarısı ile ilham kaynağı olma rolü ile çelişmesine karşın, bölgenin geleceğini demokratik yeni düzende gören ortak bakış açısı iki ülkeyi işbirliği konusunda uzlaştırmıştır. Başta Mısır, Libya ve Suriye olmak üzere Ortadoğu'ya ilişkin 2011 yılı boyunca çeşitli seviyelerde sıklıkla görüş alışverişinde bulunulması, iki ülke arasındaki ilişkilerin terörle mücadeleden, ekonomiye tüm boyutlarına yansımıştır. ABD Başkanı Barack Obama, Eylül ayına kadar geçen 9 aylık süre içinde 11 kez Başbakan Erdoğan'ı aramış ve başta Arap baharı olmak üzere pek çok konu görüşülmüştür.[103] En son Eylül ayındaki BM toplantısında Erdoğan-Obama arasında gerçekleşen zirvede Suriye, İsrail'le ilişkiler, Filistin, Kıbrıs ve terörle mücadeleye kadar pek çok farklı konu gündeme gelmiştir. İkili ilişkilerdeki bu yakınlaşma, Türkiye-İsrail geriliminde ABD'nin İsrail'i destekleyen pozisyonuna rağmen, Türkiye'ye karşı da yumuşak bir söylem benimsemesine yol açmıştır. İkili görüşmelerde ve Kongre ile temaslarda İsrail konusu daha az yer tutarken, Erdoğan-Obama görüşmesinde, Türkiye'ye İsrail ile ilişkilerin seyri konusunda bir baskı gelmemiş, ABD'nin tutumu gerginliğin çözülmesi dileği ile sınırlı kalmıştır.[104]

Türk-Amerikan ilişkilerinin sene içindeki seyrini doğrudan etkileyen bir başka gelişme, 2010 yılının kriz alanı olarak ortaya çıkan NATO füze kalkanı projesi kapsamında, Türkiye'nin üstleneceği rolün belirginlik kazanması ve Malatya Kürecik'te bir radar tesisinin kurulmasının karara bağlanması olmuştur. Konunun yanlış bir boyutta kamuoyunda ve medyada tartışılmasının bir neticesi olarak, Türkiye'nin "hayır" dediği füze kalkanına "evet" demesi gibi bir hava doğduysa da, aslında füze kalkanı kapsamında ikili ilişkilerde kriz, geçen sene NATO Liz-

103. "Obama 9 ayda 11 kez Erdoğan'ı aradı," *Sabah,* 16.10.2011.

104. "ABD'den Obama-Erdoğan açıklaması," *Ahaber,* 21.09.2011.

bon Zirvesi sırasında yaşanmış ve Türkiye'nin taleplerinin kabul edilmesinin[105] ardından stratejik konsept belgesine onay vermesi ile birlikte son bulmuştur.[106] Bundan sonraki süreçte teknik detaylar üzerinde çalışma süreci başlamıştır ve ilk andan itibaren Türkiye'de bir radar konuşlandırılmasının gündeme gelebileceği bilinmektedir. Türkiye'nin bu kapsamda topraklarında radar konuşlandırmayı resmen kabul etmesi ve yer tespiti ile birlikte bu durum somutluk kazanmıştır. Bu karar, Türk yetkililerin açıklamalarında kalkanın İran'a karşı olmadığı vurgularını sürdürmelerine rağmen, İran ile ilişkilere kaçınılmaz olarak gerilim şeklinde yansımıştır. Türkiye yine, bir önceki senenin ABD ile ilişkilerdeki en önemli bir diğer kriz meselesi İran nükleer sorunu konusunda pozisyonunu koruduysa da, meselenin füze kalkanı ile iç içe geçmesi dolayısıyla İran'la ilişkiler ivme kaybederken, ibre ABD ile ilişkilerden yana kaymıştır. Buna Türkiye'nin Suriye konusunda İran'la ters düşmesi ancak ABD ile ortak bir söylem geliştirmesi de eklenince ABD ile yakınlaşma artmıştır.

2011 yılı boyunca PKK'nın artan saldırıları nedeniyle ikili ilişkilerde hem en çok tartışılan hem de yeni adımlar atılan alanlardan biri terörle mücadele olmuştur. ABD'nin sağladığı desteğin artması yönündeki beklentiler ile birlikte PKK ile mücadele Eylül ayında gerçekleşen Erdoğan-Obama görüşmesinde önemli yer teşkil etmiştir ve Türkiye tarafından bir talepler listesi Amerikan makamlarına sunulmuştur.[107] Türkiye'nin destek taleplerinin bir uzantısı olarak özellikle nokta operasyonların yapılması için istihbarat paylaşımında yeni anlaşmalar sağlanırken, 3 adet Kobra helikopterinin alımı ve Irak'tan İncirlik Üssü'ne kaydırılan Amerikan insansız hava aracı 4 adet Predatörün kullanımı için adımlar atılmıştır.[108] Nitekim ABD Savunma Bakanlığı sözcüsü John Kirby, ''söz konusu kaydırmanın, Türk ordusuna, Güneydoğu Anadolu sınırlarında terör örgütü PKK'nın sızma tehditlerine karşı mücadelede istihbarat desteği sağlayacağını" açıklamıştır.[109] Gerek ABD'nin yıl sonunda Irak'tan askerlerini tamamen çekecek olmasının getirdiği endişeler, gerekse Suriye başta olmak üzere Ortadoğu'daki istikrarı tehdit eden gelişmeler, PKK konusunda ABD'yi Türkiye ile daha yoğun işbirliğine teşvik etmiştir.

105. **Bunlar; Balistik füze tehdidine ve kitle imha silahlarından kaynaklı tehdide ilişkin olarak ülke adı verilmemesi,** başka bir deyişle İran'ın veya Suriye'nin adının açıkça zikredilmemesi; Füze kalkanı projesinin NATO'nun kolektif savunma anlayışı çerçevesinde hayata geçirilmesi; Füze kalkanı projesinin Türkiye topraklarında "tam kapsama" sağlaması, NATO ülkelerinin topraklarının tamamını bu tip saldırılardan korumasıdır. Detaylı bilgi için bakınız; Selin Bölme, "NATO Zirvesi ve Füze Kalkanı Projesi," *SETA Analiz*, Sayı 30 , Aralık 2010.

106. *Strategic Concept For the Defence and Security of The Members of the North Atlantic Treaty Organisation*, Lisbon, 19-20 Kasım 2010, http://www.nato.int/lisbon2010/strategic-concept-2010-eng.pdf

107. **"Başbakan Erdoğan'ın Obama görüşmesi sonrası açıklamaları,"** *Hürriyet*, 21.09.2011.

108. **"ABD'den PKK liderlerine nokta operasyon istendi,"** *Sabah*, 28.10.2011.

109. **"Kirby: İnsansız hava aracı Predatörler Irak'tan Türkiye'ye kaydırıldı,** *Zaman*, 14.11. 2011.

Kronoloji — TÜRKİYE – ABD İLİŞKİLERİ

8 Ocak 2011: Dışişleri Bakan Yardımcısı ve sözcüsü Philip J. Crowley "Tek başımıza uluslararası sorunları çözemeyeceğimizi biliyoruz. Büyük sorumluluk alarak bunu yerine getiren Türkiye'nin rolünü de memnuniyetle karşılıyoruz" dedi.

30 Ocak 2011: Başbakan Recep T. Erdoğan ile ABD Başkanı Barack Obama telefon görüşmesinde; Ortadoğu halklarının meşru ve doğal demokratik haklarının karşılanması gerektiği hususunda görüş birliğine vardı.

6 Şubat 2011: Bakan Davutoğlu, Mısır konusundaki yaklaşımlarının ABD ile büyük oranda örtüştüğünü söyledi.

15 Şubat 2011: ABD'nin Ankara Büyükelçisi Francis Ricciardone, Türk halkının özgür bir basına sahip olmayı talep edeceğini ve eleştirel ve muhalif bir basın olsa bile, gazeteci tutuklamayı anlamadıklarını söyledi.

5 Mayıs 2011: Libya Temas Grubu'nun ikinci toplantısında, Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu ile görüşen ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton Türkiye'nin Libya için hazırladığı yol haritasını desteklediklerini ve Türkiye ile yakın işbirliği yapmak istediklerini belirtti.

20 Haziran 2011: Başbakan Recep T. Erdoğan ile ABD Başkanı Barack Obama arasında yapılan telefon görüşmesinde, Suriye halkının meşru taleplerinin karşılanması açısından reformların ivedilikle gerçekleştirilmesi, sivil ve barışçı göstericilere karşı şiddete başvurulmaması gerektiğine işaret edildi.

15-16 Temmuz 2011: Dışişleri Bakanı Clinton 15-16 Temmuz'da Libya Temas Grubu toplantılarına katılmak üzere Türkiye'ye geldi ve Türk yetkililerle de görüşmeler yaptı.

26 Temmuz 2011: ABD Genelkurmay Başkanı Oramiral Michael Mullen, terör örgütü PKK ile mücadelede Türkiye ile ABD arasında bir işbirliği olduğunu söyledi.

23 Ağustos 2011: ABD Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Victoria Nuland, PKK ile mücadele için Irak'ın kuzeyine düzenlenen hava operasyonunda, Türkiye'nin kendini savunma hakkını tanıdıklarını belirtti.

2 Eylül 2011: Dışişleri Bakanlığı tarafından ABD tarafından NATO'ya tahsis edilen erken uyarı radarının Türkiye'de konuşlandırılmasının öngörüldüğünü açıkladı.

6 Eylül 2011: ABD Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Victoria Nuland, Mavi Marmara baskınıyla ilgili BM soruşturma komisyonunun raporunu "titiz ve profesyonel" bir çalışma olarak nitelendirdi.

20 Eylül 2011: BM Genel Kurulu çalışmaları için ABD'ye giden Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ile Barack Obama görüştü. Görüşmede PKK, Suriye, NATO Savunma Sistemi, İsrail-Filistin, Afganistan ve Irak konuları gündeme geldi.

30 Ekim 2011: Türk-Amerikan Konseyi'nin 30. yıl toplantısında konuşan ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton, Türkiye'nin artan bölgesel etkisinden duyulan memnuniyeti dile getirerek, Türk ekonomisinin gösterdiği gelişmeyi mucize olarak tanımladı.

1 Kasım 2011: Milli Savunma Bakanı İsmet Yılmaz, Amerikan askerlerinin Irak'tan çekilmesiyle güç boşluğu oluşmaması için atılacak her adımda iki ülkenin birbirini bilgilendirmesi ve birbirine danışması yönünde karara varıldığını açıkladı.

İki ülke arasındaki ilişkilerin iç politikaya dönük boyutunda Türkiye'deki tutukluluk süreleri, basın, ifade ve inanç özgürlüğü konuları, Amerikan makamlarından gelen eleştiriler nedeniyle 2011'in ilk yarısının kriz alanı olarak kendini göstermiştir. Özellikle ABD'nin Ankara Büyükelçiliğine atanan Francis Ricciardone'nin yargı, basın özgürlüğü ve gazetecilerin tutuklanmalarına ilişkin yaptığı eleştiriler ve ardından ABD Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Philip Crowley'in büyükelçinin açıklamalarının arkasında olduklarını söylemesi sıkıntı yaratmıştır.[110] Türk makamlarının cevaplarında bu durumu iç işlerine müdahale olarak yorumlaması ve eleştirileri kabul etmemesi ise krizi tırmandırmıştır.[111] Her ne kadar Amerikalı yetkililerin bu açıklamaları yılın ikinci yarısında gündemden düştüyse de sene içinde internet özgürlüğünden, dini özgürlüklere kadar uzanan özgürlükler konusunda Amerikan makamlarının sınırlı eleştirileri devam etmiştir.[112]

Sene içinde gündemde geri planda kalan, ancak önemli bazı gelişmeler ise iki ülke arasındaki ilişkilerin en çok ihmal edilmiş alanında, ticari ilişkilerde yaşanmıştır. Türk-Amerikan ilişkilerinin gündeminde, siyasi ve askeri konulara nazaran ekonomik ilişkilere de artan ölçüde yer verilerek, ikili ilişkilerde daha dengeli bir ivme yakalanmıştır. Siyasi ilişkilerdeki normalleşmenin de bir uzantısı olan bu değişim, TÜSİAD Başkanı Ümit Boyner Ekim ayında Washington'a yapılan TÜSİAD ziyaret sonrası açıklamasına "...Belki de aslında ilk defa ziyaretimizin ekonomik ve ticari boyutu da geçmişteki ziyaretlere göre daha dengeliydi" sözleri ile yansımıştır.[113] İki ülke arasındaki ilişkilerde zayıf kalması nedeniyle fazlası ile eleştiri konusu ekonomik boyutun geliştirilmesinin Başbakan Erdoğan tarafından Obama yönetimi ile yapılan görüşmelerde sıklıkla dile getirilmesi, istişare mekanizmalarının geliştirilmesi ve işletilmesi üzerinde durulması da gelişmeler üzerinde etkili olmuştur. Bunun neticesinde 2002 yılında kurulan Türkiye ABD Ekonomik Ortaklık Komisyonu'nun yedinci toplantısı Ekim ayında İstanbul'da yapılmıştır. Ayrıca ticari alanda işbirliğin bir uzantısı olarak, 2010 yılında ABD'de düzenlenen Küresel Girişimcilik Zirvesi'nin ikincisi Türkiye'ye taşınmış ve 3-6 Aralık tarihleri arasında Başbakan Erdoğan'ın himayesinde İstanbul'da gerçekleştirilmiştir.[114]

Yıl boyunca ilişkilerdeki iyileşmenin bir neticesi olarak, bu seyri doğrulayan üst düzey açıklamalar sene sonuna doğru ardarda gelmeye başlamıştır. ABD Dışişleri Bakanlığının Avrupa ve Avrasya İşlerinden Sorumlu Bakan Yardımcısı Phi-

110. "Büyükelçinin sınırı bellidir," *Star*, 17.02.2011.
111. "Sınırı aşma uyarısı," *Milliyet*, 16.02.2011.
112. "ABD'den Türkiye'ye internet özgürlüğü eleştirisi," *CNNTürk*, 19.07.2011.
113. "ABD ile artık birbirimizi daha iyi anlıyoruz," *Vatan*, 27.10.2011.
114. "Dünya girişimcileri İstanbul'da buluşacak," *NTV*, 28.11.2011.

lip Gordon, son bir yıl içinde iki ülke ilişkilerinin güçlendiğini ve yoğunlaştığını açıklarken,[115] Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, Financial Times'a yaptığı açıklamada ABD ile ilişkilerin hiç olmadığı kadar sağlıklı olduğuna değinmiştir.[116] Amerikan Türk Konseyi'nin 30. Yıllık Konferansında konuşan ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton ise Türkiye'nin gösterdiği ekonomik gelişmeyi 'Türk mucizesi' olarak adlandırmış ve Türkiye'nin bu gücü Arap uyanışının yaşandığı bölgeyle paylaşması halinde tüm bölgede barış, demokrasi ve istikrarın oluşabileceğini söylemiştir.[117] Ortadoğu'yu ve Kuzey Afrika'yı içine alan Arap baharının yarattığı bölgesel istikrarsızlığın yanı sıra, ekonomik krizin yarattığı küresel istikrarsızlığın önümüzdeki sene de devam edeceği ve bu çift taraflı istikrarsızlık dalgası içinde Türkiye'nin her iki anlamda sunduğu güvenli imaj ve bölge halkları ile geliştirdiği sağlıklı ilişkiler göz önüne alındığında, ABD açısından Türkiye ile iyi ilişkileri korumak ve geliştirmek önümüzdeki sene de önemini koruyacaktır. Bunun karşılığında pazarlık payı artan Türkiye, ABD ile ilişkilerinde daha güçlü olacak, bu ise Türkiye'nin de çıkarlarının gözetildiği daha dengeli bir ilişkinin sürdürülmesini sağlayacaktır.

3.2.2 Türkiye-AB İlişkileri

2005 yılında müzakerelerin açılmasıyla başlayan yeni süreç Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerine beklenen olumlu etkiyi yapamamıştır. Bir yandan Kıbrıs sorunu, öte yandan Fransa'nın tek taraflı reddi nedeniyle askıya alınan 18 başlık, müzakereleri durma noktasına getirmiştir. Geçtiğimiz bir yıl içerisinde her hangi bir başlığın açılamaması ise durumun vahametini gösterir niteliktedir. Bu anlamda 2011 yılı bir önceki yıl gibi Türkiye-AB ilişkileri bağlamında durağan ve verimsiz bir yıl olmuştur. Ekim ayında yayımlanan ilerleme raporu önceki yıllardaki raporların tekrarından öteye geçememiş, Kıbrıs sorununu müzakere sürecinin önündeki en büyük engel olarak işaret etmiştir. Raporda anayasa değişiklikleri, HSYK düzenlemeleri, askerin sivil denetimi gibi konularda atılan adımlar övülürken, uzun tutukluluk halleri, tutuklu gazeteciler, gözaltı sürelerinin uzunluğu, KCK tutuklamaları, basın ve ifade özgürlüğünde yaşanan sıkıntılar ise yoğun şekilde eleştirilmiştir.[118]

Müzakerelerin önünde en büyük engel olan Kıbrıs konusunda hiçbir ilerlemenin sağlanamaması, oldukça teknik seyirde izleyen ilişkileri, siyasi bir itici güçten

115. "ABD: Türkiye ile ilişkiler son bir yıl içinde güçlendi," *Haber Türk*, 15.09.2011.

116. "Turkish president welcomes rapport with US," *Financial Times*, 07.11.2011.

117. "Ekonomide Türk mucizesi bölge için itici güç olacak," *Star*, 02.11.2011.

118. Turkey 2011 Progress Report, Communication from the Commission to the European Parliament and the Council: Enlargement Strategy and Main Challenges 2011-2012, Brussels, 12.10.2011

mahrum bırakmıştır. Gelinen bu noktada, Türkiye'nin AB üyeliği bugün için uzak bir ihtimal olarak görülmektedir. AB üyeliğinin stratejik bir hedef olduğu siyasiler tarafından dile getirilse de, bu tıkanıklıktan dolayı pratik anlamda hükümetin gündeminde bir yer işgal ettiği söylenemez. Nitekim AB konusu 2011 seçimleri öncesinde partilerin siyasi programlarında ve seçim kampanyalarında oldukça sınırlı bir yer işgal etmiştir. Seçimlerden sonra ise gerek yoğun iç gündem gerekse Ortadoğu'da yaşanan gelişmeler AB'yi arka plana itmiştir.

Kronoloji **TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİ**

2 Ocak 2011:	Kıbrıs Rum Yönetimi lideri Dimitris Hristofyas, Türkiye'nin AB'ye karşı yükümlülüklerini yerine getirmesinde ısrar edeceklerini ve Türkiye'nin AB üyeliğinin Kıbrıs'tan geçtiğini söyledi.
13 Ocak 2011:	Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, AB Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi Catherine Ashton ile İstanbul'da bir araya geldi.
24 Şubat 2011:	AB İçişleri Bakanları, Brüksel'de yaptıkları toplantıda, Ankara'yla vize diyaloğu başlatma kararı aldı.
25 Şubat 2011:	Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, G-20 Dönem Başkanı sıfatıyla Türkiye'ye gelen Fransa Cumhurbaşkanı Nicolas Sarkozy'ye Türkiye'nin AB'ye tam üyelik sürecine ilişkin verilen sözlerin tutulmasını ve müzakere sürecinin başarıyla bitirilmesini istediklerini söyledi.
31 Mart 2011:	Başbakan Recep Tayyip Erdoğan İngiltere'ye resmi bir ziyaret gerçekleştirdi. Erdoğan, ziyaret vesilesiyle Kraliçe II. Elizabeth, Başbakan David Cameron ve Başbakan Yardımcısı Nick Clegg'le bir araya geldi.
11 Nisan2011:	Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, AB Dönem Başkanlığı münasebetiyle Macaristan'ı ziyaret etti.
10 Mayıs 2011:	İsveç Dışişleri Bakanı Carl Bildt ve Avrupa İlişkilerinden Sorumlu Bakan Birgitta Ohlsson'un Avrupa Günü dolayısıyla "Demokratik Türkiye'nin Yeri AB'dir" başlıklı bir açıklama yayınladı.1
11-13 Temmuz 2011:	Genişleme ve Komşuluk Politikasından sorumlu AB Komiseri Stefan Füle İstanbul ve Ankara'da çeşitli temaslarda bulundu.
13 Ekim 2011:	AB ilerleme raporunda Türkiye'nin "iyi ilerleme kaydettiği" vurgulandı.
15 Ekim 2011:	Avrupa Birliği'nin, Türk vatandaşlarına vize uygulamasının kolaylaştırılması çalışmalarının çerçevesinde, Türkiye'deki tüm AB konsolosluklarınca aynı belgelerin talep edilmesi yönünde karar alındı.
18 Ekim 2011:	Türkiye ile AB arasında bir yıldan uzun süredir açılmayan müzakere başlıklarında ilerleme sağlanması için "Türkiye Odaklı" 9 AB üyesi 2012'den önce süreci hızlandırmak girişim başlattı. Özellikle vize konusuna odaklanan ve İsveç, İtalya, Finlandiya, İspanya, İngiltere, İrlanda, Macaristan, Slovenya, Polonya'dan oluşan ekip, bu arayışın adı, 'pozitif gündem' koydu.

Türkiye'nin AB üyeliğinin her zamankinden daha uzak bir olasılığa evrilmesi ilişkilere yeni bir söylemin sirayet etmesine neden olmuştur. Bu minvalde, ''Türkler AB üyeliği ile ilgilenmiyor" algısı gerek siyasi mercilerde gerekse entelektüel camiada ciddi bir şekilde yer edinmeye başlamış, "Türklerin amaçları ve motivasyonları" AB başkentlerinde sorgulanır olmuştur. Türk liderlerin sürecin nihai sonuçtan daha önemli olduğunu vurgulayan açıklamaları ise var olan algıları güçlendiren delil olarak sunulmuştur.[119] Türkiye'nin AB üyeliğine olan ilgisinin azaldığı algısına Avrupalıların fazlasıyla sahip çıkması -bu algının taşıdığı doğruluk ve hata payı bir yana bırakılırsa- ilişkilerin içeriğine ve seyrine zarar vermektedir. Türkler ne istiyor sorusundan hareketle başlayan tartışmalar, ilişkilerin durağanlığına objektif bir perspektif getirmekten ziyade, Türkiye'yi bir samimiyet testine maruz bırakmaktadır. Bu tartışmaların Türkiye'nin üyeliğine sıcak bakan kesimler tarafından da yoğunlukla zikredilmesi dolaylı olarak Türkiye'nin üyeliğine karşı çıkanların görüşlerinin ana akım haline gelmesine hizmet etmektedir.

Türkiye'nin AB üyeliğine yönelik tartışmalar son yıllarda Avrupa'da da yeterince ilgi uyandırmamaktadır. 2008'de başlayan finansal krizin etkilerinden bir türlü kurtulamayan Avrupa, 2011 yılını Euro bölgesini iflasın eşiğine getiren borç krizinin etkisinde geçirmiştir. Yunanistan'ı vuran borç krizi, kısa zamanda İrlanda, Portekiz, İspanya ve İtalya gibi diğer Avrupa Birliği ülkelerine yayılarak, AB entegrasyonunu ciddi biçimde riske sokar hale gelmiştir. Özellikle Yunanistan'ın AB'nin verdiği mali yardıma karşılık talep ettiği kemer sıkma paketini Kasım ayında referanduma sunacağını açıklamasıyla zirve yapan "Nasıl bir AB?" tartışmaları, borç oranı sürdürülemez boyutlara ulaşan İtalyan'ın muhtemel iflası senaryoları üzerinden yeni bir boyut kazanarak, üye ülkeler arasında AB projesine yaklaşımlarda ayrışmaların derinleşmesine neden olmuştur. Almanya'nın giderek güçlendiği bu yeni konjonktürde İngiltere ve Fransa yeni AB projesini kendi yaklaşımları doğrultusunda etkilemek için rekabet içerisindedirler. Avrupa'nın yeni bir kurumsal yapı sürecine girdiği bu yeni dönemde, Türkiye'nin üyeliği konusu daha da belirsiz hale gelmiştir. Her ne kadar Türkiye, son yıllarda gösterdiği ekonomik performans ile Avrupalı ülkelerin bireysel dikkatini çekmeyi başarsa da, bu Euro bölgesine dair yeni projeksiyonların üretildiği bir dönemde, Türkiye gibi büyük bir ekonominin AB'ye alınması sağlayacak boyutta değildir.

Ekonomik krize Avrupa'nın verdiği kültürel yanıt Türkiye'nin üyeliğini belirsizleştiren diğer bir etmendir. Avrupa'da Müslüman ve göçmen karşıtlığı üzerinden yükselen aşırı sağcı akımlar, halkının büyük çoğunluğu Müslüman olan Türkiye'nin

119. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül Eylül 2011'de gerçekleştirdiği ziyaretinde Türkiye'nin katılım müzakereleri tamamlandığında AB üyeliğini yeniden gözden geçirebileceğini ima etmiştir. Bkz ''Turkey will be fine if its EU bid fails, says Gul", Hurriyet Daily News, 19 September 2011.

AB üyeliğini zorlaştırmaktadır. En son İngiliz düşünce kuruluşu DEMOS'un internet ortamında aşırı sağ hareketlerin yükselişini incelediği niceliksel araştırma, Avrupa'da bu hareketlere destek veren kesimi birleştiren unsurun İslam korkusu olduğunu ortaya koymuştur. Yeni nesil milliyetçi partilerin en belirgin özelliği ise eski keskin söylemleri ve göçmen karşıtlığını geniş kitlelerin kabul edebileceği şekilde sunmalarıdır.[120] Avrupa'da aşırı sağın ana akıma evrildiği bugünlerde, Türkiye'nin üyeliği doğrudan kimlik çerçevesinde ele alınmaktadır.

Ancak her ne kadar Türkiye'nin AB müzakere süreci durmuş olsa da, Türkiye'nin son on yılda geçirdiği ekonomik ve siyasal dönüşüm Türkiye-AB ilişkilerine yeni bir dinamiğin katılmasını sağlamıştır: dış politika. Türkiye'nin bölgesinde artan etkinliği ve kendine olan güveni AB nezdinde yankı bulmuş ve Türkiye ile Ortadoğu, Balkanlar ve Kafkasya'yı kapsayan geniş coğrafyada dış politika, enerji ve güvenlik konularında işbirliği önerileri daha çok taraftar bulmaya başlamıştır. Bu anlamda, özellikle Arap baharıyla birlikte Türkiye'nin proaktif Ortadoğu politikasını yeniden uluslararası gündemi meşgul etmeye başlamıştır. Demokrasi ve İslam'ı harmanlayan siyasi tecrübesi ile Türkiye bir yandan bölge devletlerine siyasi model ya da ilham kaynağı olarak sunulmuş, diğer yandan Türkiye'nin bölgenin geleceğinde ne tür roller oynayabileceği daha pratik ve somut zeminde tartışmaya açılmıştır. Arap baharında sergilediği performans ile yoğun eleştirilere maruz kalan AB'de bu tartışmalar ciddi bir ilgi uyandırmaktadır. Örneğin AB komisyonuna danışmanlık yapan Isabelle Ioannides'in *Arap D*ünya*sındaki D*önüşümler adlı analizinde yaptığı "Türkiye'nin AB'ye katılım süreci ne olursa olsun Türkiye AB için bölgesinde dikkate alınması ve işbirliği yapması gereken bir aktördür" tespiti Arap baharı sonrasında AB başkentlerinde genel olarak kabul görmektedir.[121]

Müzakerelerin mevcut durumu göz önüne alındığında Türkiye'nin AB üyeliğinin yakın bir zamanda gerçekleşmeyecek olduğunu söylemek malumun ilanıdır. Bu nedenle Türkiye için katılım müzakerelerinin ötesinde ancak ona paralel biçimde, teknik detayların da içinde boğulmadan, güvenlik ve dış politika konularında işbirliğine fırsat verecek yeni bir çerçeve oluşturulmalı görüşü Avrupa'da ciddi bir destek görmektedir. Türkiye bu fikre önceden tam üyeliğe alternatif olur gerekçesi ile karşı çıkmış olsa da yakın zamanda tutumunu yumuşatarak bu tür bir işbirliğine daha sıcak bakmaya başlamıştır. Bu minvalde, AB Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikasından Sorumlu Yüksek Temsilcisi Catherine Ashton'ın yoğun çabaları sonucunda AB ile Türkiye arasında 2011 yılında Stratejik Diyalog Mekanizmasının oluşturulmasına yönelik bir uzlaşma sağlanmıştır. Buna yönelik ilk adım olarak

120. Jamie Bartlett, Jonathan Birdwell and Mark Lither, ''The New Face of Digital Populism", DEMOS 2011.

121. Isabella Ioannides, ''Transformations in the Arab World: What's Next", European Union for Security Studies, 28 September 2011.

Eylül ayında Polonya'da toplanan AB Gayriresmi Dışişleri Bakanları Toplantısı'na (GYMNICH) Ahmet Davutoğlu da katılmıştır. Her ne kadar diyalog mekanizması olumlu bir adım olsa da, bu mekanizmanın detayları ve neye evrileceği konusundaki belirsizlik varlığını korumaya devam etmektedir.

3.2.3 Türkiye-Irak İlişkileri

7 Mart 2010 seçimleri sonrasında yaklaşık bir yılı alan hükümet kurma çabalarının, 21 Aralık'ta sonuç vermesiyle Irak, 2011 yılına Nuri el Maliki Başbakanlığında yeni bir hükümetle ve yeni umutlarla girdi. Bu çerçevede, farklı toplumsal kesimlerin taleplerini yansıtan ve ulusal birlik hükümetinin kurulmasına zemin oluşturan mutabakatların hayata geçirilmesi ülkenin 2011 yılındaki önceliğini oluşturmuştur.

Irak'ta hem demokratik seçimlerin gerçekleştirilmesi hem de seçimler sonrasında ulusal birlik hükümetinin kurulması Türkiye açısından da olumlu karşılanan bir gelişme olmuştur.[122] Seçim sonrası kurulan hükümeti tebrik eden ilk ülkelerden biri olan Türkiye, Irak'ın tüm kesimlerine eşit mesafede durmaya özen gösteren tutumunu geçtiğimiz yıl zarfında da özenle sürdürmüştür. Bu çerçevede, Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun 16 Ocak'ta yeni kurulan Irak hükümetine gerçekleştirdiği ziyaretin ardından, 28–29 Mart tarihlerinde de Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, Irak'a resmi bir ziyarette bulunarak Türkiye'nin bu yöndeki tutumunun altını yeniden çizmiştir.

Türkiye'nin tüm Iraklı taraflarla iletişim halinde olma çabası Irak tarafında da karşılık bulmuştur. 10 Şubat 2011'de Irak'ın Sünni Meclis Başkanı Usame en Nuceyfi'nin, 3-6 Mayıs'ta Irak Cumhurbaşkanı Şii Yardımcısı Adil Abdulmehdi'nin, 2-5 Kasım tarihlerinde Bölgesel Kürt Yönetimi lideri Mesut Barzani'nin Türkiye'ye düzenledikleri ziyaretler bunun açık göstergesi sayılabilir. Ayrıca 20 Ekim'de PKK'nın Hakkâri saldırısının ardından Kürdistan Demokrat Partisi Genel Başkan Yardımcısı Neçirvan Barzani'nin Türkiye'ye düzenlediği başsağlığı ve işbirliği amaçlı ziyaret de bu doğrultuda değerlendirmelidir.

Diğer taraftan Türkiye ile Irak arasında 2008'de tesis edilen Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi'nin ortaya koymuş olduğu vizyon, 2011 yılında da takip edilmiştir. 12-13 Ekim'de Türkiye'yi ziyaret eden Irak Dışişleri Bakanı Hoşyer Zibari'nin Türkiye Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu ile yaptığı ortak basın toplantısında bu hususa ilişkin ortak irade beyanı dikkat çekicidir.

122. Detaylı bilgi için bkz. http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakanligi_nin-2012-mali-yili-butce-tasarisinin-tbmm-plan-ve-butce-komisyonu_na-sunulmasi-vesilesiyle-hazirlanan-kita.tr.mfa

Türkiye ile Irak arasındaki ikili ilişki 2011 yılında özellikle ekonomik işbirliği alanında önemli ilerleme kaydetmiştir. İki ülke arasında 2010 yılında 7,3 milyar[123] doları bulan ticaret hacmine 2011 yılının ilk sekiz ayında ulaşılmıştır. Yılsonu itibariyle toplam ticaret hacminin 10 milyar doları bulması beklenmektedir. Ekonomik işbirliği kapsamında özellikle enerji ve inşaat sektörlerinde faaliyet gösteren özel şirketlerin ve devlet kurumlarının Irak'la geliştirdikleri ilişkiler de sene içinde önemli boyutlara ulaşmıştır. Bu doğrultuda 30 Şubat'ta "Elektrik Bakanlığı Mastır Plan Konferansı" başlıklı toplantı için İstanbul'a gelen Irak Başbakan Yardımcısı Hüseyin Şehristan ile Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Taner Yıldız bir araya gelmişlerdir. 6 Haziran'da ise TPAO ile Irak Petrol Bakanlığı arasında Basra'daki Siba ve Diyale'deki Mansuriye doğalgaz yataklarının geliştirilmesi ve üretimi konusunda iki ayrı anlaşma imzalanmıştır.

Türkiye - Irak ilişkilerinin gelişimi noktasında en önemli meselelerden birisi olan güvenlik sorunu, 2011 yılında da gündemdeki yerini korumuştur. Irak'ta konuşlanan PKK'nın Türkiye'nin güvenliğini tehdit etmeye devam etmesi, ancak Irak'ın Türkiye'ye karşı komşuluk hukuku, kendi anayasal hükümleri ile uluslararası hukuktan doğan sorumluluklarını yerine getirememesi nedeniyle Türkiye, Irak tarafını da bilgilendirerek terör örgütü kamplarına yönelik hava saldırısı düzenlemiştir. Yine Türkiye sıcak takip çerçevesinde sınırlı ölçüde PKK'ya yönelik sınır ötesi kara operasyonları düzenlemiştir.

TÜRKİYE'NİN IRAK VİZYONU

Irak'ın bağımsızlığının, siyasi birliğinin ve toprak bütünlüğünün korunması ile iç istikrarının, iç barışının, ekonomik refahı ve güvenliğinin sağlanması Türkiye'nin bölge politikasında büyük önem arz etmektedir. Türkiye, Irak'ta demokrasi ve istikrarın sağlanabilmesi amacıyla 2003 yılında öncülük ettiği Irak'a Komşu Ülkeler süreciyle birlikte bu doğrultuda Irak'ın bugünü ve geleceğine önemli katkılarda bulunmuş, Irak'ın komşuları ve uluslar arası toplumla bütünleşmesi çabalarına yardımcı olmuştur.

Yıl içinde güvenlik iki ülke arasındaki pek çok görüşmede başlıca gündem maddesi olarak yerini korumuştur. 28-31 Mayıs tarihleri arasında İçişleri Bakanlığı'nın daveti üzerine Türkiye'ye gelen Irak Temsilciler Bakanı ve beraberindeki heyetinin ziyareti, Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Feridun Sinirlioğlu'nun 11 Eylül tarihli Irak ziyareti, 3 Ekim'de Irak Dışişleri Bakanı Hoşyer Zibari'nin Türkiye ziyareti, 20 Ekim'de Kürdistan Demokrat Partisi Genel Başkan Yardımcısı Neçirvan

123. Detaylı bilgi için bkz. http://www.mfa.gov.tr/turkiye-irak-ekonomik-iliskileri-ve-turkiye_nin-yeniden-imar-surecine-katkisi.tr.mfa

Barzani'nin ziyareti ve 2-5 Kasım tarihlerinde Bölgesel Kürt Yönetimi lideri Mesut Barzani'nin ziyareti güvenlik konusunda müzakerelerin ön planda olduğu ziyaretler çerçevesinde sayılabilir.

Türkiye ayrıca 2011 yılı sırasında Irak hükümetinin kurulmasını sağlayan siyasi mutabakatların gerçekleşmesi ve Irak'ta iç istikrarın sağlanması sürecini de yakından takip etmiş ve. bu doğrultuda yeterli gelişmenin kaydedilememesi Türkiye'nin Irak'taki siyasi duruma ilişkin kaygılarının artmasına yol açmıştır. Bununla birlikte Irak toplumunun asli unsurlardan birisi olan Türkmenlerin, Irak Milli Eğitim sistemi çerçevesinde Türkmence eğitim hakkını elde etmiş olması, Türkiye tarafından olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmiştir.

Öte yandan ABD'nin Irak'tan 2011 sonuna kadar çekilmesini öngören ABD-Irak SOFA Anlaşması'nın uygulanması süreci diğer bölge ülkeleri gibi Türkiye tarafından yakından takip edilmiştir. Türkiye tarafından genel itibariyle olumlu karşılamakla birlikte birtakım risklere dikkat çekilen sürecin, özellikle 2012 yılında Irak'ın ve Türkiye-Irak ilişkilerinin gündeminde ağırlıklı yer edinmesi beklenmektedir. Bu çerçevede Türkiye, Irak'ta mezhepsel ve etnik gerginliklerin artması ve buna bağlı olarak güvenlik ve istikrarın daha da kötüleşmesi ihtimalinden tedirginlik duymaktadır. Bu noktada ulusal birlik hükümetini doğuran mutabakatın hayata geçirilmesi ihtiyacını vurgulayan Türkiye, etnik gerginliklere neden olabilecek Kerkük'te özel statülü bir federal bölgenin çözümde temel alınması gerektiğini savunmaktadır.

Kronoloji

TÜRKİYE-IRAK İLİŞKİLERİ

16 Ocak 2011:	Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, yeni kurulan Irak hükümetine ilk ziyaretini gerçekleştirdi
10 Şubat 2011:	Irak Meclis Başkanı Usame Nuceyfi özel bir ziyaret için geldiği Türkiye'de Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ve TBMM Başkanı Mehmet Ali Şahin, Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu ile görüştü.
28–29 Mart:	Başbakan Erdoğan Irak'a resmi ziyarette bulundu
3–6 Mayıs 2011:	Irak Cumhur Başkanı Yardımcısı ve Irak İslam Yüksek Konseyi (İİYK) liderlerinden Adil Abdülmehdi, Türkiye'yi ziyaret etti. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül ve Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu ile görüştü.
6 Haziran 2011:	TPAO ile Irak Petrol Bakanlığı, Basra'daki Siba ve Diyale'deki Mansuriye doğalgaz yataklarının geliştirilmesi ve üretimi konusunda iki ayrı anlaşma imzalandı.
11 Eylül 2011:	Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Ferudun Sinirlioğlu Irak'a bir ziyaret gerçekleşti.
3 Ekim 2011:	Irak Dışişleri Bakanı Hoşyer Zebari Türkiye'yi ziyaret etti.
20 Ekim 2011:	Irak Kürdistan Demokrat Partisi Genel Başkan Yardımcısı Neçirvan Barzani Hakkâri'deki saldırının ardından başsağlığı ve işbirliği amacı ile Türkiye'ye geldi.
2-5 Kasım 2011:	Irak Bölgesel Kürt Yönetimi lideri Mesud Barzani Türkiye'yi ziyaret etti.

Diğer taraftan siyasi istikrara bağlı olarak ekonomik sorunların da 2012 yılı içerisinde Irak gündeminde öne çıkacağı düşünülmektedir. 25 Şubat 2011'de olduğu gibi halkın hayat şartlarını protesto ettiği gösterilerin tekrar yaşanmaması için ülkenin altyapı yatırımlarını bir an önce tamamlaması, ekonomi bürokrasisini şeffaflaştırıp kaynakların adil dağılımını sağlaması gerekmektedir. Bu doğrultuda özellikle enerji alanında merkezi hükümet ile bölgesel yönetimin ve Irak'ın farklı kesimlerinin aralarında uzlaşma sağlaması önem arz etmektedir. Bölgede emsal teşkil edici yönüyle Irak'ın, kendi iç istikrarını sağlaması durumunda bölge istikrarına da önemli ölçüde katkıda bulunması beklenmektedir.

3.2.4 Türkiye-İran İlişkileri

2010 yılında ağırlıklı olarak İran'ın nükleer faaliyetleriyle ilgili girişimlerin gölgesinde kalan Türkiye-İran ilişkileri, 2011 yılında daha çok Arap Baharı çerçevesinde gündeme gelmiştir. Arap ülkelerindeki yönetimlerin peş peşe devrilmesiyle ortaya çıkan model tartışmaları iki ülke arasındaki bölgesel rekabeti yeniden su yüzüne çıkarmıştır. Tunus'ta başlayan olayların Mısır'a ve ardından diğer ülkelere yayılmasıyla birlikte Türkiye'nin inisiyatifinin ve etkinliğinin gözle görünür biçimde artması, Başbakan Erdoğan'ın Mısır'daki laiklik çağrısı ve son olarak Suriye hususunda iki ülkenin farklı taraflarda yer alması Ankara -Tahran ilişkilerinde belirgin bir soğukluğun yaşanmasına neden olmuştur.

Türkiye'nin Arap Baharı sürecinde yürüttüğü etkin diplomasinin dikkatle izlendiği İran'da Türkiye'nin niyeti ve girişimleriyle ilgili yoğun tartışmalar yaşanmıştır. Yapılan analizlerde, farklı perspektiflere sahip olmalarına rağmen hem muhafazakar hem de reform yanlısı yorumcular, Türkiye'nin bu süreçte öne çıktığı ve İran'ın çeşitli nedenlerden dolayı fazla bir etkinlik gösteremediği konusunda hemfikir olmuşlardır. Özellikle Başbakan Erdoğan'ın Mısır, Tunus ve Libya'yı kapsayan bölge turu tartışmaları daha da alevlendirmiştir. Bölgedeki etkinliğini göstermek amacıyla Dışişleri Eski Bakanı Ali Ekber Velayeti'nin öncülüğünde büyük bir konferans düzenleyen İran yönetimi, bölgeden pek çok akademisyen ve siyasi figürü bir araya getirerek Arap Baharını tartışmaya açmıştır. Konferansın sonuç bildirgesinde bölgede yaşananların 'İslami uyanış' olduğunun vurgulanması, İran'ın kendini bölgede yaşanan gelişmelere ilham kaynağı olarak sunma çabasının bir uzantısıdır. Bu arada, konferansa Suriyeli grupların davet edilmemesi ve bu ülkede yaşananların hiçbir şekilde gündeme gelmemesi ise dikkat çekicidir.

Kronoloji	TÜRKİYE-İRAN İLİŞKİLERİ
8 Ocak 2011:	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Taner Yıldız, resmi temaslarda bulunmak üzere İran'a gitti.
13-15 Şubat 2011:	Cumhurbaşkanı Gül, İran Cumhurbaşkanı Ahmedinejad'ın davetlisi olarak İran'a ziyarette bulundu.
11 Temmuz 2011:	Dışişleri Bakanı Davutoğlu Tahran'da İran Dışişleri Bakanı Ali Ekber Salihi ile görüştü.
5 Eylül 2011:	Türkiye'nin füze kalkanına evet demesi Tahran'da tepkilere yol açtı. İran Meclisi Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Komisyonu Başkanı Alaaddin Burucerdi, Türkiye'yi kastederek, "Müslüman ülkeler NATO'nun çıkarlarına hizmet etmemeli" dedi
17-18 Eylül 2011:	Tahran'da Arap Baharının tartışıldığı İslami Uyanış Konferansı düzenlendi.
19 Eylül 2011:	İran Meclis Başkanı Ali Laricani Türkiye'yi Suriye konusunda provokatif davranmakla suçladı.
21 Eylül 2011:	İran Devrim Muhafızları, ülkenin kuzeybatısındaki sınır bölgesini terör örgütü PJAK militanlarından temizlediklerini bildirdi.
18 Kasım 2011:	Alaaddin Burucerdi, Suriye yönetimine destek vererek, reform yapması karşılığında Esad yönetiminin kalması gerektiğini söyledi.
22 Kasım 2011:	ABD, İngiltere ve Kanada İran'a yönelik yeni yaptırım kararı aldı.
26 Kasım 2011:	İran, Türkiye'deki Füze Kalkanına ilişkin "saldırıya uğramamız halinde ilk olarak Türkiye'deki füze kalkanını hedef alacağız" dedi.
29 Kasım 2011:	Tahran'da İngiltere'nin uyguladığı yaptırımları protesto eden bir grup gösterici İngiliz büyükelçiliğini bastı.

Tunus ve Mısır'daki rejimlerin değişmesi konusunda benzer yaklaşım gösteren Türkiye ve İran, NATO'nun Libya'ya müdahalesi ve özellikle de Suriye'deki olaylar konusunda ise karşıt pozisyonlar benimsemişlerdir. Dışişleri Bakanı Davutoğlu'nun Temmuz ayında Tahran'ı ziyaret ederek Suriye'deki değişim konusunda İran yönetimini ikna etme çabaları ise sonuçsuz kalmıştır. Bu ziyaretten sonra, Türkiye'nin Suriye'yi gittikçe sert biçimde uyarması Türkiye ile İran arasındaki ayrışmayı daha da artırmıştır. Türkiye, Başbakan Yardımcısı Bülent Arınç üzerinden, üstü kapalı bir şekilde İran'ı mezhebi taassup göstererek zulmü desteklemekle eleştirirken, İran'dan gelen tepkiler çok daha sert ve doğrudan olmuştur. Türkiye karşıtı ilk üst düzey açıklamayı yapan Yargı Erki Eski Başkanı Ayetullah Şahrudi, İran meclisindeki 'İslami Uyanış Fraksiyonu' mensuplarına yaptığı konuşmasında, Türkiye'yi özellikle Mısır'la ilgili tutumundan dolayı sert şekilde eleştirerek, Türkiye'yi "fırsattan istifade etmeye çalışmakla" suçlamıştır. Benzer açıklamalar Devrim Muhafızları Eski Komutanı ve Hameney'in askeri danışmanı Rahim Safevi'den ve Genel Kurmay İkinci Başkanı Mesud Cezayiri'den de gelmiştir. Suriye olaylarını bir halk hareketi olmaktan çok İran'a yönelik olası bir harekatın öncü

saldırısı olarak değerlendiren İran güvenlik bürokrasisi, Suriye'nin "düşmesi" halinde önce Lübnan'daki Hizbullah'ın sonra kendisinin doğrudan hedef olacağını ileri sürmektedir.

Bu arada ilginç olan Türkiye karşıtı açıklamaların daha çok din adamları ve askeri kanattan gelmesi, hükümet kanadından açıkça bir suçlama ya da eleştiri gelmemesidir. Bu noktada, Ahmedinejad hükümetinin özellikle Suriye konusunda dini ve askeri kanada göre daha ılımlı bir politika izlemesi ve olayları 'İslami uyanış' yerine 'insani uyanış' olarak nitelendirmesi kayda değerdir. Nitekim Ahmedinejad'ın İran derin devletinin tam olarak desteklediği Suriye yönetimini yumuşak şekilde de olsa eleştirmesi ve Başbakan Erdoğan'a "Esad beni de dinlemiyor" şeklinde açıklama yapması önemlidir. Bu durum, son dönemde Ahmedinejad ve Hameney arasındaki gerginliğin bu konuya da sirayet ettiğini göstermektedir.

İran'ın Türkiye'nin son dönem politikasına karşı getirdiği bir diğer eleştiri de başta Bahreyn olmak üzere Körfez ülkelerindeki "baskıcı" krallıklarla iyi ilişkiler kuran Türkiye'nin, Suriye konusunda bilerek ya da bilmeyerek Batı'nın oyununa geldiği yönündedir. İki ülke arasındaki bu farklı bakış açısı, Suriye meselesinin bir süre daha Türkiye ile İran arasında soğuk rüzgarların esmesine neden olacağını göstermektedir.

Geçtiğimiz yıl içinde İran ve Türkiye arasındaki görüşmelerde ciddi şekilde gündeme gelen konulardan bir tanesi İran ile PKK'nın İran kolu PJAK arasındaki çatışmalar olmuştur. Son birkaç yıldır İran sınır karakollarına saldırılar düzenleyen ve Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerde İranlı yetkililere suikast eylemlerinde bulunan örgüte karşı Devrim Muhafızları Kandil bölgesine geniş kapsamlı operasyonlar düzenlemişlerdir. Kendisine yönelik saldırıların durmaması ve PJAK'ın sınır bölgesinden tamamen çekilmemesi durumunda operasyonların devam edeceğini açıklayan İran, PJAK'ın İran sınırından çekilmesi ve silahlı mücadele dönemini sona erdirdiğini açıklamasının ardından rahat bir nefes almıştır. [124] Bu arada bir not olarak, bu dönemde Tahran'da yönetime yakın basın organlarında PKK-PJAK ayrımına gidildiğini ve ilkinin siyasi meşru bir hareket olduğu vurgulanırken ikincisinin terör örgütü olduğunun savunulduğunu eklemek gerekmektedir. Yine PJAK operasyonları sonrasında PKK lideri Murat Karayılan'ın yakalandığı açıklaması, bizzat Meclis Milli Güvenlik Komisyonu Başkanı Alaaddin Burucerdi tarafından yapılmış, yarı resmi Fars Haber Ajansında yayınlanan haberin büyük ses getirmesi üzerine Burucerdi yanlış anlaşıldığını savunmuştur. Bu açıklama ve sonrasındaki gelişmeler, Türkiye'deki birçok kesim tarafından, İran'ın PKK üzerin-

124. Murat Karayılan PJAK'ın İran'da silahlı mücadele dönemini sona erdirdiğini ve örgütün bundan sonra "siyasi alana" çekildiğini bizzat açıklamıştır.

deki etkisini Türkiye'ye karşı koz olarak kullanma isteği olarak değerlendirilmiştir.

Yıl içinde Türkiye- İran ilişkilerini etkileyen bir diğer gelişme ise Türkiye'nin NATO füze kalkanı sistemi kapsamında topraklarında radar konuşlandırmayı kabul ettiğini açıklamasıdır. Söz konusu NATO projesinin kendisini hedef aldığını savunarak Türkiye'nin stratejik bir hata yaptığını ileri süren İran, Ankara'yı kararını gözden geçirmeye çağırmıştır. Türkiye ise sistemin hiçbir ülkeyi hedef almadığını, bir savunma sistemi olduğunu ve topraklarında yalnızca radar sistemlerine ev sahipliği yapacağını ve sisteme ait füzelerin Doğu Avrupa ülkelerine yerleştirileceğini belirterek İran'ın endişelerini gidermeye çalışmıştır. Ancak başta Sarkozy olmak üzere bazı Batılı liderlerin füze kalkanıyla ilgili açıkça İran'ı hedef göstermeleri İran'ın daha da hassaslaşmasına neden olmuştur.

Geçtiğimiz yıl iki ülke arasında yaşanan diğer önemli bir gelişme Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün İran ziyaretidir. TOBB bünyesindeki Dış İlişkiler Ekonomik Konseyi tarafından organize edilen ve Isfahan ve Tebriz şehirlerini de kapsayan gezi daha çok ekonomik boyutuyla öne çıkmıştır. Türkiye son yıllarda sürekli olarak İran ile olan ticaret hacmini artırmaya çalışırken, İran'ın pazarlarını Türk şirketlerine açmakta isteksiz davrandığı görülmektedir. Aslında İran'ın ticari konuları siyasi bir koz olarak kullandığı ve daha çok Çin ve Rusya gibi kendisini politik olarak destekleyen ülkelerle iş yapma isteği içinde olduğu bilinmektedir. Arap ve Tahran sokaklarının hareketli olduğu bir döneme denk gelen ziyaret esnasında Cumhurbaşkanı Gül, değişimin kaçınılmaz olduğunu belirterek liderlerin değişime önderlik etmesi gerektiğini ifade etmiştir.

2011 yılı İran üzerindeki mali yaptırımların daha da ağırlaştığı bir yıl olmuştur. Bu nedenle özellikle İran bankalarının para transferinde ciddi zorluklar yaşamaya başlaması bazı Türk bankalarının İran ile üçüncü taraflar arasında aracılık yapmalarına neden olmuştur. Örneğin, Hindistan'ın uzun dönemdir ödeyemediği ve 5 milyar doları bulduğu belirtilen borcu Türk bankalarının aracılığıyla iletilmiş ve bu şekilde İran'ın Hindistan'a olan petrol satışının kesintiye uğraması engellenmiştir. Buna karşın, Türk bankalarının bu alandaki faaliyetleri Amerikan Hazine Bakanlığının sert uyarıları nedeniyle oldukça yoğun baskı altındadır.

Yıl boyunca Arap baharının etkisi altında şekillenen Türk-İran ilişkilerinin, Ortadoğu'da özellikle Suriye'deki isyanların yakın zamanda durulmayacağı göz önüne alındığında, önümüzdeki sene de benzer bir seyir izleyeceği tespitini yapmak mümkündür. Bunun yanı sıra 2011 yılı içinde Batı ittifakı ile özellikle ABD ile ilişkilerinde iyileşme kaydeden Türkiye, bütün dengeli ilişki sürdürme çabalarına rağmen İran ile karşı karşıya gelmiştir. İki ülke arasındaki ilişkilerdeki gerilime karşın yoğun temaslar da sürdürülmüştür. Bu durum, muhtemelen önümüzdeki sene de iki ülke arasındaki ilişkilerin karakterini belirleyecektir.

3.2.5 Türkiye-İsrail İlişkileri

Tesis edildiği 1949 yılından itibaren birçok kırılma noktasından geçen Türkiye-İsrail ilişkileri, İsrail'in 2008 yılının son günlerinde başlattığı Gazze operasyonuyla gerilmeye başlamış ve 2009 ve 2010 ikili ilişkiler için "kriz yılları" olarak tarihe geçmiştir. 31 Mayıs 2010 tarihinde İsrailli komandoların yasadışı abluka altındaki Gazze'ye yardım malzemesi taşıyan Mavi Marmara gemisine uluslararası sularda düzenlediği operasyon ve bu operasyon sonucu 8 Türk ve 1 Türk asıllı ABD vatandaşının hayatını kaybetmesi, Türkiye-İsrail ilişkilerinin kopma noktası olmuştur. Sadece iki ülkenin değil dünyanın da gündemine oturan bu kanlı operasyon, 2011 yılında ikili ilişkilerin seyrini belirleyen en önemli maddesidir.

İkili ilişkilerde 2010 yılından, 2011 yılına kalan bakiye, Mavi Marmara saldırısı ile alakalı İsrail hükümetinden resmi adımlar bekleyen Türk Hükümeti ve bu adımları atmaya siyasi ve psikolojik engeller sebebiyle yanaşmayan İsrail Hükümeti'nin değişmez pozisyonları olmuştur. 90'ların sonunda hayata geçirilen Türkiye-İsrail yakınlaşmasının baş mimarı olan ABD, yıl boyunca bu iki önemli bölgesel müttefikinin uzlaşması yönünde düzenli olarak telkinlerde bulunmuştur.

Mavi Marmara saldırısının akabinde Türkiye tarafından ortaya koyulan ikili ilişkilerin normalleşmesi için gerekli şartlardan yerine getirilmeyen iki madde, resmi özür ve hayatını kaybedenlerin ailelerine tazminat ödenmesi, sene boyunca yürütülen uzlaşı toplantılarının ana konusu olmaya devam etmiştir. Ayrıca, Gazze'ye yönelik 2007 senesinden beri devam eden İsrail ablukasının yasa dışılığına vurgu yapmak için, bu iki maddeye "ablukanın kaldırılması" şartı ikili ilişkilerin normalleşmesi için Türkiye tarafından eklenmiştir. Türkiye bundan sonraki süreçte söz konusu üç önkoşulun pazarlığa açık olmadığını ve bu koşulları yerine getirecek taraf olarak ilişkilerin normalleşmesi konusunda adım atacak tarafın İsrail olduğunu ilan etmiştir.

Meselenin İsrail tarafında ise sene boyunca tam anlamıyla bir kaos hakim olmaya devam etmiştir. Başbakan Benyamin Netanyahu başkanlığındaki, Dışişleri Bakanı Avigdor Lieberman, Savunma Bakanı Ehud Barak, Finans Bakanı Yuval Steinitz, İçişleri Bakanı Eli Yishai, Strateji Bakanı Moshe Yaalon, İstihbarat Bakanı Dan Meridor ve Devlet Bakanı Bennie Begin'den oluşan 8 kişilik İsrail hükümeti iç kabinesinde Türkiye'nin taleplerinin karşılanması konusunda görüş ayrılıkları baş göstermiştir. Başlarını Lieberman ve Yaalon'un çektiği grup, bir milli gurur meselesi dönüştüğünü söyledikleri Türkiye ile ilişkilerde mahcup bir tavır takınıldığı ve geri adım anlamına geleceği gerekçesi ile her türlü adımını atılmasına şiddetle karşı çıkmışlardır.

Kronoloji

TÜRKİYE-İSRAİL İLİŞKİLERİ

13 Ocak 2011:	Başbakan Erdoğan, El Cezire televizyonuna verdiği mülakatta " Mevcut İsrail hükümeti İsrail'in gelmiş geçmiş en talihsiz yönetimidir" dedi.
9 Temmuz 2011:	Başbakan Erdoğan, İsrail'le ilişkilerin normalleşmesi için İsrail'in Mavi Marmara baskını için özür dilemesi, ölenlerin yakınlarına tazminat ödemesi ve Gazze'ye yönelik ambargoyu kaldırması gerektiğini ifade etti.
17 Ağustos 2011:	İsrail Başbakan Yardımcısı Moşe Yaalon, Türkiye'den özür dilenmesinin ulusal onurlarına aykırı olduğunu söyledi.
1 Eylül 2011:	Palmer Raporu basına sızdı. İsrail'in Mavi Marmara için özür dilemeyeceğini bildirdi.
2 Eylül 2011:	Dışişleri Bakanı Davutoğlu Türkiye'nin beş maddelik eylem planını açıkladı. Türkiye ile İsrail arasındaki askeri anlaşmalar askıya alındı. İsrail'le mevcut diplomatik ilişkiler ikinci katip düzeyine indirildi.
2 Eylül 2011:	Cumhurbaşkanı Gül Palmer Raporuna ilişkin "bizim için yok hükmündedir" dedi.
5 Eylül 2011:	Başbakan Erdoğan, İsrail'i şımarık oğlana benzeterek Doğu Akdeniz'e savaş gemisi gönderileceğini açıkladı.
12 Eylül 2011:	Başbakan Erdoğan, uluslararası sularda gerçekleşen Mavi Marmara saldırısının bir savaş sebebi olduğunu söyledi.
19 Eylül 2011:	Kıbrıs Rum yönetimi Doğu Akdeniz'de doğal gaz arama ve sondaj çalışmalarına başladı. İsrail savaş gemisi ve uçaklarla petrol ve gaz arama faaliyetlerine destek verdi. Türkiye, İsrail'in NATO bünyesinde ofis açmasına izin vermeyeceğini açıkladı.
22 Eylül 2011:	Başbakan Erdoğan BM Genel Kurulunda yaptığı konuşmada Türkiye'nin Filistin'in bağımsız devlet olarak tanınmasına koşulsuz destek verdiğini söyledi.
5 Ekim 2011:	Başbakan Erdoğan, atom bombasına sahip olan İsrail'in bölge için tehlikeli olduğunu söyledi.

Ocak ayında İsrail'in Mavi Marmara saldırısını soruşturmak üzere kurduğu yerli komisyon olan "Türkel Komisyonu" nihai raporunu yayınlamıştır. Bu raporda gemiye baskın yapan komandoların uluslararası hukuka uygun hareket ettiği ve Türkiye'den özür dilenmesine gerek olmadığını savunulmuştur. İsrail'i haklı çıkaran rapora rağmen, Barak ve Meridor gibi isimler, gerek İsrail'in Arap Baharı sonrasında, özellikle Mısır'da Mübarek rejiminin devrilmesi ile birlikte, bölgedeki siyasi izolasyonunun artması gerekse Türkiye'nin stratejik değeri sebebiyle Ankara'nın taleplerinin karşılanması yönünde bir ara formül bulunması için ısrarcı olmuşlardır. ABD'nin de bu yöndeki telkinleri Netanyahu'nun iki görüş arasında gidip gelmesine sebep olmuştur. Bu sırada Başbakan Yardımcısı Moshe Yaalon ve Dışişleri Müsteşarı Feridun Sinirlioğlu tarafından yürütülen uzlaşma görüşmeleri, Netanyahu hükümetinin kararsızlığı sebebiyle uzamış ve Ağustos 2010'da Mavi

Marmara saldırısını soruşturmak üzere kurulan Palmer Komisyonu'nun nihai raporu açıklanma tarihi de İsrail'in talep etmesiyle sürekli ertelenmiştir.

Türkiye ve İsrail'den üst düzeyli temsilciler aracılığıyla devam eden uzlaşma görüşmeleri, BM'nin Palmer Komisyonu'nun çalışmalara paralel devam etmiştir. Bu süreçte iki tarafın uzlaşması halinde Palmer Komisyonu'nun nihai raporunu açıklamaması ihtimali de gündeme gelmiştir. Temmuz ayında Sinirlioğlu ve Yaalon New York'ta Palmer Komisyonu'nun gidişatını ve uzlaşı protokolünü görüşmek için bir araya gelmişlerdir. Mavi Marmara'nın Gazze'ye doğru ikinci yolculuğunun "teknik sorunlara" sebebiyle iptal etmesinin yarattığı olumlu ortam, Netanyahu hükümetinin özür için olumlu sinyaller vermesine sebep olduysa da yine hükümet içi çatlaklar bu konuda adım atılmasını engellemiştir.

Hükümetteki çatlaklarla birlikte, Temmuz ayında ülkenin özellikle barınma problemlerini eleştirmek için kurulan Çadır Hareketi gösterilerinin, İsrail'de hükümet karşıtı büyük çaplı protestolara dönüşmesi ve Netanyahu'nun ülke içindeki popülaritesini ciddi manada zedelenmesi, hükümetin ülke kamuoyunun büyük kısmının karşı çıktığı Türkiye'ye özür meselesinde adım atmasına engel olmuştur. Bu şartlar altında devam eden uzlaşı toplantıları ve İsrail'in Palmer raporunun açıklanmasını erteleme çabaları, Eylül ayında nihayete ermiştir.

Büyük oranda ABD'nin İsrail üzerindeki telkinleri ve İsrail'in iç siyaset dengeleri ve stratejik gereksinimleri arasındaki gelgitler sebebiyle sürekli ertelenen Palmer Komisyonu raporu, ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton'un İsrail'i ikna etmeye çalıştığı günlerde, 1 Eylül tarihinde, Amerikan New York Times gazetesine sızdırılmıştır. Uzlaşı görüşmelerinin İsrail için anlamını yitirmesi ve Palmer Raporu'nun Gazze ablukasının yasal olduğu yönünde görüş belirteceğinin anlaşılması nedeniyle raporun İsrail tarafından sızdırıldığı görüşü hakimdir. Ancak rapor bütün yönleriyle İsrail'in tezlerini desteklemekte, Türkiye'nin kabul etmediği kısımların yanında İsrail'in de kabul etmediği tespitler içermektedir. 2010 senesinde yayınlanan BM İnsan Hakları Konseyi Raporu'nun aksine Gazze ablukasını meşru bir güvenlik sağlama metodu olarak görmekte olan Palmer Raporu, İsrail'in saldırıda aşırı güç kullandığını ve 9 sivilin öldürülmesini hiçbir mantıklı şekilde açıklayamadığını belirtmekte ve alıkonulan yolculara İsrail tarafından gayri hukuki muamele edildiğini ileri sürmektedir. Herhangi bir hukuki bağlayıcılığı olmayan rapor, iki siyasi figür, birer İsrailli ve Türk diplomatın gözetiminde, iki ülkenin sunduğu raporlar üzerinden masa başı bir derleme yapıp; iki ülkenin anlatımı arasında köprü kurmaya çalışmış ve anlaşmazlığın giderilemediği ve uzlaşı sağlanamayan noktalarda ise komisyon başkanı ve başkan yardımcısı anlatımlardan birisine ağırlık vermiştir.

Rapor basına sızdırıldıktan bir gün sonra, BM Genel Sekreteri Ban-ki Moon'a sunulmuş ve talepleri İsrail tarafından karşılanmayan Türkiye, İsrail'e karşı B planını

uygulamaya koyacağını açıklamıştır. İsrail'in Türkiye'nin taleplerini karşılayana kadar alınacak tedbirler; diplomatik ilişkilerin ikinci katip düzeyine indirilmesini, iki ülke arasındaki tüm anlaşmaların askıya alınmasını, Doğu Akdeniz'de seyrüsefer serbestisi için gerekli görülen önlemlerin alınmasını, Uluslararası Adalet Divanı'nın harekete geçirilmesini ve İsrail saldırısının Türk ve yabancı tüm mağdurlarına mahkemelerdeki hak arama girişimlerinde desteğin verilmesini içermektedir. Türkiye ile İsrail arasındaki diplomatik ilişkiler, Türkiye'nin aldığı bu yaptırım kararlarıyla beraber 1991 öncesi seviyesine düşürülmüştür. Bu gelişmeler üzerine, görev süresi dolmak üzere olan ve Wikileaks belgelerinde ABD'li diplomatlara Başbakan Erdoğan aleyhine sarf ettiği sözlerle de sene içerisinde gündeme gelen İsrail'in Ankara'daki Büyükelçisi Gabi Levi ülkeyi terk etmiştir.

Gazze saldırısıyla gerilen ve Mavi Marmara saldırısıyla resmen kopan Türkiye-İsrail ilişkilerinin geleceğini İsrail'in Türkiye'nin taleplerini ne ölçüde karşılayacağı belirleyecektir. Bir yandan Türkiye Mavi Marmara saldırısına ilişkin taleplerinin karşılanmasını beklerken, diğer yandan İsrail'in bu taleplerin karşılanmasını onaylamayan güçlü bir kamuoyuna ve uyum konusunda sorunlar yaşayan bir koalisyon hükümetine sahip olması ikili ilişkilerin geleceğine dair karamsar bir tablo ortaya koymaktadır.

3.2.6 Türkiye-Suriye İlişkileri

AK Parti iktidarı döneminde başlatılan komşularla sıfır sorun politikasının en başarılı örneği olarak gösterilen Suriye ile ilişkilerde, 2011 yılının Mart ayında Arap ülkelerini saran isyan dalgasının Suriye'ye ulaşması ile önemli bir kırılma yaşanmıştır. Yılın ilk 2,5 ayında daha önce başlatılan işbirliği sürecinin devam ettirilmesine karşın Suriye'deki barışçıl protestolar karşısında Esad yönetiminin reform beklentilerine şiddetle karşılık vermesi ve Türkiye'nin bu politikayı kabul edilemez bulması nedeniyle ilişkiler dramatik bir biçimde bozulmuştur.

2011 yılının ilk aylarında iki ülke arasındaki yakın ilişkiler yoğun ziyaret trafiğiyle ve daha önce başlatılan projelerin hayata geçirilmesiyle devam etmiştir. 2009 yılında başlatılan Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi süreciyle kurumsallaştırılan ilişkiler bağlamında iki ülke yetkilileri arasında çok sayıda yüksek düzeyli toplantı yapılmıştır. Asi Nehri üzerinde her bir ülkenin %50 ortak olduğu bir dostluk barajının yapılması konusunda imzalanan Mutabakat Zaptı[125] çerçevesinde 6 Şubat 2011 tarihinde iki ülke başbakanları ve bakanlarının katıldığı bir törenle Asi Nehri Dostluk Barajı'nın temeli atılmıştır. 8000 hektar tarım arazisini sulaması, yılda 16 GWh enerji üretmesi planlanan ve Suriye-Türkiye arasındaki

125. Taha Özhan, Hatem Ete ve Selin M. Bölme (Der.), *2010'da Türkiye*, SETA Analiz, No: 32, Ocak 2011, s. 119.

su sorununun bittiğine dair örnek olarak gösterilen barajın geleceği de ilişkilerde yaşanan krizle birlikte belirsizlik içine girmiştir.

17 Mart'ta Suriye'de rejim karşıtı gösterilerin başlamasının akabinde Türk yetkililer, Esad yönetimi ile sıklıkla temasa geçerek zaman geçirmeden kapsamlı bir reform sürecini başlatması yönünde telkin ve tavsiyelerde bulunmuşlardır. Bu kapsamda, olayların patlak verdiği ilk günden itibaren Başbakan Erdoğan, Cumhurbaşkanı Esad ile defalarca telefonla görüşmüş, Dışişleri Bakanı Davutoğlu mevkidaşı Muallim ile hem yüz yüze hem de telefon temaslarını sürdürmüştür. Ziyaretler bakanlar düzeyinde kalmamış, Esad yönetimini yapılacak reformlar konusunda ikna etmek ve rehberlik etmek maksadı ile 28 Mart'ta Suriye'yi ziyaret eden MİT Müsteşarı Hakan Fidan'a 28 Nisan'daki ziyareti sırasında DPT Müsteşarı Kemal Madenoğlu başkanlığındaki bir heyet eşlik etmiştir. Görüşmeler sürerken, sınırdaki köylerde yaşayan 228 Suriyeli Esad rejiminin uyguladığı şiddetten kaçarak Türkiye'ye sığınmışlardır. Bu göçün devam etmesi ve sayının 600'leri bulması üzerine Hatay'da ilk geçici kamp oluşturulmuştur.

Kaçan Suriyelilerin Türkiye tarafından kabul edilmesi ve 26 Nisan'da bir sivil toplum kuruluşu olan *Sivil Dayanışma Platformu* tarafından düzenlenen ve Suriyeli muhalifleri bir araya getiren bir toplantının İstanbul'da yapılması iki ülke arasında gerilime neden olmasına karşın, Türkiye Suriye ile şiddetin sona ermesi ve reformların hayata geçirilmesi için görüşmeye ve ısrarlarını dile getirmeye devam etmiştir. Ancak Esad Yönetimi, kapsamlı bir reforma yanaşmayıp alınan kararlar da uygulamada karşılık bulamayınca Suriye içindeki protestolar daha da artmış ve Suriye ordusu gösterilerin yapıldığı şehirleri tanklarla basarak karşılık vermiştir. Bu gelişmeler yaşanırken Suriyeli muhalif gruplar 31 Mayıs'ta bu kez Antalya'da "Değişim için Suriye Konferansı"nda bir araya gelmişlerdir. Türk makamlarında, sorunu çözme konusunda gösterdikleri gayretin, Esad yönetimi tarafından uluslararası baskıya karşı zaman kazanma fırsatı olarak görüldüğü yönündeki kanaat Haziran ayından itibaren güçlenmeye başlamıştır. Haziran ayında Suriye'deki iç karışıklıktan kaçarak Türkiye'ye sığınanların sayısı 10 bin 500 kişiye ulaşırken, Türk yetkililer Esad yönetimine karşı kullandıkları dili sertleştirmeye başlamışlardır. Bunun üzerine 22 Haziran'da bir açıklama yapan Suriye Dışişleri Bakanı Velid Muallim, Türkiye ile ilişkilere önem verdiklerini ancak Türkiye'nin son dönemlerdeki tavrını gözden geçirmesi gerektiğini açıklamıştır. Karşılıklı temasların sürmeye devam etmesine rağmen artık iki ülke arasındaki ipler yavaş yavaş kopmaya başlamıştır. Bu aşamadan sonra Türkiye, Suriyeli muhaliflerle temaslarını artırmıştır. Temmuz ayında Suriyeli muhalifler bu kez Ulusal Kurtuluş Konferansı çatısı altında İstanbul'da bir araya gelmişler ve konferansa katılan Suriyeli 400 muhalif, Beşar Esad'a "git" çağrısında bulunmuştur.

Ramazan ayında Suriye'de şiddetin devam etmesi İslam coğrafyasında Esad yönetimine karşı tepkileri artırırken, Türkiye Ağustos ayında son bir girişimde daha bulunmuştur. 9 Ağustos'ta Başbakan Erdoğan'ın isteği üzerine Şam'ı ziyaret eden Dışişleri Bakanı Davutoğlu, Devlet Başkanı Esad ile yaptığı 6 saat süren görüşme sırasında Türkiye'nin ve uluslararası toplumun beklentilerini iletmiştir. Cumhurbaşkanı Beşar Esad'ın bizzat verdiği garantilere rağmen, beklenen adımların atılmaması üzerine iki ülke arasındaki ilişkiler kopmaya başlamıştır. 15 Ağustos'ta Ahmet Davutoğlu, Suriye'de sivil halkta kayıplara yol açan operasyonlar durdurulmazsa Beşar Esad ile görüşülecek bir şey kalmayacağı uyarısını yapmış ve ardından Türkiye için Esad yönetimini ikna çabaları son bulmuştur. Bundan sonraki süreçte Türkiye'nin Suriyeli muhaliflere verdiği destek daha açık hale gelmiştir. 15 Eylül'de İstanbul'da bir araya gelen Suriyeli muhalifler Ulusal Konsey'in kuruluşunu ilan etmişlerdir.

Süreç boyunca Türkiye, gelişmelerin Kürt sorununu etkilemesi ve doğurduğu güvenlik sorunları, Çin ile Rusya'nın Esad yanlısı tavrı, ciddi ekonomik kayıpların doğacak olması ve Suriye rejiminin değişmeme ihtimali gibi nedenlerden dolayı tedbirli davranmak zorunda kalmıştır. Küresel güçlerin Suriye konusunda uzlaşmaması ve BM Güvenlik Konseyi'nden beklenen kararın çıkmaması attığı adımlar konusunda Türkiye'yi tedirgin etmiştir. Öte yandan, İran ve Hizbullah gibi bölgesel güçler Baas rejiminin devamı için bütün imkânlarını seferber ederken, İsrail ve Batılı ülkeler de Suriye'deki rejim değişikliği konusunda çok istekli olmamışlardır. Buna karşın ABD ve AB ülkeleri bir süre sonra Suriye'ye karşı yaptırım kararları ile birlikte daha etkin bir politika izlemeye başlamışlar, ancak uluslararası baskı oluşturma konusunda yetersiz gayret göstermişlerdir. Arap Birliği'nin 12 Kasım'da Suriye'nin üyeliğini askıya alma, Suriye'ye siyasi ve ekonomik yaptırım uygulama ve muhalif gruplarla "geçiş sürecini" görüşmek üzere örgüt merkezine davet etme kararı alması ile birlikte Suriye sorunu yeni bir aşamaya girmiştir. ABD ve Avrupa ülkeleri başta olmak üzere uluslararası camia bu inisiyatif ile birlikte yeniden harekete geçirilmiştir. Arap Birliği'nin Suriye rejimini "gayrı meşru" ilan etmesi anlamına gelen kararı, Türkiye'nin Suriye konusunda yalnız kalmaktan çıkması manasını taşıdığından Türkiye'nin Suriye politikası konusunda oldukça olumlu bir adımdır. Arap Birliği'nin kararının ardında Türkiye'nin olduğu gerekçesi ile Suriye'deki Esad yanlıları tarafından 13 Kasım'da Şam'da bulunan Türk Büyükelçiliği, Halep Başkonsolosluğu ve Lazkiye'deki Türkiye Fahri Konsolosluğuna saldırılar düzenlenmiştir. Esad yanlılarının Baas karşıtı gelişmelerin müsebbibi olarak gördükleri Türkiye'nin Suriye'deki diplomatik temsilciliklerine saldırması bardağı taşıran damla olmuştur. Türkiye Suriye'ye nota verirken Türk yetkililer bu saldırıların tekrarı durumunda daha kararlı bir cevap verileceğini duyurmuşlardır.

Suriye Yönetimi saldırılar konusunda kerhen özür dilemekle yetinmiştir. Yaşanan gelişmeler üzerine 22 Kasım'da Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, Beşar Esad'ı ilk kez resmen ve açık şekilde çekilmeye çağırmıştır.

Libya, Tunus ve Mısır'da olduğu gibi Suriye'deki muhtemel bir rejim değişikliği durumunda halkın sesine kulak veren yeni aktörlerin, son yıllarda Arap sokağının uluslararası ölçekteki sesi olan Türkiye ile ilişkilerini geliştirmesi beklenmektedir. Türkiye'nin, bölgedeki etkinliğini kullanarak Suriye'de istikrarlı bir yönetim için demokratik ve çoğulcu bir bakış açısının hâkim kılınması konusunda bölge aktörlerini ikna etmesi hem yeni yönetimin hem de Türkiye'nin menfaatlerine olacaktır.

Kronoloji

TÜRKİYE-SURİYE İLİŞKİLERİ

6 Şubat 2011:	Başbakan Erdoğan Türkiye-Suriye Dostluk Barajı temel atma töreni kapsamında Suriye'yi ziyaret etti.
5-6 Nisan:	Dışişleri Bakanı Davutoğlu, Katar ve Suriye'de Esad'la bir araya gelerek Suriye'deki reform sürecine ilişkin görüşmelerde bulundu.
27 Nisan:	Erdoğan, rejim karşıtı gösterilerin başladığı 17 Mart itibarıyla üçüncü kez Esad'ı aradı.
29 Nisan 2011:	Suriye'deki çatışmalardan kaçan ilk sığınmacılar Türkiye sınırını geçti. Sığınmacılar için Hatay'da mülteci kampı kuruldu.
23 Haziran 2011:	Suriye ordusunun sınıra dayanmasıyla, Suriye'den kaçarak Türkiye'ye sığınan mültecilerin sayısı 11 bine yaklaştı.
16-17 Temmuz 2011:	Suriyeli 400 muhalefet liderinin katılımıyla İstanbul'da yapılan Ulusal Kurtuluş Konferansı'nda Esad'a alternatif hükümet kurmak için bir konsey oluşturuldu.
7 Ağustos 2011:	Başbakan Erdoğan, Suriye'deki olaylara ilişkin "Suriye bizim iç meselemizdir" dedi.
9 Ağustos 2011:	Davutoğlu'nun Şam'da halka yönelik operasyonları durdurması için Esad ile yaptığı 6 saatlik görüşme sırasında Suriye ordusuna ait tanklar Türkiye sınırına yakın Binniş kasabasına operasyon düzenledi.
15 Eylül 2011:	Daha önce Antalya, Brüksel ve İstanbul'da üç kez toplanan Suriyeli muhalifler, İstanbul'daki konferansta Suriye Ulusal Konseyi'nin kuruluşunu ilan etti.
12 Kasım 2011:	Kahire'de toplanan Arap Birliği, Suriye'nin üyeliğini askıya alarak ekonomik yaptırımların gündemde olduğunu duyurdu.
27 Kasım 2011:	Davutoğlu'nun da katıldığı Arap Birliği toplantısında Suriye'ye yönelik ekonomik yaptırım kararları onaylandı. Esad, Şam'a karşı baskıyı artıran Ankara'ya "Türkiye Osmanlı'yı yeniden canlandırmak istiyor ama bu imkansız" dedi.
30 Kasım 2011:	Dışişleri Bakanı Davutoğlu, Esad yönetimi ile stratejik ilişkilerin askıya alınması ve mal varlıklarının dondurulmasını içeren bir dizi yaptırıma başvurulacağını duyurdu.

3.2.7 Türkiye-Balkanlar İlişkileri

Balkanlar'ın istikrara kavuşması için tarihî, kültürel ve ekonomik bağların güçlü bir şekilde yeniden tesisini önceleyen Türkiye 2011 yılında bölgede izlediği proaktif politikalara devam ederek, özellikle Batı Balkanlar ile ilişkilerin dinamik bir seyir takip etmesi hususunda çaba sarf etmiştir. 2011 yılında Arap coğrafyasında yaşananlar Türkiye'nin dış politika enerjisinin büyük kısmını bu bölgeye hasretmesine sebep olsa da, Balkanlar'da bölgesel işbirliğini arttırmaya yönelik politikalar, bu yıl da Türk dış politikasının öncelikleri arasında yer almıştır.

Bölgesel işbirliğini hedefleyen bu stratejinin 2011 yılındaki en önemli göstergesi, 26 Nisan'da Türkiye, Sırbistan ve Bosna-Hersek Cumhurbaşkanlarının katılımıyla ikincisi gerçekleştirilen Üçlü Balkan Zirvesi'dir. Türkiye'nin inisiyatifiyle ilki 2010'da Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün ev sahipliğinde İstanbul'da gerçekleştirilen Üçlü Balkan Zirvesi, Balkanlar'da kalıcı barış ve istikrar adına atılan en önemli adımlardan biri olmuştur. Sırbistan'ın ev sahipliği yaptığı ikinci zirvede iyi komşuluk ilişkilerinin altının yeniden çizilmesi ve hiçbir ülkenin başka ülkenin iç işlerine karışmaması konusunda bir prensip kararına varılması, Sırbistan ile Bosna-Hersek'in arasındaki sorunların giderilmesinde Türkiye'nin ne derece öncü bir rol üstlenebileceğini göstermesi açısından hayli önemlidir. 2009'dan itibaren Sırbistan ile artan ikili ilişkiler, 2011 Mart'ında Sırbistan Başbakanı Mirko Cvetkovic'in Türkiye'yi ziyareti ile stratejik ortaklığa doğru evrilen bir seyir takip etmiştir. Söz konusu ziyaret sırasında imzalanan işbirliği anlaşmaları ve kurulan ekonomik bağlantılar, Balkanlar'ın istikrarı ve refahı için iki ülkenin iyi ilişkiler ve dayanışma odaklı politikalara devam edeceğini göstermektedir.

Balkanlar'da kalıcı barışın tesisi için Bosna-Hersek'in toprak bütünlüğünün ve etnik zenginliği ile çok-kültürlülüğe dayalı yapısının değişmeden kalması gerektiğine inanan Türkiye, 2011 yılında da Bosna-Hersek'e yönelik etnik gruplar arası diyalog politikalarına devam etmiş, bu minvalde Bosna-Hersek Balkanlar'da resmî düzeyde en çok ziyaret edilen ülkelerden biri olmuştur. Ekim 2010 seçimleri sonrası Bosna-Hersek'te bir türlü kurulamayan entite düzeyindeki hükümet için 2011 yılı içerisinde Türkiye'nin taraflar arasında üstlendiği arabuluculuk politikası bunun iyi bir göstergesidir. Dışişleri Bakanı Davutoğlu'nun 2011 Ağustos'unda Bosna-Hersek'teki Avrupa Birliği Barış Gücü EUFOR'da görev alan Türk Birliklerini ziyareti sırasında bu gücün, barışın garantörlerinden biri olarak Bosna-Hersek'te bulunduğunu belirtmesi ve dost ve komşu Balkan ülkeleri yardım talep ettiği müddetçe Türkiye'nin Balkanlar'da aktif bir şekilde yer alacağının altını çizmesi, Türkiye'nin yeni Balkan vizyonunu yansıtmaktadır.

Kronoloji

TÜRKİYE-BALKANLAR İLİŞKİLERİ

7 Ocak 2011:	Yunanistan Başbakanı Papandreu "Türkiye Kıbrıs'ta işgalcidir" dedi.
7-8 Şubat 2011:	Enerji Bakanı Taner Yıldız Türkiye-Romanya enerji Çalışma Grubu toplantısına katıldı. Romanya Enerji bakanı Nabucco ve bölgesel enerji projeleri konusunda Türkiye'ye desteğini bildirdi.
2 Mart 2011:	Karadağ Cumhurbaşkanı Filip Vujanoviç Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ü ziyaret etti. Vujanoviç'in ziyareti Karadağ'ın cumhurbaşkanı düzeyinde Türkiye'ye yaptığı ilk resmi ziyaret oldu.
10 Mart 2011:	Başbakan Erdoğan Sırbistan Başbakanı Mirko Cvetkoviç'le Ankara'da bir araya geldi.
13-15 Mart 2011:	Hırvatistan Cumhurbaşkanı Josipovic Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün davetlisi olarak Türkiye'ye ilk resmi ziyaretini gerçekleştirdi.
26 Nisan 2011:	Türkiye, Sırbistan ve Bosna-Hersek Cumhurbaşkanlarının katılımıyla Üçlü Balkan Zirvesi'nin ikincisi Belgrad'da gerçekleştirildi.
10-12 Temmuz 2011:	Cumhurbaşkanı Gül Bulgaristan'da resmi temaslarda bulundu.
26-31 Ağustos 2011:	Dışişleri Bakanı Davutoğlu Kosova, Bosna-Hersek ve Romanya'yı ziyaret etti.
23 Eylül 2011:	Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, Amerika Balkan Dernekleri Federasyonu'nun (FEBA) "Ortak Gelecek İçin Bir Vizyon" konulu toplantısına da katıldı.
11 Ekim 2011:	Arnavutluk Cumhurbaşkanı Bamir Topi Türkiye'yi ziyaret etti.

Türkiye-Arnavutluk ilişkileri, 2011 Ekim'inde Arnavutluk Cumhurbaşkanı Bamir Topi'nin Türkiye'yi ziyaretiyle yeni bir ivme kazanmıştır. İki ülke arasında sosyal, ekonomik ve politik bağların daha fazla güçlendirilmesi için çaba sarf edeceklerini belirten Bamir Topi'nin Ankara ziyaretleri sonrası İstanbul'da katıldığı Türk-Arnavut İş Konseyi Toplantısı, son yıllarda Türk işadamlarının Arnavutluk'ta özellikle enerji, turizm ve altyapı konularında artan yatırım faaliyetlerinin Arnavutluk tarafınca ne derece önemsendiğini göstermektedir. Öte yandan Batı Balkanlar'ın bağımsızlığını en son kazanan ülkesi Kosova'ya yönelik destek faaliyetleri 2011 yılında da devam etmiştir Ağustos ayında hükümetten beş bakanın Kosova'ya gerçekleştirdiği ziyaretler, Türkiye'nin eğitim, turizm ve kültür alanında Kosova'ya vereceği desteğin altının çizildiği ve ekonomik kalkınmasında öncü rol üstleneceğinin belirtildiği bir dizi toplantıyla neticelenmiştir.

Balkanlar'ın küçük ülkesi Karadağ'ın Türkiye'ye Cumhurbaşkanlığı düzeyinde ilk resmi ziyaretini 2011 yılında gerçekleştirmesi ve Kral Nikola'nın 120 yıl önce bu topraklara gerçekleştirdiği ziyaretten beri ilk kez bir Karadağ Devlet Başkanının Türkiye'ye gelmesi, Türkiye'nin bölgede izlediği, Cumhurbaşkanlığı kurumunun

da dış politikada etkin bir aktör olarak yer aldığı çok yönlü, dinamik ve proaktif politikaların bir yansımasıdır. Vujanovic'in bu ziyareti, Karadağ ile ikili ilişkileri arttırmanın yanı sıra, ilave işbirliği fırsatlarının da gözden geçirildiği bir ortam hazırlamıştır. Nitekim Cumhurbaşkanı Vujanovic 2011 yılı sonlanmadan, 26 Ekim'de İzmir Ticaret Odası'nın davetlisi olarak bir kez daha geldiği Türkiye'de İzmir'in EXPO 2020 adaylığına destek olacaklarını belirtmiştir.

2011 yılı Hırvatistan ile ilişkiler açısından da ilk ziyaretler yılı olmuştur. 13-15 Mart arası Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün davetlisi olarak Türkiye'ye ilk resmî ziyaretini gerçekleştiren Hırvatistan Cumhurbaşkanı Josipovic'in gündeminde ikili işbirliği protokolleri önemli bir yeri oluşturmuştur. Türkiye ile Hırvatistan'ın Akdeniz'de, Balkanlar'da ve NATO'da önemli bir işbirliği içerisinde olduğu, bu ziyaret kapsamında bir kez daha vurgulanmıştır. Öte yandan Türkiye'nin sıkı ilişkiler içinde bulunduğu Makedonya ile resmî temasları 2011 yılında artarak devam etmiştir. Türk şirketi TAV'ın Makedonya'daki havaalanlarının yeniden inşası için 200 milyon avroluk bir yatırım yapmasının ardından Mart başı itibarıyla Üsküp ve Ohri Havaalanları 20 yıllığına TAV yönetimine devredilmiştir. Bu kapsamda gerçekleştirilen resmî ziyaretlerde Makedonya'nın Avrupa-Atlantik hattı ile bütünleşmesine Türkiye'nin verdiği destek bir kez daha tekrarlanmıştır. 2011'e yayılan, Başbakan, Başbakan Yardımcılığı ve Bakanlık düzeyindeki resmi Makedonya ziyaretleri Türkiye'nin bölgeye duyduğu yakın ilgili göstermektedir.

Bulgaristan ile ilişkiler ise 2011 yılında dalgalı bir seyir izlemeye devam etmiştir. Başbakan Borisov liderliğindeki hükümetin, ülkenin azınlıklardan kurtulması gerektiği yönünde bir siyaset benimseyen ATAKA Partisinin desteğiyle bir azınlık hükümeti kurmuş olması, ülkede zaman zaman Türkiye karşıtı çıkışlar yapılmasına sebep olmaktadır. Ekim'de gerçekleşen yerel seçimlerde Türkiye'de yaşayan Bulgaristan vatandaşlarının oy kullanmalarına hükümet tarafından engeller çıkarılması ve sadece Cumhurbaşkanlığı seçimi için oy kullanmalarına müsaade edilmesi, ilişkileri geren bir unsur olmuştur. Bununla birlikte Bulgaristan daha önceki yıllarda olduğu gibi 2011 yılında da Türkiye'nin AB üyeliğine verdiği desteği vurgulamıştır. Temmuz'da Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün Bulgaristan'a gerçekleştirdiği üç günlük ziyaret kapsamında özellikle ekonomik işbirliğini hedefleyen bir dizi görüşme, iki ülke arasında son yıllarda artan ticari ilişkilere yeni boyutlar kazandırmıştır.

2011 yılında ilişkilerin inişli-çıkışlı bir seyir takip ettiği diğer ülke de Yunanistan olmuştur. İlk yansımasını Yunanistan Başbakanı Papandreu'nun 7 Ocak'ta Erzurum'daki Türk Büyükelçiler Konferansı'nda yaptığı konuşmayla veren bu durum, iki ülke arasında özellikle ekonomik ilişkilerde yaşanan gelişmelere rağmen bazı temel sorunların hâlâ devam ettiğinin göstergesidir. Papandreu'nun Erzurum'daki toplantıya katılımı bir yandan iki ülke arasında yaşanan yakınlaşma sürecinin ne

kadar yol aldığını ortaya koyarken, öte yandan Türkiye'nin Kıbrıs'taki varlığını işgalci olarak gösterecek boyutta, tamamen iç siyaseti hedef alan konuşması, sorunların çözümünde henüz sona yaklaşılmadığının göstergesi olmuştur. 2011 yılında Yunanistan'ın Türkiye ile ilişkilerde zaman zaman popüler politikalara yönelmesi ve iki ülke arasında geçmişten gelen sorunları gündeme taşıması, ülkede yaşanan ciddi ekonomik krizle yakından alakalı olarak değerlendirilmelidir. Bu kapsamda iki ülke arasındaki en temel sorunlar olan Kıbrıs sorunu ve Ege'deki kıta ve deniz sahanlığına yönelik sorunlar bu yıl da sık sık tartışmalara konu olmuştur. Özellikle Rumların Akdeniz'de petrol arama girişimleri ve Türkiye-İsrail arasında yaşanan gerilimlere paralel bir biçimde Güney Kıbrıs Rum Kesimi'nin İsrail'le yakınlaşması, Türkiye-Yunanistan ilişkilerini olumsuz etkilemiştir. Bununla birlikte iki ülke arasındaki resmî ziyaretler bu yıl da sürmüş ve Papandreu'nun ziyaretini, Mart başında Yunanistan'a giden ve Türk-Yunan işbirliğinin iki ülkenin ortak hedefi olduğunu vurgulayan Dışişleri Bakanı Davutoğlu'nun ziyareti takip etmiştir.

2011 yılında özellikle ekonomik alanda önemli işbirliklerine imza atılan ülkelerden biri de Romanya olmuştur. Hazar Denizi ve Kafkaslardaki doğalgazı Türkiye üzerinden Avrupa'ya taşıyacak Nabucco Projesi kapsamında Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Yıldız'ın Şubat ayında Romanya'ya gerçekleştirdiği ziyaret bunun önemli bir yansımasıdır. Türkiye ile Romanya arasındaki stratejik ortaklığın ana gündem maddesi olduğu bir diğer ziyaret ise Nisan ayında Romanya Dışişleri Bakanının Türkiye'ye gelişiyle gerçekleşmiştir.

2011 yılında Türkiye'nin Balkanlar'daki lider rolünü sergileyen en önemli etkinliklerden biri, Amerikan Balkan Dernekleri Federasyonunun düzenlediği "Ortak Gelecek İçin Bir Vizyon" toplantısıdır. Altı Balkan ülkesi liderini bir araya getiren bu toplantı, Türkiye'nin bölgesel işbirliği ve barış için sarf ettiği çabanın ve sağlam ikili ilişkiler kurma neticesinde kat ettiği yolun iyi bir göstergesidir. Son yıllarda Türkiye'nin yumuşak gücünü oluşturan kültür politikalarının bölgede etkin bir şekilde devreye sokulması 2011 yılında artarak devam etmiştir. Bunun bir parçası olarak Türk dizileri ve televizyon programlarının Balkan ülkelerinde geniş bir izleyici kitlesine ulaşması, Türkiye'ye olan ilgi ve farkındalığa önemli katkılarda bulunmuştur.

3.2.8 Türkiye-Afrika İlişkileri

Türkiye'nin 2003 yılında başlattığı pro-aktif ve çok taraflı dış politikasının ikili ilişkilerde yarattığı en dikkat çekici dönüşümlerden birisi Afrika'da, özellikle de Sahraaltı Afrika'da yaşanmıştır. Sahip olduğu doğal zenginlikler ve stratejik avan-

tajlarla Çin, Rusya ve Batı'nın yeni güç mücadele alanı olmaya başlayan Afrika'nın son zamanlarda dünya siyasetinde daha çok konuşulur olması, dış politika alanını Afrika'yı dahil eden bir ölçekte yeniden tanımlayan Türkiye'nin de bölgeye ilgisini arttırmıştır. 2005 yılını Afrika yılı ilan eden Türkiye'nin daha önce 10 kadar büyükelçiliğinin bulunduğu kıtada 2008 yılında 15 yeni büyükelçilik açma karar alması, ardından 50 Afrika ülkesinin katılımıyla İstanbul'da Türkiye-Afrika İşbirliği Zirvesi'ni gerçekleştirmesi Türk dış politikasında Afrika'ya yönelik ciddi bir değişim ve dönüşüm süreci başlatmıştır.

Afrika kıtası genellikle Kuzey Afrika ve Sahraaltı Afrika olmak üzere iki ayrı bölge bağlamında değerlendirilmektedir. Türkiye'nin Kuzey Afrika ülkeleriyle ilişkileri Osmanlı dönemindeki gelişmelerin de etkisiyle genellikle olumlu seyretmiştir. Özellikle 1980'lerde başlayan ekonomik liberalleşme ve dışa açılım bağlamında önemli sayıda Türk firması Kuzey Afrika'da yatırım yapmaya başlamıştır. 2011 yılında Türkiye-Kuzey Afrika ilişkilerindeki en önemli gelişme ise 2010 sonlarında Tunus'ta patlak veren ve kısa sürede tüm bölgeye yayılan Arap isyanları ve bu isyanların yol açtığı rejim değişiklikleri olmuştur.

Tunus'taki isyanın başından itibaren Tunus halkının yanında olduğunu açıklayan ve Bin Ali rejiminin değişmesi yönünde irade beyan eden Türkiye, Libya'daki olaylar karşısında halkın reform taleplerini desteklemekle birlikte daha temkinli hareket etmek zorunda kalmıştır. Libya'da çalışan 25 binden fazla Türk vatandaşının güvenliği ve tahliyesi öncelikli hedef olmuş, ardından Türkiye Libya'daki sorunun çözümü için gerek iktidar gerekse muhaliflerle görüşerek aktif bir diplomasi izlemiştir. Kaddafi yönetiminin tavrını değiştirmemesi üzerine ise muhaliflere destek vererek, BM kararları doğrultusunda NATO'nun başlattığı operasyonda muharip olmayan görevler üstlenmiştir. Bu kapsamda insani yardım faaliyetleri yürütmüş ve uçuşa yasak bölge uygulamasının denetiminde rol almıştır. . Başbakan Erdoğan, Tunus ve Libya'daki rejim değişikliğinin ardından 16 Eylül'de bu ülkelere ziyaretlerde bulunarak yeni siyasal aktörlerle yakın temaslar kurmuş ve bölge halkı tarafından coşku ile karşılanmıştır.

2011 yılında Türkiye'nin Sahraaltı Afrika ile ilişkilerinin en önemli konusu Somali'de yaşanan son 50 yılın en ciddi kıtlık ve açlık sorunu olmuştur. Türk hükümetinin Somali konusundaki yoğun çabaları Türkiye'nin Afrika ve İslam dünyasında daha büyük rol üstlenme kararlılığının bir göstergesi olmuştur. Somali Başbakanı Muhammed Abdullahi Muhammed'in İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) Genel Sekreteri Ekmeleddin İhsanoğlu'na yolladığı bir mektupla büyük kıtlık ve felaket yaşayan ülkesi için yardım talep etmesi üzerine Türkiye, İİT'yi 17 Ağustos'ta İstanbul'da olağanüstü bir toplantıya çağırmıştır. Bu toplantıdan bir gün sonra, 18 Ağustos'ta, Somali'ye giden ve kriz sırasında bu ülkeyi ziyaret eden ilk yabancı lider olan Başbakan Erdoğan, Somali başta olmak üzere Afrika kıtasında yaşanan

açlığın bir insanlık ayıbı olduğunu ve tüm dünyanın konuya ilişkin acilen tedbir alması gerektiği açıklamasını yapmıştır. . Özellikle Batılı devletleri duyarlı olmaya davet eden Erdoğan, 20 Eylül'de BM Genel Kurulu'nda yaptığı bir konuşmayla konunun dünyanın gündeminde kalmasını sağlamıştır. Başbakan Erdoğan başta olmak üzere Türk hükümet yetkililerinin ve Türk halkının seferber olmasıyla Türkiye neredeyse tüm dünyanın yaptığı yardım miktarı kadar yardımda bulunmuştur.

2011 yılında Türkiye'nin Sahraaltı Afrika ile ilişkilerindeki gelişmelerden bir diğeri de bölgeye yapılan ziyaretler olmuştur. Mart ayında Cumhurbaşkanı Gül 100'ü aşkın iş adamı, pek çok üst düzey yetkili ve bilim adamından oluşan kalabalık bir heyetle Gana ve Gabon'u ziyaret etmiştir. Bunu Güney Afrika Cumhuriyeti'ne yapılan üst düzey ziyaretler ve bu ülkeyle imzalanan antlaşmalar izlemiştir. Dışişleri Bakanı Davutoğlu'nun 21 Ağustos'ta yapığı ziyaretin ardından 4 Ekim'de Güney Afrika'ya bir ziyaret de Başbakan Erdoğan tarafından gerçekleştirilmiştir. Ziyareti sırasında Güney Afrika ile vizelerin karşılıklı olarak kaldırılmasına ilişkin görüşmeler yapan Erdoğan, Türkiye-Güney Afrika İş Forumu'nda da bir konuşma yapmıştır.

Kronoloji

TÜRKİYE-AFRİKA İLİŞKİLERİ

4-6 Şubat 2011:	Devlet Bakanı Faruk Çelik Sudan'ı ziyaret etti.
8-10 Mart 2011:	Dış Ticaretten Sorumlu Devlet Bakanı Zafer Çağlayan 150 kişilik bir heyetle Etiyopya'ya resmi bir ziyaret gerçekleştirdi.
23-25 Mart 2011:	Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, 100 kişilik bir iş adamı heyeti ile Gana ve Gabon'a ziyaretlerde bulundu.
13-14 Temmuz 2011:	Başbakan Yardımcısı Bülent Arınç Nijerya'nın başkenti Abuja'da gerçekleştirilen D-8 Örgütü 14. Bakanlar Konseyi toplantısına katıldı.
8 Ağustos 2011:	Somali Başbakanı Muhammed Abdullahi Muhammed İslam İşbirliği Teşkilatı Genel Sekreteri Ekmeleddin İhsanoğlu'na yolladığı mektupta ülkesi için yardım talep etti.
17 Ağustos 2011:	Başbakan Erdoğan, İstanbul'da düzenlenen İslam İşbirliği Teşkilatı olağanüstü toplantısında Somali sorununa kayıtsız kalınmaması çağrısında bulundu.
18 Ağustos 2011:	Erdoğan'ın Ramazan Bayramı'nın ilk günü Somali'yi ziyaret etti.
21 Ağustos 2011:	Dışişleri Bakanı Davutoğlu'nun Güney Afrika'ya gerçekleştirdiği ziyarette iki ülke arasındaki işbirliği ele alındı.
22 Ağustos 2011:	Dışişleri Bakanı Davutoğlu Etiyopya ziyaretinde Başbakan Meles Zenavi ile bir araya geldi.
20 Eylül 2011:	BM Genel Kurulu'na hitap eden Başbakan Erdoğan, Somali'deki açlık ve yoksulluğa dikkat çekti.
3-7 Ekim 2011:	Başbakan Erdoğan Güney Afrika Cumhuriyeti'ni ziyaret etti.

Türkiye 2011 yılında Afrika ülkeleriyle ile teknik, kültürel, ekonomik ve ticari ilişkilerini geliştirme bağlamında somut adımlar atmaya devam etmiştir. Türkiye ile Afrika ülkeleri arasında bakanlar düzeyinde gerçekleştirilen ziyaretlerde Afrika ülkelerindeki açlık ve kıtlıkla mücadelede yardımcı olacak gıda, tarım, hayvancılık, içme suyu, sağlık, konut, ulaştırma gibi alanlarda işbirliği antlaşmaları imzalanmıştır. TİKA ve Kızılay başta olmak üzere çok sayıda resmi kurum ve sivil toplum kuruluşu yıl boyunca Afrika'daki kriz bölgelerinde sorun çözümü için çalışmıştır. TİKA Başkanı Musa Kulaklıkaya'nın Moritanya'ya ve Doctors Worldwide'ın kurucularından ve Yeryüzü Doktorlarından Cemalettin Kani Torun'un ise Somali'ye büyükelçi olarak atanması, , Türkiye'nin Afrika'ya yönelik ilişkilerinin sadece ticari kaygılarla değil, aynı zamanda insani değerler üzerinden yürütüldüğünün bir göstergesidir.

Türkiye-Afrika ilişkileri kültürel alanda da ivme kazanarak devam etmiştir. İlki 2001 yılında gerçekleştirilen Afrika Kıtası Müslüman Ülke ve Toplulukları Dini Liderler Zirvesi'nin ikincisi 21-14 Kasım 2011 tarihlerinde İstanbul'da yapılmıştır.

3.2.9 Kıbrıs Sorunu

Türkiye'nin AB üyeliği önündeki en somut engeli teşkil eden Kıbrıs sorununun çözümü açısından 2011 yılı umutların yeniden yeşerdiği bir yıl olmuştur. 2004 yılında Kıbrıs Rum kesiminin Annan planını referandumda reddetmesiyle tıkanan müzakere süreci, 2008 yılında Talat ve Hristofyas arasında başlayan görüşmelerle yeniden bir ivme kazanmış, görüşmeler Eroğlu'nun Kuzey Kıbrıs'ta başbakan seçilmesinin ardından da devam etmiştir. Aslında son iki yıldır sürdürülen müzakerelerin pek çok kere sekteye uğraması müzakerelerin başarıya ulaşma ihtimaline olan inanca gölge düşürmüştür. Ancak en son 30-31 Ekim 2011 tarihinde New York'ta Hristofyas, Eroğlu ve Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Ban Ki Moon arasında gerçekleştirilen bu yılın dördüncü üçlü zirvesinin ardından yapılan yapıcı açıklamalar, bundan sonraki sürece ilişkin olumlu bir hava doğmasına neden olmuştur.

Mülkiyet, toprak, vatandaşlık, güç paylaşımı ve yönetim gibi dört ana konu ekseninde gerçekleşen görüşmelerde bazı konularda ilerleme kaydedilirken, bazı konularda bir uzlaşmaya varılamamıştır. 30-31 Ekim'de yapılan üçlü zirvede üzerinde uzlaşmaya varılan yönetim, güç paylaşımı, ekonomi ve AB meseleleri yeniden ele alınarak detaylı bir çerçeveye oturtulmuştur. Ancak henüz üzerinde uzlaşma sağlanamayan toprak, mülkiyet, dış güvenlik ve garantör devletler gibi konularda ise bir ilerleme kaydedilememiştir.

Bu konuların New York'ta gerçekleşen üçlü zirvenin ardından Kıbrıs'ta devam eden ikili görüşmelerde ele alınması beklenmektedir. Ban Ki Moon üçlü zirve sonrası yaptığı açıklamada ikili görüşmelerin Ocak ayı ortasına kadar devam edeceğini ve aynı ayın sonuna doğru kendisinin de katılacağı yeni bir üçlü zirvede gelinen noktanın ele alınacağını belirtmiştir. Eğer gerekli ilerleme kaydedilirse bu üçlü zirvenin ardından Yunanistan, Türkiye ve İngiltere'nin de katılacağı çok taraflı görüşmeler düzenlenmesi planlanmaktadır. Oradan da istenen sonucun çıkması halinde anlaşmanın 2012 yılının Temmuz ayında adanın her iki tarafında referanduma götürülmesi tasarlanmaktadır.

Kıbrıs'ın 2012 Haziran ayında Avrupa Birliği dönem başkanlığını devralacak olması sorunun belirlenen süreçte çözümünü acil kılmaktadır. Zira Kıbrıs sorunu öngörülen süreçte çözülemezse, Türk liderler Güney Kıbrıs'ın AB dönem başkanlığını almasıyla Türkiye'nin AB ile ilişkileri fiziken donduracağını açıklamışlardır. İlişkilerdeki var olan durağanlık düşünüldüğünde Türkiye-AB müzakerelerinin teknik seviyede bile donması ilişkilerde tamir edilmesi güç bir yabancılaşmaya neden olacaktır.

2011 yılının Kıbrıs bağlamında diğer önemli konusu ise, Güney Kıbrıs Rum Kesimi'nin Doğu Akdeniz'de doğalgaz aramaları nedeniyle ortaya çıkan gerilim olmuştur. Kıbrıs Rum Kesimi'nin tek yanlı ilan ettiği Münhasır Ekonomik Bölgesinde yer alan 12. Parselde İsrail ile işbirliği içinde doğalgaz çalışmalarına başlamasına Ankara'nın tepkisi sert olmuştur. Kıbrıs sorunun çözülmeden, Rum kesiminin adanın doğal kaynaklarından tek taraflı faydalanmasına karşı çıkan Ankara, Rum yönetiminin bu hamlesine Kuzey Kıbrıs ile New York'ta kıta sahanlığının sınırlandırılması anlaşmasıyla karşılık vermiştir. Anlaşmayı takiben Türk sismik gemisi Piri Reis savaş gemileri eşliğinde doğalgaz aramaları yapmak üzere Doğu Akdeniz'e gönderilmiştir.

Kıbrıs üzerinden yaşanan gerilim yalnızca Türkiye ile Güney Kıbrıs Rum kesimi arasında yaşanan karşılıklı bir anlaşmazlık olarak görülmemelidir. Sorunun İsrail boyutu ve adanın bulunan doğalgaz rezervlerinin tahmin edilen miktarların çok üzerinde olması, dikkatleri meseleyi Doğu Akdeniz'i merkez alan bölgesel bir zemine kaydırmıştır. Hali hazırda Mavi Marmara krizinden sonra İsrail'den beklediği özrü alamayan ve bu nedenle ilişkilerini ikinci kâtiplik düzeyine indiren Türkiye, bölgedeki İsrail ve Rum yönetimi arasındaki yakınlaşmadan rahatsızlık duymaktadır. Bu minvalde Türkiye'nin Rum yönetimine yönelik yaptığı sert açıklamalar aslında Ankara'nın Kıbrıs üzerinden İsrail'e Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki varlığını hatırlatma girişimi olarak değerlendirilebilir.

Kronoloji

KIBRIS SORUNU

26 Ocak 2011:	BM Genel Sekreteri Ban Ki-Mun, KKTC Cumhurbaşkanı Derviş Eroğlu ve GKRY lideri Dimitris Hristofyas ile Cenevre'de bulunan BM merkezinde bir görüşme yaptı.
17-18 Şubat 2011:	Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın daveti üzerine Türkiye'ye gelen KKTC Başbakanı İrsen Küçük beraberinde bir heyetle Türkiye'ye geldi.
7 Mart 2011:	KKTC'ye su taşınması projesinin ilk adımı olan Alaköprü Barajı temel atma törenine Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın daveti üzerine KKTC Cumhurbaşkanı Derviş Eroğlu ve KKTC Başbakanı İrsen Küçük Türkiye'ye geldi.
9 Mart 2011:	KKTC Cumhurbaşkanı Derviş Eroğlu ve GKRY lideri Dimitris Hristofyas, kesin çözüm bulma amacıyla müzakereler kapsamında bir araya geldi.
7 Temmuz 2011:	BM Genel Sekreteri Ban Ki-mun başkanlığında Cenevre'de yapılan üçlü zirve, KKTC Cumhurbaşkanı Derviş Eroğlu ve GKRY Lideri Dimitris Hristofyas'ın katılımı ile gerçekleştirildi.
16 Ağustos 2011:	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Taner Yıldız, ABD Ankara Büyükelçisi Francis J. Ricciardone ile görüşmesinde; Güney Kıbrıs'ın Akdeniz'de petrol aramasının meşru olarak görülmediğini, bunun uluslararası hukuka da aykırı olduğunu dile getirdi.
7 Eylül 2011:	15 Ekimde Güney Kıbrıs ile birlikte Türkiye deniz sınırlarına çok yakın arama yapacak olan İsrail'e karşı Aksaz Deniz Üssü Komutanlığı herhangi bir sıcak gelişme olasılığı için hazırlıklara başladı.
19 Eylül 2011:	Rum Kesimi adına Doğu Akdeniz'deki 12. parselde petrol ve doğalgaz araması yapacak olan Amerikan Noble Energy şirketi, Türkiye ve KKTC'nin tüm uyarılarına rağmen sondaja başladı.
21 Eylül 2011:	KKTC Cumhurbaşkanı Derviş Eroğlu ve Başbakan Erdoğan arasında, New York'ta, Kıta Sahanlığı Sınırlandırma Anlaşması imzalandı.
26 Eylül 2011:	Türkiye'nin tek sismik gemisi olan Piri Reis KKTC adına Kıbrıs etrafında bin kilometrelik bir hatta petrol ve doğalgaz aramalarına başladı.
7 Ekim 2011:	KKTC Dışişleri Bakanı Hüseyin Özgürgün Rumlar'ın petrol ve doğalgaz bulması halinde, Türkiye'nin de gidip çıkan kaynaktan sondaj yapacağını açıkladı.
23 Kasım 2011:	Cumhurbaşkanı Gül, İngiliz Parlamentosunda yaptığı konuşmada "Kıbrıs'taki yarım devletin başkanlığı, AB tarafının zayıflığını gösteriyor. Bu şartlar altında AB'nin Kıbrıs'ın bütünlüğünü tamamen imkansız hale getirecek sürecin başlamasına sebep olacağından endişeliyim. Böyle bir sürecin sonuçlarına er ya da geç herkes katlanır" dedi.

Öte yandan Kıbrıs'ta sondaj çalışmalarını yürüten Amerikan Noble enerji şirketinin geçtiğimiz günlerde yaptığı resmi açıklamada arama yapılan 12. Parselde bulunan doğalgaz rezervlerinin 85 ila 260 milyar metreküp arasında olduğu belirtilmiştir. Bu rezervlere sahip devletin önümüzdeki yüz yıl boyunca Avrupa'nın

petrol ihtiyacını sağlayabileceği iddiası ise Doğu Akdeniz'deki rekabetin önümüzdeki dönemde artarak devam edeceğinin işaretidir. Her ne kadar mevcut durumun bir çatışmaya dönüşme olasılığı oldukça zayıf da olsa doğalgaz aramaları üzerinden giderek tırmanan gerilim Doğu Akdeniz'de istikrar ve güvenliği tehdit etmektedir. Nitekim karşılıklı sert restleşmelere rağmen bütün aktörler geri adım atmama konusunda ısrarcı görünmektedirler.

Bununla birlikte, Rum yönetiminin müzakereler devam ederken giriştiği sondaj çalışmalarının müzakere süreci üzerindeki etkisi, gerilime rağmen Türkiye'nin müzakerelere verdiği açık desteği sürdürmesi nedeniyle sınırlı olacaktır. Müzakerelerin geleceği, uzlaşma sağlanması gereken konuların zorluğu nedeniyle sonuç adına çok umut vaat edici olmasa da, masadan kalkmanın bedelinin taraflar için ağır olması müzakerelerin önümüzdeki dönemde de devam edeceği beklentisini artırmaktadır. Burada asıl mesele 2012 Temmuz'a kadar soruna bir çözüm bulunup bulunamayacağıdır. Zira bulunamadığı takdirde Kıbrıs sorunu, kendi içinde bir kriz olmaktan çıkarak, Türkiye-AB ilişkilerini kilitleyecektir.

YAZAR
ERDAL TANAS KARAGÖL

KATKIDA BULUNANLAR
AHMET SEMİH BİNGÖL | ÜLKÜ İSTİKLAL MIHÇIOKUR

4. EKONOMİ

4.1 EKONOMİK BÜYÜME

2008 yılından itibaren belirtilerini gösteren küresel kriz, başta ABD olmak üzere Yunanistan, İrlanda, İtalya ve Portekiz gibi Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin ekonomilerini derinden etkilemiştir. 2001 ekonomik krizi sonrası Türkiye ekonomisinde, bankacılık sektöründe ve mali alanda gerçekleştirilen reformlar sayesinde, 2008 küresel ekonomik krizinden ticaret kanalı ile ekonomik büyümede kısmi bir daralma yaşanmıştır. 2008 yılının son çeyreği ile 2009 yılı son çeyreği arasındaki dönemlerde meydana gelen bu daralmaya karşı, 2009 yılının son çeyreğinden itibaren 2011 yılının üçüncü çeyreğine kadar son 8 çeyrektir ekonomik büyüme sorunsuz ve rekorlar ile sürdürülmüştür. 2011 yılının ikinci çeyreğinde ekonominin büyüme ivmesi yavaşlasa da ikinci çeyrekte yüzde 8,8; üçüncü çeyrekte yüzde 8,2; yılın ilk 9 ayında ise yüzde 9,6 oranında büyüme gerçekleşmiştir. 2011 yılı üçüncü çeyrekte gerçekleşen yüzde 8,2'lik büyüme oranı ile Türkiye, dünyada, Çin'den sonra en hızlı büyüyen ikinci ekonomi olmuştur.

2011 yılında Türkiye ekonomisinde gerçekleşen bu büyüme oranları, ekonomide yaşanan tüm sektörlerdeki canlılıktan kaynaklanmıştır. Son sekiz çeyrek boyunca gerçekleşen büyüme oranında, özel sektör tüketim ve yatırım harcamalarının payı oldukça büyük olmuştur. Böyle bir durumun oluşması hem reel sektör hem de tüketici güveninde olumlu bir tablonun oluşmasını sağlamış, bu sayede kriz ortamında özel sektöre sağlanan kolaylıklar, teşvik ve fırsatlar sonucu, özel sektörde, hatırı sayılır bir büyüme gerçekleşmiştir. Gerçekleşen bu büyüme hızı hiç kuşkusuz Türkiye'deki ekonomik faaliyetlerin diğer gelişmiş ülkelere nazaran farklılığını ve ekonomik yapının dinamizmini göstermesi açısından önemlidir.

Yine bu dönemde Türkiye ekonomisi, kamu borçlarının ve bütçe açıklarının GSYH içindeki oranının Maastricht Kriterleri'nin altında kalması, ülke ekonomisinin güçlü görünümünü pekiştirerek, ülkeyi yabancıların gözünde güvenilir ve yatırım yapılabilir bir ülke haline getirmiştir. Bu durum, 2001 yılı ekonomik krizinden sonra uygulanan mali tedbir, bankacılık sektöründe reformların gerçekleştirilmesi, kriz sonrası dönemde makroekonomik dengelerin korunması, finansal istikrarın sağlanması ve enflasyonla mücadelenin hedef alınması için uygulanan politikaların neticesi olmuştur. Yaşanan tüm bu olumlu tablo neticesinde, Eylül 2011'de uluslararası derecelendirme kuruluşu olan Standard & Poor's (S&P), Türkiye'nin yerel para birimi kredi notunu BB+'dan BBB-'ye[126] yükseltmiş; görünümü pozitif olarak belirlemiş ve yatırım yapılabilir seviyeye çıkarmıştır.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre 2010 yılı kişi başına düşen Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (GSYH) değeri, cari fiyatlarla 10067 ABD doları olarak hesaplanmış iken, bu oran, Türk Lirası (TL) cinsinden cari fiyatlarla 15119 TL olarak gerçekleşmiştir. Son 10 yılda milli gelirde yaşanan kayda değer artış, ülke vatandaşlarının yaşam standartlarında olumlu değişiklikler meydana getirmiş ve kişi başına gelir üç kat artmıştır.

Tablo 1. GSYH Sonuçları

Yıl- Dönem	Cari Fiyatlarla GSYH (Milyon TL)	Gelişme Hızı (%)	Cari Fiyatlarla GSYH (Milyon Dolar)	Gelişme Hızı	Sabit Fiyatlarla GSYH (Milyon TL)	Gelişme Hızı (%)
2010-I*	241 881	16,3	160 332	27,3	23 390	12,2
2010-II*	267 144	16,9	173 821	19,5	25 645	10,2
2010-III*	297 184	13,6	196 516	13,0	28 672	5,3
2010-IV*	297 541	17,0	204 260	19,2	28 033	9,2
2010 Yıllık	1 103 750	15,9	734 929	19,2	105 739	9,0
2011-I*	288 390	19,2	182 841	14,0	26 112	11,6
2011-II*	318 404	19,2	203 626	17,1	27 910	8,8
2011-III*	348 802	17,4	201 512	2,5	31 029	8,2

Kaynak: (TÜİK)

126. S&P'nin B için derecelendirme notları:
BBB: Ülke ekonomisinin finansal taahütleri karşılamak için yeterli olduğunu fakat bu yeterliliğin ekonomik koşullara bağlı olduğunu belirten not türüdür.
BBB-: Piyasa katılımcıları tarafından düşünülen en düşük yatırım yapılabilir not türüdür.
BB+: Piyasa katılımcıları tarafından düşünülen en yüksek riskli not türüdür.
BB: Ülke ekonomisinin yakın vadede savunmasız durumunu ve ekonomisinin belirsizliklerle karşı karşıya kalma durumunu belirten not türüdür.
B: Ekonominin iş, finansal ve ekonomik koşullara karşı savunmasız olduğunu ve finansal taahütlerini karşılamak için kapasitesinin elverişli olmasına bağlı olduğunu belirten not türüdür.

Türkiye'de, son yıllarda gerçekleştirilen reformlar ve yakalanan istikrar ortamı sayesinde, yıllık yüzde 5-7 arasında potansiyel bir büyüme oranına ulaşılmıştır. Mevcut göstergeler ışığında açıklanan Orta Vadeli Program'da (OVP), 2011 yılı için tahmin edilen büyüme rakamı yüzde 7,5 olmuş; bu büyüme hızının kesintisiz devam edebilmesi ve 2023 yılı için hedeflenen dünyanın en büyük 10 ekonomisi arasında yer alınması ve milli gelirde 25 bin dolar seviyesine ulaşılması için tedbir ve reformların uygulanması, gündemdeki önemini korumuştur. Bahsedilen hedeflere ulaşmak için hazırlanan Sanayi Strateji Belgesi'nde, rekabet gücünün ve verimliliğin artırılması için uygulanacak politikalar belirlenirken; ekonomide canlılığın sağlanması için yerli üretimin teşvik edilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca, katma değerlerinin yüksek olduğu ürünlerin üretimine öncelik verilmesi yönünde alınan tedbirlerin de büyümeyi olumlu yönde etkileyeceği öngörülmüştür.

Bununla beraber, Türkiye'de kısa vadeli sermaye akımlarına karşı, son yıllarda alınan tedbirler, büyük ölçüde amacına ulaşmış ve rekabet gücündeki artış sürdürülebilir büyümenin temel göstergelerinden biri haline gelmiştir. Türkiye ekonomisinde büyümeyi sürekli hale getirmek için krize karşı alınan mali ve parasal tedbirlerin uygulanması sonucunda, belirsizliklerin azaldığı ve tüketici güvenin arttığı gözlemlenmiştir.[127] Bu doğrultuda ticaret ve ulaştırma kalemlerindeki güçlü seyir, finansal kredilerdeki artışın neden olduğu finansal kurumlardaki büyüme, ayrıca inşaat ve tarım gibi sektörlerdeki gelişme, büyümeye etki eden başlıca faktörler olarak nitelendirilmiştir.

Diğer yandan, cari açığı önlemek amacıyla kredi oranlarının yükselmesini önlemek için uygulanan tedbirler, başarıyla yerine getirilmiş; aynı zamanda ekonomideki finansal istikrarın devam etmesi için alınan sıkı tedbir ve uygulanan politikaların devamı konusunda kararlılık gösterilmiştir. 2011 yılında gerçekleşen ekonomik büyümenin, 2012'de kredilerin dizginlenmesi politikaları ve küresel ekonomik koşulların kötüleşmesi nedeniyle OVP'de belirtildiği üzere, 2012'de yüzde 4 oranında bir büyüme oranının gerçekleşeceği öngörülmüştür. Türkiye'nin ekonomik büyümede başardığı bu gelişmenin sürekli hale gelebilmesi için ekonomik büyümeyi kısıtlayan tasarruf yetersizliği ve rekabet eksikliği gibi temel sorunlara önümüzdeki dönemlerde yoğunlaşılması beklenmektedir. Ayrıca 2001 yılından itibaren uygulanan mali tedbir ve bankacılık sektöründeki reformları sürdürecek, özellikle uluslararası ticarete dayalı ürünlerin üretimi ve ürünler için uygun teknolojilerin geliştirilmesi, ihracatın ithalata olan bağımlılığını azaltacak ve ihracat pazarlarının çeşitlenmesini de beraberinde getirecektir.

127. TÜSİAD, **"2011'e Gelirken Dünya ve Türkiye Ekonomisi Raporu", İstanbul, 2011.**

4.1.1 Cari Açık

Son dönemlerde Türkiye ekonomisi, gösterdiği büyüme performansı ile küresel krizden nasibini alan Avrupa Birliği ülkeleri ve gelişmekte olan ülkelerden önemli ölçüde ayrışmış ve dinamizmini ortaya koymuştur. Ekonomik büyüme hızı pozitif bir ivme kazanmış ve bu büyümenin sürdürülebilmesi için ülke, yüksek miktarlarda ara mal ve enerji ithalatı yapmak mecburiyetinde kalmıştır. Bu durum, dış ticaret açıkları ve doğal olarak cari açık sorununa neden olmuştur.

Türkiye'de, ithalatın daha çok, ara malı ve sermaye malı ağırlıklı olması nedeniyle ekonomik büyümedeki artış, cari açıkta da artışa neden olmuştur. Ülkede ithalata bağlı olarak gerçekleşen büyüme dönemlerinde, cari açığın arttığı; büyümenin durgunluk ya da yavaşlama dönemlerinde ise, cari açığın azaldığı gözlemlenmiştir (Grafik 1). Türkiye'de üretim için yüksek miktarda ara mal girdi ithalatının olması, ithalat-ihracat dengesini ithalat yönüne çevirerek cari açığın artmasında rol oynamıştır. Bununla beraber 2000'li yılların başından 2010 yılı sonuna kadar geçen dönemde izlenen "yüksek faiz, düşük kur" politikası sebebiyle, TL'nin değerli olduğu dönemlerde, cari açık oranında artış yaşanmıştır. Ayrıca, Türkiye'nin petrol ve doğal gaz gibi ürünlerde dışa bağımlılığı, ani fiyat artışlarında, enerji üretim maliyetlerini arttırmakla kalmamış, aynı zamanda, dış ticaret hadlerinin ihracatın aleyhine şekillenmesine de yol açmıştır. Bu durum, enerjide dışa bağımlı olan Türkiye için cari açığın artması sonucunu doğurmuştur. Türkiye'de, bu bağımlılığı asgari seviyeye indirmek için yenilenebilir enerji kaynaklarının ülke üretimi içindeki payının arttırılmasına yönelik çözümler geliştirilmekte ve bu amaçla, nükleer santraller kurma çabası içine girilmiştir. Dış ticaret açığındaki yükselmeden dolayı cari açığın artış eğilimi devam etmiş; yaşanan küresel krizin de etkisiyle ülke içinde yaşanan kredi daralması sonucu meydana gelen duraklama döviz kurlarında artışa neden olmuş, bu da döviz kurlarındaki artışın, Türk lirasının özellikle ABD doları karşısında değerini azaltıcı etki yaparak ithalat talebini azaltacağı öngörülmüştür.

Cari açığın azaltılması amacıyla, Türkiye, son yıllarda dış dünya ile daha çok ticaret yapan, bu alanda dünya ekonomisine daha çok entegre olan bir kimliğe bürünmüş; ihracatın artırılması üzerine odaklanmıştır. Diğer yandan ihracat artarken, üretim için gerekli olan ara malların ithal zorunluluğu, ithalatın da artmasına neden olmuştur. OVP'de, Türkiye'nin ihracat artışı için gerekli tedbirlere yer verilirken, tasarrufların ve ihracatın artırılması için makro ve mikro düzeyde, teşviklerin uygulanması, yerli üretimde kalite standartlarının arttırılması ve bölge odaklı geliştirme programlarının uygulanması kararlaştırılmıştır. Yine bu doğrultuda, ihracatın arttırılması ve yaygınlaştırılması amacıyla kurulan "İhracata Dönük

Üretim Stratejisi Değerlendirme Kurulu" çalışmalarının, küresel krizin etkilerini azaltması beklenmektedir. Türkiye İhracatçılar Meclisi (TİM) verilerine göre geçen yılın aynı ayına göre, Kasım ayında ihracat, yüzde 13,9'luk artışla 10 milyar 758 milyon dolar olurken; Ocak-Kasım döneminde yüzde 19,7 artışla 122 milyar dolar seviyesinde gerçekleşmiştir. Son 12 aylık dönemde ise yüzde 19,5 artışla yaklaşık 134 milyar dolarlık ihracat rakamına ulaşılması beklenmektedir. Rekor seviyesinde gerçekleşen bu bu ihracat rakamları değerlendirildiğinde, cari açığın finansmanında önemli bir faktör olan ihracat oranın artacağı öngörülmektedir.[128]

Grafik 1. Büyüme Oranı ve Cari Açık / GSYH Oranı

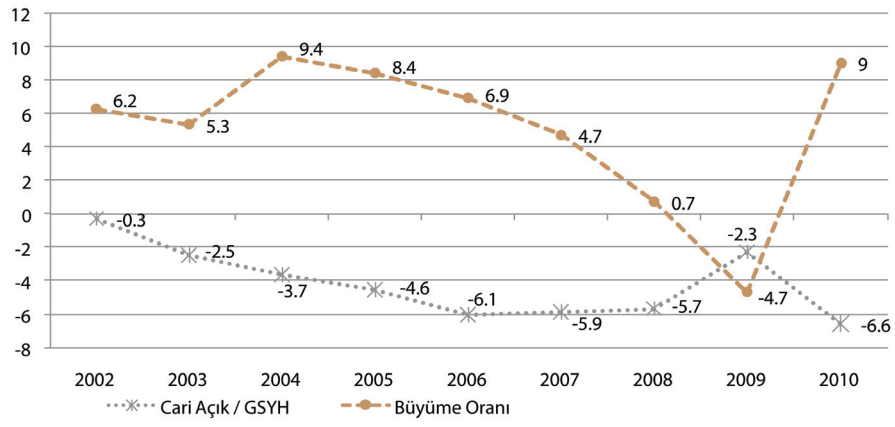

Kaynak: TÜİK

Büyümenin özel sektör eliyle gerçekleştiği 2011 yılında, Ekim ayında yayımlanan OVP'de cari açık sorunun çözümü için çeşitli tedbir ve uygulamaların devreye sokulacağından bahsedilirken, aynı zamanda özel sektör merkezli büyümenin sürdürülmesi için uygun koşulların oluşturulması, rekabet gücü ve istihdam oranının arttırılması hedeflenmiştir. OVP'ye göre cari açığın GSYH'ye oranının 2011 yılı sonunda yüzde 9,4, 2012 yılında bu oranın yüzde 7,5 ve 2013 yılında ise yüzde 7 civarında olacağı öngörülürken; yakalanacak yüksek ihracat hızıyla, uzun vadede, cari açık sorununun çözümlenmesinde önemli mesafe alınması beklenmektedir. Kasım 2011'de yayımlanan Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) raporuna göre, işgücü piyasalarında gerçekleştirilecek reformlar, cari açığın finansmanındaki iyileşmenin devam etmesi için hayati önem

128. Türkiye İhracatçılar Meclisi, "Yıllık ihracat rakamları", http://www.tim.org.tr, Kasım 2011.

taşımaktadır. Bu iyileştirmeler, cari açık oranı üzerinde uzun vadede olumlu etki yapacaktır.[129] Ekim ayında yayımlanan OVP'de de işgücü piyasalarının iyileştirilmesi ve rekabet gücünün arttırılması için uygulanacak tedbirlere önemle yer verilmiştir.

Cari açıktaki iyileşmenin kalıcı olabilmesi için, kredilerin makul seviyelerde büyümeye devam etmesinin öneminden dolayı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın (TCMB) 2011 yılında olduğu gibi çeşitli dönemlerde, kredi piyasasında tedbirler almaya ve bu doğrultuda politikalar uygulamaya devam etmesi, önümüzdeki yıl için de beklenmektedir. TCMB tarafından yayımlanan Finansal İstikrar Raporu'nda da belirtildiği üzere kredi artışı, yılın üçüncü çeyreğinden itibaren hız keserek makul seviyelere inmiştir. Tüketici kredilerinde başlayan yavaşlamanın, önümüzdeki dönemde, ülkede özel tasarruf eğilimini arttıracağı öngörüsüyle, cari açık oranında da iyileştirici sonuçlar doğuracağı öngörülmektedir. Yine 2011 yılında, iç ve dış talebin dengelenmeye başlaması ve bu doğrultuda alınan tedbir ve uygulamaların, cari işlemler açığındaki hızlı artış eğilimini kontrol altına alması, önümüzdeki dönemde de beklenmektedir.

4.1.2 Kamu Finansmanı

2002 yılından itibaren AK Parti hükümetinin iktidara gelmesiyle sürdürülen mali disiplin, yapısal reformlar ve kararlı özelleştirme politikalarıyla Türkiye ekonomisi, hızlı bir toparlanma sürecine girmiştir. Mali disiplin, bütçe dengesini olumlu yönde etkilemiş ve bütçe açığında Maastricht Kriterleri ilk kez sağlanabilmiş, böylelikle geleceğe yönelik beklentilerin olumlu bir görünüm kazanması sağlayarak yatırımcılar için ileriye yönelik sağlıklı mesajlar verilmiştir.

2011 yılı itibariyle, başta Euro bölgesi olmak üzere kamu borçlarının yüksekliği nedeniyle borç krizinin gündeme gelmesi ve küresel ekonomideki belirsizlikler, Türkiye'den portföy yatırımlarında sermaye çıkışlarının gerçekleşmesine neden olmuştur. Ayrıca, krizin bankacılık sektörüne sirayet etme riski de piyasalardaki toparlanmaya yönelik güveni sarsmıştır. Bu durum, Türkiye ekonomisini de etkilemiş ve TL'nin değer kaybetmesine neden olmuştur. Böyle bir ortamda, mali disiplindeki kararlılığın devam etmesi ve para politikası ile uyumlu bir maliye politikası uygulanması zorunlu hale gelmiştir.[130]

129. OECD " Economic Outlook", November 2011.
130. TCMB, "Finansal İstikrar Raporu – 2", Ankara, 29.11.2011.

Türkiye, bu dönemde bütçe disiplinini sağlamış ve bankacılık sektöründe sağlıklı ve güçlü bir finansal yapıyı gerçekleştirmiştir. Küresel gelişmeler nedeniyle Devlet İç Borçlanma Senetleri'nin (DİBS) yatırımcı tabanı azalsa da, yeterli düzeyde rezerv tutulması ve değişken faizli enstrümanların az olması bütçe geliri ve gideri arasındaki farkı azaltmış; yine bu amaçla gelir, harcama ve borç stoku kalemleri, cari açığı azaltıcı ve makroekonomik istikrarı sağlayıcı şekilde uygulanmıştır. Dış kredibiliteyi artıran bu mali ve finansal gerçekleşmeler, güçlü bir büyüme ile birleşince, dış borçlar için ödenen faiz ödemelerinin azalmasını sağlamıştır (Grafik 2). Kamu harcamalarındaki kontrollü seyir ve faiz giderlerindeki azalma Türkiye için olumlu bir tablo ortaya çıkarmıştır. Birçok ülkenin kredi notunda indirime gidildiği konjonktürde, Türkiye'nin TL cinsinden kredi notu, S&P tarafından BB+'dan BBB-'ye yükseltilmiş ve görünümü pozitif olarak tanımlanmıştır.

Grafik 2. Dış Borç Faiz Ödemeleri / GSYH (%)

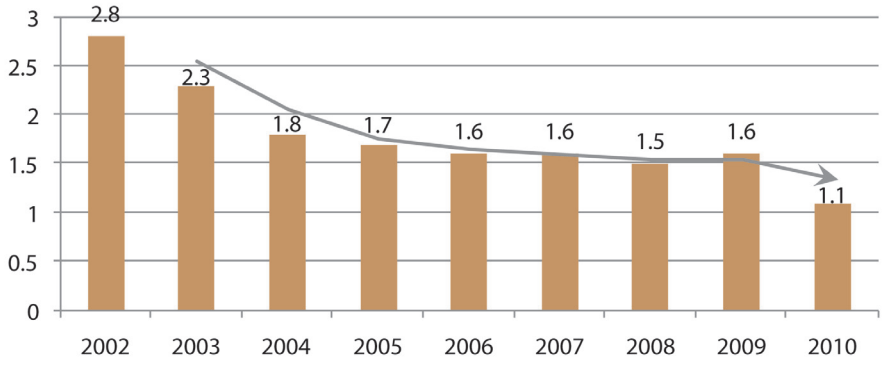

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı

2009 yılında, küresel krizin de etkisiyle bütçe açığının GSYH içindeki payı artsa da 2010 yılında ekonominin öngörülenden daha güçlü bir biçimde toparlanmasıyla yüzde 3,6 seviyesine inmiştir. İthalat üzerinden alınan vergilerin artışıyla bütçe açığının GSYH içindeki payının 2011 yılında yüzde 1,7 oranında gerçekleşeceği öngörülmüştür.[131] Bu oranla yüzde 3 olan Maastricht Kriteri sağlanmıştır. Bütçe açığının GSYH içindeki payının azalışı sayesinde, cari açığın yüksek olduğu bu dönemde, ikiz açığın (bütçe açığı ve cari açığın) bütçe dengesini olumsuz

131. T.C Kalkınma Bakanlığı, "2011 – 2014 Orta Vadeli Programı", 13.10.2011.

etkilemesinin önüne geçilmiştir. 2011 yılında vergi gelirlerindeki artış ve faiz giderlerindeki azalışla Eylül ayında bütçe, 28 yıldan sonra ilk kez fazla vermiştir. Altyapı yatırımları için yapılan harcamalar neticesinde, yıl sonu itibariyle 22,2 milyar TL bütçe açığı; Kamu Alacaklarının Yeniden Yapılandırılması Yasasının da katkısıyla 20,4 milyar TL faiz dışı fazla öngörülmüştür. Bu beklentiler altında kamu kesimi, borçlanma gereğinin GSYH içindeki payı, yüzde 1 olarak tahmin edilmiştir. Benzer şekilde vergi gelirleri performansındaki artış ve faiz giderlerindeki düşüş neticesinde etkin borç yönetimi sağlanmış; ekonomi, kısa vade-yüksek faiz kısır döngüsünden çıkmıştır. 2010 yılında yüzde 3 olarak gerçekleşen genel devlet açığının GSYH içindeki payının, 2011 yılında, yüzde 1'e düşmesi beklenmektedir.

Borç yönetiminde gerçekleştirilen bu performansla, etkin ve likit bir tahvil piyasası oluşmuş ve AB tanımlı genel devlet borç stoku, AB-27 ortalamalarının çok altına düşmüştür. 2001 yılında AB tanımlı genel devlet borç stokunun GSYH içindeki payı yüzde 77,9 seviyesinde gerçekleşmiştir.[132] 2002 yılından sonra ise 2009 küresel kriz yılı dışındaki tüm dönemlerde azalışını sürdürmüştür. 2010 yılında yüzde 42,2'ye düşen AB tanımlı genel devlet borç stokunun GSYH'ya oranı 2011 yılında da azalışını sürdürmüş ve yüzde 60 olan Maastricht Kriterinin altında kalmıştır. 2011 yılı sonunda bu oranın yüzde 39,8 civarında gerçekleşmesi beklenmektedir (Grafik 3). Bu veriler, bütçe performansının güçlü olduğunu ve hedeflenen oranların gerçekleştiğini göstermiştir. Gerçekleştirilen başarılı bütçe performansı kamu açığında meydana getirdiği iyileşmelerin yanı sıra borç stokunun azaltılmasında da etkili olmuştur. Kamu bütçesi finansmanının, borçlanmaya olan bağımlılığı ve tahvil fiyatlarının faiz oranlarına olan duyarlılığı azaltılmıştır.

Euro bölgesinde ülkelerin yüksek borç miktarı bölge ülkelerinin borç- faiz oranı kısır döngüsüne girmelerine neden olmuş ve borçlarının sürdürülebilirliğini gündeme getirmiştir. Türkiye ise, borç stokunu hem mutlak değer hem de GSYH içindeki pay olarak düşürmüş, siyasi istikrarın ve güven ortamının gerçekleştirilmesinin sonucunda, borç krizinin yaşandığı bir süreçte kamu maliyesi alanında başarılı sonuçlar elde etmiştir. Küresel ekonomideki borç krizinin etkilerinin uzun süre devam edeceği de göz önüne alınarak kamu maliyesinde sıkılaştırmanın sürdürüleceği öngörülmüştür.[133] Bu kapsamda vergi

132. TÜİK Ulusal ve Uluslararası Seçilmiş Ekonomik Göstergelerinden yararlanılmıştır. http://tuikapp.tuik.gov.tr, 6.12.2011.

133. T.C Kalkınma Bakanlığı, "2011 – 2014 Orta Vadeli Programı", 13.10.2011.

gelirlerinin ve faiz dışı fazlanın yükseltilmesi, aynı zamanda borç stokunun GSYH içindeki payının düşürülmesi hedeflenmiştir.

Grafik 3. AB Tanımlı Genel Yönetim Nominal Borç Stoku / GSYH (%)

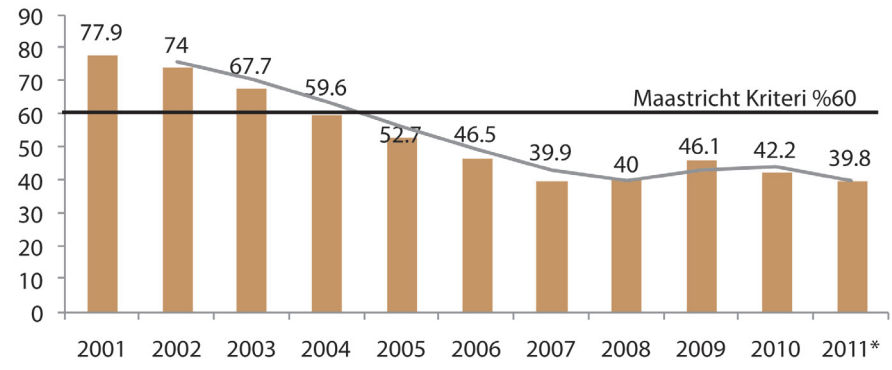

(*) 2011 beklentisi

Kaynak: TÜİK

4.1.3 Para Politikaları

2008 yılında meydana gelen küresel ekonomik kriz, mali disiplinin kaybolmasına buna paralel olarak parasal genişlemenin büyük ölçüde artmasına neden olmuştur. Bu parasal genişleme ile merkez bankaları, alternatif para politikası araçlarına yönelmiştir. Çünkü, merkez bankaları mevcut politikalarla, söz konusu genişlemeyi yönetememişlerdir. TCMB ise bu gelişmeler doğrultusunda, zamanında önlem alarak 2010 yılı başlarında, yeni bir para politikası stratejisi izlemeye başlamıştır. TCMB, birçok merkez bankasından daha kararlı bir duruş sergilemiş, geniş müdahale alanı ve politika faizi, zorunlu karşılık oranları, faiz koridoru gibi birden fazla araçla, temel hedef olan fiyat istikrarını kalıcı hale getirmek ve finansal istikrarı sağlamak için bir çaba içine girmiştir.

2011 yılında gelişmiş ülkelerde uygulanan genişletici para politikalarının bir sonucu olarak karşımıza çıkan kamu borçlarındaki büyük artışlar, ülkemizi de etkilemiş; dış talepteki daralmanın başlıca kaynağı olmuştur. Kısa vadeli sermaye akımlarındaki artışlar, düşük oranlı faizler ve güçlü iç talep nedeniyle ilk çeyrekte, yüzde 4 olarak gerçekleşen enflasyona yönelik beklentiler yükselmiştir. TCMB, Şubat ayında politika faizini yüzde 6,25'te, gecelik borçlanma faizini yüzde 1,5'te, borçlanma faizini ise yüzde 9'da sabit tutmuştur. Ancak, fiyatlar genel düzeyindeki beklenen artışın etkisini azaltmak amacıyla TCMB, para politikasını daraltıcı bir

tutum sergilemiştir. Bu amaçla Mart ayında TL zorunlu karşılık oranları 2 ila 5 puan arasında artırılmıştır. Nisan ayında da aynı amaçla TL zorunlu karşılık oranları kısa vadeli yükümlülükler için kaldırılmıştır. Böylece zorunlu karşılık oranları artırılmıştır.[134]

İkinci çeyrekte dış talepteki daralma artmış, Euro bölgesi borç krizinin etkileri parasal sıkılaştırmanın artırılmasını zorunlu hale getirmiştir. Bu zorunlulukla beraber, makroekonomik istikrar da önem kazanmıştır. Bu dönemde, dış talepteki daralma ve iç talepteki artışla ayrışmanın güçlenmesi, bunun yanı sıra petrol fiyatlarındaki artışın da etkisiyle fiyatlar genel düzeyinde beklenen artış gerçekleşmiş ve enflasyon, yüzde 6,24 düzeyine ulaşmıştır. Küresel piyasada süregelen belirsizlikler, TCMB'nin politikalarında değişikliğe gitmemesine neden olmuştur. Bunun yanı sıra Para Politikası Kurulu (PPK), Temmuz ayı toplantısında, küresel piyasalardaki ekonomik seyre paralel olarak bütün politika araçlarının genişletici yönde kullanacağını ifade etmiştir. [135]

Üçüncü çeyreğe gelindiğinde küresel piyasalarda ekonomik seyir, finansal istikrarı tehdit edici yönde gerçekleşmeye devam etmiştir. Belirsizliğin artmasına paralel olarak küresel risk iştahı azalmış ve ülkeden sermaye çıkışları söz konusu olmuştur. TL de diğer gelişmekte olan ülkelere oranla sınırlı kalsa da değer kaybetmiştir. Dış talebin zayıf seyri nedeniyle cari açık artmış bunun etkisini azaltmak amacıyla kredi genişlemesi hızı azaltılmış, fakat istikrarlı büyümenin sürekliliği için kredi arzında ölçülü bir artış gerçekleşmesi hedeflenmiştir. Bu bağlamda gelişmiş ülkelerdeki yetersiz büyüme ve istihdam, hızla artan ve yaygınlaşan borç sorunları, yüksek faiz oranları gibi makroekonomik dengeleri aşağı yönlü bozacak gelişmeler nedeniyle, TCMB 4 Ağustos'ta, yurt içinde durgunluğu önlemek için politika faizinde indirime gitmiştir. Bir hafta vadeli repo faiz oranını yüzde 6,25'den yüzde 5,75'e düşürmüş, aynı zamanda gecelik borçlanma faiz oranını yüzde 1,5'den yüzde 5'e revize ederken, gecelik borç verme faiz oranı da yüzde 9'da kalmıştır.[136] 5 Ağustos'ta döviz satım ihalelerine başlayan TCMB 3 Eylül'e kadar 1 milyar 380 milyon dolarlık döviz satış işlemi gerçekleştirmiştir. Ayrıca döviz likiditesini artırmak amacıyla 1 yıl ve daha uzun vadeli döviz mevduatları için zorunlu karşılık oranları yüzde 9,5'tan yüzde 9'a indirmiştir.

Finansal istikrarın öncelikli hale geldiği konjonktürde döviz kurundaki yükselişin önüne geçmek için gecelik borç verme faizi 21 Ekim'de PPK tarafından yüzde

134. TCMB, "Enflasyon Raporu 2011 – 2", Ankara, 28.04.2011.
135. TCMB, "Enflasyon Raporu 2011 – 3", Ankara, 28.07.2011.
136. TCMB, "Enflasyon Raporu 2011 – 4", Ankara, 26.10.2011.

12,5'e çıkarılmıştır. Küresel piyasada artan risk algısı ve makroekonomik istikrarsızlıklar sermaye çıkışlarında artışa neden olmuştur. Bu çıkışlar, TL'de aşırı değer kayıplarına yol açmıştır. Bu nedenle, TL'nin değerinin güçlendirilmesi ve enflasyon yükselişinin önüne geçmek amacıyla TCMB 26 Ekim'de beş maddelik eylem planını açıklamıştır. Bu planda fiyat istikrarı, faiz politikası, döviz rezerv politikası, zorunlu karşılık politikası ve finansal istikrar yer almıştır.[137]

Gelişmiş ülkelerin yüksek kamu borçlarıyla başa çıkamadığı, gelişmekte olan ülkelerden ise ciddi anlamda sermaye çıkışlarının yaşandığı küresel piyasalarda para otoriteleri bilinen para politikalarının dışına çıkmışlardır. Mevcut konjonktürde, TCMB de çok araçlı para politikası seçmiş, fiyat istikrarı yanı sıra finansal istikrara da önem vermiş, kredi ve likidite daralmalarını TCMB'den fonlama ihtiyacını azaltarak genişletmeye başlamışlardır. Bu amaçla, bankaların zorunlu altın rezervleri artırılmıştır. Maliye politikası ile uyumlu bir parasal sıkılaştırma öngörülmüştür. Bu doğrultuda, faiz koridoru genişletilerek gecelik borçlanma maliyetinin yüzde 12,5'e yakın seyretmesine izin verilmiştir. OVP'de 2011 yılı sonunda enflasyonun yüzde 7,8; 2012 yılı sonunda yüzde 5,2 ve 2013 yılı sonunda ise yüzde 5,0 olarak gerçekleşeceği tahmin edilmiştir.

Döviz kurundaki yükseliş, gelişmiş ülkelerdeki borç krizi ve bu krizin bankacılık sektörüne sirayet etme riski, finansal kırılganlıkları artırmış ve enflasyon göstergelerini olumsuz etkilemiştir. Bu olumsuzluğun etkisini azaltmak amacıyla TCMB tarafından dikkatli ve sağlıklı bir şekilde izlenen piyasa sinyalleri doğrultusunda çok çeşitli politika araçlarıyla önlemler alınmıştır.

OVP'de öngörülen finansal ve mali yapı, uygulanan politikaların, hedef belirlemesinde önemli bir etken olmuştur. Gelişmiş ekonomilerdeki büyümede meydana gelen daralma, finans piyasalarının giriftliği ve parasal genişlemede sürdürülen tutum nedeniyle gelişmekte olan ülkelerde de etkisini gösterecektir. Bu nedenle, OVP' de finansal sektördeki tıkanıklığı ve kırılganlığı kaldırmaya yönelik tedbirler öngörülmüştür. TCMB bu doğrultuda para politikası stratejisinde, fiyat ve finansal istikrar için döviz satım ihaleleri, daralan faiz koridoru, yabancı para zorunlu karşılık oranlarında indirim ve politika faizinin düşürülmesi gibi çoklu araçlar kullanmışlardır. Bu araçlar, TCMB'nin manevra alanını genişletmiş, ülke ekonomisini finansal oynaklıklara karşı hazırlıklı hale getirmiş ve piyasaya doğrudan müdahale ederek spekülatif davranışların önüne geçilmiştir.[138]

137. TCMB, "Finansal İstikrar Raporu – 2", Ankara, 29.11.2011.

138. T.C Kalkınma Bakanlığı, "2011 – 2014 Orta Vadeli Program", 13.10.2011.

Kronoloji — EKONOMİ

5 Ocak 2011: Sanayi ve Ticaret Bakanı Nihat Ergün tarafından "Türkiye Sanayi Stratejisi Belgesi" açıklandı.

15 Şubat 2011: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) Para Politikası Kurulu (PPK) şubat ayı toplantısında, politika faizi olan bir hafta vadeli repo ihale faizini piyasa beklentileri doğrultusunda yüzde 6,25'te sabit tutularak, yüzde 1,50 olan gecelik borçlanma faizi ile yüzde 9 olan borç verme faiz oranında değişikliğe gidilmedi.

21 Nisan 2011: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) Erdem Başçı başkanlığında toplanan Para Politikası Kurulu (PPK), yabancı para ve Türk lirası zorunlu karşılık oranlarını kısa vadeli yükümlülükler için artırma kararı aldı. Düzenlemeye göre, vadesiz, ihbarlı mevduatlar ve özel cari hesaplar için oran yüzde 15'den yüzde 16'ya, 1 aya kadar vadeli mevduatlar/katılma hesapları (1 ay dâhil) için de yüzde 15'ten yüzde 16'ya yükseltildi.

30 Haziran 2011: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), 2011 ilk çeyrek büyüme rakamlarını açıkladı. Türkiye ilk çeyrekte yüzde 11 büyüdü.

4 Ağustos 2011: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) Para Politikası Kurulu (PPK), bir hafta vadeli repo ihale faiz oranını yüzde 6,25'ten yüzde 5,75'e düşürdü. Gecelik borçlanma faiz oranını yüzde 1,50'den yüzde 5'e yükseltirken, gecelik borç verme faiz oranını yüzde 9'da bıraktı. Bunun yanı sıra Kurul, küresel ekonomiye dair giderek artan sorunların yurt içinde durgunluğa yol açma riskini azaltmak amacıyla politika faizinde indirim yaptığını da duyurdu.

12 Eylül 2011: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), ikinci çeyrek büyüme rakamlarını açıkladı. Buna göre, Türkiye ekonomisi yılın ikinci çeyreğinde yüzde 8,8 büyüdü. Türkiye bu büyüme oranıyla Çin'den sonra dünyanın en hızlı büyüyen ikinci ekonomisi oldu.

20 Eylül 2011: Standard & Poor's Türkiye'nin yerel para cinsinden notunu iki kademe birden artırarak yatırım yapılabilir düzeye çıkardı.

13 Ekim 2011: Orta Vadeli Program(OVP) açıklandı. 2011 yılı büyüme hedefinin yüzde 7,5 olarak revize eden Babacan, 2012 yılında Türkiye ekonomisinin yüzde 4 büyüyeceğini açıkladı.

20 Ekim 2011: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) Para Politikası Kurulu (PPK) politika faizinde yüzde 5,75'lik oranı değiştirmezken, gecelik borç verme faizini ise yüzde 12,5'e yükseltti.

26 Ekim 2011: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) Başkanı Erdem Başçı, Enflasyon Raporu'nu ve Türk Lirası'nın değerini önemli ölçüde güçlendirecek fiyat istikrarı, faiz politikası, döviz rezerv politikası, zorunlu karşılık politikası ve finansal istikrardan oluşan beş maddeli eylem planını açıkladı.

23 Kasım 2011: Uluslararası kredi derecelendirme kuruluşu Fitch, Türkiye'nin pozitif olan kredi notu görünümünü durağan'a çevirdi.

29 Kasım 2011: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) tarafından yılda iki kez yayımlanan ''Finansal İstikrar Raporu'nun" ikincisi yayımlandı. Raporda ulusal ekonomik görünüm, uluslararası gelişmeler ve bankacılık sektöründeki gelişme ve riskler başlıkları altına öngörü ve değerlendirmeler yer almaktadır.

12 Aralık 2011: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), 2011 üçüncü çeyrek büyüme rakamlarını açıkladı. Türkiye üçüncü çeyrekte yüzde 8,2 büyüdü.

YAZARLAR
BEKİR S. GÜR | MURAT ÖZOĞLU | ZAFER ÇELİK

KATKIDA BULUNAN
İPEK COŞKUN

5. EĞİTİM

5.1 MİLLİ EĞİTİM

Milli eğitim sisteminde 2011 yılının, en önemli gündem maddesi, 2010 yılında olduğu gibi, öğretmen atamaları olmuştur. Ayrıca, FATİH projesi, Prof. Dr. Ömer Dinçer'in Milli Eğitim Bakanı olmasını müteakip Milli Eğitim Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile Bakanlık merkez teşkilatının yeniden yapılandırılması, Ulusal Öğretmen Stratejisi Çalıştayı ve 2011 SBS yerleştirmeleri 2011 yılındaki diğer önemli gündem maddeleri olmuştur.

5.1.1 Öğretmen Atamaları

Her yıl aday öğretmen sayısının artması ve Milli Eğitim Bakanlığı (MEB)'nın yaptığı atamaların aday öğretmen sayısının çok altında olması sonucu, atanamayan öğretmenlerin MEB üzerindeki baskısı artmıştır. Yazılı ve görsel medyada atanamayan öğretmenlere ilişkin sıklıkla haber yapılması ve muhalefet partilerinin de bu konuya ilişkin açıklama yapması, konuyu güncel kılmıştır. Son olarak, 2010 yılının bitiminde Milli Eğitim Eski Bakanı Nimet Çubukçu'nun (Baş) 2011 yılında 55 bin kadrolu öğretmen ataması yapılacağını ilan etmişti. Ayrıca 2010 yılı başında, öğretmen atamalarının artık sadece Ağustos ayında yapılacağını duyurmuştu. Fakat Haziran ve Temmuz dönemlerinde de öğretmen atamaları yapılmıştı.

MEB, 1 Haziran 2011 tarihinde 30 bin öğretmen kadrosu için atama yapmıştır. Bakanlık, sözleşmeli öğretmenlik pozisyonundan kadrolu öğretmenliğe geçenler

için tekrar sözleşmeli pozisyonu için atama yapılacağını ilan etmiştir. Fakat sözleşmeli öğretmenlerin kadroya alınması hususunda, 12 Haziran 2011 Milletvekili Genel Seçimlerinden önce önemli bir düzenleme yapılmıştır. 4 Haziran 2011 tarihli Resmî Gazete›nin 27954 (Mükerrer) sayısında, Devlet Memurları Kanununun 4 üncü Maddesinin (B) Fıkrası ile 4924 Sayılı Kanun Uyarınca Sözleşmeli Personel Pozisyonlarında Çalışanların Memur Kadrolarına Atanması Amacıyla Devlet Memurları Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair 632 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile birlikte mevcut sözleşmeli öğretmenler 14 Haziran tarihinde kadroya geçirilmiş ve bu tarihten itibaren sözleşmeli öğretmen alımının yapılmayacağı belirtilmiştir.

Kronoloji **MİLLİ EĞİTİM**

1 Haziran 2011:	Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), 30 bin öğretmen kadrosu için atama yapmıştır.
4 Haziran 2011:	Sözleşmeli Personel Pozisyonlarında Çalışanların Memur Kadrolarına Atanması Amacıyla Devlet Memurları Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair 632 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) resmi gazetede yayınlandı.
14 Haziran 2011:	Mevcut sözleşmeli öğretmenler 632 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile kadroya geçirilmiştir.
6 Temmuz 2011:	Prof. Dr. Ömer Dinçer 61. Hükümetin Milli Eğitim Bakanı oldu.
	MEB, sözleşmeleri öğretmenlerin kadroya geçmesiyle boşalan kadrolara Ağustos 2011'de atama yapacağını ilan etmiştir.
26 Ağustos 2011:	Sözleşmeli öğretmenlerden boşalan kadrolara 11.544 kadrolu öğretmen atanmıştır.
14 Eylül 2011:	652 sayılı Milli Eğitim Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile Bakanlık Merkez Teşkilatı yeniden yapılandırılmış ve sadeleştirilmiştir.
2 Kasım 2011:	Van'a deprem sonrasında 800 kadrolu öğretmen ataması yapılmıştır.
18 Kasım 2011:	Üç gün süren 'Ulusal Öğretmen Çalıştayı' başlamıştır.

MEB, 14.277 sözleşmeli öğretmenden, söz konusu kararname çerçevesinde kadrolu öğretmenliğe geçenlerden boşalan ve boş olan toplam 6.575 kadroya 6 Temmuz 2011 tarihinde yeniden atama yapılacağını ilan etmiştir. Bakanlık tarafından öngörülen Ağustos dönemi öğretmen atamaları 26 Ağustos tarihinde yapılmış ve toplam 11.544 kadrolu öğretmen ataması yapılmıştır. Milli Eğitim Eski Bakanı Nimet Çubukçu'nun 55 bin öğretmen atamasının yapılacağını belirtmesine rağmen 2011 yılında 40 bin civarında öğretmen ataması yapılmıştır. Bundan dolayı

kamuoyunun ve özellikle atanamayan öğretmenler platformunun MEB'e yönelik eleştirileri yoğunlaşmıştır. Ayrıca, öğretmen atamalarının, Bakanlığın önceki açıklamalarının aksine, Ağustos'ta değil de Haziran'da yapılması, hem bir tutarsızlık hem de o yıl mezun olan öğretmen adaylarının bu atamaya başvuramamasına neden olması açısından eleştirilmiştir.

12 Haziran 2011 Genel Seçimleri sonrası kurulan yeni kabinede, Prof. Dr. Ömer Dinçer Milli Eğitim Bakanı olarak belirlenmiştir. Dinçer, bakanlığa geldikten birkaç ay sonra, 19 Eylül 2011 tarihinde yaptığı bir konuşmada, "‹Ben bu yıl önceki bakanımızın ‹55 bin öğretmen alacağız› sözünü yerine getiremediğimiz için tüm öğretmen adaylarından özür diliyorum" demiştir.[139] Dinçer değişik zamanlardaki konuşmalarında, eğitim ve öğretimin aksamaması için, öğretmen atamalarının yılda sadece bir kez (Ağustos) yapılacağını vurgulamıştır. Ekim ayında Van'da yaşanan deprem sonrasında, 2011 yılında ataması yapılıp göreve başlamayan 800 öğretmen kadrosu Van için ayrılmış ve 2 Kasım tarihinde atamalar yapılmıştır.

Atanamayan öğretmen adayı sayısı, her geçen yıl artmaktadır ve öğretmen adaylarının istihdamı sorunu derinleşmektedir. Her yıl sistemin talebinden çok daha fazla aday, atanamayan öğretmen kategorisine girmektedir. Bakan Dinçer verdiği bir mülakatta 264 bin öğretmen adayının atama beklediğini fakat bakanlığın ihtiyacının 60 bin civarında olduğunu, atama bekleyen öğretmen sayısındaki talebin, bakanlığın ihtiyacının çok üzerinde olduğunu belirtmiş ve öğretmen adaylarının farklı alanlara yönelmesini istemiştir.[140]Bakanın bu açıklaması aday öğretmenler tarafından tepkiyle karşılanmış olsa da, öğretmen arz ve talebi arasındaki dengesizliğin ne derece kronik bir hal aldığını göstermesi açısından anlamlıdır.

5.1.2 Ulusal Öğretmen Stratejisi Çalıştayı

Milli Eğitim Bakanı Ömer Dinçer'in önerisiyle, 18- 20 Kasım 2011 tarihleri arasında, Antalya'da, akademisyen, bürokrat, eğitimci, sendika ve eğitim derneklerinin temsilcilerinden oluşan yaklaşık 250 kişinin katıldığı "Ulusal Öğretmen Stratejisi Çalıştayı" düzenlenmiştir. Çalıştay'da hizmet öncesi öğretmen yetiştirme, öğretmen atama kaynakları, seçme süreci ve yerleştirme, uyum ve adaylık süreci, sürekli mesleki gelişim, öğretmenlik mesleği kariyer basamakları başlıkları altında çalışmalar yapılmış ve çeşitli tavsiye kararları alınmıştır. Örneğin, öğret-

139. "Bakan öğretmen adaylarından özür diledi", *Milliyet*, 19 Eylül 2011.
140. "200 bin öğretmen başka iş bulsun", *Taraf*, 29 Kasım 2011.

men atama ve seçme sisteminde sadece eğitim bilimleri ve genel kültür eksenli sınav yerine, alan bilgilerinin ölçülmesi; ülkenin öğretmen ihtiyacını belirlemeye ve kontenjanlar arasında ilişkiyi kurmaya yönelik uzun vadeli bir plan ve projeksiyon yapılması; öğretmen istihdamında güçlük çekilen yerlerin özendirilmesi için çeşitli teşviklerin yapılması ve öğretmene rotasyon uygulaması gibi öneriler geliştirilmiştir. Bu tür çalıştayların, sorunların net bir şekilde ortaya konması açısından önemli olduğu söylenebilir. Ne var ki, özellikle öğretmen atamalarına ilişkin sorun, kısa vadede çözülebilecek gibi görünmemektedir. Dahası, öğretmenliğe kaynaklık teşkil eden fakültelerin kontenjanlarını ciddi anlamda azaltmaları gibi önerilerin ne derece uygulanabileceği belirsizdir.

5.1.3 FATİH Projesi

2010 yılında çalışmaları başlayan Fırsatları Arttırma Teknolojiyi İyileştirme Hareketi Projesi (FATİH) bu yıl hem hükümetin hem de bakanlığın önemli gündem maddelerinden olmuştur. FATİH Projesi ile birlikte "eğitim ve öğretimde fırsat eşitliğini sağlamak ve okullarımızdaki teknolojiyi iyileştirmek" amaçlanmıştır. Bu amaçla, teknolojik araçların "öğrenme-öğretme sürecinde daha fazla duyu organına hitap edilecek şekilde derslerde etkin kullanımı için"; okulöncesi, ilköğretim ile ortaöğretim düzeyindeki tüm okulların 620.000 dersliğine dizüstü bilgisayar, projeksiyon cihazı ve internet altyapısı sağlanması, öğretmenlere bu yönde hizmetiçi eğitim verilmesi ve öğretim programlarının BT destekli öğretime uyumlu hale getirilerek eğitsel e-içerikler oluşturulması hedeflenmiştir. Dahası proje, hükümet programının da bir parçası olmuştur. 61. Hükümet Programı (2011)[141], "dünyaya örnek olacak bir biçimde" her öğrenciye müfredatı da içeren elektronik kitabın/tablet bilgisayarların ücretsiz dağıtılacağını ifade etmiştir. Projenin üç yıl içinde tamamlanması öngörülmüştür.

Bakan Dinçer, 27 Ağustos tarihinde yaptığı bir açıklamada bu öğretim yılında tablet bilgisayarların dağıtımına 2012 yılında başlanacağını belirtmiştir.[142] Tablet bilgisayarların her yıl 5. ve 9. sınıf öğrencilerine verilerek dört yıl sonra her öğrencinin bir tablet bilgisayarının olacağını ve okul sonrasında da tablet bilgisayarların öğrencilerde kalacağını söylemiştir. FATİH projesi, Türkiye eğitim tarihi açısından, şu ana kadar görülmüş en kapsamlı teknoloji projesidir. Bu projenin,

141. Detaylı bilgi için bkz. http://www.basbakanlik.gov.tr/Forms/pgGovProgramme.aspx.
142. "Tablet kitaplar önce 5 ve 9. Sınıflara", *Yeni Şafak*, 28 Ağustos 2011.

okulların teknoloji alt yapısını önemli ölçüde güçlendirmesi ve okullar arasındaki teknoloji farkını kapatması beklenmektedir. Bununla birlikte, proje kapsamında hem okullara hem de öğrencilere verilecek teknolojik araç ve donanımın, öğrenme ve eğitim süreçlerine nasıl bütünleştirileceği merak konusudur.

5.1.4 Milli Eğitim Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname

Milli Eğitim Bakanlığı merkez teşkilatının aşırı hantal ve parçalı yapısının uygulamada birçok soruna neden olduğu uzun yıllardır belirtilmektedir. Bundan dolayı birçok hükümet programı, kalkınma planı ve Milli Eğitim Şuralarında Bakanlık Merkez Teşkilatının yeniden yapılandırılması ve yönetim sisteminin daha sade hale getirilmesi önerilmiştir.[143] Bakanlığın parçalı ve hantal yapısı özellikle ortaöğretimin örgütlenmesinde daha açık bir şekilde görülmekteydi. Ortaöğretim sisteminin yönetiminden altı farklı genel müdürlük sorumluydu. Bunların beşi, mesleki ve teknik eğitim ile (Kız Teknik, Erkek Teknik, Ticaret ve Turizm, Din Öğretimi ve Çıraklık ve Yaygın Öğretim) ilgiliydi.

Bakan Dinçer döneminde hazırlanan 14.09.2011 tarihli ve 652 sayılı Milli Eğitim Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile Bakanlık Merkez Teşkilatı yeniden yapılandırılmış ve sadeleştirilmiştir. Yeni yapılanma sürecinde birçok genel müdürlük kapatılmış, genel müdür yardımcılığı pozisyonları kaldırılmış ve daire başkanlıkları grup başkanlıklarına çevrilmiştir. Yapılan düzenleme ile birlikte yaklaşık 40 civarındaki genel müdürlük ve grup başkanlığı sayısı 19'a indirilmiştir. Kararnamenin yayımlanmasından itibaren "hiçbir işleme gerek kalmaksızın" tüm merkez teşkilatı üst düzey yöneticileri ve il milli eğitim müdürlerinin görevleri sona ermiştir. Kararname sonrasında MEB'de başlayan yeniden yapılanma süreci hâlâ devam etmektedir. Kararname, MEB'in hantal yapısını sonlandırması ve yaşlı bürokrasisini kırması açısından genel olarak olumlu karşılanmıştır. Yeni düzenleme ile birlikte, Bakanın teşkilat üzerindeki etkisi artırılmıştır. Bunun yanında yeniden yapılanmanın pratikte ne tür sonuçları olacağı, önümüzdeki dönemlerde netleşecektir.

143. **Detaylı bilgi için bkz.** http://www.basbakanlik.gov.tr/docs/hukumetprg.doc.; http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/viii/plan8.pdf;http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/ix/9kalkinmaplani.pdf.; İlhan Dülger, "Eğitim Ana Planı 1996-2011: Bütünleştirilmiş bir reform stratejisini uygulamaya aktarma düzeni.", *Planlama Dergisi*, özel sayı (2002), s.179-212. http://ekutup.dpt.gov.tr/planlama/42nciyil/dulgeri.pdf. ; OECD, *Basic education in Turkey,* 2007.; World Bank. 2005. *Turkey: Education sector study*. (Report no 32450-TU). Washington, DC: The World Bank.

5.1.5 2011 SBS Yerleştirmeleri

Milli Eğitim Bakanlığı, sınavla öğrenci alan ortaöğretim kurumlarına yerleştirme yapılırken, kontenjanların boş kalmaması için, bu yıl yeni bir uygulama başlattı. Yeni uygulamaya göre, öğrenciler sadece bir kez tercih listesi hazırlamışlardır. Ayrıca, yerleştirme işlemi yapıldıktan sonra dört safhalı bir yedek yerleştirme süreci gerçekleştirilmiştir.[144] Buna göre, öğrenci, yerleştirme işleminin sonunda, hem asıl hem de yedek olarak yerleşebilmektedir. Yerleştirme işlemi sonucunda ve her bir yedek yerleştirme safhasının sonunda, kayıt yaptıran asıl öğrencilerin sayısı ve bir üst tercihine yerleşmek isteyen asıl/yedek öğrencilerin tercihi dikkate alınarak, yeniden bir yerleştirme işlemi yapılmaktadır. Temelde MEB'in, kaynakları ve kontenjanları en iyi şekilde değerlendirme kaygısından hareketle ortaya çıkan bu yerleştirme süreciyle ilgili bazı sorunlar vardır. Öncelikle, yerleştirme işlemi, toplamda bir buçuk aylık bir süre almaktadır ve bu süreçteki her bir safhadan sonra ailelerin yerleştirme sonuçlarını takip etmesi gerekmektedir. Bir okula asıl olarak yerleşen öğrenciler bile, aynı anda daha iyi bir okula yedek olarak yerleşme hakkına sahiptirler. Daha iyi bir okula yedek olarak yerleşen öğrenciler, bir sonraki yerleştirme safhasında asıl kayıt hakkı kazanabilecekleri beklentisi içine girmektedirler. Bir başka ifadeyle, yerleştirme sürecinin bu kadar uzun bir zaman alması, öğrenciler ve aileler üzerinde baskı oluşturmaktadır. Burada çok kısa özetlenen bu süreç, esasında oldukça karmaşıktır. Rehberlik açısından bakıldığında, sistemin daha sade bir hal alması, öğrencilerin ve velilerin doğru tercih yapmasını kolaylaştıracaktır.

5.2 YÜKSEKÖĞRETİM

Yükseköğretimde 2011 yılına, önceki yılın sonunda da gündemde olan öğrenci protestoları ve başörtüsü serbestliği kararıyla girildi. 2011 yılında, şu ana kadar yayımlanmış en kapsamlı öğrenci affı çıkarıldı. ÖSYM'nin yapısı ve öğrenci harçlarına ilişkin kanun değişiklikleri yapıldı. Kuşkusuz 2011 yılında yükseköğretimdeki en tartışmalı konu, Nisan ayında YGS'ye ilişkin kopya iddiaları oldu. Seçim öncesi bir döneme gelen konu, sadece eğitimcilerin değil, ülke siyasetinin bir numaralı gündem maddesi haline geldi. Geçtiğimiz yıllarda yükseköğretimde yakalanan büyüme 2011 yılında da sürdürüldü.

144. EĞİTEK, *2011 Ortaöğretim kurumlarına geçiş sistemi tercih ve yerleştirme e-kılavuzu,* http://oges.meb.gov.tr/docs/2011_SBS_TERC%C4%B0H_ve_YERLE%C5%9ET%C4%B0RME_e_KILAVUZU.pdf.

Kronoloji YÜKSEKÖĞRETİM

6 Ocak 2011: Cumhurbaşkanı Gül, 6 Ocak 2011 tarihinde Ankara'daki 11 üniversitenin öğrenci konseyi başkanları ile Çankaya Köşkünde bir toplantı yaptı.

12 Ocak 2011: 2010 Akademik Personel ve Lisans Üstü Eğitim Giriş Sınavı (ALES) sonbahar dönemi kılavuzundaki kılık kıyafetle ilgili düzenlemelerin yürütmesini oy birliğiyle durdurdu.

19 Ocak 2011: YÖK Başkanı Yusuf Ziya Özcan, 110 üniversitenin öğrenci konseyi başkanları ile YÖK'te bir toplantı gerçekleştirdi.

31 Ocak 2011: YÖK, Danıştay'ın kılık kıyafet düzenlemesi kararına itiraz etti.

13 Şubat 2011: 'Torba yasa' olarak bilinen 6111 Sayılı Kanun TBMM'de kabul edildi.

17 Şubat 2011: ÖSYM'nin yeniden yapılandırılmasını öngören 6114 sayılı kanun TBMM'de kabul edildi ve ÖSYM'nin adı "Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi" olarak değiştirildi.

29 Mart 2011: ÖSYM Başkanlığı'nı vekâleten yürüten Ali Demir, Yükseköğretime Geçiş Sınavı (YGS) yapıldıktan 2 gün sonra, bu göreve yeni usullere bağlı olarak asaleten atandı.

27 Mart 2011: Yükseköğretime Geçiş Sınavı (YGS) yapıldı.

1 Nisan 2011: YGS'de şıklar üzerinden bir şifrelemenin yapıldığı ile ilgili iddia ortaya atıldı.

2 Nisan 2011: ÖSYM Başkanı Ali Demir, bir basın toplantısı düzenleyerek şifre değil bir algoritmanın olduğunu bildirdi.

8 Nisan 2011: Konya'dan bir öğrencinin 2011 YGS'nin iptali için Danıştay 8. Dairesine açtığı davayı, Danıştay,"söz konusu sınavın düzenleyici işlem niteliğinde olmadığı" gerekçesiyle YGS'nin iptal istemini oybirliği ile reddetti ve dosyayı Ankara İdare Mahkemesine gönderdi.

26 Nisan 2011: Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı, incelemesini tamamladı. Bilirkişi tarafından rastgele seçilen kitapçıkların ve 1 milyon 700 bin adaya ait cevap anahtarlarının incelendiğini belirten Savcılık, sınav sonuçlarının açıklanabileceğine karar verdi.

28 Nisan 2011: YGS sonuçları açıklandı.

2547 sayılı Yüksek Öğretim Kanunu'nun 54. maddesinin (g) fıkrasının "Yükseköğretim kurumundan çıkarma cezası verilen öğrenciler, bir daha herhangi başka bir yükseköğretim kurumuna alınamazlar" biçimindeki ikinci cümlesi, Anayasa Mahkemesi'nin 2011/69 sayılı kararı ile Anayasa'nın 13. ve 42. maddelerine ters düştüğü gerekçesiyle iptal edildi.

12 Mayıs 2011: Ankara 7. İdare Mahkemesi, sınavın yürütmesinin durdurulması talebini reddetti.

30 Mayıs 2011: ÖSYM, adaya özel soru kitapçığı uygulamasından vazgeçildiğini ve 2011-LYS'lerde dağıtılacak soru kitapçıkları üzerinde adaya ait kimlik bilgileri yer almayacağını duyurdu.

12 Temmuz 2011: Anayasa Mahkemesinin belirtilen kararı resmi gazetede yayınlandı.

11 Ekim 2011: Üniversite harçlarının artırılmasına yönelik kanunun yürütmesi, 662 sayılı Kanun Hükmündeki Kararnamenin 95. Maddesi gereğince 2014-2015 eğitim-öğretim yılına kadar ertelendi.

1 Aralık 2011: Katsayı uygulaması YÖK Genel Kurulunda alınan kararla kaldırıldı.

5.2.1 Öğrenci Protestoları

2010-2011 yılı akademik yılı açılışı ile başlayan ve 2010 yılı Kasım ayında Başbakanın Dolmabahçe'de rektörlerle yaptığı toplantı esnasında öğrencilerin gösterisiyle tırmanmaya başlayan öğrenci protestoları, yeni yılın ilk aylarında da devam etti. Öğrenci protestolarının yoğunlaştığı bu dönemde örneğine nadir rastlanan bir olay yaşandı. Hemen her akademik yılın başında yaşanan öğrenci protestolarının geçtiğimiz yıl ileriki aylarda da devam etmesi devlet ve üniversitelerin zirvesindeki isimleri harekete geçirdi.

Cumhurbaşkanı Gül, 6 Ocak 2011 tarihinde Ankara'daki 11 üniversitenin öğrenci konseyi başkanları ile Çankaya Köşkünde bir toplantı yaptı. Öğrencilerin sorunlarını dinleyen Gül, toplantı sonunda bu sorunları YÖK Başkanı Yusuf Ziya Özcan'a ileteceğini belirtti. Bir grup öğrenci toplantıya katılan öğrencilerin kendilerini temsil etmediğini ileri sürerek Köşkün dışında gösteri yaptı. Özellikle, Bilkent Üniversitesini temsilen Köşkteki toplantıya katılan öğrenci temsilcisinin köşke Jaguar marka araba ile gelmesinin ardından, temsil tartışmaları medyada geniş yer buldu.

Bu toplantıdan iki hafta sonra, 19 Ocak 2011 tarihinde de, YÖK Başkanı Yusuf Ziya Özcan, 110 üniversitenin öğrenci konseyi başkanları ile YÖK'te bir toplantı gerçekleştirdi ve öğrencilerin sorunlarını dinledi. Yusuf Ziya Özcan, YÖK'te gerçekleştirilen toplantı esnasında dışarıda protesto gösterisi yapan öğrencilere atıfta bulunarak hareketlerinde şiddet olan hiçbir grupla konuşmamayı, başkasının özgürlüğünü engelleyen hiçbir grubu muhatap almamayı, akademik faaliyetleri herhangi bir şekilde zorlaştıran hiçbir grupla konuşmamayı prensip edindiklerini ifade etti.[145] Diğer taraftan, toplantı öncesinde de basına yansıdığı üzere, öğrenci temsilcilerinin çalışmalarını daha rahat yürütebilmesi ve sorunlarını daha kolay iletebilmesi amacıyla, YÖK'te bu öğrencilere oda tahsis edildi. Bu süreçte, devletin ve yükseköğretimin zirvesinin öğrencileri doğrudan muhatap alması ve öğrenci sorunlarını dinlemesi, olumlu bir gelişmedir.

5.2.2 Başörtüsü Serbestliği

2010-2011 eğitim-öğretim yılı başında, şapka taktığı için dersten atılan bir kız öğrencinin şikâyeti üzerine, YÖK'ün ilgili üniversiteye "disiplin yönetmeliğine uy-

145. "Hareketlerinde şiddet olan gruplarla görüşmeyiz.", *Doğan Haber Ajansı*, 19 Ocak 2011, http://www.dha.com.tr/yok-baskani-yusuf-ziya-ozcan-ogrenci-konseyi-son-dakika-haberi_136840.html.

mayan öğrenci dersten çıkartılamaz, ancak tutanak tutulabilir" uyarısında bulunmasıyla, birkaç üniversite hariç hemen bütün üniversitelerde başörtülü öğrencilerin kampüse ve derslere rahat bir şekilde girmeleri sağlanmıştı. Ayrıca, ÖSYM'nin gerçekleştirdiği sınavların başvuru kılavuzunda yer alan ve sınavlara başörtülü girilemeyeceğini ima eden ifadeler, 2010 yılı ALES Sonbahar dönemi sınav başvuru kılavuzundan ÖSYM tarafından kaldırılmıştı. Ancak, bir eğitim sendikası, 2010 Akademik Personel ve Lisansüstü Eğitimi Giriş Sınavı (ALES) Sonbahar Dönemi Kılavuzunda daha önceki sınavlarda yer alan "başı açık ve başı açık olarak sınava girilmemesi halinde sınavın geçersiz sayılacağı" şeklindeki ibarelerin yer almaması nedeniyle eksik düzenleme yapıldığını, hukuk kuralları ve yargı kararlarının yok sayıldığını, sınav güvenliğinin ortadan kaldırdığını ve bu durumun Anayasa ve devrim yasalarına, Anayasa Mahkemesi ve Danıştay İçtihatlarına aykırı olduğunu öne sürerek, düzenlemenin iptali ve yürütmenin durdurulması için 21 Ekim 2010 tarihinde Danıştay 8. Dairesi'ne dava açmıştı.

Danıştay, söz konusu davanın kararını yeni yılın ilk ayında, 12 Ocak 2011 tarihinde açıkladı ve 2010 Akademik Personel ve Lisans Üstü Eğitim Giriş Sınavı (ALES) sonbahar dönemi kılavuzundaki kılık kıyafetle ilgili düzenlemelerin yürütmesini oy birliğiyle durdurdu. Toplumun büyük bir kesiminden büyük eleştiri alan Danıştay'ın bu kararı siyasi liderlerin de gündemindeydi. Başbakan Recep Tayip Erdoğan, kararın son derece keyfi ve hukuksuz olduğuna vurgu yaparken MHP genel başkanı Devlet Bahçeli, Danıştay'ın bu kararını, "Danıştay, önemli mesafelerin kat edildiği, üniversitelerde başörtüsüyle girişin rahatlatıcı yönlerinin oluştuğu bir ortamda, bu tür davranışlarla Türkiye'yi germek isteyenlere zemin hazırlamaktan başka bir hizmet sunmamaktadır" ifadeleriyle eleştirdi.

YÖK, Danıştay 8. Dairesinin bu kararına itiraz etti. İtiraz dilekçesinde YÖK, "Bireylerin fiziksel olarak teşhislerine imkân sağlayan resmi belgelerde yüzün açık olması, kimliğinin belirlenebilir olması için yeterlidir. Bireyin resmi kimlikleri ile aynı fotoğrafı vermiş olması fiziksel olarak teşhisini sağlayacaktır" ifadelerini kullandı. Ayrıca dilekçede, usul açısından Danıştay'a dava açabilmek için, dava konusu yapılan idari işlemlerden dolayı davayı açanın dolaylı veya dolaysız kişisel bir menfaatinin ihlal edilmesi gerektiği kaydedildi ve Danıştay'ın ilgisiz bir kurumun açtığı davayı kabul etmesinin hukuksuz olduğuna vurgu yapıldı.

YÖK'ün itiraz dilekçesi sonrasında, ÖSYM'yi yeniden yapılandıran 6114 sayılı kanunun ve öğrenci affını yasalaştıran 6111 sayılı kanunun TBMM'den geçmesiyle ve YGS sınavı sonrasında Türkiye'nin gündemine oturan YGS'de kopya iddiaları nedeniyle başörtüsü konusu gündemdeki yerini kaybetti. 12 Haziran 2011 genel

seçimlerinden yaklaşık bir ay sonra ise YÖK'ün itirazını görüşen Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu, ALES kılavuzundaki başörtüsüyle sınava girilmesine olanak sağlayan düzenlemelerin yürütmesinin durdurulmasına itirazı kabul etti. Kurul, dosyanın esasına girmeden yaptığı incelemede, davacı Eğitim-İş'in dava açma ehliyeti bulunmadığı kararına vardı.

Bu kararla rahatlayan ortam, 2011-2012 akademik yılının başlamasıyla tekrar gerildi. Kayıtların başlaması ile birlikte, bazı üniversitelerde başörtülü öğrencilerin kayıt esnasında sorun yaşadıkları yönünde iddialar, basında sıkça yer almaya başladı. Derslerin başlaması ile birlikte, özellikle Ankara'daki üniversiteler başta olmak üzere pek çok üniversitede bazı idareci ve öğretim üyeleri, başörtülü öğrencileri derslere almadı. YÖK bütün öğrencilerin derslere girmeleri gerektiği ve hiçbir öğrencinin dersten çıkarılamayacağı yönünde açıklama yaptı. Gelinen noktada, başörtüsü yasağı, fiilen tamamen ortadan kaldırılmış değildir ve yasakçı öğretim üyeleri karşısında öğrenciler ne yapacaklarını bilememektedirler.

5.2.3 Öğrenci Affı ve Harç Ücretleri

Pek çok farklı alanda değişiklik öngördüğü için kamuoyunda "torba yasa" olarak da bilinen 6111 sayılı kanun, 13 Şubat 2011 tarihinde TBMM'de kabul edildi ve 25 Şubat 2011'de resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe girdi. Bu kanun yükseköğretimle ilgili birçok değişikliği beraberinde getirdi. Yükseköğretim tarihinin en kapsamlı öğrenci affı bu kanunla çıktı. Her hangi bir tarih sınırlaması olmaksızın, terör suçundan hüküm giyenler hariç her ne sebeple olursa olsun ilişiği kesilenler, bir programı kazandıkları halde kayıt yaptırmayanlar ve yurt dışındaki üniversitelerden yatay geçiş yaptıktan sonra yatay geçişleri iptal edilenler bu öğrenci affı kapsamında tutuldu. Ayrıca, Türk Silahlı Kuvvetlerine bağlı eğitim kurumları ile Polis Akademisi ve bağlı yükseköğretim kurumlarından atılanlar da, Yükseköğretim Kurulunca uygun görülen yükseköğretim kurumlarına intibakları sağlanacak şekilde bu öğrenci affı kapsamına dahil edildi.

Bu kanunla birlikte, üniversitelerde farklı dereceler için öngörülen mezuniyet süre sınırlaması da kaldırıldı. Yani, öncesinden önlisans, lisans, yüksek lisans veya doktora derecesini öngörülen sürelerde tamamlayamayan öğrenciler üniversiteden atılmaktayken, bu kanunla birlikte öğrencilerin katkı payını ödediği sürece üniversiteden atılması kaldırılmış oldu. Ayrıca, süre sınırlamasının kaldırılması neticesinde ortaya çıkan, öğrencilerin eğitim sürelerini uzatma riskini azaltmak için harç ücretlerinde de değişikliğe gidildi. Yeni düzenlemede, zamanında me-

zun olmayan öğrencinin ödeyeceği harç miktarı, mezuniyeti uzadıkça katlanarak artacak şekilde ayarlandı. Diğer taraftan, harç ücretlerinin süre uzatımına bağlı olarak artırılmasını öngören ikinci düzenlemenin ilk uygulanması, 2011-2012 yılı kayıtlarında öğrencilerden yoğun tepki aldığı için 11 Ekim 2011 tarihinde çıkarılan 662 sayılı Kanun Hükmündeki Kararnamenin 95. Maddesi gereğince 2014-2015 eğitim-öğretim yılına kadar ertelendi. Bunlara ek olarak yeni kararla, öğrenim katkı payı, alınan ders sayısına göre ödenecek şekilde yeniden düzenlendi. Önceden, bir dönemde tek ders bile alınsa tüm dönem harcı alınmakta iken, yapılan değişiklikle artık, dönem harcı toplamından sadece alınan ders sayısına tekabül eden harç tutarı alınacak. Ayrıca, her bir dönem için belirlenen asgari derslerden başarı sıralamasında ilk yüzde10'a giren başarılı birinci öğretim öğrencilerinin -ikinci öğretimde olduğu gibi-, bir sonraki dönemde katkı payının yarısını ödemesi kararlaştırıldı.

Yükseköğretimde kapsamlı bir öğrenci affı getiren 6111 sayılı kanundan sonra bu konuda Anayasa Mahkemesi de kritik bir karar aldı. 2547 sayılı Yüksek Öğretim Kanunu›nun 54. maddesinin (g) fıkrasının "Yükseköğretim kurumundan çıkarma cezası verilen öğrenciler, bir daha herhangi başka bir yükseköğretim kurumuna alınamazlar" biçimindeki ikinci cümlesi, Anayasa Mahkemesi'nin 28 Nisan 2011 tarih ve 2011/69 sayılı kararı ile Anayasa›nın 13. ve 42. maddelerine ters düştüğü gerekçesiyle iptal edildi. Bu kararın 12 Temmuz 2011 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanmasıyla birlikte, üniversiteden çıkarma cezası alarak atılanlara geri dönüş yolu açılmış oldu.

5.2.4 ÖSYM'nin Yeniden Yapılandırılması ve YGS'de Şifreli Kopya İddiaları

2010 yılında, değiştirilerek ilk defa uygulamaya konulan ÖSYS sınavlarında yaşanan sorunlar ve arkasından KPSS Eğitim Bilimleri sınavında yaşanan kopya skandalı sonrasında son derece zor ve sıkıntılı bir yılı geride bırakan ÖSYM Başkanı Ünal Yarımağan istifa etmişti. ÖSYM, 2011 yılına, bir önceki yıl yaşanan sorunlara bağlı olarak gelişen değişim ve yeniden yapılandırma girişimleri eşliğinde girdi. 2010 yılının son çeyreğinde yenilenen ÖSYM yönetimi, sınav güvenliğini artırmak amacıyla sınavların uygulanma şeklinde değişikliğe giderken, TBMM'de de, ÖSYM'yi kanuna kavuşturan bir çalışma yürütülmekteydi.

ÖSYM'nin yeniden yapılandırılmasını öngören 6114 sayılı kanun 17 Şubat 2011 tarihinde Meclis'te kabul edildi ve ÖSYM'nin adı "Ölçme, Seçme ve Yerleştirme

Merkezi" olarak değiştirildi. Bu kanunla birlikte ÖSYM, idari ve mali özerkliğe sahip, YÖK ile ilgili ve merkezi Ankara'da bulunan özel bütçeli bir kurum haline geldi. ÖSYM başkanının atanma usulü de, Yükseköğretim Kurulunun devlet üniversitelerinde görev yapan profesör unvanına sahip öğretim üyelerinden önereceği üç aday arasından müşterek kararname ile dört yıllığına atanacak şekilde yeniden düzenlendi. Böylece, ÖSYM Başkanı, YÖK Başkanı tarafından değil, müşterek kararname ile atanır hale geldi. ÖSYM'nin mevcut kadrolu ve sözleşmeli personeli ise kadroları ve pozisyonları ile birlikte Yükseköğretim Kuruluna devredildi. Ancak, bu personelin büyük çoğunluğu devam eden sınav takvimini aksatmamak için ÖSYM'de görevlendirildi. ÖSYM Başkanlığı›nı vekâleten yürüten Ali Demir, Yükseköğretime Geçiş Sınavı (YGS) yapıldıktan 2 gün sonra, 29 Mart 2011 tarihinde, bu göreve yeni usullere bağlı olarak asaleten atandı.

KPSS skandalı sonrası göreve gelen Ali Demir ve yeni ÖSYM yönetimi, bir taraftan güvenlik tedbirlerinin aşırılığı nedeniyle sınavlara giren adaylardan ve velilerinde gelen ve medyada yer bulan şikâyetlerle uğraşırken, diğer taraftan sınavların güvenliğini artırma çalışmalarına devam etmekteydi. Bu çalışmalar kapsamında, adaya özel soru kitapçığı uygulaması ilk olarak 13 Mart 2011 tarihinde gerçekleştirilen Yurtdışı Yükseköğretim Diplomaları Denkliği İçin Seviye Tespit Sınavında, daha sonra ise 20 Mart 2011 tarihinde gerçekleştirilen Üniversitelerarası Kurul Yabancı Dil Sınavında (ÜDS) uygulamaya konuldu. ÜDS kılavuzunda "Her bir adaya ait soru kitapçığı ve cevap kâğıdı matbaada özel olarak poşetlenecek ve sınavda adaya tek bir poşet halinde, açılmamış bir şekilde verilecektir. Adaya ait soru kitapçığı ve cevap kâğıdı üzerinde adayın fotoğrafı, kimlik bilgileri ve soru kitapçığı numarası bulunacaktır"[146] ifadeleri yer almasına rağmen, kamuoyunda yeni uygulamaya geçildiğine ilişkin bir dikkat uyanmamıştı. 27 Mart 2011 tarihinde gerçekleştirilen YGS'de de uygulanan adaya özel kitapçık uygulaması, YGS soru kitapçığının basına verilmesinin ardından kopya iddialarını yeniden gündeme gelmesine neden oldu.

Adaya özgü soru kitapçığının uygulandığı önceki iki sınavda da basına ana (master) soru kitapçığının verilmesine ve ÖSYM[147] tarafından 28 Mart 2011 tarihinde yayımlanan duyuruda, "Adaya özgü olarak hazırlanmış soru kitapçığının kullanıldığı sınavın ana soru kitapçığı ve cevap anahtarı, 29 Mart 2011 Salı günü saat 13.00'te ÖSYM'nin http://ygs2011-sorular.osym.gov.tr internet adresinden ya-

146. ÖSYM, *2011 ÜDS ilkbahar dönemi kılavuzu*, http://osym.gov.tr/dosya/1-57028/h/2011udsilkbaharklvz.pdf.

147. ÖSYM, *Basın duyurusu: 2011 Yükseköğretime Geçiş Sınavı (YGS): Sınavın uygulanması*, 28 Mart 2011, http://www.osym.gov.tr/belge/1-12454/2011-yuksekogretime-gecis-sinavi-ygs-sinavin-uygulanmas-.html.

yımlanacaktır" (vurgu bize ait) ifadesine yer verilmesine rağmen, YGS sonrasında basına -tuhaf bir şekilde- ana kitapçık değil, bu kitapçıktan belirli bir algoritma kullanılarak üretilmiş bir başka soru kitapçığı verildi.

Ana kitapçıktan üretilen diğer kitapçıklar, soruların ve şıklarının yerlerinin belirli bir algoritma kullanılarak yer değiştirilmesi ile oluşturulduğundan, basına verilen kitapçığın ana kitapçık, yani üzerinde herhangi bir algoritma içermeyen bir kitapçık olması çok önemliydi. Çünkü ana kitapçıktan üretilen başka bir kitapçık üzerinden, şıklar için kullanılan algoritmanın tamamının ya da bir parçasının tespit edilmesi (ya da algoritmanın sızdırılması durumunda kitapçık üzerinde ispat edilmesi) muhtemeldi. 2011 YGS'nin basına verilen kitapçığı, ana kitapçık olmadığından bu ihtimaller gerçeğe döndü. Artvin'de bir avukat ve bir dershane yöneticisinin, basına verilen YGS soru kitapçığındaki soruların bir kısmının belli bir formül kullanılarak rahatlıkla çözülebildiğini ileri sürmesi ile birlikte, 1 Nisan 2011 tarihinden itibaren Türkiye'nin gündemi bir anda YGS'de 'şifre' iddialarına kilitlendi. 'Şifre' kelimesi ile başlayan tartışmalar, 'algoritma', 'mod' ve 'medyan' gibi ortalama bir vatandaşın çok aşina olmadığı teknik kelimelerle zihinleri bulandırarak devam etti.

ÖSYM'nin soruların ve şıklarının yerlerinin algoritma ile yer değiştirdiğini, adaya özgü kitapçıklar üretmek için bunun şart olduğunu belirtmesine ve Ali Demir'in "Şifre yok, bir algoritma var" açıklamasına rağmen kopya iddiaları uzun süre gündemdeki yerini korudu. Soru kitapçıklarının ve içinde gelen cevap anahtarının adaya özgü olarak üretilmesi yani adayın bilgilerini içermesi, "adaya özel kopya" iddialarını gündeme getirdi. Ortada somut bir delil yokken, medyada bir anda sınavın iptal edilmesi gerektiği geniş yer buldu ve Ali Demir'in istifası gündeme geldi. ÖSYM Başkanı Ali Demir, 7 Nisan 2011 tarihinde basın kuruluşlarının Ankara temsilcileri ile bir araya geldi. Toplantıda ÖSYM'nin yapısına ve çalışmalarına ilişkin bilgi veren Demir, 27 Mart'ta YGS' ye giren 1 milyon 700 bin adaydan 1 milyon 400 bininin cevap kâğıtlarının okunduğunu ve geçen yıl düzenlenen YGS sonuçları ile karşılaştırıldığını belirterek, YGS'nin iptal edilmesini gerektirecek bir durum olmadığını kaydetti.

YGS'de şifreli kopya iddiaları ve iptal tartışmaları sürerken, Mardin ve bazı illerdeki cezaevlerinde YGS'ye giren tutuklu ve hükümlülere dağıtılan soru kitapçığının Fen Bilimleri bölümündeki soruların tamamının cevap şıklarının olmadığı ve yedek soru kitapçıkları yetişmediği için bazı adayları sınavı alamadıkları ortaya çıktı. Daha sonra, 24 Nisan 2011 tarihinde gerçekleştirilen ALES'te de benzer bir problem yaşandı. İzmir'de bir sınav binasına gelen kitapçıkların hatalı basılma-

sı ve yedek soru kitapçıklarının yetişmemesi nedeniyle adaylar sınava giremedi. ÖSYM daha sonra, her iki sınav için de, sınava giremeyen adaylar için sınavın tekrarlanmasına karar verdi. Bütün bu olanlar ÖSYM'de muhtemel bir sabotaj kuşkularını artırdı ve Ali Demir'in istifasını tekrar gündeme taşıdı.

YGS'de şifreli kopya iddialarının ilk gündeme geldiği günlerde, Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı, "YGS soru kitapçığında şifreleme" iddialarına ilişkin inceleme başlattı. Konya'dan bir öğrenci ise avukatı aracılığı ile sınavın iptali için Danıştay 8. Dairesine dava açtı. Danıştay, 8 Nisan 2011 tarihinde, "söz konusu sınavın düzenleyici işlem niteliğinde olmadığı" gerekçesiyle, görev yönünden YGS'nin iptal istemini oybirliği ile reddetti ve dosyayı Ankara İdare Mahkemesine gönderdi. Ankara İdare Mahkemesinde dava süreci devam ederken, Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı, YGS›deki şifre skandalıyla ilgili incelemesini tamamladı. Bilirkişi tarafından rastgele seçilen kitapçıkların ve 1 milyon 700 bin adaya ait cevap anahtarlarının incelendiğini belirten Savcılık, sınav sonuçlarının açıklanabileceğine karar verdi. Bunun üzerine ÖSYM, yaklaşan Lisans Yerleştirme Sınavını (LYS) göz önünde bulundurarak, YGS sonuçlarını 28 Nisan 2011'de açıkladı ve LYS başvurularının 29 Nisan – 6 Mayıs 2011 tarihleri arasında alınacağını duyurdu. Ankara 7. İdare Mahkemesi, yaklaşık iki hafta sonra 12 Mayıs 2011 tarihinde, sınavın yürütmesinin durdurulması talebini reddetti.

Yaşanan bu karmaşık süreç, yaklaşan seçimlerin malzemesi olmaktan da kurtulamadı. Muhalefet liderleri, ÖSYM hakkında açılan soruşturma henüz neticelenmeden ve ortada kopya çekildiğine dair hiçbir somut delil olmamasına rağmen yüzbinlerce gencin psikolojisine hiçe sayarak, şifre ve kopya iddialarını bir gerçek olarak kabul etti ve bu durumu iktidarı yıpratmak adına bir fırsata dönüştürmeye çalıştı. Özellikle Nisan ayının başında yani Savcılık incelemesi tamamlanmadan önce, şifre iddiaları muhalefet liderleri tarafından seçim meydanlarında sıkça dile getirildi.

LYS yaklaşırken ve Adaya Özel Kitapçık uygulamasının iptali için Danıştay'a açılan dava süreci devam ederken, ÖSYM, 30 Mayıs 2011 tarihinde, adaya özel soru kitapçığı uygulamasından vazgeçildiğini ve 2011-LYS›lerde dağıtılacak soru kitapçıkları üzerinde adaya ait kimlik bilgileri yer almayacağını duyurdu. Aynı duyuruda, soru kitapçıklarına sadece adayların erişimini sağlamak amacıyla, her soru kitapçığının matbaada tek tek poşetleneceği, soru kitapçığı poşetinin sadece adaylar tarafından açılacağı, poşetlenmiş soru kitapçıklarının, sınav salonunda görevliler tarafından adaylara *rastgele* dağıtılacağı belirtildi. Böylelikle, "adaya özel kopya" tartışmaları sonlandırılmış oldu. Diğer taraftan, Danıştay, 10 Haziran

2011 tarihinde, adaya özel soru kitapçığı yönündeki düzenlemenin iptali istemini ehliyet yönünden reddetti ve dosyayı Ankara İdare Mahkemesi'ne gönderdi.

Bu arada, 29 Mayıs 2011 tarihinde yapılan ve 572 adayın katıldığı 2011-STS (Seviye Tespit Sınavı) 2. Aşama Sınavında sorulan soruların önemli bir kısmının geçmiş yıllarda yapılan sınavlardaki sorularla aynı çıkması nedeniyle ÖSYM, gündemdeki yerini korudu. ÖSYM daha sonra bu sınavın 3 Temmuz 2011 Pazar günü Ankara'da tekrarlanacağını duyurdu. Bu olayla birlikte ÖSYM üzerindeki kuşkular arttı ve ÖSYM'de sabotaj kuşkusu tekrar gündeme geldi.

Kopya iddialarının bolca gündeme geldiği bu süreçte, YGS'nin iptalini gerektiren ve herhangi bir adaya kopya verildiğine dair hiçbir somut kanıt bulunmamıştır. Bir başka ifadeyle, YGS'de herhangi bir adaya kopya verildiğine dair hiçbir suç unsuru söz konusu olmamıştır. Dahası, 2011 YGS sonuçları ile 2010 YGS sonuçlarının istatistiksel olarak kıyaslanması ve önceki yıla göre özellikle matematik net ortalamalarının düşmesi, kopya iddialarını zayıflatmıştır. Bununla birlikte, ÖSYM'nin bu süreci iyi yönetemediği yönünde kamuoyunda genel bir kanı oluşmuştur. Ayrıca, ÖSYM'nin 2011 boyunca YGS dışında yukarıda özetlenen bunca hatayı üst üste yapması, ÖSYM Başkanı ve dolayısıyla hükümete karşı bilinçli bir sabotaj kuşkusunu artırmaktadır. Bu hataların maksatlı bir şekilde yapılıp yapılmadığının incelenmesi ve varsa suçluların, kamuoyuna açıklanması ve cezalandırılması, kamuoyunun zihinlerinde oluşan tereddütlerin giderilmesi adına oldukça önemlidir.

5.2.5 Yükseköğretimde Arz-Talep

Geçtiğimiz yıllarda yükseköğretimde yakalanan büyüme ivmesi 2011 yılında büyükşehirlerde açılan biri devlet üniversitesi olmak üzere toplam dokuz adet yeni üniversite ile devam etmiştir (**Tablo 2**). Ayrıca, her ne kadar toplam yükseköğretim kontenjanlarında küçük bir azalmaya gidilmiş olsa da, özellikle lisans kontenjanlarında önemli bir artış sağlanmıştır. 2011 yılında üniversitelerde örgün yükseköğretim programlarına toplam 655.941 kontenjan ayrılmıştır. 2010 yılı kontenjanları ile kıyaslandığında, 2011 yılında lisans ve önlisans programlarının toplam kontenjanında yaklaşık yüzde 2,4'lük bir azalma olduğu görülmektedir. Genel kontenjan sayısındaki bu azalmanın, YÖK'ün tercih edilmeyen önlisans programlarının kontenjanlarını düşürmesi ile alakalı olduğu görülmektedir. Bir önceki yıla göre önlisans programlarının kontenjanlarında yaklaşık % 12'lik bir azalma söz konusudur. Diğer taraftan, lisans programlarının kontenjanlarında ise % 5'lik bir artış sağlanmıştır. 2011 yılında YÖK'ün ve üniversitelerin, bir önceki

yıl fazla tercih edilmeyen önlisans programlarının kontenjanlarını düşürmeleri (veya bu programları kapatmaları), buna mukabil, lisans kontenjanlarını artırmaları, yükseköğretim sisteminde arz ve talep dengesini yakalama yolunda bir çabadır. 2011 yılında ilk yerleştirmede örgün yükseköğretim programlarında 58.433 kontenjan boş kalmıştır. 2010 yılı ile kıyaslandığında, 2011 yılında ilk yerleştirme sonrasında boş kalan kontenjan sayısı yarı yarıya azalmıştır. Bu sonuç, 2011 yılı kontenjanlarının, bir önceki yıl boş kalan kontenjanlar göz önünde bulundurularak revize edilerek azaltılması ile yakından ilgili olduğu düşünülmektedir.

Tablo 2. 2011 yılında açılan üniversiteler.

İl	**Tür**	Üniversitenin Adı	**Kuruluş Tarihi**
İstanbul	Vakıf	*İSTANBUL GELİŞİM*	17/02/2011
İstanbul	Vakıf	*ÜSKÜDAR*	17/02/2011
İstanbul	Vakıf	GEDİK	17/02/2011
Bursa	Vakıf	BURSA ORHANGAZİ	17/02/2011
Antalya	Vakıf	ALANYA HAMDULLAH EMİN PAŞA	17/02/2011
Ankara	Vakıf	TÜRK HAVA KURUMU	17/02/2011
Ankara	Vakıf	ANKARA BİLGE	17/02/2011
Ankara	Vakıf	ALTIN KOZA	17/02/2011
Adana	Devlet	ADANA BİLİM ve TEKNOLOJİ	31/03/2011

Yükseköğretim arzında yaşanan bu gelişmelerin yanında talepte de büyüme devam etmektedir. 2011 yılında üniversite sınavına, 715 bini son sınıf öğrencisi olmak üzere, toplamda yaklaşık 1,7 milyon öğrenci başvurmuştur. 2010 yılı YGS başvuruları ile kıyaslandığında, 2011 yılında sınava başvuran toplam öğrenci sayısında yaklaşık % 12'lik bir artış yaşanmıştır. Sınava girip puanı hesaplanan son sınıf öğrencilerinin sayısında ise yaklaşık % 10'luk bir artış yaşanmıştır. Sınava başvuran öğrenci sayısında yaşanan artışın özellikle son sınıf öğrencilerinde yaşanmış olması Türkiye'de yükseköğretim talebinin halen artış gösterdiği şeklinde yorumlanabilir. Diğer taraftan, geçtiğimiz yıllarda yükseköğretimdeki büyümeye bağlı olarak yerleşme oranlarında yaşanan artış, önümüzdeki yıllarda da, daha fazla mezun öğrencinin yeniden sınava girmesini teşvik edici bir unsur olabilir. Talepte yaşanan bu artış ve yükseköğretimde okullaşma oranlarının OECD ülkeleri ortalamasına göre, genel olarak, hâlâ düşük olması, yükseköğretimdeki büyümenin sürdürülmesi gerektiğine işaret etmektedir.

5.2.6 Yükseköğretimin Yeniden Yapılandırılması

Uzun yıllar toplumsal çatışmaların merkezi olan ve yeni üniversite açılması, kontenjanların artırılması gibi toplumsal talepleri görmezlikten gelen YÖK, son yıllarda bir normalleşme süreci yaşamaktadır. [148]Örneğin, başörtüsüne ilişkin kısıtlamalar azaltılmış ve yükseköğretime ilişkin kararlarda toplumsal talepler daha fazla dikkate alınmıştır. Son olarak, öğrenme özgürlüğünü kısıtlayan farklı katsayı uygulaması, YÖK'ün 1 Aralık 2011 tarihinde aldığı bir kararla tekrar kaldırıldı. Böylece, öğrencinin lisedeki alanından bağımsız olarak, istediği alanda eğitim almasının önündeki engel kaldırılmış oldu. Normalleşme sürecine paralel olarak, yükseköğretim sisteminin yeniden yapılandırılması hususunda bir beklenti olduğunu söylemek mümkündür. 2010 yılı Kasım ayında gerçekleştirilen YÖK Genel Kurul toplantısında, yükseköğretim sisteminin yeniden yapılandırılmasına ve bunun için gereken yasal düzenlemelere yönelik bir çalışma başlatılmasına karar verilmişti. Bu karar doğrultusunda YÖK, 2011 yılı Mart ayında, hem rektörlerle hem de sivil toplum kuruluşları ve ilgili taraflarla, nasıl bir değişikliğe gidilmesi gerektiği yönünde görüşlerini almak için ayrı ayrı toplantılar gerçekleştirdi. Toplantıda, çeşitlilik, kurumsal özerklik ve hesap verebilirlik, performans değerlendirmesi ve rekabet, mali esneklik ve çok kaynaklı gelir yapısı ve kalite güvencesi gibi konular tartışıldı. YÖK, bu toplantılara ek olarak, 29 ve 30 Haziran günlerinde araştırma görevlileri ve yardımcı doçentlerle iki ayrı çalıştay düzenleyerek, yükseköğretim sisteminin yeniden yapılandırılmasına ilişkin görüşlerini aldı. Ancak YÖK'ün bu çalışmalarının nasıl bir sonuç vereceği henüz netleşmemiştir. Önümüzdeki yılın en önemli gündem maddeleri arasında yer alması beklenen yeni Anayasa çalışmaları kapsamında, YÖK ile ilgili tartışmaların da gündeme gelmesi beklenmektedir.

148. Detaylı bilgi için bkz. Bekir S. Gür, Zafer Çelik, "YÖK'ün 30 Yılı", *SETA Rapor*, Sayı 4, Kasım 2011.

SONSÖZ

2011 yılı, tam da öngördüğümüz üzere, Yeni Türkiye'nin temel parametrelerinin hem iç hem de dış politikada belirlenmesi ve bu sürecin yönetimi ile geçti. Önsöz'de de ifade edildiği üzere, bu yıla damgasını vuran 'yeni' teması, Kuzey Afrika ve Ortadoğu'daki devrimlerle ve çalkantılarla hem bölgesel hem de küresel siyasetteki ana dinamik haline geldi.

İç siyasette yaşanan dönüşümler ve tartışmalar, geri dönülemez bir biçimde Yeni Türkiye'nin temellerinin atılmasını sağlarken, dış politikada yaşanan dönüşümler, hem Yeni Türkiye'ye olan ihtiyacı daha da somut bir biçimde gösterdi hem de bu istikamet dışındaki tüm siyaset biçimlerinin girdiği krizi açığa çıkardı.

Bu çerçevede bakıldığında, 2012 yılı, hem iç politikada hem de dış politikada, yolu çizilmiş, çerçevesi belirlenmiş, talepleri netleşmiş, gündemi şekillenmiş Yeni Türkiye'yi hem kurumsal hem de siyasal bağlamda bedenlendirme çabalarıyla ve buna karşı verilen tepkilerle şekillenecektir. Bu çaba, ortaya çıkan ihtiyaçlar ve tartışmalarla, aslında tek bir başlığı göstermektedir: Yeni Anayasa. Hem iç hem de dış politikadaki birçok sorun, tema, talep ve kaygı bu başlık etrafında bugüne kadar görülmediği ölçüde içiçe geçmiştir ve geçecektir.

YENİ TÜRKİYE'NİN VİZYONU VE İÇ POLİTİKA

Yeni anayasa talebi, Türkiye'de siyasetin adeta vazgeçilmez temalarından biri. Darbe ürünü Anayasa, ara ara önemli veya önemsiz, geniş veya dar kapsamlarda değişikliklere maruz kalsa da, otoriter ruhu varlığını ve etkisini hep koruyageldi. Kendini koruyabilme başarısı, biraz da Yeni bir Anayasa *talebini* güçlü bir *vizyon* ve siyasi *iradeyle* birleştirebilme imkanını, devletin mümtaz kurumlarının sürekli

olarak farklı şekillerde engelleyebilme gücünden kaynaklanmaktaydı. Parti kapatmalarla, yasaklamalarla, engellemeler ve vesayet sistemiyle ya talebin, güçlü öznelerden yoksun, son derece soyut bir talep olarak kalması sağlanıyordu ya da güçlü öznelerin varlığı ve meşruiyeti ancak bu talepten kaçınmaları sayesinde mümkün olabiliyordu.

Yeni Türkiye ile ifade edilen durum, aslında tam da bu halin sona erişini ifade eden durumdur. Başta 12 Eylül Referandumu'nun sağladığı dönüşüm olmak üzere, eski Türkiye'yi imleyen kurumların ve yasaların bir bir dönüştüğü, hâkim tavırların kalıcı bir biçimde değişmesine adeta icbar edildiği, siyasal sorunlarla muhatap olma biçimlerinin geride bırakıldığı bir dönemde, Yeni Anayasa ihtiyacı, siyasal doğrucu bir talep olmaktan veya siyasetin güç dengelerine değmeyen bir talep olmaktan öteye geçmiştir. Yeni Anayasa, Yeni Türkiye'nin hayati, vazgeçilemez ve ertelenemez bir ihtiyacı haline gelmiştir. Bu anlamıyla yeni Anayasa, Yeni Türkiye'nin nefesidir. Bu ihtiyaç karşılanmadığı müddetçe de eski Türkiye'nin kalıntıları, ya zihniyet düzeyinde ya da eylem düzeyinde farklı şekillerde Türkiye'nin geleceği önüne engeller çıkarmaya devam edecektir.

Yeni Türkiye'nin kurucu vizyonunu temsil eden AK Parti, tam da bu ihtiyacı somut bir siyasi vizyona tefsir edebildiği için, güç dengelerinde değişim ihtiyacını üzerinde taşıyabilen ve taşıma çabası içinde olan bir parti olduğu için ve taşıyabildiği müddetçe bu misyonu göstermektedir. Başta CHP olmak üzere, muhalefet partilerinin maruz kaldığı farklı krizler, siyasi sorunlara cevap geliştirme biçimleri, yeni gelişmelere pek yaratıcı sayılamayacak hatta bilindik reflekslerle cevap verme tavrı, biraz da AK Parti'nin değişim ihtiyacını ve iradesini temsil edebilme gücünü devşirebilmesinden gelmektedir. Farklı kesimlerin, değişik vesilelerle AK Parti'yi siyasal 'muhafazakârlıkla' suçlamaya çalıştığı bir dönemde, siyasal bir müdahale olarak Dersim tartışmalarında bizzat Başbakan'ın müdahalesiyle yaşanan ivme ve ortaya çıkan siyasi durum AK Parti'nin bu misyonu sürdürebildiğinin en yakın örneklerinden biri aslında. Bu noktadan sonra mesele, bu karşılaşmayı farklı şekillerde sürdürmek, derinleşmesini sağlamak ve geri dönülemez bir biçimde yeni Türkiye'nin siyasal dilini oluşturmaya devam etmektir.

Bu bağlamda bakıldığında, 2012 yılı siyasetin, siyasi partilerin, TBMM'nin, yeni anayasa yapma sürecinde doğrudan ve dolaylı etkisi olacak STK'ların, ihtiyaçlarla sözleşmeyi biraraya getirip getirememe testleriyle geçecektir. Bu satırların yazıldığı günlerde Yeni Anayasa talebinin realize edilip edilmeyeceği konusu tartışmaya açık bir konu haline gelmiş durumda. Fakat Yeni Anayasa ihtiyacının işlevselliği, ifade ettiği anlamlar ve farklı şekillerde çözümüne katkı sunacağı sorunların hayatiyeti, 2012 yılını, en kötü ihtimalle Yeni Anayasa'nın çerçevesinin çizildiği, anayasa yapımı sürecinde, engelleyici işlevi olanların değil, söyleyecek sözü olanların öne çıktığı bir yıl olmasını sağlayacaktır.

YENİ TOPLUM, YENİ TÜRKİYE

Eski Türkiye'yi karakterize eden en önemli sorunların veya ilişki biçimlerinin başında devlet-toplum ilişkisi gelmekteydi. Müesses nizam, hem farklılıklarla şekillenen bir bütün olarak toplumu, hem de tek tek farklılıkları temsil eden siyasi pozisyonları, her düzeyde ve her anlamda bir tehdit veya potansiyel tehdit olarak görmekteydi. Bu açıdan, toplumsal ve siyasal farklılığı ifade eden ve müesses nizamın dayattığı söylem dışında kalan tüm söylemler ve pozisyonlar bir risk olarak tarif edilmekteydi.

Yeni Türkiye bu ilişkinin ve ilişki modelinin sona erişini ifade etmektedir. Devlet, toplumun farklı kesimlerini ve farklı talepleri bir tehdit olarak kodlamaktan ziyade, muhatap alınması gereken, muhatap alınan ve kendisine alan açılan bir zenginlik olarak görmektedir. Bugüne kadar uygulanan politikalar son derece büyük ama bir o kadar da sorunlu bir miras oluşturdu: farklı şekillerde terbiye edilen ve edilmek istenen, bir kısmı doğrudan tasfiyeye, tenkile ve yok edilmeye maruz bırakılan toplumsal ve siyasal kesimler var. Bu mirasın yansımaları Kürt meselesinden tutun, farklı kimliklerin tehdit olarak kodlanmasına, Türkiye toplumsallığının ana eksenini temsil eden İslam'ın bizzat kendisinin ve temsillerinin sürekli bir kontrol ve tasfiyeye maruz kalmasına kadar çok farklı şekillerde görünmektedir. Gerek Yeni Türkiye'nin kurulma sürecinde yaşananlar gerekse özel olarak 2011 yılı boyunca Kürt meselesi, Dersim, Alevi kimliği, Diyanet, asker-sivil ilişkisi, yargı üzerine yaşanan tartışmalar, bu mirasla hesaplaşmanın yaşandığını göstermektedir. 2012 yılında aynı sürecin yansımaları, daha da artarak devam edecektir.

Yeni Türkiye'nin kurulma sürecinin bu tarz hesaplaşmalarla dolu olması kaçınılmazdır. Yaşanan karşılaşma, tam da olması gerektiği için yaşanmaktadır. Fakat ilk aşamada gerek tarihle barışma ve hesaplaşma adına son derece etkili ve verimli olan bu yüzleşmelerin sürekli devam ettiği bir Türkiye, siyasal ve toplumsal düzeyde makul bir konsolidasyonu sağlamaktan uzak olacaktır. Mevcut sıkıntıların çözümü veya hesaplaşmaların etkili bir biçimde yapılmasının yolu, sürekli kriz yaşamak değildir. Tam da bundan dolayı, Yeni Anayasa'nın realize edilmesi, kelimenin tam anlamıyla bir *zorunluluk* haline gelmiştir. Yeni Anayasa, kaçınılmaz bir biçimde, sürekli krizlerle karşı karşıya kalan Türkiye'ye krizleri makul şekillerde çözme imkânı verecek, bunun yol haritasını çizmiş olacaktır.

Şüphesiz bu iyimser yorum, yeni Anayasa'nın olabilecek en geniş kapsamlı şekilde çoğulcu bir niteliğe sahip olacağı, katılımcı ve demokratik bir formülasyonla yazılacağına dayanıyor. Fakat zaten bu iyimser yorum biraz da Yeni Türkiye'nin tam da bu niteliklere sahip olduğu için Yeni Türkiye olabildiği, Yeni Türkiye'nin anayasasının da ancak bu niteliklerle mümkün ve kabul edilebilir olacağına dayanmaktadır.

Bu bağlamda, kendine mahsus dinamikleri olan, farklı farklı dengelerle ilerleyen, bundan dolayı herbiri ayrı başlıklar altında alınmayı hakeden Kürt meselesi,

devlet-toplum ilişkisi, vesayet kurumları, zihniyet, kimlik sorunları gibi tüm farklı temalar aslında Yeni Türkiye'nin kurulma sürecinde tüm önemlerine ve kendilerine mahsus gündemlerine rağmen, birer alt-başlık olmaktan öteye gitmemektedir. Bu, her bir sorunun ne önemini azaltır ne de karmaşıklığını göz ardı etmeye yol açar. Tam tersine, her birinin gerek kurguları, gerek yapıları gerekse nitelikleri itibariyle Eski Türkiye'nin varettiği sorunlar olduğu ve Eski Türkiye'nin dilini ve zihniyetini aşabilen Yeni Türkiye'nin, bu sorunları çözüm yoluna sokabileceği anlamına gelir. Bunu sağlamanın en makul yolu, Yeni Anayasa sürecini hızlandırmak, derinleştirmek ve gerçekleştirmektir.

YENİ ANAYASA VE DIŞ POLİTİKA

2011 yılı boyunca, Yeni Türkiye'nin gerek eylem gerekse söylem bazında karşılık bulduğu en önemli alan dış politika alanı oldu. Gerek eski rejimlerin üstüste yıkıldığı, aynı düzlemde siyaset üretenlerin ve varlığını koruyanların toplumsal ve siyasal meşruiyetlerini giderek kaybettiği bir dönemde, Türkiye, hem Ortadoğu'daki halklar bazında, hem AB ülkeleri hem de ABD ve diğer Batı ülkelerinin karar vericileri nezdinde dikkatle takip edilen, örnek gösterilen bir ülke haline geldi. Şüphesiz bu süreçte, Türkiye'ye karşı negatif tavır geliştirenler dışında, olumlu örnek olarak gösterenler arasında, Türkiye'nin yükselen profilini kontrol altına alma, çeperleme stratejesi güdenlerin de olduğu açık. Fakat bununla beraber, Türkiye, gerek Tunus, gerek Mısır ve gerekse Libya'da ortaya koyduğu, prensipleri aynı, pratikleri dinamik şekilde güncellenen tarzıyla, kendi gündeminin ve siyasi vizyonunun, bölgesel ihtiyaçlara göre biçimlenen bir gündemle hareket ettiğini gösterdi.

Dış politika gündemi açısından 2012 yılının gündemi, bu bağlamda yaşanacak gelişmelerle belirlenecektir. 2011 yılı boyunca yaşanan gelişmeler, devrimler ve bu ülkelerde Türkiye'ye yönelik ilgi, eski Türkiye'nin altından kalkmak bir yana, ilgi alanına dahi girmeyen bir süreci ve dinamikleri göstermekteydi. Tüm bir Kuzey Afrika ve Ortadoğu'da Türkiye'ye yönelen ilgi, Yeni Türkiye'nin ima ettiklerine, pratikte başardıklarına ve bir siyasi ufuk olarak sunduklarına dönük bir ilgidir. Bu ilginin, 2012 yılı boyunca devam edeceği açıktır. Fakat bu süreçte, Türkiye'nin dış politikası ve Yeni Türkiye açısından kritik öneme haiz iki husus vardır.

Birincisi, Arap Devrimleriyle yükselen Türkiye profili ve Türkiye ilgisi, Türkiye modernleşmesinin alışık olduğu tüm tarzların, sorunların, taleplerin, ihtiyaçların ötesinde bir Türkiye vizyonu öne çıkartmaktadır. İfade edildiği üzere, yükselen ilgi, iç politikada konsolide olmuş, demokratik çoğulculuğu garantiye alabilmek, vesayet sistemini tasfiye etmiş ve bir siyasal temsili olan Yeni Türkiye talebinin dış politikadaki yansımasıdır. Bu ilgiye hakkıyla cevap verme çabası içinde olan bir Türkiye, Yeni Türkiye'yi başta anayasa olmak üzere tüm boyutlarıyla kurma

sürecini inşa etmek zorundadır. Aksi halde, eski Türkiye'nin ruhu, yeni Türkiye'nin güçlü, tutarlı ve etkili söylemini, bir pratik olmaktan uzaklaştıracak ve Türkiye, dış politikasını retoriğe teslim etme sürecine kayacaktır.

İkincisi, Arap devrimlerine bakıldığında, Türkiye açısından esas sorun, eski Ortadoğu'nun farklı şekillerde geri gelme ihtimalidir. İhtimal dâhilinde olan bu geri geliş, bölgede yükselen mevcut siyasal enerjiyi tüketmek için kaçınılmaz olarak çatışmaları ve istikrarsızlığı genişletmeyi ve artırmayı hedef edinecektir.

Bu durum, bölge ülkelerinde demokratik çoğulculukla istikrar arasında doğrudan ve olumlu bir bağ olduğunu savunan, bölgesel istikrarı, küresel istikrarın temeli olarak gören ve bu çerçevede küresel siyasetin dönüşümü ve dengeleri üzerine söyleyecek bir sözü olduğunu ifade eden Türkiye için, son derece sıkıntılı bir tablo demektir. Eski rejimlerin ihdası, değişen dengelerden dolayı adeta imkansız olsa bile, farklı şekillerde ruhunun devam etmesi veya yeniden hâkim kılınması mümkündür: Askeri vesayet düzeninin devam etmesi, devrimlerin yaşandığı ülkelerde değişim sürecinin Batılı güçlerin tahkimi altına alınması, yerel ve bölgesel dinamikler yerine dış müdahalelerin önünün daha fazla açılması, iç karışıklıkların demokratik uzlaşma ve çoğulculuk dışındaki yöntemlerle çözülmeye çalışılması bu ihtimallerden ve örneklerden bazılarıdır.

Elbette son derece geniş bir coğrafyada, son derece farklı dinamiklerle ve ihtiyaçlarla yaşanan dönüşüm süreci, her ülkeye veya soruna yönelik olarak zengin bir dış politika repertuarı, dili ve pratiği gerektirecektir. Bu anlamıyla, tekdüze ve durağan bir dış politika pratiğinden uzak durmayı gerektiren bir durum söz konusudur. Fakat kurucu vizyon, farklı ihtimallerin hepsinde bir karşı koyma ve hesaplaşma imkanını da barındırmak zorundadır. Bu çerçevede, 2012 yılında dış politikada da ana ihtiyaç ya da Türkiye'nin önündeki ana gündemlerden birincisi, ifade ettiği imgeye uygun bir Türkiye inşasının daha da hızlandırılması ve derinleştirilmesidir. Bu da, çoğulcu, demokratik ve sivil anayasaya ile bir sözleşmeye, bir bedene kavuşacak Yeni Türkiye'dir.

İkinci ana gündem, Arap devrimlerinde yaşanabilecek muhtemel sıkıntılara karşı, kültürel, kurumsal ve pratik düzeyde sürekli ilgiyi ve kurumsallaşmayı nasıl sağlayacağı sorusudur. Mevcut güçlü diyalog, iyi niyet ve dayanışma ruhunun da ötesinde, Yeni Türkiye'nin dış politikası kurumsal açıdan da zenginleşme ihtiyacı ile karşı karşıyadır. Bu noktada, Türkiye bu ihtiyacı karşılayabildiği oranda, mevcut süreci sürüklemeye devam edecektir. Yeterince karşılanmaması ise, hem içeride Yeni Türkiye'nin kurulması sürecini sıkıntıya sokacak hem de dış politikada artan etkiyi sınırlayacaktır.

Öte yandan aynı süreçte, Türkiye-AB ilişkileri, kritik dönemlerden geçmeye devam edecektir. Her ne kadar farklı kurumsal ve yapısal uzantılarıyla AB ilişkisi ve süreci devam etse bile Güney Kıbrıs Rum Kesimi'nin dönem başkanlığı,

Türkiye-AB açısından ilişkilerin en aza indiği bir dönemi gösterecektir. Bu sürecin, ciddi bir hasara yol açmadan atlatılması ise biraz da AB'nin hem bir sonraki dönem başkanlığı sırasında hem de GKRY başkanlığı döneminde yaratıcı olumlu müdahalelerle Türkiye-AB ilişkilerinde, pozitif gelişme sayılabilecek şekilde alan açmasına bağlıdır. Bu sürecin bir diğer boyutu ise, Türkiye'nin Arap dünyasındaki etkin rolüdür. AB, Türkiye'nin Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki aktif dış politikasını, bir eklemleme veya AB dış politika vizyonunun uzantısı olarak görme ihtiyaç veya talebini ne kadar çok öne çıkartırsa aradaki mesafe o kadar artacaktır. Burada önemli olan husus, Türkiye'nin aktif dış politikasının, aynı zamanda AB ve Avrupa'ya da istikrar olarak geri döneceği, aktif dış politikanın uzaklaşma değil aktif bir zenginleştirme süreci olarak görünmesi gerektiğidir.

Bu noktada, AB-Türkiye ilişkileri açısından 2012 yılı, mezkûr etkiyi açıkça ifade eden ya da kabul edenlerle, buna karşı direnenler arasında önemli bir tartışma ve çekişme dönemi olacaktır. Bir diğer husus, bu etkinin bir 'rol' tartışmasında kaybolmasına izin vermemektir ki, Türkiye'nin hâlihazırda takip ettiği politika zaten bölgesel yerel dinamikleri eksene alan bir çizgi olması hasebiyle bu noktada, Türkiye açısından fazla bir sorun yaşanmayacaktır. Tek istisna, Türkiye'nin daha güçlü ve etkili bir biçimde aktif dış politikasını anlatma ihtiyacının giderek artmasıdır.

Aynı çerçeve, bölgesel bazda ABD-Türkiye ilişkileri açısından da geçerlidir. Mevcut dönemde yakalanan etkili ve olumlu ilişki devam edecek, fakat bu ilişkinin basitçe bir rol tartışmasına mahkûm edilmesi riskine karşı aktif ve etkili bir anlatım ve uygulama gerekecektir. Türkiye-ABD ikili ilişkilerinin, üçüncü ülkeler dolayımına mahkûm edilmesi pratiğinin giderek zayıfladığı ve zayıflayacağı bu dönem, Türkiye'nin dış politika vizyonunu anlatma, uygulama ve aktarma ihtiyacının en fazla öne çıktığı yıl olacaktır. Daha özgül olarak bölgesel bakıldığında, özellikle İran ile ilişkiler açısından Türkiye, mevcut pozisyonunu devam ettirirken, bu tutumun, şu veya bu mezhepçi politikalara mahkum edilme çabasına karşı koyacaktır.

Hülasa, 2012 yılı hem iç hem de dış politikada, Yeni Türkiye'nin nefesini tıkamak isteyenlerle, Yeni Türkiye'ye alan açmak isteyenler arasındaki siyasal kavganın Yeni Anayasa yazım sürecinde kendini göstereceği bir yıl olacaktır. Bu dönem boyunca, mevcut pratik sıkıntıların tamamı, kararlı bir siyasi irade ve geniş kapsamlı bir siyasi ufukla aşılabilir.

2011 yılı, tam da öngördüğümüz üzere, Yeni Türkiye'nin temel parametrelerinin hem iç hem de dış politikada belirlenmesi ve bu sürecin yönetimi ile geçti. Bu yıla damgasını vuran 'yeni' teması, Kuzey Afrika ve Ortadoğu'daki devrimlerle ve çalkantılarla hem bölgesel hem de küresel siyasetteki ana dinamik haline geldi.

İç siyasette yaşanan dönüşümler ve tartışmalar, geri dönülemez bir biçimde Yeni Türkiye'nin temellerinin atılmasını sağlarken, dış politikada yaşanan dönüşümler, hem Yeni Türkiye'ye olan ihtiyacı daha da somut bir biçimde gösterdi hem de bu istikamet dışındaki tüm siyaset biçimlerinin girdiği krizi açığa çıkardı.

Bu çerçevede bakıldığında, 2012 yılı, hem iç politikada hem de dış politikada, yolu çizilmiş, çerçevesi belirlenmiş, talepleri netleşmiş, gündemi şekillenmiş Yeni Türkiye'yi hem kurumsal hem de siyasal bağlamda bedenlendirme çabalarıyla ve buna karşı verilen tepkilerle şekillenecektir. Bu çaba, ortaya çıkan ihtiyaçlar ve tartışmalarla, aslında tek bir başlığı göstermektedir: Yeni Anayasa. Hem iç hem de dış politikadaki birçok sorun, tema, talep ve kaygı bu başlık etrafında bugüne kadar görülmediği ölçüde içiçe geçmiştir ve geçecektir.

SETA | Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı
Nenahatun Caddesi No: 66
Gaziosmanpaşa / Çankaya 06700 ANKARA TÜRKİYE
Tel:+90 312.551 21 00 | Faks :+90 312.551 21 90
www.setav.org | info@setav.org

SETA | Washington D.C. Office
1025 Connecticut Avenue, N.W., Suite 1106
Washington, DC 20036 USA
Tel: +1 202-223-9885 | Faks: +1 202-223-6099
www.setadc.org | info@setadc.org